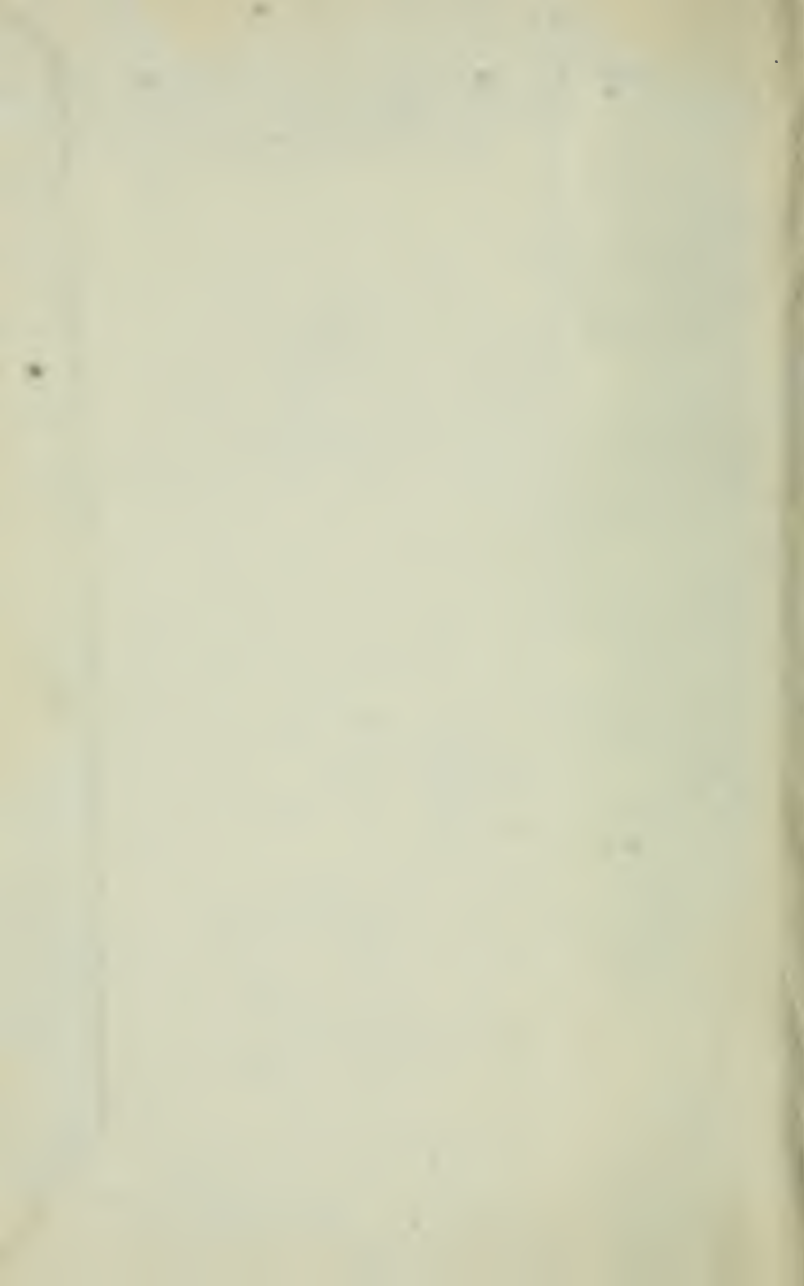

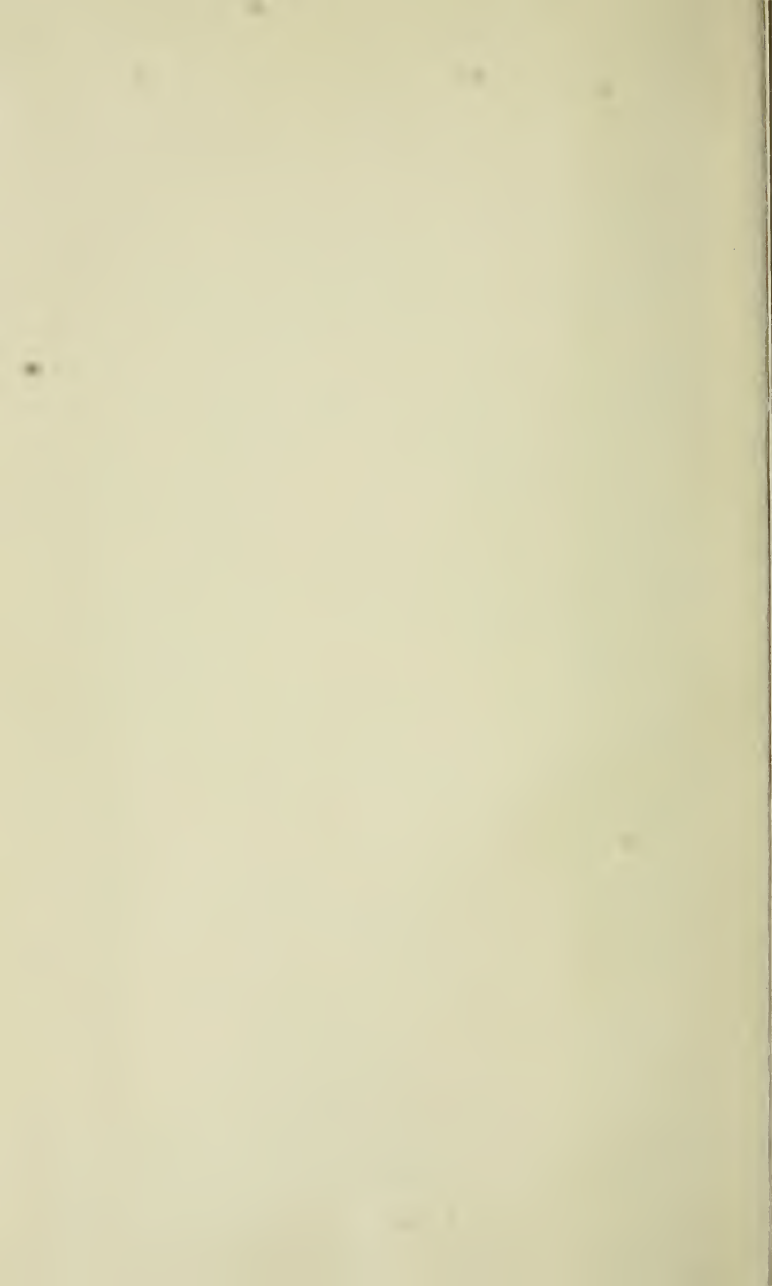
P K

6495

M58T3

1886

68

TROIS COMÉDIES

TRADUITES DU DIALECTE TURC AZERI EN PERSAN

PAR MIRZA DJA'FAR.

PARIS.

MAISONNEUVE FRERES ET CH. LECLERC, ÉDITEURS,

QUAI VOLTAIRE, 25.

TROIS COMÉDIES

TRADUITES DU DIALECTE TURC AZERI EN PERSAN

PAR MIRZA DJA'FAR,

ET PUBLIÉES

D'APRÈS L'ÉDITION DE TÉHÉRÂN,

AVEC UN GLOSSAIRE ET DES NOTES,

PAR

C. BARBIER DE MEYNARD ET S. GUYARD.

PARIS.

IMPRIMÉ PAR AUTORISATION DU GARDE DES SCEAUX

À L'IMPRIMERIE NATIONALE.

1886.
M DCCC LXXXVI.

1008831

PRÉFACE.

Les trois comédies que nous publions ici ne sont, comme on le sait déjà par la préface du *Vazir of Lankuran*, que la traduction persane d'un recueil rédigé en dialecte turc de l'Azerbaïdjân et publié à Tiflis en 1861. A l'exemple des éditeurs anglais, nous voulons fournir à l'étude de la langue moderne de la Perse un texte correct, où les particularités de l'idiome vulgaire se rencontrent dans une série de scènes amusantes, d'un ton familier sans être grossier et d'un comique de bon aloi. C'est aux Orientaux eux-mêmes qu'il faut demander des modèles de leur langage usuel, et malheureusement ils n'en peuvent fournir beaucoup. Pour qui connaît les traditions et les goûts littéraires du monde musulman, cette pénurie n'a rien qui doive surprendre. Écrire comme on parle, mettre dans un livre ou dans une lettre les mots ordinaires, les tours de phrases de la conversation, c'est une profanation, un crime de lèse-rhétorique, c'est tout au moins une tentative ridicule qui condamne l'auteur au dédain et à l'oubli.

Est-ce à cette cause qu'il faut attribuer la rareté du

texte turc et aussi de la traduction qui en a été donnée par Mirza Dja'far? Deux exemplaires de l'original, trois ou quatre de la traduction, voilà tout ce que nous en connaissons en Europe, et il est probable qu'on n'en trouverait pas beaucoup plus en Orient. Sans partager l'enthousiasme du traducteur persan, ni croire avec lui que son travail lui assurera l'immortalité, nous devons rendre justice à ses bonnes intentions. Il a voulu faire une œuvre de vulgarisation dont profiteraient ses jeunes compatriotes, au début de leurs études, et les élèves de nos écoles orientales d'Europe, qui, à quelques exceptions près, ne disposent que de textes littéraires.

Grâce à l'analyse très consciencieuse de la préface persane et aux renseignements sur l'origine de ces comédies, dont nous sommes redevables aux éditeurs du *Vazir of Lankuran*, il nous reste peu de choses à ajouter pour faire connaître l'auteur turc et son interprète persan. On sait d'ailleurs qu'il a toujours été de bon goût en Orient de garder l'anonyme dans une préface ou de ne parler de soi-même qu'avec une extrême réserve : le Capoudan Mirza Fèth Ali de Derbend et Mirza Dja'far se sont conformés à cette règle qui ne laisse pas d'être un peu décevante pour un éditeur européen. Mais nous devons à l'obligeante sollicitude de M. Bernay, consul de France à Tébrîz, en même temps qu'un exemplaire des deux ouvrages, une courte

notice rédigée en persan, à sa demande, par un ami du traducteur. La voici textuellement reproduite.

« Mirza Dja'far, qui a traduit le livre de Mirza Fèth Ali Derbendi, était un personnage distingué, originaire de l'Azerbaïdjān. Il y a quelques années, étant de passage à Tiflis, avant de se rendre à la Mecque, il se lia avec des disciples des doctrines philosophiques et perdit peu à peu ses croyances religieuses. Aussi, renonçant au pèlerinage de la Ville Sainte, il se fixa à Tiflis, où il trouva un emploi dans l'administration russe. Il y demeura jusqu'à sa mort, arrivée il y a deux ans (en 1883). » La notice ajoute qu'il laissa une fortune de dix mille tomāns, environ cent mille francs, qui fut pieusement recueillie par ses deux fils, venus tout exprès au Caucase pour prendre possession de l'héritage paternel.

Ce que le biographe ne dit pas, c'est que ce projet de pèlerinage à la Mecque n'était pour Mirza Dja'far qu'un moyen de se soustraire à la surveillance des *Modjtèhids*, peut-être même aux persécutions du clergé orthodoxe. Notre Mirza, avant de devenir fonctionnaire russe, appartenait à cette classe de libres-penseurs, si bien décrite par M. de Gobineau, qui professant l'islamisme du bout des lèvres et toujours à la poursuite d'un idéal chimérique, se jettent, faute de mieux, les uns dans les aberrations du soufisme, les autres dans les sociétés secrètes à tendances mystiques

et socialistes, dont Bâb a été l'inspirateur et un des premiers martyrs.

En revanche, ce ne sont pas les imaginations du soufisme qui ont dû hanter le cerveau de Mirza Fèth Ali, à en juger par le ton humoristique des saynètes auxquelles il a attaché son nom. Fils d'un molla de rang inférieur ou d'un magister de village, comme l'indique son surnom *Akhônd-zâdè*, il prit du service dans l'armée russe du Caucase, gagna ses épaulettes de capitaine, et rendit quelques bons offices au Persan exilé, lequel lui témoigna sa gratitude en traduisant ses comédies. Fèth Ali, comme tous ses compatriotes, s'était épris des choses de l'Occident, et en particulier, de l'art théâtral. Cet art avait fait son apparition à Tiflis vers 1850, lorsque, par ordre du gouverneur général Waransoff, on construisit une salle de spectacle destinée au répertoire français. Il n'en fallut pas davantage pour enflammer l'imagination du Capoudan : il se mit à l'œuvre et donna coup sur coup six comédies, plus une scène historique dialoguée. On est touché, en lisant sa préface, de la conviction naïve avec laquelle il se flatte d'avoir accompli une œuvre d'utilité publique. A ses yeux, la morale n'a pas de meilleur auxiliaire que le théâtre, et c'est à l'art dramatique que l'Europe doit principalement sa supériorité intellectuelle. L'axiome fort contestable *castigat ridendo mores* n'a pas de partisan plus déclaré que l'honnête

dramaturge turc qui méritait bien, sinon l'accès du théâtre Waransoff, au moins un plus grand nombre de lecteurs. Rien n'indique qu'il ait eu ce dédommagement et c'est regrettable. Malgré toutes ses maladresses d'agencement, ses inexpériences d'auteur novice, son œuvre n'est pas sans valeur : on y trouve de la finesse, de la gaieté, un certain talent d'observation, en un mot, l'instinct des choses du théâtre.

Ces qualités ont pu être déjà appréciées d'après l'excellente traduction anglaise du *Vizir de Lenkorân*. Elles se retrouvent dans les trois comédies que nous publions. A notre avis, la meilleure a pour titre les *Avocats* ou, si l'on veut, les *Procureurs*, car les attributions de la basoche ne sont pas très nettement tracées en Perse, et chacun peut y prendre la défense de la veuve et de l'orphelin. Cette pièce, qui occupe la seconde place dans notre édition, est une amusante parodie des tribunaux musulmans : la rouerie des gens d'affaires, l'ignorance majestueuse du juge, la vénalité de ses assesseurs y sont peintes sur le vif, d'une touche naturelle et sincère. Dans la comédie qui précède celle-ci, et qu'on pourrait intituler l'*Ours gendarme*, l'auteur a représenté la rudesse des paysans tartares du Caucase, que le gouvernement russe, si sévère qu'il soit, n'a pas encore arrachés à leurs vieilles habitudes de vagabondage et de rapine. La mésaventure d'un Allemand montreur d'ours, aux prises avec un de ces ma-

raudeurs encore plus effrayé que lui, donne naissance à une situation franchement comique. Il est à peine besoin d'ajouter que le préfet délégué du gouverneur de Tiflis remplit ici le rôle tutélaire du *Deus ex machina*; il arrive à point nommé pour dénouer l'imbroglio et démontrer, en termes émus, les bienfaits de la civilisation moscovite dans le Caucase. *L'Alchimiste*, petite comédie en quatre tableaux très courts, termine notre recueil. On sait que la recherche de la pierre philosophale a encore ses adeptes en Perse. Grâce à ce préjugé qu'il exploite habilement, un charlatan, pieusement déguisé sous les loques d'un derviche, extorque une jolie somme à des badauds qui lui apportent leur monnaie de cuivre pour en faire des lingots d'argent : les braves gens y perdent leurs économies, mais nullement leur foi en la transmutation des métaux. Il y a dans cette pochade des détails d'une mise en scène impraticable, mais fort curieux comme peinture de mœurs.

Nous l'avons dit, aucune des pièces imaginées par Fèth Ali ne paraît avoir subi l'épreuve de la rampe à Tiflis, et la traduction persane n'a pas eu meilleure fortune à Téhéran. Il fallait s'y attendre : c'est toujours le *ta'zyè*, drame en vers assez semblable à nos anciens mystères, qui règne en souverain sur toute la Perse. Chaque année, au mois de mouharrem, la foule se groupe dévotement devant une estrade construite à la

hâte et assiste, la mort dans l'âme, aux tragiques épisodes du meurtre de Hoçein et de la sainte famille des Alides. Il faut bien croire que c'est la Perse elle-même, la vieille patrie de Zoroastre, étouffée sous l'étreinte de l'islam, qui se retrouve personnifiée dans ce drame, car le *ta'zyé* seul a le privilège de passionner le public et de lui arracher des larmes qui n'ont rien de simulé. Hâtons-nous de reconnaître qu'à travers les fausses élégances de cette poésie, moitié savante, moitié populaire, se dégage une inspiration grandiose et sincère qui emporte acteurs et spectateurs dans les mêmes transports d'émotion spontanée.

Y a-t-il là les germes d'un art qui s'ignore et tend à briser ses entraves hiératiques pour se transformer peu à peu en art dramatique, au vrai sens du mot? C'est chose fort douteuse. Tout dégénère aujourd'hui dans l'Irân et la tragédie sainte pourrait bien n'être que le fruit tardif d'un arbre vieilli, où ne montera bientôt plus la sève. D'ailleurs, le génie de l'islamisme, dominateur et étroit partout, même chez les Chiïtes, saurait bien étouffer une floraison nouvelle. L'engouement pour les modes européennes aidant, tout pourrait bien finir par de plates imitations, par d'ineptes pastiches, comme on en voit sur les théâtres de Constantinople. Et ce que nous disons de l'art théâtral en général serait surtout vrai de la comédie de mœurs: celle-ci risque fort d'avoir longtemps contre elle l'état

social, le bigotisme, les préjugés qui s'élèveront contre toute représentation figurée de la vie intime, et condamneront toute échappée de vue sur l'*endèroun*.

Quel que soit le jugement que l'on porte sur ces tentatives peut-être sans lendemain, on ne leur refusera pas le mérite d'être d'excellents modèles de langue vivante. Le texte original écrit dans le dialecte turc qui se parle à Tébrîz et dans l'Arménie russe, aurait eu certainement droit, lui aussi, aux honneurs de l'impression, à cause de sa rareté et surtout pour les particularités qui le distinguent du turc ottoman. Ce serait l'utile complément de la présente publication, mais nous avons cru devoir donner la priorité à la traduction persane, en considération de la grande extension de cette langue et de son importance dans nos Écoles orientales.

C'est ce même motif qui nous a interdit d'y joindre une traduction française, si attrayante et si facile qu'eût été cette partie de notre tâche; mais il nous a paru plus sage d'habituer l'élève à se passer d'un secours dont il est toujours tenté d'abuser. Que dans un recueil composé de textes rares et anciens, au choix desquels a présidé la curiosité du bibliophile, la traduction vienne fort utilement au secours des archaïsmes du style et comble à cet égard les lacunes de nos dictionnaires, rien de mieux. Mais nos comédies n'ayant aucune prétention à l'érudition et à l'iné-

dit, peuvent sans inconvénient se passer de ces facilités. A une condition toutefois, c'est que le glossaire qui les accompagne y supplée en donnant, sous une forme concise, tous les éclaircissements nécessaires. C'est à quoi nous nous sommes particulièrement attachés et nous espérons aussi que, dans ce répertoire strictement limité aux mots du texte, le lecteur érudit trouvera l'explication d'un certain nombre de vocables bien vivants et ayant cours, mais qui ont échappé à l'attention des lexicographes.

Dans la transcription adoptée ici, il n'a pas été fait usage de lettres pointées ni de signes particuliers, surcharge fatigante et inutile lorsque le texte est en regard. Notre prononciation se rapproche autant que possible de celle d'Ispahân et du Fars; il n'a été fait d'exception que pour la prononciation emphatique de l'*éelif* de prolongation et de la syllabe *ân* prononcés à Chiraz *ô* et *ôn*. Enfin, on trouvera plus loin un petit nombre de remarques sur certains traits caractéristiques du persan moderne. Ces remarques ne dépassent pas non plus les limites du texte qui les a suggérées et complètent sur certains points les judicieuses observations que MM. Haggard et Guy le Strange ont jointes à leur édition.

Nous sommes heureux de reconnaître que notre tâche a été facilitée par les travaux dont le champ de la langue persane s'est enrichi dans ces dernières années.

Nous n'avons pas à parler de la Chrestomathie que M. C. Schefer publie pour l'École des langues orientales vivantes, ouvrage aussi remarquable par la rareté et la variété des morceaux qui le composent que par les renseignements historiques et littéraires que le savant orientaliste a réunis dans les notes. Pour rester sur le terrain de la Perse moderne, nous constatons avec plaisir la publication récente d'ouvrages qui en rendront l'étude plus facile. M. Chodzko, à qui elle est déjà redevable de notables services, a réimprimé sa grammaire persane, devenue depuis longtemps introuvable, et l'a fait suivre de textes inédits et d'un glossaire (Paris, Maisonneuve et Cie, 1883, un volume in-12). Trois ans auparavant, un de nous, voulant faciliter aux voyageurs en Perse l'acquisition des premiers éléments de la conversation, avait réuni dans un opuscule les règles principales de la grammaire et un vocabulaire français-anglais-persan, où rien d'essentiel n'a été omis (*Manuel de la langue persane vulgaire*, par S. Guyard, Paris, Maisonneuve et Cie, un volume, in-18).

Un des rares Européens qui ont réussi à parler et écrire en persan comme le plus exercé des Mirza, feu M. Nicolas, auteur bien connu des *Dialogues persans-français* (Paris, Firmin Didot, 1857, un volume in-8°), n'avait pas reculé devant la traduction complète du dictionnaire de Littré. En présence des obstacles que

rencontrait l'impression de cet immense travail, M. Nicolas l'a réduit aux proportions d'un dictionnaire abrégé, où tous les mots usuels de notre langue sont traduits avec leurs nuances principales. Le premier volume vient de paraître à la librairie Maisonneuve et Leclerc, par les soins pieux de la famille, et il est permis d'espérer que le second et dernier volume ne tardera pas à voir le jour. Mais sans contredit la plus importante de toutes les publications de ce genre, qui doit être entre les mains de tout étudiant en langues musulmanes, aussi bien en Perse qu'en Europe, est celle qui a pour titre : *Dialogues français-persans précédés d'un précis de la grammaire persane et suivis d'un vocabulaire français-persan*, par A. de Biberstein Kazimirski (Paris, Klincksieck, 1883, un fort volume in-12). Il serait superflu de faire l'éloge de ce livre, guide aussi sûr pour l'étude du persan moderne qu'attrayant par l'originalité et les renseignements de toutes sortes qu'on trouve dans ces causeries entre un Persan bien au courant des choses de son pays et un Français qui possède tous les secrets du *farsi*. N'étaient l'ordre et le bon goût qui règlent le cours de ces dialogues, on jurerait qu'ils ont été pensés en persan, tant ils sont imprégnés du génie de cette langue. Quant au vocabulaire, il porte un titre trop modeste : c'est un véritable dictionnaire, qui comprend plus de vingt mille mots, auxquels il ne manque que la pro-

nonciation figurée pour en faire une œuvre achevée. On n'attendait pas moins de l'activité et du dévouement d'un des plus anciens et des plus éminents représentants de ce qu'on peut appeler l'orientalisme pratique. A côté de ces travaux de longue haleine, notre opuscule occupera une place bien modeste; puisse-t-il du moins ne pas l'occuper inutilement! Si la comédie ne corrige plus les mœurs par le rire, elle peut encore, dans le domaine de la philologie, instruire en amusant. Peut-être jugera-t-on qu'elle n'a pas perdu ce privilège, même en venant du fond du Caucase. C'est là toute notre ambition.

En parlant dans cette préface au nom de S. Guyard comme au mien, j'ai tenu à conserver à notre travail le caractère de collaboration qu'il devait avoir jusqu'à la dernière page. Mais, hélas! ce jeune et éminent maître avait à peine ébauché sa part de l'œuvre commune, lorsqu'une funeste résolution l'a ravi à la science où il marchait parmi les premiers, et à mon affection où la première place lui appartenait sans partage. Nous avons commencé allègrement notre tâche collective. Elle était pour nous deux une diversion à de plus sérieux labeurs; elle nous récréait, elle nous permettait de causer souvent de cet Irân qu'il connaissait si bien sans l'avoir jamais visité et de cette langue qu'il parlait dès l'enfance, avant de l'avoir étudiée par prin-

cipes et scientifiquement. Une heure de découragement m'a enlevé le meilleur compagnon d'étude, le confrère le plus cher et le plus digne d'être aimé. Que son nom demeure au moins au frontispice de ce petit livre, en souvenir de notre bonne et vieille amitié et comme un témoignage de sa curiosité d'esprit et de la variété de son savoir!

A.-C. BARBIER DE MEYNARD.

Octobre 1885.

OBSERVATIONS

SUR QUELQUES PARTICULARITÉS DU PERSAN MODERNE.

Les caractères distinctifs de la langue persane, telle qu'on la parle aujourd'hui, ont été signalés et analysés avec soin dans les ouvrages relatifs à l'étude de cette langue, que nous avons mentionnés à la fin de notre préface. Nous renvoyons le lecteur, pour les considérations d'ensemble, à l'abrégé de grammaire que M. de Biberstein a mis en tête de ses *Dialogues*, et à l'introduction du *Vazir of Lankuran*, p. xxviii : *Some notes on grammatical peculiarities and idiomatic constructions*. Nous nous bornerons ici aux remarques suivantes qui se rapportent, pour le plus grand nombre, au texte même des Comédies.

I. Deux lettres de même organe, par exemple *m* et *b*, permutent quelquefois; le mot persan-turc *دمنک* *dèmenk* « sot, niais » se prononce et s'écrit aussi *دبنک*. On trouve une permutation du même genre dans le mot *سبمندر* « salamandre » écrit *سبنددر* *sèbèndèr*, ci-après, page ۱۱, ligne ۲.

On s'est conformé d'ailleurs, dans la présente édition, aux formes très variables de l'orthographe moderne, en conservant en général les irrégularités de l'édition lithographiée à Téhéran. C'est ainsi qu'on trouvera *می یکن* et *یک زن* *yèk-zèn*, *می یافتد* et *افتد* *mî-oftèd*, séparés ou réunis. De même *این طرف* et *این طرف* *în-tèrèf* et aussi *درین طرف* en un seul mot au lieu de *در این طرف* en trois mots. *بجهت من* *bèdjèhètè mèn* « à causè de moi » est tantôt écrit ainsi avec sa forme arabe, et tantôt à la façon persane *بجهت من*.

Enfin on trouvera successivement چکنم et کم چہ *tchè konem* « que faire »? ببین et ببین بے *bè-bîn* « vois », et quelques autres expressions de ce genre que les copistes persans groupent en un seul mot ou séparent à volonté.

II. On sait que, dans l'usage, la désinence du pluriel est presque toujours ها *há*, au lieu de ان *ân*, pour les êtres animés : ainsi on dit *rèfiq-há* « les compagnons » au lieu de *rèfiq-ân*, *èsp-há* « les chevaux » au lieu de *èsp-ân*. Exception à cette règle n'est faite que pour un très petit nombre de mots ; par exemple : *doust-ân* « les amis » *çâhèb-ânèch* « ses compagnons ». Dans les noms terminés par د *è*, cette lettre disparaît au pluriel, mais seulement dans l'écriture, et elle se fait sentir encore dans la prononciation : *khânè-hâ* « les maisons », et même avec les suffixes possessifs et la désinence casuelle خانستانرا pour خانه *khânè-tânra* « à vos maisons ».

On remarquera l'emploi du pluriel double après les pronoms personnels déjà mis au pluriel : ainsi ماها *mâ-hâ* « nous », شماها *chomâ-hâ* « vous ». En revanche, les Persans donnent à certains mots arabes au pluriel la signification du singulier : اولاد ذکور *evlâdé zokour* « un enfant mâle, un fils ». Cette irrégularité est aussi très fréquente dans le turc ottoman vulgaire. D'autre part, ils appliquent, assez rarement il est vrai, à un mot de leur propre langue la forme du pluriel brisé arabe ; on trouvera donc dans notre texte درویش *derâvîch* « les derviches », رخوت (pl. de رخت) *rokhout* « les effets, les meubles », etc.

III. L'impératif précédé de sa particule peut donner naissance à un adjectif. Par exemple, après le mot *bèhâdèr* « vaillant » on ajoute بزن *bèzèn*, littéralement « frappe », et ces deux mots réunis *bèhâdèré-bèzèn* prennent le sens de « vaillant et courageux ». On peut rapprocher de cette composition de mots

le terme vulgaire بردار برو *bèr-dâr beroô*, littéralement « enlève et pars » qui ne veut pas dire autre chose que « filou, maraudeur ». C'est à peu près ainsi qu'il faut prendre l'expression که نگو *kè nè gô* « certes, n'en parle pas » qui s'emploie après un nom avec le sens de « impossible, incroyable » (voir p. ۲۹ l. 6).

IV. Le *yâ* euphonique de l'*izâfet* se supprime quelquefois après une lettre de prolongation à la fin des mots : جاش pour جایش « sa place », او کجای او « où est-il ? », از برام au lieu de از برای من « à cause de moi », از روم pour از رویم « de mon visage ».

V. On sait que les pronoms suffixes ام *em*, ات *èt*, اش *èch* sont d'un usage plus fréquent que les formes isolées می *mèn* « moi », تو *tou* « toi », او *ô* « lui ». C'est ainsi qu'on dit وعدهات *va'adè èt* « ta promesse »; ازش *èzèch* « de lui », صدایش کن *çèdâch kôn* « appelle-le », et de même au pluriel دوست مان *dousté mân* « notre ami », گرسنه تان بود *gorosnè tân boud* « vous aviez faim », صدایشان کن *çèdâchân kôn* « appelle-les ». En ce qui concerne le pronom de la 3e personne du pluriel, il est bon de faire observer que آنها *ânhâ* est plus ordinairement employé que شان *chân*, et à plus forte raison que la forme pleine ایشان *ichân*. Cependant cette dernière se rencontre, même pour le singulier et toujours avec une nuance de respect : بر ایشان ممکن نیست *bèr ichân momken nîst* « Cela n'est pas possible à sa seigneurie ».

VI. Avec un sujet au pluriel, le verbe reste au singulier, à moins qu'il n'en résulte quelque obscurité dans le sens de la phrase, ou qu'on ne veuille insister sur l'idée de pluralité. Le présent de l'indicatif est souvent employé pour le futur روز دیگر *rouzé digêr* « vous lirez demain »; et le prétérit pour le présent de l'indicatif : گفتم *gofstèm-èt* « je te dis »,

بخشیدم *bakhchidèm* « je pardonne ». Bien que la seconde personne du singulier de l'impératif soit régulièrement précédée de la particule prohibitive *mè*, on la remplace quelquefois par *nè* comme pour les autres personnes de ce mode. Exemple : نترس *nè-tèrs* « ne crains pas », نساژ *nèsâz* « ne fais pas ».

VII. Le pronom relatif *kè* « qui, que » ne s'exprime pas dans la conversation : چی حرفیست می زنی *tchè hèrfist mi-zèni* « que dis-tu ? » littéralement « quelle parole est-(ce que) tu dis ? » میترسم زن تو بشود *mî-tèrsèm zènè tou bèchèvèd* « je crains (qu')elle devienne ta femme ». Mais cette particule reparaît dès qu'on cite une nouvelle ou un fait, ou lorsqu'on rapporte les paroles d'autrui, comme dans cette phrase : گفت که میروم *gofst kè mî-rèvèm* « il a dit (que) je partirai ». Son emploi comme corroboratif est assez fréquent : آدم که تخطش نیست *ádèm kè qah-tèch nîst* « assurément il n'y a pas disette d'hommes », که همیشه *kè nèmişevèd* « certes, cela est impossible ». Elle se met aussi à la fin de la phrase pour donner plus d'énergie à l'expression چه *tchè mî chèvèd kè* « qu'y a-t-il donc ? » (cf. p. ۸۷).

VIII. Un des traits les plus caractéristiques du langage usuel est la suppression des prépositions « à, vers, dans, pendant, etc. ». دزدی رفتن *bâzâr mî revîm* « nous irons au bazar », خانۀ است *dozdî rêftèn* « aller voler », littéralement « pour le vol ». *khânè èst* « il est à la maison », زندگی برادرت *zendèguî brâdèrèt* « du vivant de ton frère », روز تنگی *rouzè tenguî* « aux jours difficiles ». La particule *dèr* « dans » a pour synonyme, dans le langage familier, *tou*, avec ou sans *l'izâfet*, تو خانۀ پیدا *tou khânè peïdâ kèrdèmèch* « je l'ai trouvé dans la maison », توی *touï* pour *dèr ô* ou *dèr âu* « dedans, à l'intérieur », حساب *touïè hissâb* « dans le compte, etc. ».

La conjonction *èguèr* « si » disparaît quelquefois, quand

la phrase exprime une supposition, une condition, etc., par exemple : خانه بروم پدرم فهمید *khânè bèrèvèm pèdèrèm fèhmîd* «(si) je vais à la maison, mon père comprendra», کسی دیگر, میشد *kèssi dìguèr mî chòd* «si c'était quelque autre». Mais si l'on veut au contraire insister sur l'idée de doute, il est préférable d'employer la conjonction *èguèr* : اگر ممکن میشود *èguèr momken mîchèvèd* «si c'est possible» (mais seulement, si la chose est faisable).

Enfin parmi les particules que l'usage vulgaire supprime, il faut signaler celle de l'interrogation, ce qui se remarque également dans le style écrit : میشود *mî chèvèd* «est-ce possible?» میخواهید بروید *mî khâhîd bèrèvîd* «voulez-vous partir?» Dans ces exemples, l'interrogation n'est indiquée que par l'inflexion de la voix.

Nous appelons aussi l'attention sur les emplois très divers du mot سر *sèr*, surtout quand il indique le but, la direction, ou bien quand il n'est plus qu'explétif. On en trouvera de nombreux exemples dans notre texte.

Le traducteur persan a conservé quelques mots russes et turcs usités dans le Caucase et la Perse du nord et qui ne seraient pas compris ailleurs; leur signification et l'indication de leur origine sont données dans le glossaire.

ADDITIONS ET CORRECTIONS.

NOTE DE LA PAGE ١٥٥.

La présence du coq (*khoros*) dans la mise en scène de l'*Alchimiste*, scène de l'incantation, peut s'expliquer aussi par le souvenir confus des superstitions mazdéennes relatives à cet oiseau. On sait que, dans la Perse sassanide, le coq était un saint animal, l'oiseau favori de Vohumanô, c'est-à-dire de la meilleure créature de Ormazd, de l'être en qui s'incarne la Sagesse et la Science. C'est le coq qui, au lever du jour, chante pour appeler les fidèles à leurs devoirs religieux et chasser loin d'eux le diable du sommeil. En outre, d'après le Boundeshesh, le coq et le chien, emblèmes de la vigilance, sont les adversaires des génies malfaisants et des *yatûs*. Cf. J. Darmesteter, *Mélanges d'histoire et de littérature iranienne*, p. 157; C. de Harlez, *Avesta*, introd., p. cXLIX.

Page ٤٢, avant-dernière ligne, شکسنه, lisez شکسته.

Page ٥٣, ligne 1, بيا, lisez بيا.

Page ٥٩, ligne 13, بچهائی را, lisez بچهائی را.

Page ٧٩, منات, lisez monat, etc. «rouble d'argent».

Page ١٣٧, ligne 2, بگيريد, lisez بگيريد.

Page ١٣٩, ligne 5, ندارم, lisez ندارم.

Page ١٥٥, ligne 3, نسبت, lisez نسبت; *ibid.*, au bas de la page, Saadi au lieu de Sèedi.

MOTS OMIS DANS LE VOCABULAIRE :

اشعار *ech'âr* (ar.), poésies.

اکسیر *éksir*, philtre magique.

پوسته *pôta*, creuset; abrég. پوست.

دکان *dokkân*, boutique.

زرد *zêrd*, jaune.

ظهر *zouhr*, midi.

منجمد *mondjemid*, épaissi, cristallisé.

TABLE DES MATIÈRES.

PRÉFACE.....	I
Observations sur quelques particularités du persan moderne.....	XIV
Additions et corrections.....	XIX
Spécimen du texte original.....	89
Glossaire.....	1
Texte persan. — Titre général.....	1
Comédie I : L'Ours gendarme.....	۳
Comédie II : Les Procureurs.....	VI
Comédie III : L'Alchimiste.....	1۴1

GLOSSAIRE.

آ ا, interj., ô, eh!

آب *âb*, eau, jus. — آب دهن *âb dêhèn*, salive. — آب شدن *âb chodèn*, fondre. — آب کردن *âb kèrdèn*, au fig., dépister, découvrir la trace. — آبیاری ou آبیاری آب *âbyârî*, arrosage; av. *kèrdèn*, arroser.

آبادی *âbâdî*, lieu cultivé et habité, centre de population.

ابراهیم *Ibrâhîm*, n. propre (Abraham).

آبرو *âbrou*, honneur, dignité. — بی آبرو *bi âbrou*, sans honneur, déshonoré.

آبرو *èbrou*, sourcil. — گوشه آبرو *gouchèè èbrou khèm kèrdèn*, lever l'arcade sourcilière (en signe de dédain). — چشم و آبرو *tchèhm-o-èbrou*, les yeux et les sourcils, c.-à-d. la physionomie, le visage.

آبستن *âbèstèn*, grosse, en état de grossesse.

آب آبیاری. Voir آبیاری.

آتش *âtech*, feu. — آتش کردن

âtech kèrdèn, allumer le feu. — آتش گرفتن *âtech guiriftèn*, prendre feu, brûler.

اتفاق *ittifâq* (ar.), accord, unanimité, totalité, ensemble; — conjoncture, événement; av. *oftadèn*, arriver, se produire. — اتفاقا *ittifâqâ*, par hasard, fortuitement; cette forme est plus usitée que la forme régulière اتفاقاً *ittifâqèn*. — باتفاق چهار *bè ittifâqé tchèhâr nèfèr*, en compagnie de quatre individus.

اتمام *itmâm* (ar.), fin, achèvement. — باتمام رسیدن *bè-itmâm rèsèdèn*, arriver à la fin, se terminer, être exécuté.

اثبات *isbât* (ar.), constatation, preuve; av. *kèrdèn*, prouver, établir.

اثر *ècèr* (ar.), trace, effet produit, impression.

اثننا *èsná* (ar.), milieu, intervalle. — اثننا (ou آن) در این *dèr ín (ou ân) èsnâ*, sur ces entrefaites.

جدد *édjdád* (ar.), pluriel de *جد*
djèdd, ancêtre, aïeul.

اجر *édjr* (ar.), récompense. —
اجر خير *édjré khèir*, récom-
pense d'une bonne action.

اجرت *odjrèt* (ar.), salaire, gages.

اجنبى *édjnèbí* (ar.), étranger.

اجنه *édjennè* (ar.), pluriel de *جن*
djenn, *djèn*, génie.

احتياج *ihtiyádj* (ar.), besoin, né-
cessité; gouverne son complé-
ment avec la prép. ب. — احتياج
بخيلي نصيحت نیست *ihdiyádj bè*
khèilí naçihèt níst, il n'est pas
besoin de beaucoup de con-
seils.

احتياط *ihdiyát* (ar.), précaution,
prudence, attention; av. *kèrdèn*
et *dáchtèn*, faire attention. —
از این جهت احتياط نکنی *èz*
in djèhèthá ihdiyát nè koní, ne
l'inquiète pas de ces choses.

اجق *ahmaq* (ar.), sot, niais. —
بمن اجق بگوئید *bè mèn ahmaq*
begouyíd, traitez-moi de sot.

اجقى *ahmaqí* (ar. pers.), sottise.

احوال *ahvál* (ar.), pluriel de *حال*,
état, situation. — احوال شما
ahválè chomá tchè
féour èst, comment vous portez-
vous? — Pluriel double احوالات
ahválát; احوالات خوبی *ahválátè*
khoubí, une belle histoire. —
Santé. احوالات پرسیدن *ahválát*
porsidèn, demander des nou-
velles de la santé. On dit dans

le même sens : *ahvál guirfèstèn*,
prendre des nouvelles.

احيانا *ahyáná* (ar., pluriel de
حين), quelquefois, à un mo-
ment donné.

آخ *ákh*, exclamation de colère ou
de dédain. — آخ واوخ *ákh o*
ókh, des ah! et des oh! avec
nemoudèn, se plaindre,
faire des façons.

اخبار. Voir خبر.

اختيار *ikhtiyár* (ar.), libre ar-
bitre, choix indépendant. —
بختيار خود *bè ikhtiyávé khód*,
de mon propre mouvement;
اختيارشرا داری *ikhtiyávéçhrá*
dári, tu as le choix, tu en es le
maître; دارم اختيارشرا *ikhtiyá-*
vèçhrá dèrèm, c'est moi qui
suis son maître. — بی اختيار
bí-ikhtiyár, qui a perdu son
libre arbitre, qui aime éper-
dument.

آخر *ákhèr* (ar.), dernier. — *Adv.*,
à la fin, finalement, bref.

آخرت *ákhèrèt* (ar.), l'autre monde,
la vie future.

اخلاص *ikhhlâç* (ar.), sincérité, pu-
reté d'intention, dévouement.

ادا *édá* (ar.), action de payer,
s'acquitter d'une dette, d'un
devoir. — ادای شهادت کردن
édáyé chèhádèt kèrdèn, déposer
comme témoin.

ادب *ádáb* (ar.), pluriel de *ادب*,
manières, mœurs.

ادب *édéb* (ar.), politesse, égards; morale, belles-lettres. — آدم *âdem* با ادب *âdemé bâ-édéb*, homme bien élevé, poli.
 ادعا *iddi'â* (ar.), prétention, réclamation.
 آدم *âdem*, homme. — آدمها *âdemhá*, les gens.
 اذن *ézn* (ar.), permission, autorisation. — اذن دادن *ézn dá-dèn*, permettre, autoriser.
 اذیت *éziyèt* (ar.), dommage. atteinte, action de léser, de tourmenter. — اذیت کردن *éziyèt kerdèn*, tourmenter.
 ارادت *irâdèt* (ar.), volonté, bonne volonté; soumission du disciple aux ordres du cheikh.
 آراسته *âràstè*, paré, orné.
 آرام *âràâm*, repos, tranquillité. — آرام بگیرید *âràâm beguirid*, restez en repos.
 ارباب *erbâb* (ar.): 1° pluriel de رب, possesseurs, maîtres; il forme des adjectifs, ارباب دول *erbâbé dovvl*, les gouvernants, les chefs; 2° pris comme singulier: propriétaire, possesseur de fiefs, de villages.
 ارث *érs* (ar.), héritage.
 اردبیل *ardébîl*, ville de l'Azerbaïdjan, à l'est de Tauris et à deux journées de la mer Caspienne.
 ارزن *érxèn*, millet.
 ارمنی *ermèni*, Arménien.

اروج *ouroudj*, n. propre.
 آری *âré*, oui, certes.
 از *éz*, prép. de, du, des, par, par suite de. — از این طرف *éz ín teref*, de ce côté. — از آن من *éz ân mèn*, mien, à moi, ma part.
 — از ترس *éz tès*, par peur; — partitif, آدم که ترسید از *âdem ké tirsid az*, les gens qui ont peur trouvent de ces prétextes-là.
 آزاد *âzâd*, libre.
 آسان *âcân*, facile, aisé; *adv.*, facilement.
 اسب *esp*, cheval.
 اسباب *ésbâb* (ar.), pluriel de سبب, choses, bagages, attirail, ustensiles.
 استاد *ostâd*, maître, professeur, patron d'un métier manuel; — entre dans la composition des noms propres, استاد رحمن *Ostâd rahman*.
 استراحت *istirâhèt* (ar.), se reposer, se mettre à l'aise.
 استغفر الله *éstaghfer ollâh* (ar.), Dieu préserve! qu'à Dieu ne plaise! nullement, tout au contraire.
 استغنا *istighná* (ar.), témoigner du dédain.
 آستین *âstîn*, manche de chemise ou de vêtement.
 اسد *èçed* (ar.), lion; n. propre en souvenir d'Ali surnommé "le lion de Dieu".

اسرار *esrâr* (ar.), pluriel de سر *sirr*, secret; les mystères (de l'alchimie, du soufisme, etc.).

— اجزای اسراریه *edjzâie esrâr-ryyè*, ingrédients mystérieux.

اسم *ism* (ar.), nom; av. بردن *bordèn*, prononcer le nom de quelqu'un avec éloge. — اسمت *ismèt bordè nè-chodè*, tu n'as pas acquis de renommée.

On emploie aussi le verbe در کردن *dèr kèrdèn* dans le même sens.

آسمان *âsmân*, ciel, cieux.
آسوده *âçoudè*, tranquille, paisible; *adv.*, tranquillement.

اشاره *ichârè* (ar.), geste de la main, signe, indication.

اشخاص *èchkhâs* (ar.), pluriel de شخص *shakhsh*, personnes, gens; امثال *emsâlè chomâ èchkhâs*, des gens tels que vous.

آشکار *âchikâr*, manifeste, public. — سخن آشکار *sakhouné âchikâr zèdèn*, parler franchement; — *adv.*, évidemment, publiquement; آشکارا *âchikârâ*, ouvertement; آشکاری *âchikâri*, publicité, évidence.

آشنا *âchinâ*, connu, ami, connaissance; آشنایان *âchinâyânè khîch*, ses relations, son monde.

آشهد *èchhèdo* (ar.), je jure, j'atteste. — آشهد بالله *èchhèdo bil-lâhi*, je jure par le nom de Dieu.

اصرار *èçrâr* (ar.), persistance, obstination; av. کèrdèn, s'obstiner, insister.

اصل *ècl* (ar.), principe, base, l'original d'un livre, le texte primitif; اصل حرف *èclè herf*, le fond de la question. — اصلاً *èclèn*, principalement; avant un verbe négatif : nullement, pas du tout.

اصول *açlân* (turc), lion, n. propre.
اصناف *èçnâf* (ar.), pluriel de صنف *shanhf*, espèce, classe, corporations de métiers; اصناف خلق *èçnâfè khalq*, toute espèce de gens.

اضافه *izâfè* (ar.), action de joindre, d'ajouter.
اضطراب *iztirâb* (ar.), inquiétude, trouble.
اطلاع *ittilâ'* (ar.), action d'examiner, de pénétrer, d'introduire. — اطلاعات *ittilâ'ât*, connaissances acquises par l'étude et l'examen.
اظهار *izhâr* (ar.), divulguer, faire paraître.
اعانت *'ânèt* (ar.), action de secourir, aide, assistance.
اعتبار *i'tibâr* (ar.), crédit, considération. — از اعتبار افتادن *èz i'tibâr oftâdèn*, être discrédité.
اعتذار *i'tizâr* (ar.), action de s'excuser, prétexter.
اعتكاف *i'tikâf* (ar.), être en re-

traite, se consacrer au jeûne et à la prière dans la solitude.

اعتاد *i'timâd* (ar.), action de se confier, ajouter foi.

اعظم *a'zêm* (ar.), très grand, très haut, excellent. — جزو *djözvé a'zêm*, partie importante, chose principale.

اعلام *i'lâm* (ar.), notifier, faire savoir.

آفتاب *âftâb*, soleil.

افتادن *oftâdèn*, tomber, se mettre à, commencer; être imaginé; — comme auxiliaire, ce verbe forme certains passifs et neutres et prend le sens de devenir, se trouver. — پیش افتادن *pîch oftâdèn*, avancer. — بسرت افتاد *bè çèrèt oftâd*, tu l'es mis dans la tête. — در افتادن *dèr oftâdèn*, être aux prises, se disputer. — قبول افتادن *qaboul oftâdèn*, daigner, accepter. — از افتادن *oftâdèn èz*, renoncer à; از این خیال بیفت *èz in khiyâl bioft*, renonce à cette idée. — جای دوری بیفتند *djâie dourî bioftèd*, qu'il se trouve loin d'ici. Voir aussi راه.

افراد *èfrâd* (ar.), pluriel de فرد *fèrd*, individus, personnes, personnages.

افزودن *èfzoudèn* (v. actif), augmenter, accroître.

افسوس *èfsous*, grand chagrin, dé-

espoir, regrets; افسوس خوردن *èfsous khordèn*, regretter.

افسون *èfsoun*, enchantement, charme; *èfsoun dàchtèn*, charmer, faire des prodiges.

افشرد *èfchorè*, espèce de sorbet au citron, au *mâst*, etc., qu'on boit aux repas; il est souvent mélangé avec de la glace.

افکن *èfken*, qui renverse, jette à bas, extermine. Voir دزد.

افلاطون *èflâtoun*, Platon; افلاطون عصر *èflâtouné 'acr*, le Platon du siècle, le plus sage et habile du monde.

آقا *âga* (en turec oriental : frère aîné), seigneur, officier, titre honorifique; آقا زمان *âga zè-mân*, II. propre.

اقامه *iqâmè* (ar.), établir, fixer. — شهود اقامه کردن *çhohoud iqâmè kèrdèn*, constituer des témoins.

اقبال *iqbâl* (ar.), bonne chance, heureuse fortune.

اقدام *iqdâm* (ar.), entreprendre, s'efforcer, s'aventurer dans une entreprise.

اقرار *iqrâr* (ar.), aveu, confession; av. *âvordèn* ou *kèrdèn*, affirmer, établir, déclarer, avouer, confesser.

اقران *aqrân* (ar.), les pareils, les égaux, les camarades.

اقسام *aqsâm* (ar.), pluriel de قسم, genres, espèces, toute espèce de...

آقلا *eqèllèn* (ar.), au moins, tout au moins.

اکبر *èkbèr* (ar.), très grand, très puissant. — الله اکبر *allâh èkbèr* : 1° formule de la prière *tèkbîr*, usitée dans l'appel à la prière rituelle; 2° exclamation de surprise ou de terreur.

آگاه *agâh*, instruit, informé, connaisseur; آگاهی دادن *agâhî dàdèn*, donner connaissance.

آگر *èguèr*, si. — آگر چه *èguèr tchè*, quoique.

آکتون *èknoun*, maintenant, à présent.

آلا *èllâ* (ar.), sauf, si ce n'est.

آلات *âlât* (ar.), pluriel de آله, instruments, ustensiles.

آلاتچیق *âlâtchêq* (turc), petite tente d'osier recouverte de feutre.

آی. Voir آلی.

آیبتنه *èlbèttè* (ar.), certainement, assurément.

آیتفات *âlêfât* (ar.), bienveillance, sollicitude; *âlêfât kèrdèn* se prend aussi dans le sens de faire un cadeau à un inférieur.

آیتماس *ilâmâs* (ar.), demander avec instance, supplier.

آلهکم لله *èl-hokm lillâh* (ar.), Dieu est le maître!

آلهحمد لله *èl-hamdo lillâh* (ar.), louange à Dieu, Dieu merci!

آلهک *èlèk* (turc), tamis; آلهکی *èlèktchî*, fabricant ou marchand de tamis.

آله *allâh* (ar.), Dieu; والله *wallâh*, par Dieu, en vérité; الله اکبر *allâh èkbèr*, grand Dieu!

آلهام *ilhâm* (ar.), inspiration du ciel, direction d'en haut.

آما *ammâ* (ar.), mais, cependant.

آماده *âmâdè*, prêt, préparé; آماده کار *âmâdèie kâr*, prêt à agir.

آمان *amân* (ar.), quartier, grâce, pardon; au fig., آمانم نمیدهند *amânèm nèmi-dèhend*, ils ne me laissent pas de répit.

آمانت *émânèt* (ar.), dépôt, garde, prêt d'argent.

آمثال *èmsâl* (ar.), pluriel de مثل, comme, semblable; آمثال شما *èmsâlè chomâ*, des gens tels que vous; — personnes du même rang, les pareils.

آمداد *imdad* (ar.), aide, secours, moyen; آمداد کوردن *kèrdèn*, secourir, aider.

آمدن *âmèdèn*, venir, survenir, arriver; comme auxiliaire, devenir; آمدن بر *bèr-âmèdèn*, surgir, se produire, être réalisé.

— هر چه دستت بر میآید *hèr tchè dèstèt bèr miâyèd*, tout ce dont tu es capable. — از دستم چه بر میآید *èz dèstèm tchè bèr-miâyèd*, que puis-je faire, comment remédier à cela? *èz dèstèt hîtch kâri bèr-nè-miâyèd*, tu ne sais rien faire. — آمد و رفت داشتن *âmèd o rîft dâstèn*

dächten, avoir ses entrées chez quelqu'un. Voir قدر.

امر *émr* (ar.), chose, affaire, ordre; امر ونهى *émr-o-néhi*, l'autorité.

امروز *imrouz*, aujourd'hui.

امشب *imchéb*, ce soir, cette nuit.

امنا *oména* (ar.), pluriel de امين *émîn*, sûr, fidèle, qui mérite confiance. — امنای دولت *oménaïé dóolèt*, fonctionnaires publics, employés de l'État.

آموزختن *âmourkhtèn*, enseigner, instruire.

آمیختن *âmikhtèn*, mêler, mélanger.

امید *omîd*, espérance, espoir; امیدوار *omîdvâr*, qui espère.

امیر *émîr* (ar.), chef, prince.

امیرلو *émîrlu* (ar.-ture), nom d'une tribu tartare.

آن *ân* : 1° pronom démonstratif, celui-là, cela, ce; s'emploie aussi pour dire «voilà!» آن آب *ân âb* est, voilà de l'eau; 2° (ar.), pluriel آوان *âvân*, temps, moment, époque. — الآن *él-ân*, à présent, maintenant, sur-le-champ.

اناث *inâs* (ar.), femme, féminin; انائید *taïfié inâssyé*, le sexe féminin.

انبر *ombor*, pincette.

انبیق *ambiq*, alambic. Les Arabes ont emprunté ce mot au grec ἀμβύκι, vase à distiller.

آندجا *ândja*, là, là-bas, en ce lieu-là.

انجام *indjâm* (ar.), fin, conclusion; av. *guiriftèn*, finir, se terminer; بانجام رسانیدن *bè-indjâm rê-çânîdèn*, mener à terme, remplir, accomplir.

انجماد *indjinâd* (ar.), action de s'épaissir, se prendre (se dit d'un liquide).

انداختن *endâkhtèn*, jeter, lancer. — جا انداختن *djâ endâkhtèn*, mettre en place, arranger. —

دست بگردن انداختن *dést bè-guêrdèn endâkhtèn*, prendre par le cou, entourer le cou de ses bras; av. تفنگ *tufèng*, tirer des coups de fusil, lâcher son coup.

انسانیت *ensâniyyèt* (ar.), humanité.

انشاء الله *in châ'llâh* (ar.), s'il plait à Dieu, il faut l'espérer.

انصاف *inçâf* (ar.), justice, équité, impartialité.

انطباع *intibâ'* (ar.), impression, typographie.

انکار *inkâr* (ar.), refus; av. *kêrdèn*, refuser.

انگشت *engocht*, doigt; انگشت

بزرگ *engochté bozorg*, le doigt du milieu.

انواع *énvâ'* (ar.), pluriel de نوع, sortes, espèces, toute sorte de...

او *ô*, pronom démonstratif de la troisième personne, lui, celui-ci ou celui-là.

آو *áo*, exclamation de surprise.

آوار *ávár*, nom d'une tribu de Lezguis.

آواز *áváz*, voix, émission de la voix;

آواز *ávázè*, bruit ou son produit par la voix, retentissement.

آوبه *óoubè* (turc), localité, endroit, village.

آوخ *ókh!* exclamation de douleur ou de surprise.

آورد *évrád* (ar.), pluriel de *ورد*

vird, fragments du Koran et autres oraisons qui se récitent en supplément du *namáz* et de la prière rituelle; oraisons, litanies.

آوردن *ávordèn*, apporter, amener,

produire. — آوردن در *dèr-ávordèn*, tirer, extraire, obtenir,

gagner, découvrir, mettre au jour. — فراهم آوردن *fèrahèm*

ávordèn, amasser, gagner. Voir دست جا.

آوصاف *óouçáf* (ar.), pluriel de

وصف, description, récit, compte-rendu.

آوضاع *óouzá'* (ar.), pluriel de

وضع, position, situation.

آوتاق *ótág* (turc), chambre.

آوغور *oughour* (du latin, par l'in-

termédiaire du turc), augure;

آوغور بخیر باشد, bon voyage!

bonne réussite!

آوف *ouf*, interjection ouf! oh! ex-

clamation d'angoisse, de souffrance ou de colère.

وقات *óougát*, pluriel de وقت.

آول *évvèl* (ar.), premier; *آولا évvèlá*

(pour *évvèlen*), premièrement,

d'abord; *évvèl* s'emploie aussi

dans ce dernier sens; *آول از éz*

évvèl, en premier, tout d'abord.

آولاد *évlád* (ar.), pluriel de *ولد*,

enfants, fils.

آویل *évvíl* (ar.), pluriel de *آول*

évvèl, précédemment, autrefois.

آه *áh*, hélas! soupir.

آهتنام *ihitimám* (ar.), soin, zèle,

sollicitude.

آهر *ahèr*, ville de l'Azerbaïdján

entre Ardébil et Tebríz.

آهسته *áhèstè*, doucement, tout

bas; *adjectif*, doux, tranquille.

آهل *èhl* (ar.), maître, possesseur,

habitant, famille, personnel du

barem. — آهل مجلس *èhlè mèdj-*

lis, gens de l'assemblée, assis-

tants. — آهل مجالس *èhlè*

mèdjális, personnages d'une co-

médie. — آهل ظلمه *èhlè zolmé*,

fonctionnaire, surtout agent des

finances, publicain. — آهل

آهلی کار نیستم *èhlè ín kár nís-*

tèm, je ne suis pas le person-

nage qu'il faut pour cette af-

faire.

آهن *áhèn*, fer, métal; آهنی *áhèní*,

de fer.

آهنگ *áhèng*, ton, intonation, son.

آهو *áhou*, cerf, gazelle.

آی *ái*, interjection oh! quoi! آی

آی *ái vai*, hélas! oh! malheur!

آيا *âyâ*, particule interrogative : est-ce que? n'est-ce pas? synonyme de مگر; — autrement, s'il n'en est ainsi, mais alors.

اَيام *èyyâm* (ar.), pluriel de يوم, les jours, le temps, le monde et la destinée.

ايران *irân*, Perse, royaume de Perse; ايراني *irâni*, Persan, originaire de la Perse.

ايروان *érvân*, nom d'une ville.

ايستادن *istâdèn*, se tenir, rester debout, se lever. — وا ايستادن *vâ-istâdèn*, s'arrêter; وا ايست *vâ-ist*, arrête!

ايشان *ichân*, eux; se prend comme terme de respect, dans le sens du singulier : lui. Ce pronom s'abrège en شان.

ايلكى *îlkhî* (turc), haras. C'est le turc oriental ايلقى avec la prononciation gutturale donnée en turc oriental au ق.

اين *în*, pronom démonstratif : celui-ci; اين آدم *în âdem*, cet homme; se joint souvent dans l'écriture au mot suivant : درين خصوص *dér-în khoussous*, dans cette affaire.

اينجا *indjâ*, ici, en ce lieu.

اينده *âyèndè* (du verbe آمدن), qui vient, futur.

اينك *inèk*, voici.

آينه بدن نما *âina*, miroir; آينه بدن نما *âinaïè bèdèn nomâ*, grande glace, armoire à glace.

اِه *ih*, interjection de blâme, ah! fi donc!

ب

ب *bè*, 1° préposition qui indique le datif. Elle a aussi la signification de : dans, sur, pour, avec; cf. ب; 2° préfixe verbal précédant le futur, le subjonctif et l'impératif : بگويم *bègojèm*, je dirai ou que je dise; برو *bèroò*, va, pars.

با *bâ*, avec, ensemble, en compagnie de. — با احترام *bâ ihtirâm*, avec respect. — با خصوص *bâ khoussous*, en particulier, principalement. — با آنکه *bâ ânkeh*, avec cela que, malgré,

quoique. — Cette particule placée devant un substantif forme des adjectifs. Ex. : با عقل *bâ-aql*, raisonnable.

باب *bâb* (ar.), porte, chapitre, sujet, question; فم. , بابت. — از بابت من *èz bâbètè mèn*, à mon sujet, à cause de moi.

بابا *bâbâ* (turc), père; au figuré, assidu, habitué. — بابای قمار باز *bâbâïè qomârbâz*, joueur de profession, adonné au jeu.

باختن *bâkhtèn*, perdre, surtout perdre au jeu. — خودشرا

khodêchrâ bâkhtèn, se trahir, perdre contenance. —
 پاك باختن *pâk bâkhtèn*, perdre tout son enjeu, être décafé.
 باد *bâd*, vent; باد ربيع *bâdê rebî*, vent du printemps, zépher printanier.
 باد *bâd* et *bâdâ*, troisième personne du subjonctif de بودن, être, qu'il soit. — هر چه بادا بادا *her tchè bâdâ bâdâ*, arrive que pourra!
 بادی *bâdî* (ar.), commencement, début. — در بادئ نظر *dêr bâdié nèzèr*, au premier coup d'œil, à première vue.
 بار *bâr*, fois, tour; باری *bâri*, une fois, une bonne fois, au moins; چند بار *tchênd bâr*, plusieurs fois, souvent, que de fois; — fardeau; av. *kêrdèn*, charger.
 بارک الله *bârèk allâh* (ar.), litt. : «que Dieu bénisse!», bravo! bien! bon courage!
 باروت *bârout*, poudre de munition.
 باره *bârè*, fois; sujet. — در باره *dêr bârêie ên êmr*, eù égard à cette affaire. — در باره *dêr bârêie tou*, en ce qui le concerne. — یکباره *yèk bârè*, d'une fois, en même temps.
 باری *bâri* (ar.), créateur; جناب باری *djênâbé bâri*, Dieu.
 باز *bâz*, de nouveau, encore; tout de même, pourtant. — En arrière : در باز آمدت *dêr bâz êst*,

la porte est ouverte, litt. : poussée en arrière. — باز کردن *bâz kêrdèn*, ouvrir, délier, commencer. Placée devant un verbe, cette particule correspond au français *re*, dans redire, recommencer, etc.
 بازار *bâzâr*, marché, lieu de vente.
 بازرگان *bâzèrgân*, marchand.
 بازو *bâzou*, bras.
 بازی *bâzi* (de باختن), jeu, divertissement; بازی کنان *bâzi kônân*, jouant, folâtrant.
 باسان *bâssân* (turc), qui terrasse, qui extermine. Voir قولدور.
 باشد *bâchêd*, soit!
 باطنی *bâten* (ar.), intérieur, secret, intime; در باطن *dêr bâten*, comme باطنا *bâtenen*, secrètement, en cachette.
 با عقل *bâ-'aql*, raisonnable.
 باغچه *bâghtchè*, jardinet, diminutif de باغ *bâgh*, jardin.
 باقر *baguèr* (ar.), n. propre.
 باقی *bâqi* (ar.), restant, le reste.
 بالا *bâlâ*, haut, supérieur, le dessus, en haut. — بالا آمدن (ou رفتن) *bâlâ âmèdèn* ou *rêf-tèn*, monter. — بالا کردن *bâlâ kêrdèn*, lever, relever, dresser. — بالا نشستنی *bâlâ nichêstèn*, être assis au fond, à la place d'honneur. — از بالا *èz bâlâ*, dessus, par dessus; بالاتر *bâlâtèr*, le plus élevé, le premier; — adv., en premier, d'abord.

بالمناصه. Voir المناصه.
 مته. Voir مته.
 بانگ *bāng*, cri, clameur, voix, chant du coq.
 باور *bāvèr*, croyance, foi, av. *kèr-dèn*, croire, ajouter foi.
 بهم. Voir هم.
 بايرام *bāīrām*, n. propre.
 بايستن *bāyèstèn*, falloir, être nécessaire. — *می باید* *mī bāyèd*, il faut; *می بايست* *mī bāyèst*, il faudrait, il serait préférable. — *می باید گفت* *mī bāyèd goft*, il faut dire.
 بچه *bèchhè*, 1° enfant, petit enfant, marmot. — *بچه دختر* *bèchhè dokhtèr*, petite fille; — petit d'animal. — *بچه* pour *بچه* *bèchhèm*, mon enfant. — *بچه هام* *bèchhèhām*, mes amis; 2° serviteur, petit domestique, gars.
 بخت *bakht*, chance, fortune, destinée; *بخت من بسته شود* *bakhtè mèn bèstè chèvèd*, la fortune m'est contraire.
 بخشیدن *bakhhèdèn*, pardonner, excuser, accorder une grâce, être généreux, faire cadeau de.
 بد *bèd*, mauvais, méchant; *بد گوئی* *bèd gouyî*, mauvais propos, médisance; *بد بختی* *bèd bakhtî*, mauvaise chance, disgrâce. — *این بدم میآید* *în bèdem mī āyèd*, ceci me déplaît.
 بد بخت *bèd bakht*, malheureux:

av. *kèrdèn*, faire des misères à quelqu'un.
 بد خیالی *bèd-khiyālî* (persan-ar.), mauvaises pensées, mauvaise opinion non justifiée; av. *kèr-dèn*, se tromper dans la mauvaise opinion qu'on a de quelqu'un.
 بدکل *bèdkèl*, laid, laide.
 بدل *bèdèl*, n. propre.
 بدن *bèdèn* (ar.), corps. Voir گوشت.
 بدنام *bèdnām*, déshonoré.
 بر *bèr*, prép., sur, au-dessus; *بر این* *bèrà bèr în*, sur cela, d'après cela.
 بر *bèr*, poitrine. — *در بر کردن* *dèr bèr kèrdèn*, prendre dans ses bras.
 برآ *bèrà*, comme برای. Voir ce mot.
 برابر *bèràbèr*, égal, comme, également, ensemble, autant; *دو برابر* *dou bèràbèr*, deux fois autant, le double; *سه برابر* *sè bèràbèr*, trois fois autant. — *برابری کردن* *bèràbèrî kèrdèn*, rivaliser, tenir tête.
 برادر *bráder*, frère.
 برازیل *Bráil*, n. de pays.
 برای *bèràî*, pour, à cause de, afin; *برای چه* *bèràîè tchè*, à cause de quoi? pourquoi? *از برای* *èz bèràî*, pour, à cause; *از برات* *èz bèràt*, pour toi.
 بردن *bordèn*: 1° porter, enlever, emporter, emmener, retirer

(par ex. : de l'avantage), conduire chez soi une femme, se marier. — کار از پیش بردن *kâr ez pîch bordèn*, faire marcher une affaire, la réussir; 3° prononcer avec éloge le nom de quelqu'un. Voir اسم.

برف *bèrf*, neige.

برکت *bereket* (ar.), bénédiction de Dieu, prospérité, bonheur. — بركت نكرد *bereket nèkèrd*, cela n'a pas profité.

برگ *bèrg*, feuille d'arbre ou de plante, feuillage.

برگزیده *bèr gozidè*, choisi, élu.

برنج *birindj*, laiton, cuivre jaune, mélange de cuivre et de zinc.

بروز *borouz* (ar.), action de paraître, de se manifester; av. *kèrdèn*, devenir évident, être manifeste; pluriel بروزات *borouzât*, manifestations, choses qui se produisent (actes ou opinions); بروز دادن *borouz dâdèn*, divulguer, produire.

برّه *bèrrè*, agneau.

برهنه *bèrèhnè*, nu; پا برهنه *pâ bèrèhnè*, nu-pieds.

بریدن *boridèn*, couper, enlever, se séparer, abandonner; بریده *boridè*, coupé, fini, terminé.

بز *boz*, chèvre.

بزرگ *bozorg*, grand, haut, chef; بزرگوار *bozorgvâr*, grand, illustre, considérable. — پیش بزرگشان *pîché bozorgchân*, en

présence de leurs grands parents.

بزرگی *bozorgû*, grandeur; av. *kèrdèn*, commander, devenir important, faire l'important.

بزن *bèzèn*, impératif du verbe *زدن*, devenu substantif et signifiant: preux, brave; بزنی بهادر *bèzèné bèhâdèr*, brave et vaillant; بزنی بهادری *bèzèné bèhâdèrî*, prouesse, vaillance, héroïsme.

بیس *bès*, assez, suffisant. — و بیس *o bès*, seulement, exclusivement. — از بیس که *èz bès kè*, à force de, tellement, à tel point.

بستر *bèstèr*, lit; بستری *bèstèrî*, qui garde le lit, alité.

بستن *bèstèn*, attacher, lier, bander, conclure, atteler.

بسم الله *bism illâh* (ar.), par le nom de Dieu! expression usitée quand on entreprend quelque chose, pour inviter quelqu'un à agir, etc.

بسیار *bessiâr*, beaucoup, très. — بسیار خوب *bessiâr khoub*, très bien, parfait.

بشاشت *bechâchèt* (ar.), gaieté, sérénité.

بشیر *bechîr* (ar.) porteur d'une bonne nouvelle, n. propre.

بصیرت *baçîrèt* (ar.), perspicacité, attention, vigilance.

بطلان *botlân* (ar.), action d'annuler, d'invalider.

بعد *ba'd* (ar.) et *ba'd èz*, après, ensuite. — بعد از این *ba'd èz in*, désormais; *من بعد من-ba'd*, dorénavant.

بعض *ba'z* (ar.), quelque, certain; بعضی *ba'zi*, certains, quelques-uns, d'aucuns.

بغل *baghal* (ar.), aisselle, dessous du bras. — بغل گذاشتن *baghal gozáchtèn*, mettre sous le bras; *بغلش است baghalèch èst*, il est dans ses bras; *بغل کردن baghal kèrdèn*, prendre dans ses bras.

بغی *baghi* (ar.), fornication. — بغی گرفتن *baghi guiriftèn*, avoir des relations coupables.

بلا *belá* (ar.), malheur, calamité; *بلای ناگهان beláie nághèhán*, malheur soudain, catastrophe.

بلاغت *belághèt* (ar.), beauté de l'élocution ou du style, éloquence.

بلد *bèlèd* (ar.), pays, contrée. — *بلد شدن èkhrádjé bèlèd chodèn*, être exilé. — Du sens de pays, *bèlèd* passe métaphoriquement à celui de « capable de, au courant de »; ainsi on dit : *فلان چیز را بلد نیستم se-lán tchízá bèlèd nístèm*, je ne suis pas pays à telle chose, c.-à-d. : propre à telle chose, capable de la faire, ou je ne la sais pas. — *تو زبان روسی tou zèbáne rouçi bèlèdi*, sais-tu parler le russe?

بلکہ *belkè*, peut-être, bien plus, même davantage.

بلند *bolend*, haut, élevé, grand, long; av. *chodèn*, se lever, se dresser; av. *kèrdèn*, soulever, lever, relever. — *کارهای بلند kárhái bolend*, choses graves, mauvaises actions. — *بلندتر bolendter*, (parlant) plus haut. *صدا صدá*.

بلوط *bellout*, chène, arbre.

بلوک *beuluk* (turc), district.

بلی *bèlè*, oui, certainement, assurément, plait-il? me voilà.

بلیغ *bèligh* (ar.), éloquent, persuasif.

بنا *bèná* (ar.) suivi de ب, conformément à, d'après. — *بنا کردن bèná kèrdèn*, commencer, se mettre à; *بنا گذاشتن bèná gozáchtèn*, même sens; *بنا کردن بنای گذاردن bènáyi gozárdèn*, jeter les bases de, entamer une affaire.

بنابر *bènbèr*, conformément, d'après, en raison de.

بندگی ou بندگی *bèndèguí*, sujétion.

بندہ *bèndè*, esclave, serviteur: expression polie au lieu de *من*, moi; *بندگی bèndèguí*, condition de serviteur, service. — Pluriel *بندگان bèndèguán*; *بندگان خدا bèndèguáné khodá*, les serviteurs de Dieu, le genre humain; gens pieux, honnêtes

brave homme! *bèndèïé khodá*, mon
bení (ar.), pluriel de بنی, fils.
 — *bení Adèm*, les fils d'Adam, les hommes, les gens.
bou, odeur, parfum.
boutaï, Boutaï-Khân, nom d'un chef lezgui.
bouta (vulg. : *pouta*), creuset pour fondre les métaux.
boudèn, être, exister. — بودن *boudéné pèçèret*, l'existence de ton enfant. — این را *in-rá bách*, exclamation : Voyez donc!
bouzînè, singe (synon. de *maïmoun*); بوزینه‌های بزرگ *bouzînèhâi bozorg*, grands singes, babouins.
bouçè, baiser, carresse. بوسه
boutè, taillis, fourré. بوضه
bouq (ar.), petite trompette, cornet à bouquin. بوق
bèveï, à lui, à elle. بوی
bè, dans, par, à, avec; préfixe verbal placé avant le futur, le subjonctif, l'impératif. — به روم *bè-rèvèm*, j'irai, ou que j'aïlle. — به بین *bè-bîn*, vois.
bèh, bon. — بهتر *bèhter*, meilleur; *adv.*, mieux.
bèh bèh, exclamation de satisfaction. به et به به
bèhádour, brave, courageux; بهادری *bèhádourí*, courage, bravoure. Voir *bèzn*.

bahâr, printemps. بهار
bèhânè, prétexte. بهانه
bèhtèr, comparatif de به, meilleur, préférable. — بهتر شما *bèhtèré chomá*, tant mieux pour vous.
bèhrè, part, profit, avantage; بهره *bèhrè yáb*, qui profite.
bèhèm, ensemble, en compagnie. — بهم رسیدن *bèhèm rèçîdèn*, arriver ensemble, être recueilli, acquis. — بهم خوردن *bèhèm khourdèn*, être gâté, recevoir une atteinte.
bî, sans, malgré. — بی آن *bî án*, sans cela, quand même. — Placée devant un substantif, cette particule forme des adjectifs, ex. : بی عقل *bî-'aql*, déraisonnable, sot.
biábân, désert. بیابان
bèyân (ar.), exposition, explication, évidence; بیان شدن *bèyân chodèn*, être expliqué, exposé.
bîdjá, hors de propos, sans raison. بیجا
bîchârè, pauvre, malheureux, sans ressource. بیچاره
 حرف. Voir *bîçerf*.
bîhèyá, impudique, effronté. بیکیا
bîkh, racine, fondement; از بیج *èz bîkh*, par la base, complètement.
bîkhod, non sens, sottises, بیخود

sornettes; بیخود *bíkhod*, étourdimement.
 بیرون *bíroun*, hors, dehors; بیرون کردن *bíroun kerdèn*, mettre dehors, chasser; بیرون آوردن *bíroun ávordèn*, produire, tirer, sortir; بیرون در آوردن *bíroun dèrávordèn*, tirer, sortir, faire sortir; بیرون رفتن *bíroun rэф-tèn*, sortir, s'écarter de.
 بیزار *bízár*, triste, affligé.
 بیست *bíst*, vingt.
 بیشک *bíshk*, composé de بی et de شك, sans doute, certainement.

بیشه *bíshè*, bois, forêt.
 بیکار *bíkár* et بیکاره *bíkàrè*, fainéant, propre à rien; adv., sans rien faire.
 بیكس *bíkès*, sans secours, abandonné.
 بیگانہ *bígànè*, étranger.
 بیله *bíle*. Voir حيله.
 بمعنی *bímeñi*. Voir معنی.
 بین *béin* (ar.), milieu, intervalle.
 — در این بین *dèr ín béin*, sur ces entrefaites.
 بینوا *bínévá*, pauvre, malheureux.

ب

پا *pá* (pour پای), pied; question, sujet. — پا بر *bèr pá*, debout, dressé; پا چودن *bèr pá chodèn*, se dresser, s'élever. — پا گذاشتن *pá gozáchtèn*, porter ses pas, s'implanter. — پا شدن *pá chodèn*, se lever, se mettre debout. — بشرطی پای کشتن تاروردی در *beshrúti pái kesh-tèn tárúrdi dèr myán nè-bá-chèd*, à la condition qu'il ne soit pas question de tuer Tàrvèrdi. — پای من هست *páyé mèn hést*, c'est mon affaire.
 پاپوش *pápouch*, chaussure orientale, pantoufle, babouche. — پاپوش برای شیطان دوختن *pápouch bèraie cheítán doukhtèn*, coudre des pantouffles pour le

diable, en remonter aux plus habiles.
 پای *pá-péi*, persécution, poursuite; av. *chodèn*, persécuter.
 پادشاه *pádécháh*, souverain, monarque, grand roi.
 پاداری *pádári*, constance, résistance.
 پارچه *pártchè*, pièce d'étoffe, coupon, et de là : étoffe, petite quantité, petit morceau; — یکپارچه *yèkpártchè*, une misère.
 پاره *pàrè*, pièce, morceau, une certaine quantité, quelque. — پاره ماه *mislè pàrèie máh*, (beau) comme un quartier de lune.
 پاشنه بریده *páchnè boridè*, talon fendu (so-

briquet). En Perse, on fend quelquefois les talons aux voleurs.

پاشیدن *páshidèn*, répandre, disperser, faire jaillir.

پاکیزه *pákizè*, net, propre, convenable, honorable.

پانزده *pánzdè*, quinze.

پانصد *pánçèd*, cinq cent.

پایان *páyán*, limite, borne; بی پایان *bí páyán*, sans bornes, immense.

پایه *páyè* (probablement du ture پای), portion, part, quantité.

پاییدن *páyídèn*, épier, se mettre en embuscade.

پاییز *páyíz*, automne.

پائین *páyín*, au-dessous, en bas, inférieur; avec *ámèdèn*, descendre; پائین انداختن *páyín endákhèn*, baisser, abaisser; سمت پائین *simté páyín*, au rang inférieur.

پختن *poukhèn*, cuire; au figuré, préparer, disposer, mettre dans ses intérêts.

پدر *pèdèr*, père. — پدر نامرد *pèdèré námèrd*, injure : qui a un père infâme.

پذیرایی *pèziráyí*, agrément, satisfaction, chercher à satisfaire, à être agréable.

پذیرفتن *pèziriftèn*, recevoir, obtenir.

پور *por*, plein, rempli, chargé; *adv.*, beaucoup, très, trop. —

پور حرف زدن *por hèrf zèdèn*, parler beaucoup, bavarder.

پور چانگی *por tehánèguí*, bavardage (de *por-tehánè*, plein le menton, plein la bouche); *av. kèrdèn*, bavarder.

پرده *pèrdè*, voile, rideau, toile de scène. — بی پرده *bí pèrdè*, à découvert, sans mystère.

پرست *pèrèst*, adorateur; خدا پرست *khodá-pèrèst*, qui adore Dieu, qui craint Dieu.

پرسش *porsèch*, question, demande.

پرسیدن *porsídèn*, demander, interroger.

پریدن *pèrídèn*, voler, voltiger.

پریروز *pèrírouz*, avant-hier. Voir پسر پریروز.

پریزاد *Pèrízád*, nom propre de femme signifiant « fille de Péri ».

پس *pès*, après, ensuite, donc, mais. Placée avant les verbes, cette particule implique la répétition; par ex. : پس دادن *pès dáden*, redonner, rendre; پس گرفتن *pès guíriftèn*, reprendre; پا پس گذاشتن *pá pès gozáchtèn*, mettre le pied en arrière pour s'en retourner.

پس پریروز *pès pèrírouz*, il y a quatre jours.

پسر *pèçèr*, fils, garçon. — پسره *pèçèrè*, diminutif de mépris; این پسره *ín pèçèrè*, ce pauvre garçon!

پسند *pècend*, agréé, agréable;
پسند کردن *pècend kèrdèn*, trou-
ver agréable, de son goût.

پشت *pocht*, dos, derrière; پشت
سر *pochté sèr*, derrière, à la
suite, après. — پشت سر

افتادن *pochté sèr oftádèn*, cour-
rir à la poursuite d'une chose.

— پشت سر کسی حرف زدن
pochté sèrè kècî hèrf zèdèn, crier
après quelqu'un. — پشت چادر

pochté tchádîr, le fond de la
tente. — پشت کردن *pocht kèr-*
dèn, tourner le dos. — پشتی

pochtî, coussin, accoudoir.

پشته *pèchchè*, moucheron.

پشیمان *pèchmân*, repentant, con-
trit.

پلنگ *pèlèng*, panthère ou léopard.

پنج *pèndj*, cinq; پنجاه *pèndjâh*,
cinquante; پنجاه هزار *pèndj-hèzâr*,
cinq mille.

پنجره *pèndjèrè*, fenêtre.

پنداشتن *pèndâchtèn*, croire, pen-
ser; پنداری *pèndârî*, on croirait.

پنهان *pènhân*, caché.

پوچ *poutch*, futile, vain, de peu
de valeur.

پوست *poust*, peau, en général.

پوستین *poustîn*, pelisse de four-
rure, manteau doublé de four-
rure.

پوسیده *pouçîdè*, pourri.

پوش *pouch* (pour پوچ *poutch*),
une obole, un rien.

پوشیدن. Voir پوشاندن.

پوشیدن *pouchîdèn*, revêtir, s'ha-
biller; پوشاندن *pouchândèn*,
vêtir, couvrir, cacher, étouffer
une affaire; پوشیده *pouchîdè*,
convert, caché, secret.

پوق *Péouq*, nom contrefait de
Fôouq l'allemand, l'un des per-
sonnages de ces comédies.

پول *poul*, argent, numéraire en
général; پول طلا *poulé télâ*,

monnaie d'or; پول نقره *poulé noqrè*,

monnaie d'argent; پول

سکه دار *poulé sekè-dâr*, argent
monnayé, espèces; پول نقد

poulé nèqd, argent comptant;

پولدار *poul-dâr*, qui a de l'ar-
gent, riche, capitaliste.

پهلوی *pèhlou*, côté, flanc; پهلو
pèhlouch, à son côté, tout près;

on dit aussi پهلوئی *pèhlouï è*.

پهن *pèhn*, plat, à plat; av. cho-
dèn, être étendu par terre.

پی *pèi*: 1° après, à la suite, der-
rière. — پی من میآیند *pèïè men*

mîâyènd, on viendra me cher-
cher. — پی بروی کارت *berò pèïè*

kârèt, va à tes affaires. — پی

رفتنی *pèïè kârî restèn*, se
mettre à la poursuite d'une af-
faire, entreprendre. — پی بردن

pèïè bordèn, porter le pied, en-
trer, pénétrer dans: 2° (substan-
tif) situation, position, valeur.

پیاده *pyâdè*, à pied, piéton; av.
chodèn, mettre pied à terre,
descendre de cheval.

pitchândèn, causatif du suiv., tourner, faire détourner.
pitchîdèn, plier, rouler, entortiller, bander.
peïdá, présent, connu, manifeste; trouvé. — پیدا شدن *peïdá chodèn*, se montrer, apparaître. — پیدا کردن *peïdá kerdèn*, trouver, inventer.
 پیر *pîr*, vieux, vieillard; پیری *pîrî*, vieillesse.
 پیراهن *pîrâhèn*, chemise.
 پیش *pîch*, devant, en présence de, chez, auprès; پیشتر *pîch-têr*, plus près. — در پیش *pîch*, par devant, en avance, prêté (argent). — پیش از این *pîch êz îñ*, avant ce moment, précédemment, d'abord. — پیش خریدن *pîch khêrîdèn*, acheter d'avance. — پیش بردن

pîch bordèn, mettre en avant, produire. — پیش آمد *pîch âmêd*, début, commencement. — پیش رفتن *pîch rêftèn*, précéder; پیش آمدن *pîch âmêdèn*, s'avancer.
 پیشانی *pîchânî*, front. Les Orientaux croient que la destinée de chaque homme est écrite sur son front.
 پیشکش *pîchkêch*, cadeau; پیشکش تو *pîchkêché tou*, je te fais cadeau, je te dispense.
 پیشواز *pîchvâz*, aller à la rencontre, réception; synonyme de استقبال *istiqbâl*.
 پیشه *pîchè*, métier, emploi.
 پیغام *peïghâm*, annonce, nouvelle, déclaration.
 پیله‌ور *pîlêvôr*, boutiquier, mercier, colporteur.

ت

تا *tâ*, prép., afin que, pour que, en sorte que, jusqu'à, jusqu'à ce que, tant que, pendant que. — تا تبریز چند فرسخ است *tâ be tèbrîz tchênd farsakh êst*, combien y a-t-il de farsakhs jusqu'à Tauriz? — تا يك *tâ yek* ساعت دیگر *tâ yek saaté dîgêr*, dans une heure. — تا چه رسد *tâ tchè rêçêd*, à plus forte raison.
 تا *tâ*, particule qui se place ordi-

nairement après les noms de nombre : دو تا دکان *dou tâ dokân*, deux boutiques; هر چهار تایمان *hêr tchêhâr tâimân*, chacun de nous quatre; چهاردی ده تاست نه تا ش گریختن است *chêhârî dêh tâst nèh tâ shê grîch-tên êst* « la bravoure se divise en dix parties : ses neuf dixièmes sont faits de fuite et le dernier dixième consiste à ne pas se montrer » (dicton plaisant).

تابع *tábè'* (ar.), qui suit, av. *chodèn*, suivre, obéir à.

تاتار *tátár*, courrier.

تأثير *tèèçir* (ar.), influence, action d'une chose sur une autre.

تاج *tádj*, bonnet et turban à l'usage des derviches.

تاجر *tádjir* (ar.), marchand, négociant; *tádjiri*, de marchand, commercial.

تاجيك *tádjik*; on nomme ainsi les esclaves persans des Boukhariotes, qui se sont rachetés et cultivent la glèbe. C'est aussi un terme de mépris.

تأخير *tèèkhîr* (ar.), action de différer, retard; *بتأخير انداختن* *bè tèèkhîr endákhtèn*, mettre des retards, faire opposition (à un paiement).

تاروردی *tárvèrdi*, n. propre (du turc *tarri-verdi*, Dieudonné.

تازه *tázè*, nouveau, récent; *تازه بود* *tázèi boud*, il y a du nouveau? — *تازه حرف* *hèrfè tázè*, néologisme. — *تازه کردن* *tázè kèrdèn*, renouveler.

تازه زاد *tázè-zád*, qui vient de mettre bas.

تافته *táftè*, tissu, étoffe, étoffe de soie (d'où le français taffetas).

تافتن *táftèn*, tordre, friser; *سبیلش را تافتن* *sebîlèchrá táftèn*, lui tordre la moustache, c.-à-d. : le caresser, le cajoler.

تأكيد *tè'kíd* (ar.), corroborer,

fortifier. — *تأكيدات* *tè'kídát*, recommandations formelles.

تأمل *tè'èmmol* (ar.), considérer; av. *kèrdèn*, bien considérer, réfléchir, prendre garde à ce qu'on fait.

تان *tán*, de vous, votre; synonyme de *شما*. — *اجداد تان* *èdjádátán*, vos ancêtres.

تب *tèb*, fièvre.

تبریز *tèbrîz*, Tauris, capitale de l'Azerbeïdján.

تبسم *tebessom* (ar.), action de sourire.

تپه *tèpè*, colline, hauteur.

تتبع *tetabbou'* (ar.), action de poursuivre, de chercher. — *تتبعات* *tetabbou'át*, recherches scientifiques.

تجارت *tidjâret* (ar.), commerce, négoce.

تجاوز *tèdjâouz* (ar.), action de passer outre, d'enfreindre; av. *kèrdèn*, enfreindre.

تجربه *tedjribè* (ar.), expérience, épreuve, connaissance pratique. — *بتجربه رسانیدن* *bè tedjribè rèçânîdèn*, mettre à l'épreuve, expérimenter.

تجسس *tèdjèssos* (ar.), espionnage; av. *kèrdèn* ou *nemoidèn*, espionner.

تحصيل *tahçîl* (ar.), action de recueillir, apprendre. — *طالبان* *táúbánè tahçîl*, ceux qui étudient, élèves.

- تحفة *tohfe* (ar.), chose précieuse, cadeau.
- تحقیق *tahqîq* (ar.), définition, confirmation d'une chose; av. کردن, vérifier, constater.
- تدارک *têdârok* (ar.), action de se préparer, préparatif, provision; تدارککشرا دیدن *têdârokêchrâ دیدن*, pourvoir à ses affaires.
- تدبیر *têdbîr*, arranger, disposer avec ordre; plan, conseil, mesure. — Pluriel تدابیر *têdâbîr*, تدبیرات *têdbîrât*; — av. کوردن, prendre une mesure, aviser.
- تدریج *têdrûlj* (ar.), arriver par degré; بتدریج, successivement, peu à peu.
- تراشیدن *trâchîdèn*, couper, tailler, façonner.
- ترامه *têrâkèmè*. Voir ترکمان.
- تریبیت *têrbyêt* (ar.), action d'élever, de soigner; préparation, composition (d'aliments ou de liquides); châtiment, punition.
- تربیح *têrbîh* (ar.), faire gagner, procurer un avantage; ترسیج دادن, donner la préférence à un chaland.
- ترجمه *terdjomè* (ar.), traduction; ترجمه شده, traduit.
- ترس *têrs*, crainte, inquiétude. — ترساندن *têrsândèn*, caus., effrayer, faire peur; ترسو, peureux, pusillanime.
- ترسیدن *têrsîdèn*, craindre, avoir peur; se construit av. از, de la personne ou de la chose.
- ترش *têrachehoh* (ar.), mouiller, asperger.
- ترک *têrk* (ar.), laisser, abandonner; — av. chodèn et از ے, lâcher, quitter, planter là.
- ترکمان *torkmân*, Turcoman; pluriel ar., ترامه *têrâkèmè*, auquel vient s'ajouter encore le pluriel persan ترامهها *têrâkèmè-hâ*, les Turcomans.
- ترکی *torkî*, le dialecte turc oriental.
- ترکیب *têrkîb* (ar.), composition, mélange.
- ترکیدن *têrkîdèn* (pour تراکیدن), éclater, faire explosion.
- ترمه *têrmè*, étoffe de cachemire, châle.
- تسبیح *têsbîh* (ar.), chapelet musulman de quatre-vingt-dix-neuf grains correspondant chacun à un des noms donnés à Dieu; — av. گوردانیدن, faire tourner son chapelet entre ses doigts, selon la coutume des Orientaux. — تسبیح هزار دانه *têslâhé hêzâr dâneh*, chapelet aux mille grains, de très grande dimension.
- تسليم *têslîm* (ar.), action de remettre, livrer, abandonner.
- تشریف *têchrîf* (ar.), faire honneur, honorer. — تشریف آوردن *têchrîf âvordèn*, faire visite (ou

simplement) venir. — تشریف
 بردن *tèchrif bordèn*, s'en aller.

تشك *tochèk* (du turc دوشك *du-
 chèk*), lit, canapé.

تشويش *tèchvich* (ar.), trouble.

تصديق *taçdiq* (ar.), action de
 confirmer un témoignage; par-
 ler dans le même sens.

تصوّر *taçavvor* (ar.), s'imaginer,
 se figurer, penser.

تعالى *tè'âlè* (ar.), troisième per-
 sonne du verbe علا, qu'il soit
 exalté! épithète qui accompagne
 le nom de Dieu.

تعجب *tè'addjob* (ar.), action de
 s'étonner, être surpris.

تعظيم *ta'zîm* (ar.), action de vé-
 nérer, de respecter; av. *kèrdèn*,
 saluer, s'incliner.

تعليم *ta'lîm* (ar.), faire savoir,
 enseigner.

تعيين *ta'yîn* (ar.), désigner, dé-
 terminer.

تغيير *tèghyîr* (ar.), action de
 changer, modifier, altérer; av.
dâdèn, changer; av. يافتن *yâf-
 tèn*, se changer, être changé.

تفاوت *tèfâvot* (ar.), différence,
 distinction, inégalité. — برای
 تفاوت نمیکنند *berâie mèn tè-
 fâvot nè mî konèd*, cela n'est
 égal.

تفصیل *tafèîl* (ar.), action de par-
 tager, détailler, expliquer en
 détail.

تفلیس *tiflis*, capitale de la pro-
 vince du Caucase.

تفنگ *tufèng* (turc), fusil; تفنگ
 انداختن *tufèng èndâkhtèn*, li-
 rer des coups de fusil.

تقاضا *tègâzâ* (ar.), exiger, re-
 commander avec instance, pres-
 ser.

تقدیر *taqdîr* (ar.); pluriel,
 تقدیرات *taqdîrât*, décret.

تقریر *taqrîr* (ar.), exposer, noti-
 fier, rendre compte; تقریرات
taqrîrât, rapports, dépositions.

تقسیم *taqsîm* (ar.), partage, dis-
 tribution.

تقصیر *taqçîr* (ar.), défaut, faute,
 manquement; تقصیردار *taqçîr-
 dâr*, en faute, coupable.

تقلب *tèqallob* (ar.) et au pluriel,
 تقلبات *tèqallobât*, mensonges,
 fourberies.

تقلید *tèqlîd* (ar.), imitation; av.
kèrdèn ou *âvordèn*, imiter, con-
 trefaire.

تقوی *taqwé* (ar.), action de s'ab-
 stenir de ce qui déplaît à Dieu,
 piété, vertu.

تکان *tèkân*, secousse, poussée; av.
dâdèn, pousser, repousser, écar-
 ter.

تکانیدن *tèkânîdèn*, secouer (par
 ex. : un arbre pour faire tom-
 ber les fruits).

تکلیف *tèklîf* (ar.), travail qu'on
 impose, charge, devoir; plu-
 riel, تکالیف *tèkâlîf*.

تکميل *tekmil* (ar.), complément, achèvement; av. *kèrdèn*, perfectionner, parfaire.

تکيه *tèkyè* (ar.), appui, soutien, confiance.

تَلّ *tèll* (ar.), colline.

تلاش *tèlâch*, souci, effort; av. *kèrdèn*, s'efforcer, travailler à.

تلافی *tèlâfi*, réparation, dédommagement; av. *kèrdèn*, se venger.

تلخ *tèlkh*, amer, saumâtre.

تلف *tèlèf* (ar.), perte, gaspillage, action de ruiner.

تماشا *tèmâchâ* (ar.), promenade, divertissement, spectacle; av. *kèrdèn*, regarder, contempler.

— تماشا خانہ *tèmâchâ khânè*, théâtre; salle de spectacle.

تمام *tèmâm* (ar.), complet, achevé; adverbe, complètement, enfin; adjectif, tout, tous, parfait, accompli. — بدقت تمام *bè diqqatè tèmâm*, avec un soin parfait. — تمام شدن, être fini, achevé.

تمثيل *tèmèsil* (ar.), représentation théâtrale, pièce de théâtre, drame ou comédie; pluriel, تمثيلات.

تکبج *tèmèljnèdj* (ar.), être joyeux, se trémousser d'aise.

تن *tèn*, corps, personne.

تنبیه *tènbih* (ar.), punition, châtement.

تخوار *tènkah*, numéraire, argent comptant, fortune.

تند *tond*, brusque, brusquement.

تنگ *tèng*, étroit, serré, anxieux.

— بتنگ آوردن *bètèng âvordèn*, tourmenter, causer de l'ennui.

— دلم تنگ آمده *dilèm tèng dmèdè*, je me sens triste. —

روز تنگ *rouzè tèng*, jour de malheur, infortune, détresse.

تنها *tènhâ*, seul, isolé; adv., seulement.

تو *tou*, prép., dans, dedans. —

توی حساب *touyé hissâb*, dans le compte.

تو *tou*, pronom : tu, toi.

تو در تو *tau*, pli, repli. — *tau dèr tau*, compliqué, enchevêtré.

توانستن *tèvânèstèn*, pouvoir, être capable de. —

آیا میتوان کرد *âyâ mîtevân kèrd*, est-ce qu'il est possible de le faire? —

میتوانی *mîtevânî*, si tu le peux.

توبه *tôubè* (ar.), repentir.

توجه *teveddjoh* (ar.), se tourner vers, attention, sollicitude.

توسط *tevessot* (ar.), intervention, médiation.

توفیق *tawfiq* (ar.), aide, secours, intervention de la grâce divine.

توقع *tèvaqqou'* (ar.), action d'attendre, de compter; av. *dâchten* ou *kèrdèn*, espérer, avoir confiance, s'attendre à.

توکل *tèvèkkol* (ar.), confiance en Dieu, résignation à la destinée.

تولد *tèvellod* (ar.), enfanter; — av. شدن, naître, venir au monde.

تولك *toulèk*, finaud, rusé, fripon.

Ce mot paraît emprunté au turc oriental تولوك, renard.

تومان *tómân*, monnaie d'or valant 10 sapcrâns. Sa valeur actuelle est de 9 fr. 75 cent.

تہم *tèh*, fond; *adv.*, au fond.

تہمت *tohmèt* (ar.), soupçon, chose équivoque. — قدری تہمت دارد *qèdrî tohmèt dâred*, c'est un peu suspect; تہمت زدن *tohmèt zèdèn*, inspirer des soupçons, être suspect; — بتہمت *bè tohmèt èndâkhtèn*, suspecter, accuser.

تیر *tîr*, flèche, coup de fusil. —

تیر انداز *tîr-èndâz*, habile au tir. — تیر ما بسنگ خورد *tîrè mâ bè sèng khord*, notre flèche a atteint une pierre, c.-à-d. : nous avons manqué notre affaire.

تیزآب *tîz-âb*, eau forte. — تیزآبی ارغوانی *tîz-âbé èrgèvânî*, eau régale pour dissoudre les métaux.

تیغ *tîgh*, rasoir, lancette.

تیول *toïoul* (de *titulus?*), biens fonds, fiefs; pluriel, تیولات.

ث

ثابت *çâbit* (ar.), ferme, stable, bien établi; *av.* کوردن *kèrdèn*, prouver, démontrer. — جسم ثابت *djismè çâbit*, corps à l'état solide.

ثانیاً *çânyèn* (ar.), deuxièmement, en second lieu.

ثبوت *çobout* (ar.), fermeté, certitude; certificat, preuve par témoins. — بثبوت رسیدن *bè çobout rèçidèn*, être constaté.

ج

جا *djà*, lieu, place, demeure. — اینجا *indjà*, ici. — بیجا *bîdjâ*, vain, déplacé, sans motif. — بجای *bèdjâ*, fondé, motivé. — ہر جا *hèr djâ*, partout. — ہمیں جا *hèmin djâ*, ici même. — جا انداختن *djà èndâkhtèn*, placer, établir. — جا آوردن *bèdjâ âvordèn*, effectuer, réaliser, reconnaître.

جاری *djârî* (ar.), qui coule, circule. — جاری ساختن *djârî sâkhtèn*, mettre en pratique, exécuter.

جان *djân*, âme, vie. — Terme de tendresse, جان *'ammè*

djân, chère tante. — جان *djan*, خودت *djané khòdèt*, par ton âme! formule de serment, pour affirmer, etc. — با سر و جان *bâ sèr o djân*, avec la tête et l'âme, de tout cœur, très volontiers. — بجان آمدن *bèdjân àmèdèn*, être réduit à toute extrémité. — از جان گذاشتن *èz djân gozáchtèn*, sacrifier sa vie.

از جانب *djânb* (ar.), côté. — از جانب *èz djânb*, de la part, par. Ce mot, comme طرف, est souvent explétif.

جانور *djânevèr*, animal.

جایز *djâiz* (ar.), permis, licite.

جبار *djebbâr* (ar.), puissant, altier, orgueilleux; — n. propre.

جبون *djèboûn* (ar.), lâche, poltron. C'est une forme particulière du langage vulgaire et conforme à la prononciation, au lieu de la forme arabe régulière جبان.

جبهه *djobbè*, redingote large à manches courtes.

جدا *djodâ*, séparé; جدائی *djodâyî*, séparation.

جدل *djèdèl* (ar.), contestation, dispute.

جری *djerî* (ar.), hardi, audacieux, qui ose.

جریئت *djorèèt* (ar.), audace, témérité; av. *kèrdèn*, oser.

جز *djoz* et بجز *bèdjòz*, excepté. — جز اینکه *djoz ùnkè*, outre que.

جزو *djoz'* (ar.), partie, fraction. — Pluriel, اجزا *èdjzá*, ingrédients, drogues. — جزوی *djozvi*, partiel, petit, minime. On écrit aussi جزئیات. — جزئیات *djozyyât*, choses de peu d'importance, bagatelles.

جزیل *djèzil* (ar.), grand, abondant, considérable.

جست *djèst*, saut.

جستن *djèstèn*, sauter; بیرون جستن *bîroun djèstèn*, se précipiter au dehors.

جستن *djostèn*, chercher.

جسم *djism* (ar.), corps, substance, matière; جسم ثابت *djismè çâbit*, corps solide; جسم مایع *djismè mâyi'*, corps à l'état liquide ou fluide.

جعفر *dja'fèr* (ar.), n. propre. — جعفر قراچه دافی *dja'fèr qarâdja daghi*, Dja'fèr, originaire du district du Karadagh, dans le Caucase.

جفا *djèfâ* (ar.), rigueur, sévérité, violence.

جفت *djofst*, couple, une couple, la paire.

جفنگ *djèfèng*, futile, frivole; non sens, absurdité.

جفنگی *djèfènguî*, plur., جنگیات *dèfènguiât*, absurdités, sottises.

جلو *djèlòou*, bride d'un cheval.

جلو *djèlòou*, devant, partie antérieure; جلو چادر *djèlòou tchâdir*, devant la tente; جلو کسی

رفتني *djèlòou kèci rəftèn*, marcher contre quelqu'un, l'attaquer; aller de l'avant; جلو *djèlòou guiriftèn*, prendre par devant, arrêter.

جليل *djèlil* (ar.), illustre, grand, magnifique; — n. propre.

جماعت *djèma'èt* (ar.), réunion, société.

جمع *djèm'* (ar.), action de recueillir, rassembler. — خاطر جمع *khàter djèm'*, tranquille, rassuré; s'emploie aussi comme exclamation : sois tranquille! — جمع شدن, se réunir, se tranquilliser. — جمع کردن *djèm' kèrdèn*, recueillir, rassembler, ramasser.

جمعیت *djèm'iyyèt* (ar.), assemblée, rendez-vous.

جنّ *djènn* (ar.), pluriel, اجنّه *èdjènnè*, Djinn, être fantastique.

جناب *djènáb* (ar.), terme honorifique donné aux personnages de haut rang : majesté, altesse, sa seigneurie; s'applique aussi à Dieu : جناب اقدس الهی *djè-nábè èqdès iláhi*, la très sainte majesté divine.

جنبانیدن *djonbánidèn*, remuer, agiter, mettre en mouvement; au fig., گوش ودم جنبانیدن *gouch o dom djonbánidèn*, remuer l'oreille et la queue, être de connivence; obéir comme un chien.

جذبش *djonbèch*, agitation, mouvement.

جنس *djèns* (ar.), espèce.

جنگ *djèng*, guerre; av. *kèrdèn*, se battre.

جنگل *djènguèl*, bois, forêt.

جو *djòou*, orgue.

جواب *djèváb* (ar.), réponse; *djè-váb dàdèn*, répondre, être responsable.

جوال *djouvál*, sac.

جوان *djèván*, jeune, jeune homme, nouveau, généreux, brave; جوانمردی *djèvánmèrdi*, générosité, magnanimité.

جوانمرك *djèvánmèrk*, mot douteux. L'original turc porte جوانمرك. C'est une injure.

جوانی *djèvaní*, jeunesse, bravoure, courage.

جواهر *djèvâhèr* (ar.), pluriel de جواهر, pierres précieuses, bijoux.

جوجه *djòudjè*, poulet.

جور *djòour* (ar.), rigueur, sévérité, violence.

جور *djour*, ami, camarade; litt. : égal, pareil.

جوراب *djóráb*, bas, chaussette. — جوراب فروش *djóráb forouch*, marchand de bas.

جوش *djouch*, bouillonnement; av. *zèdèn*, bouillir.

جوشیدن *djouchidèn*, bouillir, s'agiter, être ému.

جوبا *djòyá* (et جوبیان *djòyán*),

qui cherche, qui interroge, qui s'informe, du verbe جستنی.

جهاز *djèhâz* (ar.), trousseau.

جهت ou جهة (ar.), côté, manière, rapport, cause, motif.

— بهت *bè-djèhèt*, à cause de, en raison de, pour; جهت آمدن *bè-djèhèté âmèdèné chomá*, à cause de votre arrivée. —

بیجهت *bí djèhèt*, sans raison, vainement. — چه جهتی پیدا

کرد *tché djèhètí peídá kerd*, quelle raison il a trouvé!

جهنم *djèhènnèm* (ar.), géhenne, enfer. — بهت *bè-djèhènnèm*, au diable!

جیب *djib* (ar.), poche; بگل *djibé baghal*, poche de gousset.

— خرج جیب *khardjé djib*, argent de poche, menues dépenses.

چ

چابک *tchábok*, vite, rapidement.

چاپار *tchápár*, courrier. — چاپار

خانه *tchápár-khânè*, station de poste. — راه چاپارخانه *râhé tchápár-khânè*, la grand'route.

چاپیدن *tchápíden*, faire une incursion, envahir. Ce verbe est formé du turc oriental چاپمق

tchápmaq, d'où چاپول *tchápaul*, invasion, razia.

چادر *tchádir* : 1° tente; av. دن *zèdèn*, planter sa tente, camper.

— چادر طاق *tchádir táq*, abri en planches, baraque, cahute;

2° voile; چادر سرکرده *tchádiré sèrkèrdè*, voile de visage; چادر

شب *tchádiré chèb*, grand voile de femme qui enveloppe tout le costume.

چار *tchár*, pour چهار *tchèhár*, quatre; چار دور *tchár dóour*,

des quatre côtés; در چار دور

dèr tchár dóour, de tous côtés, entièrement, complètement.

چار طاق *tchár táq*, pavillon; abri en planches, cabane.

چاره *tchàrè*, moyen, ressource. — چاره اش چیست

tchàrè èch tchíst, comment remédier à cela?

چانه *tchànè* (du turc چاگنه *tchâñè*), mâchoire inférieure, menton; av. zèdèn, bavarder.

چاه *tcháh*, fosse, fossé, puits. — چاه کن

tcháh-kèn, celui qui creuse un fossé, un puits.

چپ *tchèp*, gauche; چپشرا *pèhlouïé tchèpèchrá*, à sa gauche.

چرا *tchèrá*, pourquoi? comment! pourquoi pas? si vraiment.

چریدن *tchèrídèn*, paître.

چسپیدن *tchèsépíden*, s'attacher à, s'accrocher à.

چست *tchost*, vite, alertement.

tchèhm, œil, regard. —
 او چشم *bè tchèhmé* ou, à ses
 yeux; چشم خویش *bè tchèhmé*
khích, de ses propres yeux. —
 چشم *bè-tchèhm*, ou simple-
 ment *tchèhm* « sur mes yeux »,
 j'obéis; c'est bien, volontiers.
 — ما سر چشم *séré tchèhmé*
mâ « sur nos yeux », c'est notre
 devoir; بالای چشم *bâlâi*
tchèhm, même sens. — چشم
 داشتن *tchèhm dáchtèn*, at-
 tendre, s'attendre à; چشم
 داشت *tchèhm dácht*, attente,
 espoir. — چشم دوختن *tchèhm*
doukhtèn, regarder fixement. —
 دختره چشم سفید *dokhtèrèté*
tchèhm sèfid, jeune fille ef-
 frontée, sans pudeur.
 چشمه *tchèhmé*, fontaine, source
 d'eau vive.
 چاقم *tchaqmâq* (turc), pierre à
 fusil, chien de fusil; سر پا
 کردن *séré pâ kèrdèn*, armer le
 fusil.
 چکم, pour چه کنم *tchè kouèm*,
 que ferai-je? que faire?
 چکیدن *tchèkèidèn*, couler. —
 چکانیدن *tchèkânidèn*, faire
 couler, verser.
 چگونگی *tchègounèguí*, le com-
 ment d'une chose, ce qui se
 passe.
 چگونه, pour چه گونه *tchè goune*,
 comment, de quelle manière?
 چلو *tchéló*, riz au naturel, sans

viande ni condiment; c'est ce
 qui le distingue du *piló*.
 چمن *tchèmèn*, prairie, pâturage.
 چنان *tchénán*, comme cela, de
 cette manière, tellement que...,
 ainsi. — چنانکه می گویند *tchè-*
nánké mí goyènd, à ce qu'on
 dit. — چنانچه *tchénántchè*,
 ainsi que, autant que.
 چنین *tchénín*, ainsi, comme cela,
 tel; چنین است *tchénín est*, c'est
 ainsi, n'est-ce pas?
 چند *tchènd*, combien? plusieurs,
 un certain nombre. — هر چند
hèr tchènd, encore que, bien
 que. — چندی, un peu de
 temps; چندی بعد از این *tchèndí*
ba'd èz ín, peu de temps
 après. — چندان *tchèndán*,
 tant, autant, tellement.
 چنگی *tchenguí*, qui danse en pu-
 blic; bohémien, aventurier,
 aventurière.
 چوب *tchoub*, bois, surtout de con-
 struction; bâton.
 چوپان *tchópán*, (pour *chóbán*)
 berger.
 چوغول *tchoughoul* (turc), déla-
 teur.
 چوغولی *tchoughoulí* (turc), déla-
 tion, trahison.
 چون *tchoun*, comme, lorsque. —
 چونکه *tchounké*, parce que.
 چه *tchè* ou *tchi*, quoi, qu'est-ce?
 — چه جور *tchè tór*, de quelle
 manière? comment? — چه

تهه fècâhèt, quelle pureté de style! — بتو چه bètou tchi, est-ce que cela te regarde? — Il faut observer que چه se prononce tchè devant un nom et tchi, quand il est absolu; c'est pourquoi il s'orthographie چی devant le v. است; ex.: چیست tchîst, qu'est-ce? Comparez كخ.

تتههâr, quatre; چهارم tchè-hârom, quatrième.

تتههâr شنبه tchèhâr chembè, mercredi, litt.: quatre (après) samedi.

تتههèl, quarante.

تهه tchî, forme vulgaire pour چیز

تهه, chose. — چه چی tchè tchî, quoi?

تههت (ind.), étoffe d'indienne, tente d'indienne.

تههدن tchîdèn, cueillir, faire la récolte.

تههز, chose, affaire; چیزى tchîzî, quelque chose; av. une négation, aucunement: رفیقها.

تههزى ندارم rêfîqhâ tchîzî nè-dârèm, je n'ai en aucune façon des complices. — چه چیز است tchè tchîz èst, qu'est-ce? — بی چیزى bî-tchîzî, dénuement, misère. — خههلى چیز tchèlî-tchîz, important.

ح

حاجه hâdjî (ar.), pèlerin, musulman qui a fait le pèlerinage de la Mecque; titre honorifique.

حاشیه hâchyè (ar.), bord, marge. — حاشیه نشینان hâchyè nichinânè mèhklèmè, assesseurs du tribunal.

حاصه hâçèl (ar.), arrivant, ayant lieu, produit, résultat; حاصل شدن hâçèl chodèn, arriver, se produire. — از این چه حاصل èz ân tchè hâçèl, que gagnons-nous à cela?

حاضره hâzer (ar.), présent, prêt, préparé, disponible; av. کهدن, préparer, amener; av. شدن, se présenter.

حافظه hâfèz (ar.), gardien, défenseur. — خدا حافظ khodâ hâfèz, Dieu vous garde! formule d'adieu.

حاکم hâkèm (ar.), juge, magistrat. — حاکم شرع hâkèmé chèr', qadi, président du tribunal.

حاله hâl (ar.), état, situation, temps présent. — الحال او حالا, à présent, maintenant; از حالا èz hâlâ, dès aujourd'hui; on dit aussi حال, sans l'article. — در حال آنکه hâl ânké, la vérité est que, le fait est que. — در حال دیر این حال, sur ces entrefaites, à ce moment. — مال و حال mâl

o hâl, tout ce qu'on possède, effets, etc. (comme *mâl o mênûl*).
حالت hâlèt (ar.), état, manière d'être, situation; — extase mystique, attitude affectée par les Derviches.
حالی hâlî; av. *kêrdèn*, expliquer, démontrer; av. *chodèn*, être bien clair.
حامله hâmilè (ar.), grosse, en état de grossesse.
حبه habbè (ar.), grain, obole. —
يکه يکته yèk habbè, la plus minime partie.
حتی hatta (ar.), au point que, tellement que.
حجامت hedjâmèt (ar.), scarification, ventouse; av. *kêrdèn*, poser des ventouses, scarifier.
حرارت harârèt (ar.), chaleur. —
حرارت نارته harârète nâryyè, action du feu, calorique.
حرافی harrâf (ar.), qui aime à causer, communicatif.
حرامزاده harâm-zâdè, bâtard, coquin, misérable.
حرامی harâmi (ar.-pers.), illégitimité, violation de la loi; *نمک نهمک nèmèk bêharâmi kêrdèn*, violer l'hospitalité.
حرف hêrf (ar.), parole, discours; av. *zèdèn*, parler, converser. —
حرف بیخودی hêrfè bî khodî zèdèn, parler sans savoir. —
حرف بی بی hêrfè bî bî, sans contestation, sans mot dire. — *حرف من*

bè-hêrfè mèn, sur mon conseil.
 — *حرف کسی بودن bêhêrfè kêcî boudèn*, obéir à quelqu'un, suivre ses conseils.
حرکت harèkèt (ar.), mouvement, agitation, conduite, manière d'agir; av. *kêrdèn*, agir, se remuer, bouger; av. *dâdèn*, mettre en mouvement, remuer. — *حرکت*, agité, remué.
حرمه heurmèt (ar.), égard, considération.
حریص hêrîc (ar.), avide.
حریف harîf, compagnon, celui qui tient tête. — *آدمی که حریف آقا بشود âdèmi kê harîfè âghâ bè chèvèd*, un homme qui puisse lutter contre l'Agha. — *حریف بدی harîfè bèdî*, un mauvais drôle.
حزین hazîn (ar.), triste, mélancolique.
حساب hissâb (ar.), compte; estime, considération; *حساب کردن hissâb bordèn*, traiter avec considération. — *بجساب آوردن bê hissâb âvordèn*, tenir compte, faire attention.
حسب hasb (ar.), mesure, rapport. — *بجسب ارث bê hasbè irts*, à titre d'héritage.
حسرت hassrèt (ar.), regret, chagrin.
حسن hassan (ar.), beau; nom propre.
حسناات hassanât (ar.), pluriel de

حسنة, bonnes actions, bonnes œuvres, bienfaits.
 حصر *haçr* (ar.), action de resserrer, de borner. — *بِحصر* *bi-haçr*, sans limite, infini.
 حصّة *hiççè* (ar.), part, portion.
 حصير *haçîr*, natte, ordinairement de joncs ou de roseaux.
 حضرت *hazrèt* (ar.), seigneurie, excellence, altesse; en général: terme de politesse. — Pluriel, *حضرات* *hazrát*, messeigneurs, messieurs.
 حضور *hozour* (ar.), présence, proximité, auprès de; s'emploie avec une nuance de respect: حضور شيخ, auprès du cheïkh.
 حفظ *hèfz* (ar.), garde. — *حفظ كن* *hèfz kón*, protège-moi!
 حقّ *haqq* (ar.), vérité, droit; dû, justice; Dieu. — *در حق آنها* *dèr haqqé ànhá*, à leur égard, envers eux. — *يا حقّ* *yá haqq*, ô Dieu! cri que répètent sans cesse les derviches. — *حقّ داشتني* *haqq dáchtèn*, avoir ses droits, avoir raison. — *حقّ آشنائی* *haqq áchináyî*, reconnaître des droits acquis, être reconnaissant. — *حقّ النفس* *haqq èn-nèfs*, ce qu'on a gagné, droit acquis, honoraires. — *الحقّ* *el-haqq*, en vérité, certainement.
 حقیقت *haqiqèt* (ar.), vérité, certitude; *در حقیقت*, en vérité,

certainement; *حقیقة*, prononcé vulgairement *hhaïqètèn*, mêmes significations.
 حکایت *hikáyèt* (ar.), récit, anecdote, histoire.
 حکم *hokm* (ar.), action de juger (d'après la loi), rendre un arrêt; volonté, pouvoir.
 حکمت *hikmèt* (ar.), sagesse, savoir, mystère, sciences occultes.
 حکیم *hèkim* (ar.), médecin, sage, savant; pluriel, *حکما* *hokémá*. *حکمای یونان* *hokémáïè younân*, les philosophes de la Grèce.
 حلوا *halvá* (ar.), pâte douce aux amandes, au miel, etc. — *حلوائی* *halváyî* (ar.), fabricant et marchand de *halvá*, confiseur.
 حلیت *hèllyèt* (ar.), congé, permission; av. *khástèn*, dire adieu, prendre congé.
 حماقت *hamáqèt* (ar.), sottise, balaourdise.
 حمام *hammám* (ar.), bain.
 حمد *hamd* (ar.), louange, éloge. — *الحمد لله* *el-hamdo lilláh*, louange à Dieu! Dieu merci!
 حمله *hamlè* (ar.), charge (de cavalerie, choc de deux personnes l'une contre l'autre); av. *kèr-dèn*, se charger l'un l'autre.
 حمید *hamíd* (ar.), loué, digne d'éloges, honorable; n. propre.
 حنیفہ *hanífè* (ar.), n. propre.
 حواشی *haváchî* (ar.), pluriel de

حاشية, note, glose; حواشی haváchié mofíde, notes explicatives.
 حوالی haváli (ar.), environs, alentours.
 حوصله hóouçèlè (ar.), faculté de comprendre; gésier, jabot. —
 حوصله کم kem hóouçèlè, défaut d'intelligence.
 حیاط hayát (ar.), cour intérieure, vestibule.
 حیدر haïder (ar.), le lion (surnom d'Ali); حیدر قلی haïder goulí, n. propre; litt. : le serviteur d'Ali.
 حیرت haïrèt (ar.), stupéfaction, trouble.

حیران hëïrán, étonné, stupéfait.
 حیف hëïf, dommage! hélas! —
 حیف است hëïf ést, si donc! quelle honte!
 حيله hilè (ar.), ruse, stratagème; حيله بيله hilè bilè, toutes sortes de ruses. Dans cette phrase, le mot بيله n'est que la répétition du mot précédent avec substitution du ب au ح. C'est la figure de rhétorique nommée en arabe اتباع «assimilation».
 حيلهكار hilèkár (ar.-pers.), rusé, artificieux.
 حیوان hëïván (ar.), animal; le pluriel usité est حیوانات haïvánát.

خ

خاتون khátoun, dame; nom de femme.
 خارج kháridj (ar.), extérieur, en dehors.
 خارجه kháridjè (ar.), féminin du précédent, extérieur, étranger.
 خاستان khástèn et بر خاستن bèr-khástèn, se lever.
 خاص kháčç (ar.), particulier, propre. — لطف خاصی loutfé kháčçí, une faveur spéciale. — خاصیت kháčçyyèt, propriété naturelle, qualité, particularité.
 خاطر khátèr (ar.), esprit, souvenir. — بخاطرم میآید bè khátèrèm mí áyèd, il me vient à l'es-

prit, je pense que. — بخاطر بآوردن bè khátèr ávordèn, se mettre une chose dans l'esprit. — خاطر خواستن khátèr khástèn, avoir de la bienveillance, favoriser. — بخاطر bè khátèr, prép., en songeant à, pour, à cause de. — بخاطر هنرش bè khátèrè honèrèch, en faveur de son talent. — بخاطر آنها bè khátèrè ánhá, uniquement à cause de ces choses-là. — خاطر افتادن khátèr oftádèn, revenir à l'esprit, être remis en mémoire. — خاطر جمع khátèr djèm', calme, tranquille. —

خاه *khâter-khâh*, la personne aimée.

خاك *khâk*, poussière, sol.

خال *khâl* (ar.), et خالو *khâlou* (ar.-pers.), oncle maternel.

خالی *khâli* (ar.), vide, creux. — خالی کردن *khâli kerdèn*, vider, verser; décharger (son fusil), tirer un coup de fusil, lancer une flèche; av. *chodèn*, être tiré (coup de fusil, trait).

خام *khâm*, cru, non cuit, non mûr; insensé.

خاموش *khâmouch*, silencieux; av. *chodèn*, se taire, s'éteindre.

خان *khân* (t.-ar.), prince, chef, seigneur. Aujourd'hui, ce titre se donne en Perse à peu près à tous les officiers et n'a plus grande valeur.

خانم *khânom* (turc), dame, madame; titre qui se place après le nom propre.

خانواده *khânvâde*, maison, famille, lignée.

خانه *khânè*, maison, domicile.

Voir خراب.

خبر *khâbèr* (ar.), pluriel اخبار *èkhbâr*, nouvelle, information; av. *kèrdèn*, informer; av. *dâch-tèn*, savoir. — خبر یافتن *khâbèr yâftèn*, apprendre une nouvelle, être informé. — بیخبر *bî-khâbèr*, non informé, ignorant. — خبردار *khâbèrdâr*, informé, renseigné.

خجالت *khè.tjàlèt* (ar.), honte, confusion; av. کشیدن, avoir honte.

خدا *khodâ*, Dieu. — بخدا *bè khodâ*, par Dieu! ترا بخدا *tourâ bè khodâ*, je l'en supplie, pour l'amour de Dieu; خدا حافظ *khodâ hâfèz*, Dieu vous garde! adieu; بخدا که *bè khodâ kè*, Dieu m'est témoin que; خدایا *khodâiâ*, mon Dieu! Seigneur! خدا نکند *khodâ nè-konèd*, à Dieu ne plaise!

خداوند *khodâvènd*, maître, souverain; خداوند عالم *khodâvèndè 'âlèm*, le maître du monde, Dieu.

خدمت *khidmèt* (ar.), service, présence. — خدمت شاه *khidmètè châh*, chez le roi. — خدمت شما *khidmètè chomâ*, chez vous, pour vous, en ce qui vous concerne; av. *kèrdèn*, servir; (en mauvaise part): desservir, jouer un tour, servir un plat de sa façon.

خراب *kharâb* (ar.), dévasté, ruiné, gâté. — خانه خراب *khânè kharâb* «maison ruinée»; drôle, vaurien. — اش خراب شود *khânè èch kharâb chèvèd*, que sa maison soit ruinée! formule de malédiction. — خانه ام *khânè-èm kharâb chod*, je suis perdu! — کار من خراب است, mes affaires vont se gâter.

خراشيدن *khèràchidèn*, égratigner, déchirer à coups d'ongle.

خرج *khèrdj* (ar.), dépense, somme d'argent; جزوی خرجی *djovzi khèrdji*, une somme minime.

خرخر *khèrr-khèrr*, onom., grognement.

خرس *khèrs*, ours; خرس کش *khèrs-koch*, tueur d'ours.

خرگوش *khèrgouch*, lièvre.

خروس *khorous*, coq.

خریدن *khèridèn*, acheter.

خزينه *khazîné* (ar.), trésor.

خست *khissèt* (ar.), avarice, ladrerie.

خسته *khèstè*, fatigué.

خسيس *khassîs* (ar.), ignoble, mesquin, ladre.

خشخش *khach-khach*, onom., cliquetis; خش خشی *khach-khachî*, qui produit un cliquetis.

خشک *khochk*, sec, aride; خشکيدن *khochkûdèn*, dessécher; *khochkûdè*, desséché, altéré par suite de fatigue, d'émotion, etc.

خشم *khèchm*, colère, courroux.

خشمگين *khèchmgûîn*, en colère.

خشمناک *khèchmûâk*, en colère, courroucé.

خشنود *khochnoûd*, content.

خصوص *khochouç*, affaire, chose.

— خصوصاً *khochouçèn*, principalement, en particulier, spécialement, surtout.

خطاء *khata* (ar.), faute.

خطاب *khitâb* (ar.), action d'adresser la parole; av. *kèrdèn*, dire, appeler d'un nom.

خطور *khotur* (ar.), venir à l'esprit; هرگز از خاطر من خطور میگرد, me serait-il jamais venu à l'esprit?

خفت *khiffèt* (ar.), légèreté, étourderie.

خفه *khafa*, suffoqué, étouffé; av. *kèrdèn*, asphyxier, étouffer.

خل *khol*, fou, insensé, comme *dîvânè*. Voir aussi *دمناک*.

خلاص *khélâç* (ar.), délivrance; av. *kèrdèn*, laisser aller, lâcher, laisser tranquille, sauver, délivrer; av. *chodèn*, être délivré, sauvé. — خلاصه *kholâça* (ar.), en résumé, bref.

خلاف *khilâf* (ar.), contraire, opposition, contraire à la vérité. — خلاف کردن, s'opposer, contrevénir. — وعده تو خلاف شد *va'dèie tou khilâf chod*, ta promesse a été violée.

خب *khlèb*, mot russe signifiant «pain».

خلق *khalq* (ar.): 1° créer, produire; 2° créature, gens.

خلوت *khèlvèt* (ar.), retraite, solitude, isolément. — خلوت گفتن *khèlvèt goftèn*, parler en secret.

خليل *khalîl* (ar.), n. propre, surnom que les Musulmans donnent au prophète Abraham ou Ibrahim «l'ami de Dieu».

خم *khèm*, courbé; خم کرده *khèn kèrdè*, même sens.

خنداندن *khèndândèn*, faire rire, causatif du mot suivant. —

خنده *khèndè*, rire, subst.: av. *kèrdèn*, rire (verbe).

خندیدن *khèndidèn*, rire.

خواب *khâb*, sommeil.

خوابیدن *khâbîdèn*, dormir.

خواست *khâst* (de خواستن), volonté, demande, désir; بخواست *bè khâsté khodâ*, par la volonté de Dieu; répond à l'arabe انشا الله *in châllâh*, s'il plaît à Dieu. — خواستگار *khâstgâr*, solliciteur, messenger chargé de transmettre une demande.

خواستن *khâstèn*, demander, vouloir, appeler, convoquer; d'où خواهان *khâhân*, ceux qui recherchent, les amateurs, et خواهش *khâhèch*, désir, volonté. — خواستگاری *khâstgârî*, demande (en mariage). — خواه *khâh*, vouloir, désir; دلخواه *dil bêkhâh*, au gré de ses désirs.

خواص *khavâçç* (ar.), pluriel de خاصه, particularités, propriétés inhérentes.

خواندن *khândèn*, appeler, convoquer, lire, réciter. — خوانده *khândè*, invité. — نماز خواندن *namâz khândèn*, faire la prière. — توی که پیش خواندم *toui*

gouchèch khândèn, je lui ai glissé dans le tuyau de l'oreille.

خواستن. Voir خواست.

خواهر *khâhèr*, sœur.

خواهش *khâhèch* (de خواستن), volonté, désir; av. *kèrdèn*, vouloir, désirer.

خوب *khoub*, beau, bon, joli. — خوب است *khoub èst*, c'est bien; خیلی خوب *khèilî khoub*, très bien. — خوبی کردن *khoubî kèrdèn*, faire du bien, rendre service. — بخوبی *bè khoubî*, bien, heureusement. — خوب است که *khoub èst kè*, il serait bon de, ou que.

خوبی *khoubî*, bonté.

خود *khod*, pronom réfléchi: soi-même, s'emploie pour les trois personnes: در عمر خود, pendant *ma* vie, pendant *ta* vie, pendant *sa* vie; خودمان *khodmân*, nous-mêmes; خودتان *khodtân*, vous-mêmes; خودش *khodèch*, lui-même; خود شماها *khod chomâhâ*, vous-mêmes; خودی *khodî* s'emploie comme خود; *khod* se confond dans l'usage avec خویش *khîch*. — خود بخود *khod bè khod*, de soi-même, spontanément.

خورد *khord*, petit, menu; بخورد *bè khord*, en détail, par le menu, minutieusement; *khord kèrdèn*, casser, mettre en morceaux.

خوردن *khordèn*, manger, boire;

recevoir (un coup, une balle), dépenser, heurter, toucher. — درد و بيلات بخورد *bêlât bê khorêd bê djân*, tes souffrances et tes malheurs touchent le cœur. — بکار خوردن *bêkâr khordên*, être utile, servir à. — بر خوردن *bêr khordên*, toucher, heurter; در خوردن *dêr khordên*, tomber sur, rencontrer.

خوش *khoch*, bien, bon, agréable. — خوش آمدید *khoch âmêdid*, vous êtes le bienvenu. — خوشحالی *khochhâli*, contentement, allégresse; خوشدل *khochdil*, content, heureux; خوشدلی داشتن *khochdili dâchtên*, avoir de la satisfaction; خوشش میآید *khochêch mi âyêd*, cela lui plaît; خوش داشتن *khoch dâchtên*, avoir pour agréable, se plaire à.

خوشبخت *khochbakht*, heureux. خوشبختی *khochbakhtî*, bonheur.

خوشگل *khochguêl*, beau, joli; av. *kêchidên*, trouver joli, agréer.

خوشنود *khochnoud*, satisfait, enchanté, heureux.

خوف *khóouf* (ar.), crainte.

خون *khoun*, sang; خون گرفتن *khoun guiriftên*, être ensanglanté.

خونی *khouni*, ensanglanté; meurtrier; خونی کردن *khouni kêrdên*, ensanglanter, tacher de sang, faire saigner.

خویش *khích* : 1° pronom réfléchi

qui s'emploie pour les trois personnes : moi-même, toi-même, lui-même, et se confond souvent, dans le langage vulgaire, avec خود *khod*; 2° parent, relation de famille.

خیال *khiyâl* (ar.), pluriel خیالات *khiyâlât*, pensée, rêverie, imagination; از خیال افتادن *êz khiyâl ofstâdên*, renoncer à une pensée, à une chimère; شیطان خیالی *chêütân khiyâli*, pensée diabolique; خیال گرفتن *khiyâl guiriftên*, s'imaginer; خیال کردن *khiyâl kêrdên*, penser.

خیر *khêr* (ar.) : 1° bien, bon, avantage; 2° non, nullement; expression plus polie que نه *nê*; s'emploie souvent avec celle-ci : نه *khêr*, non, pas du tout; 3° meilleur (acception arabe).

خیریت *khêriyyêt* (ar.), bien, intérêt, avantage.

خیزی *khízî*, saut en l'air.

خیزیدن *khízidên*, se lever. Voir aussi خاستن *khâstên*; بر خیزیدن *bêr khízidên*, même sens. — چه خیر خیزد *tchê khêr khízêd*, quel avantage résultera?

خیلی *khêili* (*khêilê*), beaucoup, très, nombreux. — خیلی خوب *khêili khoub*, très bien. — خیلی وقت است *khêili vahht êst*, il y a longtemps. — خیلی آدم است *khêili âdêm êst*, est-ce donc un personnage?

داخل *dākhel* (ar.), qui entre, introduit, infusé ou mélangé; داخل شدن, entrer.

داد *dād*, justice; *de là* : appel au secours, cri; *interj.*, au secours! — *بداد و فریاد* *bè dād o feryād*, malgré les plaintes, par contrainte. — Plainte en justice : *دادش بجائی نرسید* *dādēch bè djāyī nèrsid*, il a été débouté de sa demande.

دادن *dādèn*, donner.

دار *dār*, potence. — *بدار کشیدن* *bè dār kēchīdèn*, pendre.

دار *dār* (ar.), maison, séjour. — *دار الخلافه* *dār ol-khilāfè* « la résidence du khalifat », épilhète de la ville de Téhéran. — *دار السلطان* *dār os-seltènè*, capitale.

داروغه *dārōgha* (mogol), chef de police, autrefois percepteur des impôts; *داروغه بازار* *dārōghaïè bāzār*, surveillant du marché, inspecteur.

داستان *dāssitān*, récit, histoire, conversation.

داغی *dāghī*, originaire du Daghestān.

دالان *dālān*, entrée, couloir; *دالان سرپوشیده* *dālāné serpouchīdè*, entrée à couvert.

دامن *dāmen*, pan, bord, frange;

دامنه کوه *dāmènèté kouh*, pan de la montagne.

داشتن *dāchtèn*, avoir, posséder, y avoir. — *وا داشتنی* *vā dāchtèn*, permettre, laisser faire. — *بر داشتن* *bèr dāchtèn*, enlever, emporter, prendre avec soi, ôter; faire réussir. — *این کار را* *in kārā khodā* *بر نمیدارد* *bèr nèmi dārd*, Dieu ne favorisera pas cette affaire. — *از دست بر دار* *ēz mèn dèst bèr dār*, laisse-moi tranquille. — *در داشتن* *dèr dāchtèn*, obtenir, acquérir.

دان *dān*, qui sait.

دانستن *dānistèn*, savoir, connaître, considérer comme, juger, être d'avis; croire, s'imaginer.

دانه *dānè*, grain (de fruit, de chapelet, etc.); pluriel, *دانها*.

دائم *dāim* (ar.), qui dure, durable. — *زن دائمی* *zènè dāimī*, femme légitime, dont l'union est à long terme. — *دائم الحضور* *dāim ol-hozour*, en résidence fixe; en parlant d'un juge : qui siège à l'ordinaire.

دایه *dāyè*, nourrice.

دچار *dotchār*; av. *chodèn*, trouver, rencontrer. Cette expression vient de la locution

دو چشم چار شدن *dô tchèchm tehâr chodèn*, deux yeux devenant quatre, c'est-à-dire une personne en rencontrant une autre.

دختران *dokhtèr*, pluriel, دختران *dokhtèrân*, dimin., دختره *dokhtèrè*, fille, jeune fille. — دختر برادر *dokhtèrè birâder*, nièce. — بدختری *bè dokhtèrî*, en qualité de fille.

دخل *dakhl* (ar.), immixtion, ingérence. — دخل ندارد باو *dakhl nè dâràd bè ô*, cela n'a rien à voir avec lui, cela ne le regarde pas.

دخیل *dakhîl* (ar.), qui se mêle, qui s'immisce; av. *chodèn*, se mêler d'une affaire.

در *dèr*, prépos., dans, en.

در *dèr*, porte, couvercle de coffre. — در کردن *dèr kèrdèn*, mettre à la porte, ôter, enlever, retirer. — در رفتن *dèr rèstèn*, sortir, s'en aller, se sauver. — در بردن *dèr bordèn*, faire sortir, tirer. sauver. — از راه در بردن *èz râh dèr bordèn*, égarer.

دراز *dèrrâdj* (ar.), francolin.

دراز *dirâz*, long, étendu; av. *kèrdèn*, étendre, allonger, tendre.

دربخانه *dèrbkhânè*, porte du palais, salle d'audience; دربخانه دیوان *dèrbkhânèniè divân*, dans les bureaux. au palais.

درخت *dirakht* (pluriel en ان), arbre.

درخشیدن *drakchîdèn*, briller, luire.

درد *dèrd*, douleur, souffrance. — دردت بجانم *dèrdèt bèdjânèm*, puis-je prendre sur moi tous tes maux!

درس *dèrs* (ar.), leçon, cours, enseignement; درس خواندن *dèrs khândèn*, apprendre sa leçon, étudier, faire ses études.

درست *dorost*, entier, droit, honnête, complet; *adv.*, bien, complètement, à fond; av. *kèrdèn*, arranger, préparer, fabriquer, construire; av. *chodèn*, être fait, fabriqué, construit; *adv.*, oui, c'est bien. — نا درستی *nâ dorostî*, malhonnêteté, vilénie. —

درست هفت ماه *dorost hèft mâh*, tout juste sept mois.

درگاه *dergâh*, porte ou seuil d'un palais, cour; درگاه الهی *dergâhé ilâhî*, la cour céleste, le paradis.

درو *derô*, moisson, درویدن *dervidèn*, moissonner, récolter; on dit aussi درو کردن *derô kèrdèn*.

دروغ *dorough*, mensonge, tromperie; *adj.*, menteur, fourbe; دروغگی *doroughèguî*, fausement, par ruse; دروغگو *doroughgou*, menteur, imposteur.

درويش *dèrvîch*, derviche, appartenant à une communauté de

religieux musulmans; n. propre.

On emploie quelquefois le pluriel de formation arabe, در اویش *dèravîch*.

دزه *dèrrè*, vallée, vallon.

در هم *dèr hèm*, embrouillé, compliqué.

دریا *dèryá*, mer.

دریغ *derigh*: 1° refus, insuccès; av. داشتن *ou* کردن, refuser; 2° interj., oh! hélas!

دزد *dozd*, voleur, malfaiteur. —

دزد افکن *dozd-èfken*, exterminateur des voleurs. —

دزدی *dozdé*, brigandage; av. *kèrdèn*, exercer le brigandage.

دزدیدن *dozdèdèn*, voler, capter; au fig., leurrer, séduire.

در دست *dèr dèst guiristèn*, prendre en main, tenir. — دست دادن *dèst dàdèn*, être réalisé, être possible; اگر دستش بیاید *èguèr dèstèch bè yáyèd*, si cela lui est possible. — دستم چه بر میاید, que puis-je faire? —

دست پاچه *dèst-pâchè*, des pieds et des mains, à la hâte, avec précipitation et trouble,

d'où le mot دستپاچی *dèstpâ-tchègué*, qui a le même sens. —

دست گرفتن *dèst guiristèn*, commencer, entreprendre. — دو

دستی *dó dèsté*, à deux mains, à pleine main. —

دست دادن *èz dèst dàdèn*, renoncer, aban-

donner. — دست و پا کردن, faire des pieds et des mains, s'évertuer. —

دست کشیدن *dèst kèchidèn*, reculer, se retirer, lâcher, laisser. —

بدست *bèdèst* آوردن *àvordèn*, se procurer. —

دست گذاردن *dèst gozârdèn*, mettre la main à.

دست فروش *dèst-ferouch*, marchand ambulante, colporteur.

دستگاه *dèstgâh*, fabrique, atelier; par métaphore: دستگاه عوام *dèstgâhé 'avvâmm ferîbî*.

«fabrique de fourberies et de ruses»; se dit d'un charlatan

qui trompe le public.

دستگیر *dèstguír*, réflexion, retour sur soi-même. —

خیلی دیر *khèlî dír* دستگیرت شده است *dèstguírèt chodè èst*, tu te ravises trop tard. —

اینقدرها *înqadarhá* دستگیرتان بشود که *dèstguírtân bèchèvèd kè*, montrez-vous au moins assez avisés

pour.

دستمال *dèstmâl*, mouchoir (litt.: essuie-mains).

دسته *dèstè*, compagnie de soldats.

دستور *dèstour*, règlement, règle; دستور العمل *dèstour ol-'amel*,

règle de conduite.

دشمن *dochman*, ennemi.

دشووار *dochvâr*, difficile, pénible. دعا *dou'â* (ar.), vœu, prière. دعوت *da'vèt* (ar.), appel, invita-

tion, convocation: av. *kèrdèn*, inviter.

دفتر *dèstèr*, livre, registre. — دفترخانه *dèstèr khàné*, bureau, administration.

دفع *dèf* (ar.), repousser, défendre, protéger.

دفعه *dèf'a* (ar.), fois, tour. — یکدفعه *yèk dèf'a*, une fois, une bonne fois, soudain; en une fois, à la fois, d'un seul coup.

دفن *dèfn* (ar.), enterrer.

دل *dil*, cœur. — از دل گذرانیدن *èz dil gozèrànidèn*, se rappeler, se remettre en mémoire. — دل پیدا کردن *dil pèidà kèrdèn*, prendre courage.

دلّاک *dèllák* (ar.). Ce mot qui, en arabe, signifie «frotteur, masseur, garçon de bain» a, chez les Persans, la signification de «barbier».

دلّال *dèllál* (ar.), courtier en marchandises, crieur; دلال باشی *dèllál bāshí*, chef des courtiers.

دلّالیت *dèlálèt* (ar.), indication, déduction. — دلالت میکنند که *dèlálèt mì konèd ké*, cela prouve que (ou avec ب, de la chose).

دلبستگی *dil bèstèguí*, attachement, affection.

دلتنگ *diltèng*, cœur à l'étroit, triste, inquiet; دلتنگی *diltèngui*, anxiété, inquiétude.

دلخواه *dilkháh*, agréable, conforme aux désirs. — بطور دلخواه *be tòré dilkháh*, d'une manière satisfaisante; — maîtresse.

دلکی *dolaki* (du turc *تولاك*), crime. دزد *dèzz* *dèllè*, fourbe, fripon. — دزد شهر *dozd o dèllèié chèhr*, tous les coquins de la ville.

دلیل *dèlil* (ar.), preuve, argument, raison.

دم *dom* (دمب), queue.

دم *dèm*: 1° souffle, haleine, soufflet de forge; 2° devant, à, au moment. — دم صبح *démè çoubh*, au matin, de bonne heure. — دم در *démè dèr*, à la porte, sur le seuil. — دم مرگ *démè mèrg*, à l'article de la mort.

دماغ *dèmagh*, nez. — دماغتان *dèmaghtán* چاق است *dèmaghtán tchâq èst*, vous portez-vous bien?

دمنک *dèmènk*, qui a le cerveau dérangé; niais, sot. Ce mot se trouve souvent en composition avec خُل; voir s. v. On prononce aussi دینک *dèbènk*.

دمیدن *dèmidèn*, souffler, donner du souffle, mettre un soufflet en mouvement; دم بدم *dèm bèdèm*, souffle (avec) le soufflet.

دندان *dèndán*, dent. — ریختن *ríkhènè* دندانها *dèndánhá*, chute des dents. — دندان

دندان گرفتن *dèndán guiriftèn*, mordre. دنیا *donyá* (ar.), monde, ce bas-monde, la terre.

دو *dó*, deux; دویم *dóim*, deuxième, second.

دوا *dová* (ar.), remède, médicament, traitement.

دوازده *dóvâzde*, douze.

دوختن *doukhtèn*, coudre; au fig., attacher, fixer, par ex., les yeux.

Voir چشم.

دود *doud*, fumée.

دور *dour*, loin, éloigné, distant; دور شدن *dour chodèn*, s'éloigner.

دور *dóour* (ar.), tour, circuit, autour; دور تا دور *dóour tá dóour*, tout autour. — دوره *dóoure*, période, espace de temps. Voir چار et سر.

دوست *doust*, ami. — دوست داشتن *doust dáchtèn*, aimer.

دوستاق *dosták* (du turc طوتساق), prisonnier.

دوش *douch*, épaule, dos. — دوش گرفتن *douch guiriftèn*, endosser, revêtir. — بدوش *bè douch*, (tombant) sur l'épaule.

دولت *dóoulet* (ar.): 1° fortune, richesse, situation prospère; 2° gouvernement. — دولت معقولی *dóouleté ma'gouli*, une fortune raisonnable; دولتمند *dóouletmènd*, riche, fortuné.

دویدن *dévídèn*, courir.

دویست *devíst*, deux cent.

ده *dèh*, dix.

ده *dèh*, village, fief; pluriel, دهات *déhât*.

ده et دهه *bè dèh*, impér. de *dá-dèn*, donne. — ده *dèh* s'emploie comme interj. au sens de tiens! ده به بین *dèh bè bín*, tiens! vois donc!

دهن *dèhèn*, bouche; av. گرفتن *gèrftèn*, couper la parole, imposer le silence. — دهن باز کردن *dèhèn báz kèrdèn*, ouvrir la bouche, parler.

دیدار *dídár*, vue.

دیدن *dídèn*, voir, regarder, observer. — ببینم *bè bínèm*, que je voie, s'emploie comme en français : voyons, allons; par ex., بگو ببینم *bè gou bè bínèm*, dis voir! voyons! dis!

دیر *dír*, tard, tardivement; av. کزدن *kèrdèn*, s'attarder, retarder. — دیر وقتی نیست *dír vèkhtí níst*, il n'y a pas longtemps.

دیروز *dírouz*, hier. — ضعیفه *za'ífèie* دیروزی *dírouzî*, la femme d'hier.

دیگر *díguèr*, autre, aussi, d'ailleurs, encore, désormais, plus; cet adverbe s'emploie aussi explétivement : این سؤالها دیگر *ín souálhá diguèr* بتو نمی‌رسد *bè'tou nèmîrèçèd*, ces questions ne te regardent pas. — یکدیگر *yèkdíguèr*, همدیگر *hèmdíguèr*, l'un l'autre.

دین *dín* (ar.), religion, piété; دیدار *díndár*, pieux et honnête.

ديوان *divân* : 1° salle de séance, audience, tribunal, salle de justice. — دست ديوانت ميدهد *dèsté divânèt mí-dèhèd*, il te livrera à la justice. — ديوان کردن *divân-kردن*, jüger. — ديوانيان *divâ-*

niân, les gens de justice, les hommes de loi; 2° le gouvernement. — ديوان بيكي *divân-bèguî*, le maître de police. ديوانه *divânè*, fou.

ذ

ذره *zèrrè* (ar.), atôme, parcelle. ذكر *zîkr* (ar.), mention, citation. ذكور *zokour* (ar.), pluriel de ذكر *zèkèr*, mâles, du sexe masculin; s'emploie aussi pour le singulier.

ذوب *zôoub* (ar.), fondre, liquéfier, fusion, fonte. ذوق *zèwq* (ar.), goût, plaisir que donnent les belles choses. ذهني *zihni* (ar.), intelligence, esprit.

ر

راحت *râhèt* (ar.), repos, aise, plaisir.

رازيق *râziq* (ar.), qui nourrit. — **وَاللّٰهُ خَيْرُ الرَّازِقِيْنَ**, Dieu est le meilleur père nourricier (*Korân*, chap. LXII, verset 11).

راس *rè'ès* (ar.), tête; s'emploie après les noms de nombre devant les noms d'animaux : يك راس *yèk rè'ès èsp*, un cheval.

راست *râst*, droit, sincère, vrai. — دست راست *dèsté râst*, main droite; طرف راستشرا *tèrèfè râst-èchrâ*, à sa droite. — راستي *râstî*, droiture, vérité, sincérité; *adv.*, vraiment; راست است *râst èst*, c'est vrai, c'est

juste; راست گفتن *râst goftèn*, dire la vérité, avoir raison; راستشرا بگو *râst-èch-râ bè-gou*, dis la vérité, sois sincère.

راضی *râzi* (ar.), consentant, acceptant, satisfait, content; av. *chodèn*, consentir, admettre.

راغب *râghèb* (ar.), désireux, avide.

راه *râh*, route, voie, chemin; راه افتادن *râh ofstâdèn*, se mettre en route; از راه ميل *èz râhé mèil*, par voie d'amitié; راه انداختن *râh èndâkhtèn*, mettre en route, donner congé. — راه رفتن *râh rèftèn*, marcher; راه رفتني *râhî rèftèn*, faire un bout de chemin à pied. — راه زدن

- râh zèdèn*, infester les routes, exercer le brigandage sur les grands chemins; راه زنی *râh-zèni*, brigandage. — راه نمائی *râh nèmáyi*, montrer le chemin, guider.
- رجوع *rodjou'* (ar.), action de retourner, recourir, avoir recours à; رجوع کردن, se tourner vers, s'adresser.
- رحم *rèhm* (ar.), clémence, miséricorde, pitié. — بی رحمی *bí-rèhmá*, cruauté. — رحم نمودن *rèhm nèmoudèn*, témoigner de la pitié; رحم کردن *rèhm kèrdèn*, avoir pitié.
- رحمت *rahmèt* (ar.), miséricorde. — رحمت خدا رفتن *bè rahmètè khodá rèstèn*, aller dans l'autre monde, mourir. — خدا رحمتش کند *khodá rahmètèch konèd*, que Dieu lui fasse miséricorde! se dit d'une personne décédée.
- رحیم *rahím* (ar.), plein de miséricorde. — آقا رحیم *ághá rahím*, n. propre.
- رخصت *roukhçat* (ar.), permission, autorisation; av. *guiristèn*, se faire autoriser.
- رد *rèdd* (ar.), action de repousser; av. *kèrdèn*, refuser, repousser.
- رسانیدن *rècánidèn*, caus. de *rècídèn*, faire parvenir; av. خود را, se rendre auprès.
- روستن *rostèn*, croître, pousser.
- رسم *rèsm* (ar.), rang, qualité.
- رستوا *rostá*, humilié, déshonoré.
- رسوم *roçoun* (ar.), pluriel de رسم, pratiques, coutumes, cérémonial.
- رسیدن *rècídèn*, arriver, parvenir, concerner quelqu'un, être son affaire. — رسیدن پول *rècúdené poul*, remise de l'argent, paiement. — رساندن *rècándèn*, faire parvenir, transmettre. — بهم رسیدن *bèhèm rècídèn*, se rencontrer. — تا چه رسد *tá tehè rècèd*, à plus forte raison.
- رشادت *rèchádèt* (ar.), bravoure, courage.
- رشید *rèchíd* (ar.), brave, courageux.
- رضا *rízá* (ar.), satisfaction, contentement, consentement, agrément; n. propre: آقا رضا *Aghá Rizá*. — رضای خدا *rízáiè khodá*, pour être agréable à Dieu.
- رضایت *rízáyèt* (ar.), satisfaction, approbation, agrément.
- رنا *ra'ná*, beau et jeune, de bonne mine.
- رفتار *rèstár*, pas, allure, procédé, manière d'agir, conduite.
- رفتن *rèstèn*, aller, partir, couler; av. ب, se marier, épouser (en parlant d'une femme). — در رفتن *dèr rèstèn* (av. از), sortir. — رفت *rèft*, c'est chose faite, n'en parlons plus.

رفقا. Voir رفیق.

رفیق *rèfiq* (ar.), compagnon, camarade; pluriel رفقا *rofèqâ*; با رفقایمان *bâ rofèqâman*, avec nos camarades.

رگ *règ*, veine.

رنج *rèndj*, peine, fatigue, souci.

رنجیدن *rèndjîdèn*, se fâcher, se vexer, avoir du chagrin, être contrarié.

رند *rènd*, ivre; au fig., mauvais sujet, mauvaise tête.

رنگ *rèng* : 1° couleur; رنگارنگ *rèngâ-rèng*, de diverses couleurs, coloré, nuancé; adj. de couleur, colorié; رنگ کاغذ *rèng kâz*, papier de couleur;

2° teint, coloris du visage; رنگ از روش پریده *rèng èz rouch pèrîdè*, son visage étant blême.

رو *rou*, visage, face; روگردان *rouguèrdân*, qui détourne le visage, qui a de l'aversion. — رو کردن *rou kèrdèn* bè, se tourner du côté de. — رو پیش *rou pèich* rou, devant. — رو برو *rou bè rou*, en face, à l'opposé.

— رو نهادن *rou nèhâdèn* bè, tourner le visage vers; *prép.*, sur. — روش *rouch*, par dessus, au-dessus. — روشرا گرفتن *rouchrâ guiriftèn*, se voiler le visage. — از روم بر نمیآید *èz roum bèr nèmî âyèd*, je n'ai pas la hardiesse, je n'ose pas. — هر روشرا میخواند *hèr rouchrâ mî khâhî mî zènèd*, il jouera tous les personnages que tu voudras, il est bon à tout.

— روی مسند *rouïè mèsnèd*, à la place d'honneur. — رو دادن *rou dâdèn*, se montrer, surgir, se manifester. — رو برو *rou bèrou*, vis-à-vis; av. *kèrdèn*, confronter. — در روی زمین (ou دنیا) *dèr rouïè zèmin* (ou *dounyâ*), à la surface de la terre, sur le sol. — خوش روئی *khochrouyî*, bonne mine, air gracieux. — از روی *èz rouïè*, en façon de, en manière de. — رو هم *rou hèm*, ensemble.

روا *rèvâ*, permis, licite, convenable; رواست *rèvâst*, est-ce permis? — Voir le mot suivant. روان *rèvân* ou روانه *rèvânè*, qui va, se dirige vers; usité, permis, licite. — روانه کردن *rèvânè kèrdèn*, faire partir, mettre en mouvement, envoyer, expédier; *rèvânè nèmoudèn*, même sens. روباه *roubâh*, renard. روح *rouh* (ar.), âme, esprit, souffle. رود *roud*, entrailles, boyaux. Voir aussi روده. رودخانه *roud-khânè*, rivière, large torrent au fond d'une vallée. روده *roudè*, boyaux, intestins. روز *rouz*, jour. روزگار *rouzgar*, vie, temps que l'on passe sur la terre.

روس *rous*, Russe, habitant de la Russie.

روسی *rouci*, adj., russe.

روشن *róouchèn*, brillant; چشمش *tchèhmèch bè-mèn róouchèn èst*, je suis sa consolation (litt. : son œil est brillant par moi).

روشنی *róouchèni*, lumière.

روگردان *rouguèrdàn*, qui se détourne, qui renouce.

رویت *rouyèt* (ar.), action de voir, vue, aspect.

رها *rèhá*, délivrance; av. *kèrdèn*, lâcher, sauver, délivrer.

رهاندن *rèhándèn*, caus. de رستن, sauver, délivrer.

ره آورد *rèh ávord*, présent, ca-

deau (par jeu de mots : direction).

رهگذر *rèhgozèr*, passant.

رههن *rèhn* (ar.), gage, hypothèque; av. *dádèn*, mettre en hypothèque, donner en gage.

ریخت *rikht*, naturel, tempérament; litt. : le moule dans lequel on est coulé.

ریختن *rikhtèn*, verser, répandre, couler, se répandre, tomber; faire tomber. — سر کسی ریختن *sèrè kèci rikhtèn*, survenir, tomber sur quelqu'un; étaler une chose en morceaux. Voir گوشت.

ریز *ríz*, miette; ریز کردن *ríz kèrdèn*, mettre en miettes.

ریش *rich*, barbe; رموی ریش *romói rích*, poils de barbe.

ز

زاد. Voir تازه *zad*.

زاکون *zákone* (du russe), la loi.

زانو *zánou*, genou; بزبانو *bè zánou zèdèn*, se frapper les genoux (en signe de désespoir).

زائیدن *záyidèn*, engendrer, mettre au monde.

زبان *zèbán*, langue, langage. —

زبانان *zèbándàn*, qui parle une

langue, qui sait une langue;

زبان فهم *zèbán fèhm*, qui comprend ce qu'on lui dit. —

زبان گرفتن *zèbán guiriftèn*, ne pas

pouvoir parler, rester muet; ۱

زبان *bí zèbán*, muet, qui ne peut parler. — بزبان آوردن *bè-zèbán ávordèn*, prononcer, dire.

زبیده *zobèidè*, Zobeïde, n. propre.

زحمت *zahmèt* (ar.), peine, fatigue,

tracas; زحمت کشیدن *zahmèt kèchídèn*, se donner de la peine,

se fatiguer; prendre la peine

de.

زخم *zèkhm*, blessure; av. *kèrdèn*

ou *zèdèn*, blesser.

زدن *zèdèn*, frapper, ficher en terre,

atteindre, lancer, jeter; atta-

quer. — حرف زدن *hèrf zèdèn*,

parler. — *داد زدن* *dād zèdèn*, crier; — absolument : *zèdèn*, tirer (de l'arc ou des coups de fusil). Voir aussi *ز* et *ز*.

زرگر *zèrguèr*, orfèvre; litt. : fabricant d'or. Le mot *zèr* n'est plus guères usité que dans le sens de « fil d'or ». Cf. *طلا*.

زلزله *zèlzèlè* (ar.), tremblement de terre. — *زلزله ولوله* *zèlzèlè vèl-vèlè*, av. *èndákhtèn*, jeter le trouble, mettre sens dessus dessous.

زلیخا *zolèikhá*, nom de femme.

زمان *zèmán*, temps, moment.

زمانه *zèmánè*, monde, siècle, fortune, destinée.

زمین *zèmín*, terre, monde d'ici-bas; *adv.*, par terre, sur le sol.

زن *zèn*, femme, épouse; *زنکه* *zè-nèkè*, diminutif : petite femme, femme de rien, pauvre femme.

زندگانی *zèndégáni*, vie; av. *kèr-dèn*, vivre.

زندگی *zèndèguí*, vie; s'écrit aussi moins usuellement *زندگی*.

Voir *زنده*.

در زندهگی *zèndè*, vif, vivant; *در زندهگی* *zèndèguí*, de son vivant.

زنکه, dimin. de *زن*, femme. Voir ce mot.

زینهار *zinhár*, attention ! prends garde !

زود *zoud*, vite, prompt; *adverbe*, promptement, aussitôt. — *زودتر*

zoudtèr, le plus tôt possible; *زودگی* *zoudèguí* et *زودی* *zoudí*, rapidité, hâte; *بیزودی* *bè zoudí* (ou *zoudí*, sans *bè*), avec vitesse, rapidement, bientôt; *بایی* *zoudí*, si vite, si tôt, aussitôt, bientôt, sous peu.

زور *zour*, force, puissance; *پور زور* *por zour*, fort, vigoureux, influent; *زور زدن* *zour zèdèn*, forcer, par ex. : sa raison, son intelligence.

زور *zóour* (ar.), fausseté, mensonge.

زوغال *zoughál*, charbon.

زه *zèh*, corde d'arc; av. *زیدن* *zè-dèn*, métaphor., reculer, renoncer.

زهرة *zèhrè*, bile, fiel, poche du fiel; *زهرة رگ شدن* *zèhrè règ chodèn*, avoir la bile en mouvement, être ému, agité, être irrité contre quelqu'un, av. *از*, de la personne.

زیاد *zyád* (ar.), augmentation, accroissement; *adv.*, beaucoup, en grande quantité, de plus en plus; *زیادتر* *zyádtèr*, en outre, en supplément.

زیارت *zyáret* (ar.), action de visiter (un saint lieu, un personage de marque).

زیبندة *zibèndè*, convenable. décent.

زیر *zír*, dessous, en bas, par terre; *زیر زدن* *zír zèdèn*, jeter à bas,

renverser; زیر زمين *zîrê zêmîn*, sous terre, souterrain; در زیر *dêr zîr*, en dessous, sous. زیره *zîrà*, car, en effet. — زیره که *zîràké*, parce que. زیرجامه *zîrédjâmè*, caleçon, pantalon de dessous.

زرنگ *zîrêk* (pronouc. vulg., *zêrèng*), avisé, intelligent. زینب *zèinèb* (ar.), n. propre de femme. زینت *zînèt* (ar.), ornement, parure; *zînèt kèrdèn*, se parer, faire toilette.

س

سابقا *sâbiqâ* (ar.), auparavant, précédemment. ساختن *sâkhtèn*, fabriquer, faire, opérer, mettre en œuvre, inventer. — از دستش کاری *âz dèstèch kârî sâkhtè nèmîchèvèd*, il n'est bon à rien. — سخن ساختن *soukhèn-sâkhtèn*, faire un conte. ساعت *sâ'èt* (ar.): 1° heure; ساعت نجومی *sâ'ète nodjournî*, heure sidérale déterminée par le retour consécutif des étoiles au même point; 2° montre. ساکت *sâkit* (ar.), silencieux, muet. ساکن *sâkin* (ar.), domicilié, habitant; tranquille, en repos. سال *sâl*, année, an; سالی *sâli*, chaque année, par an. — صد ساله *çèd sâlè*, centenaire. ساموق *sâmouq*, bourgade du Caucase, sur le Kour; elle est située au nord de Guendjè (Élisabetpol); ساموقلو *sâmouqlu* (av. la terminaison turque *لو*

ou *لی* qui indique l'origine), originaire de Sâmouq; nom propre. سایر *sâûr* (ar.), tout, tout le reste, tous les autres; pluriel: سایرین *sâûrîn*. سبب *sèbèb* (ar.), cause, motif. — بچه سبب *bè tchè sèbèb*, pour-quoi? سبحان *sobhân* (ar.), action de glorifier. — سبحان الله *sobhân allâh*, Dieu soit glorifié! formule prise comme exclamation de surprise ou de crainte. سبز *sèbz*, vert. سبقت *sèbèqèt* (ar.), action de devancer, se hâter pour arriver le premier. سیبیر *sibîr* (du russe), Sibérie. سبیل *sèbil* (ar.), moustache; سبیل کننده *sèbîlè kèndè*, moustache rasée, sans moustache. سپردن *sopordèn*, confier, mettre en dépôt. بستان *sîtâdèn*, prendre; بستان *bè-stân*, prends, tiens.

ستار *settâr* (ar.), qui voile ou cache (les fautes); n. propre. ستم *sètèm*, persécution, mauvais traitement.

سجاده *sèddjâdè* (ar.), tapis de prière.

سخت *sakht*, dur, serré, avare.

سخن *sakhoun* ou *soukhèn*, parole, discours. — سخندان *soukhèndân*, qui sait ce que parler veut dire. Voir ساختن.

سر *sèr*, tête, bout, commencement, fin; but, direction, intention; partie supérieure; *préspos.*, sur. — سر تا پا *sèr tâ pâ*, de la tête aux pieds, d'un bout à l'autre. — سر خودمرا *sèrè khodèmrâ*, par moi-même, pour moi-même. — سر مطلب *sèrè matlèb*, sujet de la demande, but qu'on se propose. — سر ماه *sèrè mâh*, au bout du mois. — آن سر محال ما *ân sèrè mahâllé mâ*, du côté de nos tentes. — سر راه *sèrè râh*, sur la route; سر سنگ *sèrè sèng*, sur une pierre. — آمدید سر *âmèdîd sèrè mèn*, vous m'êtes tombés dessus. — سر پا *sèrè pâ*, sur pied, debout; av. *kèchîdèn*, ouvrir le chien du fusil, l'armer. — در سر *dèr sèr*, du chef de, sous prétexte de. — Opposé à چسبر, le mot *sèr* désigne les personnes plus âgées ou occupant une position supé-

rieure. — سر زدن *sèr zèdèn*, se montrer, apparaître, arriver.

— سر گرفتن *sèr guiriftèn*, avoir lieu. — سر نهادن *sèr nèhâdèn*, se diriger vers, courir.

— سر هم *sèr hèm*, en tas, en bloc. — دور سرت گردم *dôouré sèrèt guèrdèm*, puissé-je tourner autour de ta tête! formule de respect.

سِرّ *sirr* (ar.), secret, mystère.

سراسیمه *sèrâsîmè*, troublé, stupéfait.

سراغ *sirâgh*, signe, indication, information. C'est le turc oriental سوزاق, du verbe سوزماق, rechercher, demander.

سرآمد *sèrâmèd*, celui qui marche en tête, premier, chef.

سرباز *sèrbâz*, soldat.

سرپوش *sèrpouch*, couvercle. — سرپوش از روی کار بر داشتن *sèrpouch èz rouïè kâr bèr dàchtèn*, comme en français : découvrir le pot aux roses.

سرد *sèrd*, froid, froide.

سردار *sèrdâr*, général; au fig., le prince, le parangon.

سر رشته *sèr-richtè*, talent, habileté.

سرکردگی *sèrkerdègî*, commandement, autorité.

سر نوشت *sèr-nèricht*, la destinée, litt. : ce qui est écrit sur la tête. Voir پیشانی.

سزا *sèzâ*, convenable, digne; ce

qui est mérité. — بسزا رساندن *bè sèzâ resândèn*, infliger un châtement mérité.

دختره *sost*, faible, débile; سست و لنگ *dokhterèé sost o lèng*, une fille faible et boîteuse, une chétive personne.

سعادت *se'âdèt* (ar.), bonheur, félicité.

سعی *sa'i* (ar.), soin, effort.

سفارش *sefâreçh*, recommandation, message.

سفاہت *sèfâhèt* (ar.), sottise; av. *kèrdèn*, faire des sottises, se montrer sot, niais.

سفر *sèfer* (ar.), voyage.

سفید *sefid*, blanc.

سقیه *sèfih* (ar.), sot.

سقف *saqf* (ar.), toit, toiture, plafond.

سگ *sèg*, chien; پدر سگ *pèdèr-sèg*, qui a un chien pour père, fils de chien!

سکاکي *sekkâkî*, surnom ethnique d'un magicien célèbre en Perse. Ce n'est peut-être que le fameux compilateur Abou Ya'koub Sekkâki, auteur du *Miftâh el-'O-loum*, mort en 1229 de J.-C.

سکوت *sokout* (ar.), silence; av. *kèrdèn*, se taire.

سکه *sèkkè* (ar.), empreinte de la monnaie; سکه دار *sèkkè-dâr* et سکه زده *sèkkè-zèdè* (monnaie) frappée, marquée au coin. — سکه نقه لی *noqrèié lî sèkkè*,

argent en lingot, non monnayé.

سکینه *sekîné* (ar.), tranquillité, calme; n. propre.

سلام *sèlâm* (ar.), salut des musulmans. — سلام عليكم *sèlâm 'alèikoum*, sur vous soit le salut! On rend quelquefois le salut par la même phrase, au lieu de سلام عليكم *'alèikoum es-sèlâm*.

سلامت *sèlâmèt* (ar.), santé, bon état; سلامت باش *sèlâmèt bâçh*, porte-toi bien!

سلمان *selmân* (ar.), n. propre. C'était le nom d'un ami intime du khalife Ali.

سمت *sémt* (ar.), côté, direction; سمتی *bè sémti*, d'un côté quelconque.

سمندر *sèmèndèr*, salamandre.

سمیع *sèmi'* (ar.), qui écoute, docile; n. propre.

سنگ *sèng*, pierre, pierre meulière et à aiguiser; سنگی *sèng-guî*, en pierre; pierreux.

سنگاب *sèngâb*, pierre d'eau, dénomination usitée pour mesurer le volume d'eau écoulé par les canots (قناوات). Dans les grandes villes, comme Téhérân et Ispahân, le *sèngâb* correspond à seize ou dix-sept litres par seconde.

سو *sou*, côté, direction (prép.), et بسو *bèsou*, vers. — خود *choud*

سوا *souïé khòd tiché zèdèn*, frapper avec la hache de son côté, ne penser qu'à soi.

سوا *sèvá* (ar.), sauf, excepté. — سوا شدن *sèvá chodèn*, se quitter, se séparer; سوا کردن *sèvá kèrdèn*, séparer.

سواد *sèvâd* (ar.), encre, écriture. اهل سواد *èhlé sèvâd*, lettré, instruit.

سوار *sovâr*, cavalier; porté en voiture; av. *chodèn*, monter à cheval, monter en voiture.

سؤال *souâl* (ar.), questionner, interroger; سؤال جواب کردن, questionner et répondre, causer, dialoguer.

سوتنیقوف *sotnikof*, n. pr. russe. سوخت *soukht*, brûlé, gaspillé, perdu; دل سوخته *dilé soukhtè*, désolé, désespéré.

سوختن *soukhtèn*, brûler, act. et neutre; دلم برای تو میسوزد *dilèm bèràïé tou mísouzèd*, mon cœur brûle pour toi, tu m'affliges.

سود *soud*, profit, utilité.

سودا *sevdâ* (ar.): 1° mauvaise humeur, mélancolie. — سودا کرده

sevdâ kèrdè, à regret; 2° *soudâ kèrdèn*, faire marché, stipuler; سوداگر *soudâ-guèr*, marchand. سوزاندن *souzândèn*, brûler, consumer.

سوزش *souzèch*, brûlure, feu. سوگلی *sevghilî* (du verbe turc *sevme*k, aimer), aimant, amoureux.

سول *sol*, mot russe signifiant « sel ». سه *sè*, trois; سیم ou سیوم *sîom* ou *sivom*, troisième.

سهل *sèhl* (ar.), facile, aisé.

سهو *sèhv* (ar.), erreur, faute, négligence.

سی *sî*, trente.

سیاحت *syâhèt* (ar.), voyage, pégrination; av. *kèrdèn*, voyager.

سیاه *syâh* (et سیه), noir, sombre, désolé; روز سیه *syèh-rouz*, malheureux, désespéré; سیاهی *syâhî*, noirceur, objet éloigné.

سیب *sîb*, pomme. On dit de deux personnes qui se ressemblent: دو نصف سیبی شده اند *dou n'çfé sîbî chodè ènd*, ce sont deux moitiés de pomme.

سیر *sîr*, rassasié; *adv.*, à satiété. سینه *sînè*, poitrine, sein.

ش

شاخ *châkh*: 1° branche, rameau; شاخه *châkhè*, réunion de

branches, branchage; 2° corne, cornet à bouquin; شاخ نغیر

chakhé nèfir, corne donnant un son très aigu, dans laquelle soufflent les derviches.

شاعر *châ'ér* (ar.), poète.

شاگرد *châguérd*, disciple, élève.

— لیلادج شاگردش نمیشد *leiládj châguérdéch nèmişod*, Leiládj (le fripon) ne serait pas digne d'être son élève.

شال *châl*, châle, étoffe de prix.

— شال ترمه *châlé termè*, cachemire.

شام *châm*, soir; dîner ou souper.

شامل *châmil* (ar.), qui embrasse, enveloppe, complet, parfait.

شان *chân* (ar.), haute situation.

شان *chân* (abrév. de ایشان), pron. de la trois. pers. pluriel : eux, leur. — سرهاشان *serhâchân*, leurs têtes. — Par politesse : lui, sa seigneurie.

شانه *chânè*, peigne; av. *kèrdèn*, peigner.

شاه *châh*, roi, souverain; شاهزاده *châhzâdè*, fils de roi, prince royal.

شاهباز *châhbâz*, faucon royal, petit nom d'amitié.

شاهد *châhé* (ar.), témoin.

شاهی *châhi* : 1° royal; 2° sou.

شاید *châyèd*, peut-être, il est possible que.

شایستگی *châyèstègui*, convenance.

شایق *châiq* (ar.), désireux, avide, impatient.

شب *chèb*, nuit, soir; شبرا *chèb-*

rà, pendant la nuit; شب کلاه

chèb-kolâh, bonnet de nuit;

شبهانه روز *chèbânè rouz*, un jour

et une nuit; شب کردن

chèb kèrdèn, passer la nuit. — جای

شب کردم *je me suis fourvoyé.*

شبهه *chobhèh* (ar.), doute (se prononce vulg. *chobhè*).

شبهه *chèbih* (ar.), ressemblant.

شتر دار *chotor*, chameau; شتر

chotor-dâr, formée de chameaux (caravane).

شدت *chiddèt* (ar.), force, violence, excès.

شدن *chodèn* : 1° devenir, être, se

faire, être possible. Ce verbe

auxiliaire sert à former le pas-

sif des verbes persans : گفته

شدن *goftè chodèn*, être dit;

رفته شده باشد *rèftè chodè bâ-*

chèd, il doit être parti. — می

شود *mî chèvèd*, c'est possible,

soit; 2° partir, s'en aller, mou-

rir. — شدن *chodènî*, ce qui

doit arriver, l'avenir, la des-

tinée, événement, chose qui

peut arriver. — هم

میشد *hèm mîchod sâkht*, était-

il possible de faire!

شتر *chèrr* (ar.), méchanceté, mal,

maléfice.

شترار *chèrâret* (ar.), ennuis, dif-

ficultés.

شیراره *chirârè* (ar.), étincelle, jet

de flammes.

شرایط *chérâit* (ar.), pluriel de شریطه, conditions.

شرط *chêrt* (ar.), convention, condition, stipulation; بشرطی که *bè chértî kè*, à la condition que, pourvu que; s'emploie aussi sans *kè*.

شرم *chêrm*, pudeur, honnêteté.

شرمندة *chêrmendè*, honteux, confus.

شروع *chorou'* (ar.), action de commencer, entreprendre, se mettre à. Cf. بنا.

شریف *chêrif* (ar.), noble, illustre, descendant du Prophète.

شريك *chêrik* (ar.), associé, copartageant.

شستن *chostèn*, laver. — دست از شستن *dèst chostèn èz*, renoncer à, faire le sacrifice.

شش *chèch*, six.

شصت *chèst*, soixante.

شعاع *chî'â'* (ar.), rayons du soleil.

شعر *chè'r* (ar.), poésie, vers; av. *khândèn*, réciter des vers; اشعار *èch'âr*, pluriel : poésies, pièces de vers, recueil de poésies.

شعور *chou'our* (ar.), connaissance. — بی شعور *bî-chou'our*, qui n'a pas le sens commun, qui ne sait ce qu'il fait.

شغال *chaghâl*, chacal.

شغل *choghl* (ar.), occupation, travail, emploi.

شك *chèkk* (ar.), doute, incerti-

tude. — شك *bî chèkk*, sans aucun doute, certainement.

شکار *chèkâr*, chasse, proie, gibier à poils; *chèkâr kèrdèn*, chasser, prendre à la chasse (s'emploie aussi comme nom d'amitié).

شکایت *chikâyèt* (ar.), plainte, doléance. — از دست دادن *èz dèsté fôdân bè chikâyèt àmèdèn*, porter plainte contre quelqu'un.

شکرانه *chokrànè* (ar.-pers.), gratitude, rémunération.

شکستن *chikèstèn*, briser, rompre.

شکل *chèkl* (ar.), forme extérieure, figure.

شکم *chèkèm*, ventre.

شکوفه *chèkouïfè*, fleurs.

شکوه *chèkvè*, plainte, grief.

شما *chomâ*, pronom personnel de deuxième personne plur. : vous voir aussi, تان *tân*.

شماخی *chamâkhî*, ville du Karabagh.

شماردن *chomordèn*, compter; شماره *chomârè*, compte, nombre.

شمس الدین *chèms ouddîn*, n. pr.; شمس الدین لو *chèms ouddîn'û*, de la tribu de Chèms ouddîn.

شمشیر *chèmchîr*, sabre.

شناختن *chinâkhtèn*, connaître (une personne); savoir.

شناسانیدن *chinâssâniden*, faire connaître, instruire.

شهنش *choufièn* (vulg. pour شناختی), connaître.

شنیدن *chénièn*, entendre, écouter, entendre dire; شنیده *chénièdè*, as-tu oui dire?

شوخ *choukh*, plaisant, drôle, audacieux; من و اروج شوخ شوخ, moi et Oroudj, nous sommes deux farceurs; شوخی *choukhî*, insolence, audace; plaisanterie, badinage; شوخی کردن *choukhî kerdèn*, plaisanter, badiner. — شوخیت نگیرد *choukhî-t nè-guirèd*, que l'audace ne s'empare pas de toi.

شوق *chauq* (ar.), désir, inclination, sympathie.

شوهر *chòhèr*, mari, époux; شوهر دادن *chòhèr dàdèn* ou بشوهر دادن *bè chòhèr dàdèn*, faire épouser, donner un mari; شوهر کردن *chòhèr kerdèn*, se marier, prendre un mari, av. ب.

شهادت *chèhàdèt* (ar.), témoignage, attestation; av. دادن, témoigner en justice; بشهادت بردن *bè chèhàdèt bordèn*, produire en témoignage.

شهر *chèhr*, ville.

شهرت *chòhrèt* (ar.), célébrité, grande notoriété. — شهرت دادن *chòhrèt dàdèn*, répandre le bruit, divulguer.

شهود *chohoud* (ar.), pluriel de شاهد, témoins.

شیاطین *chèyâtín* (ar.), pluriel de شیطان; voir ce mot.

شیخ *cheikh* (ar.), vieillard, chef d'une communauté de derviches; titre honorifique; شیخنا *cheïkhná*, notre cheikh, terme de respect, quand on adresse la parole à un personnage de ce genre; شیخ سعدی *cheïkhé saadi*, un des poètes les plus populaires de la Perse, Saadi.

شیدا *cheïdá*, fou d'amour, éperdu; n. propre.

شیر *chîr*: 1° lait; شیری در شیر *pèçèrî dèr chîr*, enfant à la mamelle, nourrisson; شیر دار *chîr-dâr*, qui a du lait, qui allaite; 2° lion; شیرم *heï chîrem*, mon lion, mon brave!

شیرینی *chîrínî*, sucreries, bonbons.

شیشه *chíchè*, verre, bouteille, fiole.

شیطان *chètân* (ar.), pluriel, شیاطین *chèyâtín*, Satan, démon, rusé, coquin. — شیطان خیال *chètân-khiyâl*, méphisto-phélique.

شیطانت *chètânèt*, diablerie; شیطانت کاری *chètânèt-kârî*, même sens.

ص

صاحب *çahèb* (ar.), possesseur, maître, ami; صاحب خانه *çahèb khânè*, maître de maison; صاحب فلان هنر *çahèbé folân honèr*, qui a tel ou tel talent; صاحب شدن, posséder, devenir maître.

صادر *çâdir* (ar.), émanant, se produisant; av. شدن, arriver, avoir lieu.

صاف *çâf*, simple, pur, intègre. — صاف و صادق *çâf o çâdiqî*, honnêteté et loyauté.

صالح *çâlèh* (ar.), bon, vertueux; n. propre.

صبح *çoubh* (ar.), matin, matinée.

صبر *çabr* (ar.), patience, attente; av. *kèrdèn* ou *nemoudèn*, patienter, attendre; صبر کن *çabr kôn*, attends donc.

صحبت *çohbèt* (ar.), entretien, conversation; میان صحبت *myânè çohbèt*, tout en causant.

صحرا *çahrâ* (ar.), campagne, plaine, désert.

صد *çèd*, cent.

صدا *çèdâ* (ar.), écho, son, murmure, voix; صدا کردن *çèdâ kèrdèn*, appeler, héler, convoquer; صدای مهیب *çèdâie mohîb*, voix tonnante, terrifiante; صدای بلند *bèçèdâi bolènd*, à haute voix.

صداقت *çadâqat* (ar.), vérité, loyauté.

صدر *çadr* (ar.), place d'honneur, siège du président au tribunal.

صدقه *çadaqa* (ar.), aumône légale, charité, bonne œuvre; صدقه رفتن *çadaqa riştèn*, se présenter en solliciteur, supplier.

صراحتاً *çarâhatèn* (ar.), clairement, explicitement.

صراف *çarrâf* (ar.), changeur, banquier.

صرف *çarf* (ar.), emploi, dépense; av. *kèrdèn*, dépenser, employer.

صریح *çèrih*, صریح *çèrihè* (ar.), clair, précis.

صغیر *çaghîr* (ar.), petit, faible.

صف *çaff* (ar.), rang, rangée, file; صفی بستن *çaffî bèstèn*, se mettre en rang; سر صف *sèrè çaff*, hors du rang, en avant des autres.

صفا *çèfâ* (ar.), plaisir, joie; صفا کردید *çèfâ kèrdîd*, formule de politesse quand on reçoit une visite; صفا با *bâ çèfâ*, agréable, charmant.

صفر *çèfèr* (ar.): 1° nom du second mois de l'année musulmane; 2° n. propre, صفر بیک *çèfèr bek*.

صلاح *çalâh* (ar.), ce qui est com-

venable, utile, le meilleur parti.
 — صلاح میدانم *çalâh mî dâ-nêm*, je considère comme sage.
 — صلاح نمیبینم *çalâh nè-mî-binèm*, je ne juge pas à propos (de le faire, ou que tu le fasses, ou qu'il le fasse, etc.).
 صلح *çollh* (ar.), paix, arrangement à l'amiable.
 صالحا *çolèhâ* (ar.), pluriel de صالح, vertueux, honnêtes.
 صندوق *çandouq*, coffre, caisse.
 صنعت *çana'èt* (ar.), métier, profession.
 صوت *çóout* (ar.), voix.

صورت *çourèt* (ar.), forme, aspect, tableau, figure, visage, cas, supposition. — درین صورت *dèr ín çourèt*, en ce cas; در هر صورت *dèr hèr çourèt*, de toute façon, dans tous les cas. — کاری را صورت دادن *kârîrâ çourèt dâdèn*, arranger une affaire, la terminer heureusement.
 صونا *çounâ*, nom de femme.
 صیغه *çighè* (ar.), formule: 1° contrat où est stipulé le mariage temporaire nommé *mout'a*; 2° femme mariée en vertu de ce contrat.

ض

ضابطه *zâbètè* (ar.), règle, loi.
 ضامن *zâmèn* (ar.), répondant, garant; آن وقت من ضامن *ân vakht mèn zâmèn*, je garantis alors.
 ضایع *zâyi'* (ar.), perdu, gâté, abimé.
 ضرر *zarar* (ar.), dommage, détriement, incon vénient; ضرر ندارد *zarar nè dâràd*, il n'y a pas de

mal; ضرر خوردن *zarar khordèn*, faire tort, nuire.
 ضرور *zarour* (ar.), nécessaire, utile. — آنرا ضرور نداریم *ân-râ zarour nè dâ-rîm*, nous n'avons pas besoin de cela. — ضروریات *zarouriyât*, choses nécessaires, besoins.
 ضعیفه *zè'ifè* (ar.), faible; femme.

ط

طاعون *tâ'oun* (ar.), peste.
 طاقت *tâqat* (ar.), force de supporter, patience; av. *âvordèn*, avoir la force de supporter.
 طاقچه *tâqtchè*, niche où l'on serre les effets.

طالب *tâlib* (ar.), qui recherche, poursuivant, demandant.
 طاموس *tâvous* (ar.), paon; طاموس درّه *tâvous-dèrrè*, la plaine de Tâvous, nom de lieu.
 طایفه *tâïfè* (ar.), corporation,

troupe, gens; *adv.*, en troupe; ordre (de derviches).
 طبيب *tèbèb* (ar.), médecin, docteur, *synon.* de حکیم *hèkîm*; طبیبی *tèbîbî*, profession de médecin, art médical.
 طپانچه *tapântchè*, pistolet.
 طرح *tarah* (ar.), jeter. Dans la technologie des alchimistes, ce mot signifie : «opérer la transmutation des métaux» au moyen de la poudre de projection ou *aliksîr*.
 طرف *tèrèf* (ar.), côté, direction; *adv.*, du côté, vers. Ce mot, comme جانب *djâmb*, est souvent explétif, surtout quand il précède les noms de lieu; pluriel, اطراف *atrâf*. — از طرف او *èz tèrèfé ô*, de sa part, en son nom. — بطرف او *bè tèrèfé ô*, de son côté, en sa faveur. — طرفین *tèrèfèîn*, les deux parties (en litige).
 طرفه العین *torfet ol-'aîn* (ar.), clin d'œil, un instant.
 طریق *tarîq* (ar.), route, voie, manière.
 طعنه *ta'nè* (ar.), objet des médisances, des moqueries; *av. zèdèn*, faire des reproches, donner des coups de langue.
 طفل *tîfl* (ar.), petit enfant.

طلا *tèlà*, or, matière d'or, pièce d'or.
 طلب *tèlèb* (ar.), action de demander, réclamation.
 طمع *tama'* (ar.), désir, convoitise; طمع کار *tama'-kâr*, avide, cupide; طمع کاری *tama'-kârî*, avidité, cupidité.
 طور *tóour* (ar.), manière, procédé. — چه طور *tchè tóour*, comment? — اینطور که *în tóour ké*, de la manière que, ainsi que; توری *tóourî*, d'une certaine façon, un peu; از آن طور *èz ân tóouré mèrd*, d'un homme de ce genre, tel que lui; بشود توری *tóourî bèchèvèd*, nous ferons en sorte. — هیچو استادى *hèmtchou bè tóour ostâdî*, tu as acquis la certitude, tu connais le procédé.
 طول *toul* (ar.), longueur, délai; این کار طولی ندارد *în kâr touli ne dàrèd*, cette affaire ne durera pas longtemps; طولانی *toulânî*, long, qui traîne en longueur.
 طوی *touî* (turc), noce, festin de noce.
 طهران *tèhrân*, Téhéran, capitale du royaume de Perse.
 طی *tayy* (ar.), parcourir une route, voyager.

ظ

ظالم *zâlèm* (ar.), méchant, despote.

ظاهراً *zâhévrèn* (ar.), certainement, certes, assurément.

ظرف *zârf* (ar.), vase, récipient.

ظلمه *zohmè* (ar.), injustice, op-

pression; اهل ظلمه *ehlè zohmè*, injuste, tyrannique.

Cette expression paraît ici s'appliquer aux fonctionnaires du Divan, receveurs d'impôts, etc.

ع

عاجز *'âdjiz* (ar.), impuissant à faire une chose, incapable; sans ressources.

عادت *'âdèt* (ar.), habitude, coutume.

عارف *'ârif* (ar.), qui connaît, qui est au courant.

عالم *'âlim* (ar.) : 1° savant, instruit; docteur; 2° *'âlèm*, le monde, l'ensemble des choses créées : عالم طبيعت *'âlémé tubièt*, le monde de la nature; همه عالم *hèmè 'âlèm*, tout le monde, tous les gens; عالمی *'âlèmi*, même sens.

عايد *'âid* (ar.), revenant, faisant retour; عايد شدن, revenir.

عبادت *'ibâdèt* (ar.), culte de Dieu, adoration, œuvres pieuses.

عبارت *'ebârèt* (ar.), manière de s'exprimer, de définir ou expliquer; عبارت است, cela signifie, cela est nommé.

عباس *'abbâs*, n. propre.

عبث *'abès* (ar.), pour عبثاً, vainement, en pure perte, inutilement.

عبرت *'èbrèt* (ar.), exemple; exemplaire.

عجيب *'adjèb* (ar.), étrange, extraordinaire. — عجب احق است *'adjèb ahmaq èst*, il est joliment sot! —

چه عجب *tchè 'adjèb*, par quel hasard? — عجب ميگوئ *'adjèb mîgouï*, tu dis de drôles de choses! —

Pluriel عجائب *'adjâib*, choses étonnantes, merveilles; عجائب المخلوقات *'adjâib ol-makhlouqât* «merveilles des créatures», titre d'un livre très populaire en Perse, et dont l'auteur est Kazwini.

عجز *'adjz* (ar.), faiblesse, impuissance, pauvreté; manifestation, par un signe quelconque, de son impuissance.

عجيب *'adjîb* (ar.), étonnant, merveilleux.

عداوت 'adavèt (ar.), inimitié, hostilité.

عذاب 'azáb (ar.), châtiment, tourment.

عذر 'azr (ar.), excuse. — عذر خواستن 'azr khástèn, s'excuser, demander pardon; عذر خواهی 'azr kháhi, présenter des excuses, chercher à s'excuser.

عَرَادَة 'arrádè, voiture; c'est aussi le synonyme de عَرَابَة 'arába, chariot.

عرش 'arch (ar.), le trône de Dieu, placé dans le neuvième ciel; عرش برین 'arché bèrín, au plus haut des cieux.

عرض 'arz ou 'irz (ar.): 1° exposer, présenter. — عرض کردن est très usité dans le sens de «dire», avec une nuance de respect; 3° largeur; در عرض 'dèr 'arz, sur.

عرق 'arèq (ar.), esprit de vin, alcool. — عرق گوگرد 'arèqé gou-gèrd, acide sulfurique.

عروس 'arous (ar.), fiancé, épousée; عروسی 'aroussi, mariage, noce.

عریضه 'arízè (ar.), déposition en justice; av. dádèn, déposer.

عزیز 'azíz (ar.), précieux, cher; عزیز بیک 'azíz bek, n. propre; عزیز من 'azízè mèn, mon cher.

عشق 'èshq (ar.), amour.

عشقبازی 'èshqbázi (ar.-pers.),

manège d'amour, la cour qu'on fait à une femme.

عصا 'aça (ar.), bâton; عصايش زد, açdièch zèd, il a fiché en terre son bâton, il s'est arrêté.

عصر 'açr (ar.), temps de l'après-midi où se fait la prière dite de l'açr, vers trois heures.

عطر 'atr (ar.), parfum.

عفريتة 'ifritè (ar.), monstre, diable, laide comme un monstre.

عقب 'aqab, talon, et عقب تر 'aqab-tèr, adv., en arrière. — عقب نشستن 'aqab nichèstèn, se mettre à l'écart, se reculer; عقب جستن 'aqab djèstèn, sauter en arrière.

عقد 'aqd (ar.), contrat de mariage; زن عقدی 'zèné 'aqdi, femme légitime; عقد کردن 'aqd kèrdèn, contracter mariage, marier.

عقل 'aql (ar.), raison, esprit, raisonnement; عقلت نمی رسد 'aqlet nèmi rèsèd, tu n'as pas l'âge de raison.

عکس 'aks (ar.), répercussion, écho.

علاج 'aládj (ar.), remède, traitement, expédient.

علف 'alèf (ar.), herbe coupée, foin.

علم 'ilm (ar.), notion, science; av. dächtèn, savoir, connaître.

علو 'oulouv (ar.), grandeur, exaltation, sublimité; علو کبریا

'oulouvèn *kebirèn*, dans sa grandeur sublime (en parlant de Dieu); c'est une allusion au Koran, xvii, 45.
 علوم 'ouloum (ar.), pluriel de علم, sciences, connaissances, surtout les sciences religieuses telles que le Koran, les traditions, etc.
 حده 'ala hède (ar.), séparément, à part. — على هذا *hazâ* (ar.), c'est pour cela, donc, en conséquence.
 عليل 'alil (ar.), malade.
 عامه 'amâmè (ar.), turban, coiffure des *oulemas* et de certaines catégories de derviches.
 عمر 'eumr (ar.), vie, existence.
 عمل 'amèl (ar.), acte, effet, manière d'agir, conduite; av. *kèrdèn*, agir; عمل آمدن *'amèl àmèdèn* (neutre), agir, produire son effet; بعمل آوردن *bè 'amèl àvordèn*, mettre en œuvre, faire, pratiquer.
 عامله 'amèlè (ar.), ouvriers, aides, subalternes; c'est le pluriel de عامل.

عمته 'ammè (ar.), tante paternelle.
 عمه 'amou, oncle; de l'arabe عم.
 عوض 'évèz (ar.), action de changer, de compenser; adv., au lieu de; عوض کردن *'évèz kèrdèn*, substituer, changer.
 عهده 'euhdè (ar.), charge, emploi, responsabilité. — از عهده بر *èz 'euhdè bèr àmèdèn*, s'acquitter d'un devoir, en venir à bout, et, en général, venir à bout d'une chose, s'en débarrasser.
 عیادت 'eyàdèt (ar.), visite à un malade.
 عیّار 'ayyâr (ar.), rusé, fripon, fourbe.
 عیب 'èib (ar.), défaut, vice; av. *guiriftèn*, trouver en défaut, critiquer. — عیب که نداشت *'èib kè nè dàcht*, certes, il n'y a pas de mal à cela; برای شما دارد *berâiè chomâ 'èib dàrèd*, il vous en cuirait.
 عین 'aïn (ar.), l'essence d'une chose; بعینہ *bè 'aïnihi* ou بعینها *bè 'aïnihâ*, exactement, pareil.

غ

غارت *ghàrèt* (ar.), pillage; av. *chodèn*, être pillé.
 غافل *gháfil* (ar.), ignorant, sans notion d'une chose, négligent.
 غرچه *ghèrtchè*, grincement; av. *kèrdèn*, grincer (des dents).

غرض *gharèz* (ar.), but, intention, projet; synonym. de مقصود, vue intéressée, cupidité.
 غروب *ghouroub* (ar.), coucher du soleil.
 غريب *gharib* (ar.), étrange, extra-

ordinaire, insolite; *adv.*, étrangement, extraordinairement.
 غزال *ghazâl* (ar.), gazelle.
 غصه *ghoussè* (ar.), tourment, ennui.
 غضب *ghazèb* (ar.), colère, fureur; غضبناك *ghazèbnâk*, en colère, irrité.
 غفار *ghaffâr* (ar.), miséricordieux; n. propre.
 غفلت *ghaflèt* (ar.), incurie, négligence, ignorance; *av.* *kèrdèn*, négliger, se laisser prendre au dépourvu; غفلتاً *ghaflètèn*, soudain, à l'improviste, à l'insu.
 غفور *ghafour* (ar.), qui pardonne, clément; n. propre.
 غلان *ghélâf* (ar.), fourreau.
 غلام *gholâm* (ar.), domestique à cheval, courrier, messenger.
 غلط *ghalat* (ar.), faute, erreur, sottise; *av.* *kèrdèn*, faire une faute. (Dire à un Persan *ghalat kèrdi* équivaut à lui dire le mot de Cambronne.) — غلط کردم *ghalat kèrdèm*, j'avoue ma faute.

غلغله *gholgolè* (ar.), bruit de voix, murmures confus, gazouillements.
 غلّه *ghèllè* (ar.), les biens de la terre, les céréales, les moissons.
 غم *gham* (ar.), chagrin, souci. — غم مخور *gham mè khôr*, ne t'inquiète pas.
 غنیمت *ghanimèt* (ar.), butin, capture. — غنیمت شمردن *ghanimèt chomordèn*, considérer comme une aubaine, profiter de l'occasion.
 غوبورناتور *goubournâtour* (du russe), gouverneur, préfet.
 غیر *ghaïr* (ar.), autre, différent, étranger. — غیر از *ghaïr èz*, excepté, sauf. — غیر از این *ghaïr èz in*, autre que ceci; غیر این نیست *ghaïrè in nist*, ce n'est pas autrement.
 غیرت *ghaïrèt* (ar.), ambition, émulation.
 غیظ *ghaïz* (ar.), colère, mauvaise humeur.

ف

فارس *fâris*, Perse; فارسی *fârissi*, qui concerne la Perse, persan; زبان فارسی *zèbânè fârissi*, la langue persane.
 فارغ *fârigh* (ar.), libre de soucis, oisif, de loisir.
 فاما *fâmmâ* (ar.), mais; ex-

pression plus énergique que اما *ammâ*.
 فایده *fâïdè* (ar.), avantage, utilité. — چه فایده *tchè fâïdè*, à quoi bon? — مگر بیفایده است *mègùèr bì fâïdè èst*, est-ce donc inutile?

فحش *fahch* (ar.), insulte, ignominie.

فخر *fakhr* (ar.), gloire, honneur.

فخریه *fakhriyè*, fém. et plur. de

فخری *fakhrî* (ar.), honorable.

فراخور *fèràkhor* et بفراخور *bèfèràkhor*, comme l'exige, en raison de, comme il convient.

فرار *firâr* (ar.), fuite; av. *kèrdèn*, s'enfuir.

فراری *firârî* (ar.-pers.), fugitif.

فراست *firâsèt* (ar.), art de juger des choses par les signes extérieurs, pénétration, perspicacité.

فراش *ferrâch* (ar.), valet de pied, valet de chambre, huissier du divan; باشی *ferrâch bâchî*, huissier en chef.

فراغت *firâghèt* (ar.), cessation d'affaire, tranquillité d'esprit, repos; بفراغت *bè firâghèt*, à loisir.

فراموش *firâmouch*, oubli. — سر کردن *sèré khodrâ firâmouch kèrdèn*, perdre complètement la tête, être hors de soi.

فراوان *firâvân*, nombreux, abondant; *adv.*, beaucoup.

فرد *fèrd* (ar.), unique, seul, isolé; vers isolé se composant d'un seul *beit*. (On trouve en ce sens le pluriel *فردیات fèrdiyât*.)

فردا *fèrdâ*, demain.

فرزند *firزند*, fils, enfant. —

فرزندت *firزندèt bè mîrèt* «par la mort de ton fils!» formule de serment.

فرستادن *firistâdèn*, envoyer.

فارس *farsakh* (parasange), mesure itinéraire valant en moyenne six kilomètres dans le nord de la Perse. Mais dans le sud, elle dépasse parfois huit kilomètres. Sur les routes qui longent le cable anglais, le *farsakh* varie entre cinq mille cinq cent et six mille mètres.

فرصت *forçèt* (ar.), occasion.

فرض *fèrz* (ar.), supposition, conjecture; بفرض *bèr fèrz*, en supposant que.

فرق *fèrq* (ar.), différence.

فرقه *firqè* (ar.), troupe, catégorie de gens.

فرمان *fèrmân*, ordre, commandement; av. *dâdèn*, commander, donner ses ordres. — فرمایش *fèrmâich*, ordre, action de commander; pluriel, فرمایشات.

فرمودن *fèrmoudèn*, commander, ordonner; terme de politesse pour کردن, faire. — بفرمائید *bè fèrmâyîd*, veuillez (parler, vous asseoir, etc., etc.). — چه فرمائید *tchè mî fèrmâyîd*, que dites-vous? — فرمایید *fèrmâyîd*, vous permettez?

فروتنی *feroutèn*, humble, servile;

فروتنی *feroutèni*, humilité.

فروختن *feroukhtèn*, vendre.
 فرود *feroud*, en dessous, en bas.
 — فرود آمدن *feroud âmèdèn*,
 descendre.
 فریاد *fèryád*, cri, clameur, excla-
 mation. — فریاد کشیدن, se
 lamenter; av. *kèrdèn*, pousser
 des cris.
 فریفتن *feriftèn*, tromper, suborner.
 فوسدق *fousdouq*, pistachier.
 فسق *fèsq* (ar.), tromperie, dé-
 loyauté, fourberie.
 فشار *fèchâr*; av. *dâdèn*, presser,
 serrer, comprimer.
 فصاحت *fècâhèt* (ar.), pureté, cor-
 rection du langage et du style.
 فصل *fècl* (ar.), décider, juger.
 فضیلت *fèzilèt* (ar.), talent, mé-
 rite.
 فقیر *faqîr* (ar.), pauvre.
 فکر *fikr* (ar.), pensée, réflexion;
 av. *kèrdèn*, penser, réfléchir.
 فلان *folân* (ar.), tel, tel et tel,
 un tel.

فلزات *fèlèzzât* (ar.), pluriel de
 فلز, métal; les métaux en gé-
 néral; scories.
 فلوس *folous* (ar.), petite monnaie
 de cuivre; obole, chose sans
 valeur.
 فندق *fondoq*, noisette.
 فوت *faut* (ar.), trépasser, mourir;
 action de laisser échapper; av.
kèrdèn, laisser échapper.
 فو *fou*, interjection: si donc!
 فوج *fôoudj* (ar.), régiment.
 فور *faur* (ar.), célérité, prompti-
 tude; في الفور *fil-faur* et على
 الفور *'alel-faur*, rapidement, en
 toute hâte.
 فوق *fôouq*, n. propre.
 فهم *fèhm* (ar.), qui comprend.
 فهمیدن *fèhmîdèn*, comprendre,
 savoir. — فهمیده *fèhmîdè*, en-
 tendu, intelligent.
 فیلسوف *filsouf* (ar.), philosophe,
 mentor, moraliste; se prend en
 mauvaise part.

ق

قادر *qâder* (ar.), capable, en état
 de.
 قارون *qâroun*, n. propre; person-
 nage de la légende biblique,
 considéré par les Musulmans
 comme le type de la richesse:
 «un Crésus.»
 قاز *qâz*, synonyme de عباسی *'ab-*
lâssî, ancienne monnaie vaillant

quatre شاهی *châhî*. — پنج قاز
pèndj qâz ou vingt *abbâssi* font
 un *sapcrân*, soit quatre-vingt-
 quinze centimes au cours ac-
 tuel.
 قاطر *qâter* (turc), mule, mulet,
 bête de somme. — قاطرچی *qâ-*
tèrdji, muletier; قاطرچی گیری *qâ-*
tèrdji guèrî, métier de muletier.

قال وقيل *qâl-o-qîl* (ar.), comme
قيل وقال. Voir ces mots.

قامت *qâmèt* (ar.), taille, stature.

قانع *qâne* (ar.), content, satisfait; résigné.

قاه قاه *qâh qâh*, onomat. ah! ah!
(ricanement, éclat de rire).

قائم *qâim* (ar.), caché; av. کردن,
cacher, retenir pour soi; av.
chodèn, se cacher.

قائم مقام *qâim-maqâm* (ar.), lieu-
tenant, gouverneur.

قباحت *qabâhat* (ar.), faute, vi-
lenie, mauvaise action; قباحت
ندارد *qabâhat nêdârêd*, n'est-ce
pas honteux?

قبرستان *qèbrêstân*, cimetière; au
fig., قبرستان آدم *qèbrêstânê
âdam*, un cimetière d'hommes;
un bourreau, un massacreur.

قبل *qèbl* (ar.), partie antérieure,
devant; *prép.*, avant. — قبل از
qèbl êz rêsîdèn, avant
d'arriver.

قبله *qèblè* (ar.), la *qybla*, direc-
tion de la Mecque; côté vers
lequel se tournent les Musul-
mans en faisant leur prière. —
قبله عالم *qèblèê a'lèm* «centre
du monde», épithète honori-
fique du schah de Perse.

قبور *qoubour* (ar.), pluriel de قبر,
tombeaux. — اهل قبور *êhlé
qoubour*, les trépassés.

قبول *qaboul* (ar.), action d'accep-
ter, d'agréer.

قبيل *qabil* (ar.), sorte, espèce,
genre.

قپچاق *qiptcháq*, Le Qiptcháq,
contrée; قپچاقها *qiptcháqhâ*,
les gens du Qiptcháq.

قخت *qaht* (ar.), manque, disette;
قختش نیست *qahtêch nîst*, il
n'en manque pas.

قد *qèdd* (ar.), taille, stature.

قدر *qèdr* (ar.), valeur, quantité.

— این قدر *în qèdr*, autant,
tant, tellement; این قدرها *în
qèdrhá*, assez, juste assez; چه
قدر *tchè qèdr*, combien, que!
هر قدر *hèr qèdr*, quelque quan-
tité que ce soit, tout autant,
quoique; همین قدر *hèmîn qèdr*,
tout juste, pas plus que ceci;
قدری *qèdrî* et یک قدری *yèk
qèdrî*, une certaine quantité,
un peu. — بقدر خودم *bè qèdré
khódèm*, d'après mon estime, à
mon sens. — بچشم او بقدر *bè
tchèchmé ó bè qèdré pèchchèt
nè-mââyèd*, à ses
yeux, il ne vaut pas un mou-
cheron.

قدغن *qèdèghèn* (turc), défense;
av. *kèrdèn*, défendre, interdire,
empêcher.

قدم *qèdèm* (ar.), pied, pas, me-
sure de longueur.

قدیم *qadîm* (ar.), ancien, précé-
dent.

قراجه *qarâbâgh*, nom de district.
قراجه. Voir *حرف*.

قرار *qarâr* (ar.), tranquillité, repos; chose établie, information sûre. — قرار دادن *qarâr dâden*, fixer, établir.

قرآن *qourân* (ar.), le Coran, le livre saint.

قران *qrân* (pour صاحب قران *sâhib qarân*, prononcé *sapcrân*), monnaie d'argent, dixième partie de la pièce d'or nommée *tomân*. Aujourd'hui le *qrân*, dans toute la Perse, a la valeur uniforme de 0 fr. 90 cent.

قربان *qourbân* (ar.), sacrifice, holocauste. — آقربان سرت *â qourbâné sérèt*, ô toi pour qui je donnerais ma vie! قربان کرمتم *qourbâné kèrètmèt*, puissè-je être sacrifié en échange de ta générosité! — n. propre. — قربان علی *qourbân 'alî*, n. propre.

قرض *qarz*, dette; av. دادن *dâden*, prêter; av. گرفتن *guiriftèn*, emprunter.

قرع *qar'* (ar.), cornue d'alchimiste. قرمز *qermez* (turc), rougeâtre, roux.

قزاق *qazâq* (et quelquefois, dans l'édition lithographiée en Perse, قزاق), Cosaque; gendarme ou douanier.

قزوین *qazvîn*, ville célèbre de l'Azerbaïdjân, entre Téhérân et Tébriç; قزوینی *qazvîni*, originaire de cette ville.

قسم *qèsm* (ar.), serment, jure-

ment; av. خوردن *خوردن*, faire un serment.

قسم *qèsm* (ar.), partie, espèce, sorte. — چه قسم *tchè qèsm*, de quelle manière? comment? قسمت *qèsmèt* (ar.), part, lot, sort, destinée; av. kèrdèn, partager.

قاشنگ *qachèng*, joli, élégant.

قوشون *qouchoun* (turc), bataillon.

قصور *qouçour* (ar.), manque, imperfection, insuffisance.

قضا *qazâ* (ar.), sort, destin; قضائی *qazâyî*, adj., du destin.

قضية *qazyjyè* (ar.), événement, affaire.

قطرات *qatarât* (ar.), pluriel de قطرة *قطرة*, gouttes.

قطع *qat'* (ar.), décider, conclure (litt. : couper).

قلم *qalèm*, roseau taillé qui sert de plume à écrire. Voir *مفسد*.

قمارباز *qomârbâz*, joueur, adonné aux jeux de hasard.

قما *qama*, poignard à lame droite; épée courte que les Persans portent à la ceinture.

قنداق *qoundâq* (turc), maillot, langes. — بچه قنداق *bètchèïè qoundâq*, enfant au maillot, nourrisson.

قواره *qovârè*, encolure, tournure d'un homme grand et solidement bâti.

قوت *qouvet* (ar.), force, vigueur, solidité.

قورومساق *qouroumsâq* (turc),
cocu, cornard, terme inju-
rienx.

قول *qóoul* (ar.), parole, discours;
promesse. — قول مگر هست
qóoul mèguèr hèst, dit-on la
moindre chose contre un tel?
— قول دادن, engager sa pa-
role, promettre.

قولدور *qouldour* (turc), voleur. —
قولدور باسان *qouldour-bâsân*,
qui extermine les voleurs.

قوم *qóoum* (ar.), tribu, famille;
قومی *qóoumî*, relation de famille,
parenté.

قوی *qavî* (ar.), fort, robuste; قوی

هیكل *qavî heikèl*, solide, bien
bâti, vigoureux.

قهر *qahr* (ar.), chagrin, ressenti-
ment; از او قهرم *èz ó qahrèm*,
je suis fâché contre lui.

قهقهه *qèhquèhè* (ar.), rire aux éclats.

قیامت *qyâmèt* (ar.), résurrection.
در قید *qéid* (ar.), lien. — در
بودن *dèr qéül boudèn*, courir
après, être avide.

قیل و قال *qîl o qâl* (ar.), vains
propos, commérages; conver-
sation, paroles échangées.

قیمت *qéinèt* (ar.), prix.

قائم *qayîm* (ar.), qui tient la place,
tuteur.

ك

کار *kâr*, affaire, œuvre, chose;
profit, utilité, bénéfice. — کار

آوردن *kâr pîché kèssi*
âvordèn, porter de l'ouvrage à

quelqu'un, l'occuper. — تو چه
کاره *tu tchè kârèyî*, qu'es-tu
donc? que vaux-tu? — دست

بکار شدن *dèst bè kâr chodèn*,
mettre la main à l'œuvre, en-
treprendre. — چه کار داری

tchè kâr dârî, de quoi te mêles-
tu? کار نداری *kâr nèdârî*, tu

n'as rien à y voir. Voir خوردن.

— از کار گذشتن, être fait sans
rémission.

کارد *kârd*, couteau, coutelas.

کاردان *kârdân*, qui connaît les
affaires, habile.

کارگر *kârguèr*, qui agit, efficace.

کاروان *kârvân*, caravane.

کاروانسرا *kârvânsèrà*, caravansé-
rail, khân pour les voyageurs.

کاش *kâch* et کاشکه *kâchkè*, plut
à Dieu que. . .

کاشتن *kâchtèn*, semer.

کاغذ *kâghèz*, papier, cahier en
rouleau de papier. Le pluriel
est کاغذ *kavâghèz*.

کالسکه *kâlèskè*, voiture, calèche.

— کالسکهچی *kâlèskèchî*, co-
cher.

کام *kâm*, vœu, désir.

کام *kâm*, palais, voûte palatale.
کامل *kâmil* (ar.), parfait, accompli.

کباب *kèbâb*, viande de mouton, etc., coupée en petits morceaux et rôtie à la brochette.

کبود *kèboud*, bleu, bleuâtre; couleur de lapis lazuli.

کبیر *kèbîr* (ar.), grand, puissant.

کتاب *kitâb* (ar.), livre.

کتیف *kèçîf* (ar.), épais, grossier, opaque.

کج *kèj*, de travers, oblique, faux.

— کج خلق *kèj-khoulq*, de mauvais caractère, de mauvaise humeur, grognon. — کج کردن

kèj kèrdèn, se mettre de travers, se détourner.

کجا *kodjâ*, où? en quel endroit?

از کجا *èz kodjâ*, par où? par le moyen de; کجا *kodjâ*, comment! est-ce possible? — تو کجا این

تو کجا این *tou kodjâ in kârâ*, comment serais-tu capable d'en venir à bout!

کچل *kèchèl*, teigneux et devenu chauve.

کدام *kodâm*, qui? lequel? av. un verbe négatif: personne. — هر

کدام *hèr kodâm*, chacun, qui-conque.

کدخدأ *kèdkhodâ*, espèce de maire, échevin.

کرامت *kèrâmèt* (ar.), faveur particulière, spécialement: don de faire des miracles accordé par

Dieu à ses saints et à ses initiés.

کردگار *kèrdgâr*, créateur, Dieu.

کردن *kèrdèn*, faire. — در کردن *dèr kèrdèn*, ôter, enlever, retirer (litt.: mettre à la porte).

— سر در کردن *sèr dèr kèrdèn*, sauver sa tête, se délivrer. Au contraire, *dèr kèrdèn*, formé

de la prép. *dèr*, signifie gagner, acquérir: اسمی که در کرده کو

ismî kè dèr kèrdèi kou, où est la renommée que tu t'es acquise? — بکن نکنی

bèkoun nè kounî, fais ou ne fais pas, comme il te plaira. — Le verbe

kèrdèn s'emploie en outre dans tous les sens possibles, comme

en français.

کردی *kourdi*, kurde.

کرسی *korsi* (ar.), fauteuil.

کرم *kèrèm* (ar.), bonté, générosité.

کرور *korour*, cinq cent mille. — برای دو کرور *bèràïè dô korour*, pour un million.

کریم *kèrîm* (ar.), généreux; n. propre.

کس *kès*, personne, individu. —

کسان دیگر *kèssânè dîgèr*, les autres, autrui. — بیکس *bîkès*,

privé de secours, seul, isolé.

کشت *kècht*, champ.

کشتن *kochtèn*, tuer.

کشف *kèchf* (ar.), révélation du monde invisible aux initiés; ex-

tase; صاحب کشف *çâhêbé kèchf*, extatique, illuminé.

کشمش *kèchmèch*, petits raisins secs, dits raisins de Corinthe.

کشیدن *kèchîdèn*, tirer; supporter, endurer. — زحمت کشیدن *zah-mèt kèchîdèn*, prendre de la peine, se donner du mal. —

خود را (ou خودی) کشیدن *khôd-râ (ou khôdî) kèchîdèn*, se retirer; دست کشیدن *dèst kèchî-*

دèn, retirer la main, laisser, abandonner. Voir دار. — عقب

کشیدن *'aqab kèchîdèn*, reculer.

کفایت *kifâyèt* (ar.), suffisance; کفایت میکند *kifâyèt mî konèd*,

cela suffit.

کفش *kèfch*, chaussure, soulier. —

پا توی کفش دیگر کردن *pâ touî kèfché dignèr kèrdèn*, marcher sur les brisées de quelqu'un.

کلاغ *kolâgh*, corbeau.

کلاه *kolâh*, bonnet persan de forme conique en peau d'agneau. Les

bonnets fabriqués avec la peau d'agneau de Boukhara sont les plus estimés.

کلیجه *kolîjè*, vêtement de dessus, espèce de redingote à jupe arrondie et évasée.

کلمه *kèlimè* (ar.), mot, parole.

کلی *kollî* (ar.), complet; le plus important, le principal; بالکلئیتة

bil-kollyè, en totalité, entièrement.

کم *kèm*: 1° peu, petite quantité;

adv., un peu, moins. — کم کم *kèm kèm*, peu à peu; کمی *kèmi*,

un peu. — کم کردن *kèm kèrdèn*, diminuer, soustraire, éliminer; 2° humble, vil, méprisable. —

زحمت آقارا کم کنیم *zahmète âghârâ kèm konîm*, cessons d'ennuyer monseigneur.

— کم مانده است *kèm ماندè-èst*, peu s'en faut. — کمترین

مکتربین *kèmtèrîn bèndè*, très humble serviteur.

شمارا سر در کم *kom*, manche. — میگذارند

کم *chomârâ sèr dèr kom mîgozârènd*, ils vous trompent.

کمال *kèmal* (ar.), perfection, talent, mérite; comble. — ارباب

کمال *èrbâbé kèmal*, gens de mérite, personnages distingués. — در کمال تعجب

dèr kèmalé te'add-job, au comble de l'étonnement; *adv.*, complètement, en entier.

کمالوف *kamalof*, n. propre russe.

کممر *kèmèr*, ceinture; taille, tour de taille. — کممر بستن *kèmèr bès-*

tèn, attacher autour des reins, ceindre; *au fig.*, se mettre à l'œuvre, entreprendre.

کن *kèn*: 1° qui creuse; 2° کن *kôn*, deuxième pers. impér. de *kèrdèn*, fais; participe: faisant, qui fait.

کنار *kènâr*, bord, côté. — کنار آمدن *kènâr âmèdèn*, se retirer, rester à l'écart; *av. vâ istâdèn*,

même sens; کنار کشیدن *kênâr kèchîdèn*, tirer de côté, prendre à part; از کنار *èz kênâr*, à l'écart, de loin.

کناره *kênârè*, comme le précédent.

— روش کناره کرده *rouch kè-nârè kèrdè*, se tournant de côté, à la cantonade.

کنج *koundj*, coin.

کندن *kèndèn*, arracher, creuser.

— سی تومان دادن را جان میکند *sî tomân dâdèn-râ djân mi kè-nèd*, donner trente toman lui arrache l'âme. — درد دل کندن *dèrdè dil kèndèn*, apaiser la souffrance de son cœur.

کنده *koundè*, massif.

کننده *konendè*, qui fait (du verbe کردن). — مرافعه کننده *morâ-fa'a konendè*, celui qui dirige le procès, le juge.

کنیز *kènîz*, fille, enfant.

کو *kou*, où? en quel endroit?

کوتاه *koutâh*, court, bref; av.

کردن, abrégé, racourcir, épargner, couper court à, ne pas faire.

کوتک *keutek* (turc), bâton; کوتک

زدن, donner des coups de bâton.

کوچک *koutchèk*, petit, bas, de petite taille; jeune enfant.

کوراولغی *kouroghlou* (turc), nom d'un héros devenu légendaire.

کوره *korè*, foyer de forgeron, four de terre; fournée.

کوچه *koutchè*, rue, ruelle.

کور *kour* (turc), aveugle.

کول *koul* (turc: bras), épaule, dos; کول زدن *koul zèdèn*, frapper sur l'épaule, dans le sens de «recommander, conseiller».

کومک *keumèk* (turc), aide, assistance.

کوه *kouh*, montagne; کوهستان *kouhistan*, pays de montagnes, région montagneuse.

که *kè*, pron., qui, lequel, laquelle; interrog., *ki*, qui? (که se prononce *kè* lorsqu'il est relatif, et *ki* lorsqu'il est interrogatif, d'où l'orthographe کیست *kîst*, qui est-ce? Voir aussi ک *kî*); conjonct., que; s'emploie avec le présent, le prétérit et l'aoriste; corroboratif, که نمی آید *kè nemî âyèd*, certes, il ne viendra pas;

— précède le discours direct: که نمی دانم *kè nemî dânem*, il dit (que) je ne sais pas; — s'emploie aussi d'une manière explétive: من که نمیدانم *mèn kè nemîdânem*, je n'en sais ma foi! rien. — نمیخواهند که *nemîkhâhend kè*, elles n'en veulent absolument pas. — این که *âîn kè*

ضرری ندارد *în kè zarârî nêdârèd*, ceci ne peut vraiment faire de mal à personne. — برویم

که برویم *berèvîm kè berèvîm*, partons donc! partons donc! —

چاه میشود که *tchè mîchèvèd kè*,

qu'y a-t-il donc?

کهنه *kohnè*, vieux, expérimenté.
 کی *kéi*, quand? کی تا *tá kéi*, jusques
 à quand?
 کی *kí*, pluriel, کها *kíhá*, qui,
 quelles personnes? Voir کس.
 کیست *kíst*, pour کس است, qui
 est-ce? qui est-il?
 کیسه *kíçè* (ar.), bourse.
 کیف *keif* (ar.), plaisir, vie joyeuse.
 کیفیت *keifíyyèt* (ar.), manière

d'être; circonstances d'un évé-
 nement; teneur.

کیمیا *kímýá* (ar.), alchimie, du
 grec *χημεία*; کیمیاگر *kímýá-*
guèr, alchimiste; کیمیا ساختن
kímýá sákhtèn, faire de l'al-
 chimie, des opérations ma-
 giques; au fig., نظر شما
nèzèré chomá kímýást,
 votre sagacité est merveilleuse.

گ

گاو *gáv*, bœuf; ماده گاو *mádè-gáv*,
 vache.
 گاوغول *gávguèl*, troupeau.
 گاه *gáh* (répété) tantôt, tantôt;
 soit. — گاهی *gáhí*, quelquefois,
 de temps en temps.
 گدا *guèdá*, mendiant, misérable.
 گداختن *godákhtèn*, fondre, liqué-
 fier.
 گذاردن *gozárdèn*, exécuter, ac-
 complir, mettre; سر من گذارد
sèré mèn gozárd, il a mis à mes
 trouses; دست گذاردن, mettre
 la main à.
 گذارش *gozárech*, ce qui s'est
 passé, événement.
 گذاشتن *gozáchtèn*, mettre, per-
 mettre, tolérer; laisser, aban-
 donner, livrer; donner (un
 nom).
 گذران *gozèrán*, part. de گذشتن,
 qui passe son temps. — خوش
 گذران *khoch-gozèrán*, qui vit

bien, à son aise, qui se donne
 du bon temps.

گذشتن *gozèchtèn*, passer. — برای
 شما بد خواهد گذشت *beráie*
chomá bèd kháhèd gozècht, il
 vous en cuira. — گذشت *go-*
zècht, c'est passé, c'est chose
 faite; گذشته *gozèchtè*, passé,
 ancien; از گذشتن *gozèchtèn èz*,
 passer sur une chose, l'oublier,
 la négliger, la sacrifier; از کار
 گذشتن *èz kár gozèchtèn*, être
 fait sans rémission.

گرد *guèrd*, rond. — گرد را گرد
 میخواند *guèrdrá guèrdou mí-*
khánèd, il appelle noix tout ce
 qui est rond; il prend le Pirée
 pour un nom d'homme.

گذشتن *gozèchtèn* et گردیدن *guèrdí-*
dèn. Voir گردیدن et گشتن *gí-*
chtèn.
 گردش *guèrdèch*, promenade; au
 fig. et par euphémisme : incur-
 sion, razzia.

گردن گرفتن *guèrdèn*, cou; کردن

guèrdèn guiriftèn, prendre sur son cou, à sa charge, endosser, se déclarer responsable; *گردن گفتم* *guèrdéné koloft*, au gros cou, un rustre, un butor.

گردو guèrdou, noix. Voir *گرد*.

گرده guèrdè, les reins.

گردیدن guèrdidèn, tourner; *transitif*, *گرداندن guèrdândèn* ou *گردانیدن*, faire tourner.

گورسنه gorosnè, à jeun, affamé. On remarquera l'expression vulgaire *مان است گورسنه مان است گورسنه-مان است*, nous avons faim, pour *گورسنه هستيم* *gorosnè hèstîm*.

گرفتن guiriftèn, prendre, s'emparer de, saisir, tenir, occuper, couvrir, boucher (et non se boucher). — *دود روی سوارا گرفت* *doud rouyé havará guirift*, la fumée envahit l'atmosphère. — Admettre, *همتچو ميگيريم* *hèmtchou mîguirîm*, admettons; *گيرم*, même sens. — *برگرفتن bèr guiriftèn*, revenir, retourner sur ses pas. — *چادر روزا گرفتن* *tchâdèrè rourâ guiriftèn*, se voiler le visage. — *سرگرفتن sèr guiriftèn*, avoir lieu, marcher (en parlant d'une affaire). — *دست گرفتن dèst guiriftèn*, tenir. Voir *گرفتن*.

گورگ gorg, loup.

چه guèrm, chaud, chaleur; *چه گرم* *tchè guèrm èst*, qu'il fait chaud! *گرم گرم* *guèrm*

guèrm, tout chaud tout bouillant, immédiatement.

ميروم *guèrmsîr*, campagne; *ميروم* *mîrèvèm guèrmsîr*, je vais à la campagne.

گرو guèrau, gage, dépôt en garantie d'une dette; *گرو معتبر* *guèrauè mou'tèbèr*, gage sûr, qui inspire confiance.

گوه guèrèh, nœud; difficulté. — *گوه گفتم* *guèrèh goftèn*, injurier.

گريختن gorikhtèn, fuir, s'échapper.

گريزاندن gorizândèn, faire fuir, mettre en fuite.

گریه guèryè, pleurs; *av. کهدن*, pleurer.

گشتن guèchtèn, aller, devenir, être; *trans.*, *گردانیدن* *guèrdânîdèn*. — *برگشتن bèr-guèchtèn*, retourner, se retourner, revenir, rétrograder; se changer, se transformer. — *برگشته bèr-guèchtè*, changé, déchu. — *برگردانیدن bèr-guèrdânîdèn* ou *بگرداندن*, ramener; réfuter, rétorquer.

گفتگو. Voir le suivant.

گفتن goftèn, dire, parler, dénoncer. — *بگو bègou*, dis. — *نگو nègou*, ne m'en parle pas! c'est incroyable! — *گفته goftè*, ce qui est dit, parole, discours. — *گفتهگو goftegou*, propos, entretien, bavardage. -- *درين*

گل *dèr in gostegou*, sur ce propos, sur ces entrefaites.

گل *gol*, fleur en général; گل *golé çabâh* « fleur du matin », n. propre.

گل *guil*, terre, argile, boue. — گل *guilé hikmèt*, lut argileux à l'usage des alchimistes.

گل *guèllè*, troupeau; on écrit aussi گل *guèlè*.

گل *goloulè*, balle de fusil; av. *zèdèn*, tirer à balle.

گل *gom*, perdu, disparu, effacé, anéanti; *gom chodèn*, se perdre, disparaître, s'évanouir; *gom kèrdèn*, perdre; سر در گم گذاشتن *sèr dèr gom gozâchtèn*, faire perdre la tête, troubler.

گل *gomân*, croyance, pensée. — گل *gomâné béd*, suspicion, méfiance. — گل *gomân bordèn*, croire, compter sur; av. *kèrdèn*, même sens.

گل *gonâh*, faute, péché, crime.

گل *goundj*, coin, angle.

گل *gondjèchk*, passereau, moineau.

گل *guendom*, froment; au fig., گل *guendom goun*, couleur de froment, teint brun.

گل *gòoud*, déprimé, creusé, émacié.

گل *gour*, fosse, tombeau; گل *gourkèn*, fossoyeur, surnom de l'hyène.

گل *gouch*, oreille; گل *gouch dâdèn* (ou *kèrdèn*), prêter l'oreille, écouter; گل *gouchèt bè mèn bâchèd*, écoute!

گل *goucht*, viande, chair. — گل *gouchté bédènmân-râ nèrîz*, litt. : n'étales pas la chair de notre corps, c'est-à-dire : ne livre pas ma réputation aux étrangers.

گل *gouchè*, coin, angle.

گل *gougouèrd*, soufre.

گل *gounè*, façon, manière. — گل *tehgounè*, چه گونه on چگونہ, comment?

گل *goyâ*, peut-être, pour ainsi dire, à ce qu'il semble; comme si, il paraît que.

گل *goh*, excréments. — گل *mèn goh mikhorèm*, je mange de l'ordure, juron.

گل *guiâh*, herbe, herbage, gazon.

گل *guîr*, av. *oftâdèn* ou *âmèdèn*, tomber dans les mains de quelqu'un, être pris.

گل *guissou*, cheveux, chevelure.

ل

لا اله الا الله *lá iláh illá-'llah* (ar.), il n'y a point d'autre Dieu que Dieu! exclamation d'impatience, de désespoir, etc.

لات. — لات ولوط *lát o lout*, tout seul, isolé (expression forgée).

لازم *lázèm* (ar.), nécessaire, résultant de. — اينها چه لازم است *inhá tchè lázèm èst*, à quoi bon tout cela? — لازم دارم *lázèm dârem*, j'ai besoin.

لازمه *lázèmè* (ar.), nécessité, obligation; لازمۀ تدبير *lázèmèie tedbîr*, mesure nécessaire.

لاله *lâlè*, tulipe; لاله زار *lâlè zâr*, parterre de tulipes.

لايق *lâïq* (ar.), qui convient, qui mérite, digne de; ce qui convient.

لباس *libás* (ar.), vêtement, costume.

لخت *lokht*, dépouillé; av. *kèrdèn*, dévaliser, dépouiller.

لرزیدن *lèrzidèn*, trembler.

لرگی *lèzguî*, Lesghien.

لوزوم *lozoum* (ar.), nécessité, besoin; چه لوزوم *tchè lozoum*, quel besoin? à quoi bon? — بقدر *bè qèdèré lozoum*, dans la mesure du nécessaire.

لعنت *la'nèt* (ar.), malédiction; خدا لعنتتان کند *khodá la'nèttân konèd*, que Dieu vous maudisse!

لغو *laghv* (ar.), plaisanterie; *adv.*, par plaisanterie, pour rire.

لطف *louf* (ar.), bonté, bienveillance, faveur.

لغت *loughat* (ar.), dictionnaire, vocabulaire.

لقمه *loqmè* (ar.), bouchée.

لنگ *lèng* : 1° espèce de tablier long ou de pagne qu'on attache autour des reins; 2° لنگ کردن *lèng kèrdèn*, arrêter, par ex., les passants pour les dévaliser.

لoup, mâchoire. La forme classique est لپوت.

لوله *loulè*, tuyau, tube; لوله دم *loulèie dèm*, bec du soufflet.

لولین *loulîn*, cruche en terre, poterie; le pot en bronze ou en cuivre est nommé آفتابه *âftabè*.

لیلادج *leilâdj*, n. propre; personnage légendaire dont on a fait le type de la friponerie et de la ruse.

لئيم *leyim* (ar.), vil, ignoble, avare.

ما *má*, pron. pers. : nous ; forme un pluriel en ماها *máhá*.

بين ما *má beïn* (ar.), entre, parmi.

مات *mát* (ar. : il est mort) confondu, frappé de stupeur ; échec et mal.

از مادر متولد *máder*, mère. — *ez máder motevelled*, né, venu au monde. — مادر شوهر *máderè chòhèr*, mère du mari, belle-mère.

ماده *mádè*, femelle ; ماده گاو *mádè-gáv*, vache.

ماریا آداموونا *Maria Adamovna*, n. propre de femme (du russe).
 ما شاء الله *má chállah* (ar.) «comme Dieu l'a voulu!» bravo, c'est bien ; allons, courage!

ماتوی *matveï*, forme russe du nom de Mathieu.

مال *mál* (ar.), bien, propriété en général. Ce mot indique la possession : مال کیست *bèchèh málè kíst*, à qui est l'enfant?

مالك *málík* (ar.), possesseur, possédant, mis en possession.

مالیدن *málidèn*, frotter ; دستها *dèsthá bèhèm málidèn*, se frotter les mains.

مأمور *mémour* (ar.), agent, fonctionnaire ; pluriel, مأمورین *mémourín*.

ماندن *mándèn*, demeurer, rester.

— بتو مانده است *bètou mándè-èst*, il ne te reste plus qu'à. . .

مانع *máni'* (ar.), qui empêche, obstacle, protection.

مانند *mánènd*, comme, semblable à, de même que.

ماه *máh*, lune ; mois.

ماهر *máhir* (ar.), habile, fin.

ماهوت *máhout*, drap, en drap.

ماهی *máhi*, poisson.

مایه *máyè* (ar.), capital, fonds. —

مایه گذران *máyèié gozerán*, moyen d'existence ; صاحب مایه *çáhèb máyè*, possesseur de fonds, richard ; اصل مایه *èçlé máyè*, le principal d'une somme, par opposition à منفعت, intérêts.

مبادا *mèbádá*, de peur que, prenez garde que ; que ce ne soit pas, à Dieu ne plaise!

مبارك *mobàrèk* (ar.), béni, heureux ; de bon augure.

مبتلا *mobtèlá* (ar.), éprouvé par un malheur, affligé.

مبذّر *mobèzzir* (ar.), qui dilapide, concussionnaire ; pluriel, مبذّرین *mobèzzirín*.

مبلغ *mèblagh* (ar.), somme d'argent ; fonds.

متحمل *motèhammil* (ar.), qui supporte, qui a la charge de.

متکبر *motèhayir* (ar.), stupéfait, confondu.

مترجم *motèrdjèm* (ar.), interprète.

متشخص *motechakkkhas* (ar.), distingué, notable.

متصل *mottaçèl* (ar.), contigu, joint, qui se suit sans interruption.

متعارف *motè'arèf* (ar.), habituel, ordinaire, en usage. — مردمان متعارف *mèrdomâné motè'arèf*, le commun des mortels, le vulgaire.

متعجب *motè'addjib* (ar.), surpris, étonné.

متعة *mota'a* (ar.) : 1° mariage temporaire contracté pour un temps limité avec facilité de divorce; 2° femme mariée de la sorte.

متفريق *motèfarrèq* (ar.), séparé, divisé.

متفقانه *mottafigânè* (ar.), d'un commun accord, avec ensemble.

متفكر *motèfèkkir* (ar.), qui réfléchit, rêveur, songeur.

متقي *mottaqî* (ar.), craignant Dieu, pieux.

متملقانه *motè mellouqânè* (ar.), avec douceur et hypocrisie, benoitement.

متنفس *motènèffès* (ar.), qui respire, existant. — متنفسی بود *motènèffèssi nè mândè boud*, il ne restait pas âme qui vive.

متوجه *motèreddjih* (ar.), tourné,

dirigé vers; attentif, qui prend soin (av. ز) du complément indirect); av. *chodèn*, se diriger vers, se tourner vers, s'adresser à.

مثل *misl* (ar.), pluriel امثال *ém-sâl*, pareil, semblable; comme, à l'imitation de, de même que.

— مثل او (un homme) tel que lui, son pareil.

مثلاً *mèçèl* (ar.), exemple; مثلاً *mèçèlèn*, par exemple, ainsi.

مجال *mèdjâl* (ar.), possibilité d'agir, force de faire quelque chose.

— مجال کردن, être en mesure de, pouvoir.

مجاهد *modjâhid* (ar.), qui a du zèle, qui fait des efforts. —

مجاهد اسلام *modjâhidé islâm*, défenseur de l'islam.

مجددًا *modjèddèdèn* (ar.), de nouveau, nouvellement.

مجرد *modjèrrèd* (ar.), seul, isolé; simple; adv., seulement, uniquement. —

بمجرد مزج *bè modjèrrèdè mèzdj*, par une simple mixtion.

مجروح *mèdjrouh* (ar.), blessé.

مجرى *midjri*, écrivain, synonyme de دُرَج (ce sens est douteux).

مجلس *mèdjlis* (ar.), séance, réunion, conseil, tribunal; acte d'une pièce de théâtre; pluriel, اصل مجالس *mèdjâlîs*. — مجالس *èhlè mèdjâlîs*, personnages de comédie.

مجموعه *mèdjma'a* (ar.), espèce de boîte ou nécessaire divisée en compartiments pour serrer les objets.

مجنون *mèdjnoun* (ar.), fou; célèbre poète arabe qui devint fou d'amour, et dont les aventures avec Leïlè sont bien connues.

محافظت *mohâfèzèt* (ar.), action de garder; protection; av. *kèrdèn*, protéger.

محال *mèhàll* et محالات *mèhàllât*, pluriel de محال *mèhall* ou محله *mèhallè*, tentes, campement, quartier.

محالاً *mèhàlè* ou لا محاله *là mèhàlè* (ar.), nécessairement, inévitablement, sans aucun doute.

محاببة *mouhabbèt* (ar.), amitié, affection.

محترم *mouhtèrèm* (ar.), vénéré, respecté.

محرمانه *mahrèmanè* (ar.), confidentiellement; adj, secret, confidentiel.

محمود *mahsouúb* (ar.), réputé.

محض *mahz* (ar.), purement, simplement. — محض دیدن تو *bè mahzé دیدène tou*, rien qu'en te voyant, à ta vue seule.

محققر *mouhaqqèr* (ar.), de peu de valeur, vil, sans prix.

محاك *mahakk* (ar.), pierre de touche.

محکم *mohkèm* (ar.), fort, ferme, solide; adv., fortement.

محکمه *mèhkèmè* (ar.), tribunal, audience.

مخيل *mouhîl* (ar.), rusé, trompeur, intrigant.

مخارج *mèkhâridj* (ar.), pluriel de خرج, dépenses, frais.

مخالفت *mokhâlèfèt* (ar.), opposition; av. *kèrdèn*, résister, s'opposer.

مختصر *moukhtaçèr* (ar.), résumé, abrégé; مختصر كلام *moukhtaçèrè kèlâm*, en résumé, bref.

مخدوم *makhdoum* (ar.) «qui est servi»; jenne seigneur, jeune maître, fils de la maison.

مخلوط *makhlout* (ar.), mélangé, infusé; mélange, mixture.

مدت *moddèt* (ar.), espace de temps, durée, époque; مدتها *moddèthâ*, pendant longtemps; مدتتست *moddètîst*, il y a longtemps.

مدعی *modda'yi* (ar.), qui réclame, demandeur dans un procès.

مدهوش *mèdhouch* (ar.), effrayé, consterné, éperdu.

مذوّر *mozavvir*. Voir مزور.

مذهب *mèzhèb* (ar.), doctrine religieuse, secte; هم مذهب *hèm-mèzhèb*, coréligionnaire.

مراتب. Voir مرتبة.

مراد *mourâd* (ar.), désir, vœu, objet des désirs.

مراغه *mèràgha*, ville de l'Azer-

baïdjân, à 80 kilomètres au sud de Tébriç. — **مِرافَعَة** *mèràghayi*, originaire de Mèràgha.

مِرافَعَة *moráfa'a* (ar.), litige, procès.

مِراقِب *moráqèb* (ar.), qui veille, qui prend garde.

مِرتَب *morètèb* (ar.), disposé, préparé, composé.

مِرتَبَة *mèrtèbè* (ar.), pluriel **مِراتِب** *mèràtib*, degré, grade, rang; fonction. — **بِه مِرتَبَة** *bè mèrtèbèyi*, jusqu'à un certain point, à un tel degré que...; **بِايِن مِرتَبَة** *bè in mèrtèbè ké*, à ce point que. — **صِد مِراتِب بَهتَر** *cèd mèràtib bèhtèr*, cent fois mieux.

مِرحَبَا *merhabá* (ar.), soyez le bienvenu; parfait, à merveille!

مِرحوم *merhoum* (ar.), qui est l'objet de la miséricorde divine, synonyme de défunt, feu.

مِرحَص *moralkhass* (ar.), licencié, congédié; formule de congé. — **مِرا مِرحَص بِفِرمَايِيد** *mèrà morakkhass bè fèrmáyíid*, permettez-moi de me retirer.

مِرد *mèrd*, homme; **مِردكَة** *mèrdèkè*, petit homme; terme de mépris: pauvre bonhomme, misérable.

مِردانَكِي *mèrdánègui*, courage.

مِردم *mèrdom*, les hommes, les gens, tout le monde. Quoique collectif, ce mot prend la forme du pluriel **مِردمان**.

مِردن *mordèn*, mourir. — **تو بِمِردن** *tou bè mirdi* «par ta mort», formule de serment.

مِردود *mèrdoud* (ar.), repoussé, exclus.

مِردَة *mordè*, mort, défunt; pluriel **مِردها** *mordèhá*, les trépassés.

مِرض *mèrèz* (ar.), maladie, ennui.

مِرتوب *mèrtoub* (ar.), de forte encolure, puissant. Cette signification est inusitée en arabe.

مِرع *morgh*, oiseau.

مِرع *mèrg*, mort, trépas; **مِرع تو** *mèrgué tou* «par ta mort!» formule de serment.

مِروَت *morovèt* (ar.), générosité, humanité.

مِره *mèrrè* (ar.), fois, tour. — **بِالمِره** *bil-mèrrè*, tout d'un coup, tout à la fois, complètement.

مِزد *mèzd*, salaire, gratification.

مِزور *mozavir* (ar.), menteur, faussaire. La forme **مِذور**, quoique fautive, est généralement admise.

مِزه *mèzè*, goût, saveur.

مِزِين *mozèyyèn* (ar.), orné, paré, embelli.

مِزِدَة *mojdè*, bonne nouvelle; prix donné au porteur d'une bonne nouvelle.

مِس *mès*, cuivre.

مِسافَت *mèçáfèt* (ar.), distance, éloignement.

مِسائل *meçâil* (ar.), pluriel de **مِسألة**, question, sujet; **مِسائل**

معاذ شرعیه *meçâilê chér'yê*, questions juridiques.

مسجد *mesdjil* (ar.), mosquée, chapelle musulmane de moindre importance que le جامع *djâmi'*. — مسجد درست نشده کور — «avant que la mosquée soit bâtie, l'aveugle fiche en terre son bâton», proverbe signifiant : vendre la peau de l'ours avant de l'avoir tué.

مسخر *moçakkkhir* (ar.), qui dompte, assujétit. — مسخر اجنه *moçakkkhiré édjennè*, magicien, sorcier qui commande aux esprits.

مسطح *moçattah* (ar.), uni, plane, égal.

مسلم *moslim* (ar.), musulman; pluriel مسلمان, prononcé *mosolmân*; se prend aussi dans le sens du singulier.

مسند *mèsnèd* (ar.), coussin, accouder; au fig., place d'honneur.

مشاهده *mochâhèdè* (ar.), action de voir, de contempler, être témoin.

مشتاق *mochtdâq* (ar.), désireux, impatient.

مشتبه *mochtibih* (ar.), qui doute, douteux, incertain.

مشتري *mochtèri* (ar.), acheteur, chaland.

مشمول *mochtêmil* (ar.), qui renferme, comprenant.

مشتخص *mochakkhass* (ar.), déterminé, spécifié, reconnu.

مشترف *mochèrrèf* (ar.), honoré, illustré.

مشرق *mèchrèq* (ar.), orient, levant.

مشغول *mèchghoul* (ar.), occupé, qui a affaire; av. *chodèn*, s'occuper.

مشکل *mochkil* (ar.), difficile, ardu.

مشورت *mèchvèrèt* (ar.), délibération, conseil.

مشهد *mèchhèd*, ville du Khoracân, non loin de l'ancienne ville de *Neïchapour*. — مشهدی *mèchhèdî*, originaire de Meched. Un *Mèchhèdî* est aussi, chez les Persans, tout homme qui a fait le pèlerinage au tombeau d'Ali et à ceux de sa famille. Ce titre est donc aussi recherché que celui de *Hâdjî*, ou pèlerin de la Mecque.

مصرف *mècrèf* (ar.), dépense; emploi d'une chose; مصرف رسیدن *bè mècrèf rèçidèn*, être dépensé, mis en usage.

مصلحت *maçlahèt*, avantage, utilité.

مصیبت *mouçibèt* (ar.), accident fâcheux, malheur imprévu, catastrophe.

مضایقه *mozâiqè* (ar.), éprouver de la gêne; détriment. — از من مضایقه نکنید *èz m'n mo-*

zâiqè nè konûd, vous ne me refuserez pas; **مضايقته نميکنم** mo-zâiqè nè mîkonèm, je ne fais pas de difficultés, je ne me refuse pas.

مطبعة matba'a (ar.), imprimerie; **مطبعة دولتي** matba'aé dōole'tî, imprimerie nationale.

مطلب mètleb (ar.), recherche, question; proposition, affaire; **حقيقت مطلب اين است** haqî-qê'tè mèilèb in èst, voici la vérité dans cette affaire; **مطلب دستش است** mètleb dèstèch èst, il est au courant de l'affaire.

مطيع motî' (ar.), obéissant.

مضنه mèzènnè (ar.), supposition; *adv.*, est-ce que par hasard? doit-on supposer? serait-ce? Il y a lieu de penser.

معالجه mou'âlèdjè (ar.), traitement d'une maladie, cure.

معاينه mou'âyènè (ar.), action de voir, d'examiner; **هم معاينه**, à la simple vue, du premier coup d'œil.

معتبر mou'tèbèr (ar.), notable, distingué, considéré.

معدين ma'adèn (ar.), mine, lieu de production.

معرفت ma'rifèt (ar.), science, savoir, connaissances générales.

معروف ma'rouf (ar.), bien connu, fameux, accrédité.

معروض ma'rouz (ar.), exposé, placé devant.

معشوق ma'chouq (ar.), amoureux, amoureux; **معشوقه** ma'chouqè, amante, maîtresse.

مغز mou'attar (ar.), parfumé, odorant.

معتل mou'attal (ar.), absorbé par une affaire minime et sans profit; qui attend, qui hésite. — **معتل خودن**, attendre; **معتل كردن**, faire attendre, retenir.

معقول ma'qoul (ar.), bon, raisonnable. — **مردمان معقول است** mèrdmânè ma'qoul èst, ce sont gens de bien. — **مال معقولى** málè ma'qoulî, un stock respectable.

معلوم ma'loum (ar.), connu, certain, notifié; *adv.*, évidemment, certainement; — *av.* **كردن** ou **نمودن**, faire connaître, montrer; *av.* **خودن**, apparaitre comme certain, être reconnu. — **بعد معلوم ميشود** ba'd ma'loum mîchèvèd, on verra!

معنى ma'nèvî (ar.), de **معنى**, qui appartient à une idée; virtuel, raisonnable, sérieux.

معنى ma'nî (ar.), sens, signification, idée. — **بى معنى** bî-ma'nî, absurde.

معيّن mo'ayyèn (ar.), fixé, limité, désigné.

مغز magh'z, cervelle.

مفاخرت *mosfâkhèrèt* (ar.), av. *kèrdèn*, se glorifier, se vanter.

مفت *most*, gratuit. — حرف مفت *hèrfé most*, paroles vaines.

مفتی *mostî* (ar.), multi, juge.

مفسد *mosféd* (ar.), qui corrompt, qui abîme. — مفسد قلم *mosfédè qalam*, dénonciateur, intrigant; av. رفتن *rèftèn*, être dénoncé; av. خود *khod* et دادن *dâdèn*, se dénoncer soi-même.

مقابل *moqâbèl* (ar.), opposé, en face.

مقام *maqâm* (ar.), lieu, endroit; ton, mode; question, sujet.

مقبول *maqboul* (ar.), agréé, accepté; agréable, plaisant.

مقتضیات *moqtazyât* (ar.), choses nécessaires, exigences, conséquences inévitables.

مقدار *miqdâr* (ar.), quantité, dose.

مقرب *mouqarrèb* (ar.), qui a ses entrées, intime, commensal.

مقرّر *moqarrèr* (ar.), établi, posé, fixé.

مقصر *moqassar* (ar.), accusé; — av. *kèrdèn*, accuser.

مقصود *maqçoud* (ar.), but, intention; l'objet qu'on se propose.

مکان *mèkân* (ar.), lieu, endroit, demeure.

مکتب *mèktèb* (ar.), école.

مکدّرانه *mokèddèrânè* (ar.-pers.), ému, alligé, désolé; *adv.*, avec tristesse.

مکّرر *mokèrrèr* (ar.) pris adverbiallement: souvent, à plusieurs reprises.

مگر *mègèr*: 1° or, cependant; 2° *prép.*, sinon, excepté; 3° particule interrogative: peut-être? est-ce que?

ملا *mollâ* (ar., مولا), musulman chargé des fonctions du culte. Voir aussi مولا.

ملاحظه *molâhaza* (ar.), considérer, examiner, avoir l'œil sur.

ملاقات *molâqât* (ar.), rencontre, fréquentation; av. *kèrdèn*, rencontrer.

ملایمت *molâyèmèt* (ar.), douceur, affabilité.

ملتفت *mollèft* (ar.), qui fait attention, qui a de la sollicitude.

ملقانی *molqânî*, nom de tribu.

ملهمون *molhèmoun* (ar.), pluriel de ملهم, inspiré de Dieu, dirigé par la sagesse divine.

ملعون *mèl'oun* (ar.), maudit, exécré.

ملك *mèlik* (ar.), roi, chef; ملك التجار *mèlik et-toddjâr*, chef de la corporation des marchands.

ممکن *momkin* (ar.), possible, réalisable; ممکن میشود *momkin miçhèvèd*, cela se peut faire.

مملکت *mèmlèkèt* (ar.), pays, province; gouvernement.

ممنون *mèmmnoïn* (ar.), reconnaissant, obligé de quelqu'un.

من *mèn*, première personne du

pronom personnel, je, moi; من خودم *mèn khodèm*, moi-même; moi, dis-je.

من *mèn* (ar.), quiconque; من حفر *mèn ha-fara bî'rèn liakhîhi faqad wa-qa'a fihi* « quiconque creuse une fosse pour son frère y tombe lui-même », proverbe arabe.

من *mènn*, vulg. *mèn*, poids de 1,000 *mesqals* à Tauris, et seulement de 640 *mesqals* dans les autres villes. On le nomme aussi *batman*, بطمن, mais cette dénomination est moins usitée; pluriel, منات *mènmât*. Aujourd'hui 13 *batmans* de Tauris valent 75 kilog.; il en faut le double (150 kilog.) pour faire une charge de mulet.

منات *monât* (de l'italien par le russe, *monéta*), rouble de Russie valant environ 3 fr. 90 cent.

مناسب *monâcèb* (ar.), qui convient; qui est en rapport, en proportion. — مناسب *monâcèbèt* (ar.), rapport. — بمناسبت *bè monâcèbèt*, d'après, selon.

مناصبه *monâcèfè* (ar.), partage par moitié; بالمناصبه *bil monâcèfè*, par moitié.

من بعد *min-ba'd* (ar.), dorénavant.

منتظر *montèzir* (ar.), qui attend; av. *boudèn*, attendre.

منتقل *montaqèl* (ar.), transporté,

transféré; persuadé, convaincu, instruit, av. بر, de la chose.

منجّر *mondjerr* (ar.), conduit, amené, aboutissant.

منحصر *monhaçèr* (ar.), restreint, limité.

منزل *menzèl* (ar.), station, lieu de halte, station de poste; séjour, campement, maison, demeure.

منفعت *menfa'èt* (ar.) : 1° avantage, utilité; 2° intérêt de l'argent; pluriel, منافع *ménâfi'*.

منقلب *monqalib* (ar.), changé, transformé.

منكر *monkèr* (ar.), nié, méconnu; actif : *monkir*, qui nie, qui refuse; منكرى *monkiri* (ar.-pers.), obstination à nier.

موافق *movâfèq* (ar.), d'accord, conforme; موافق واقع *movâfèqè râqi'*, conformément à la réalité.

موجود *mèvdjoud* (ar.), qui existe; effectif, réel, matériel.

مور et مورچه *mour* et *mourtchè*, fourmi; مورچه پی *mourtchè-pèi* « pattes de fourmi », se dit d'une barbe négligée et inculte.

موزون *mèvzoun* (ar.), rythmé, cadencé.

موقع *mèvqi'* (ar.), lieu, endroit, place convenable. — في موقع *bi mèvqi'*, tout d'un coup. —

آين چه موقع *în tchè mèvqi'*, est-ce bien le moment? — هر

وقت موقع شد *hèr vakht mèvqi'*

chod, toutes les fois qu'il y aura lieu (de le faire).

موقوف *mauqouf* (ar.), dépendant, assujéti.

مولا *mollá* (ar.), magistrat, docteur de la loi; musulman chargé des cérémonies du culte. — مولانا *mollána*, titre honorifique.

مؤمن *moumîn* (ar.), croyant, bon musulman.

موهوم *mèrhoum* (ar.), imaginé, supposé, prétendu.

موی *mouï*, cheveu; سر موی *sèrè mouï*, un bout de cheveu, une très petite quantité.

مه مه *mèh*, brouillard, brume.

مهلكه *mèhlèkè* (ar.), danger, péril.

مهمان *mèhmán*, hôte, celui qui reçoit l'hospitalité, convive. — مهمانی رفتن *mèhmánî rèftèn*, se rendre à une invitation.

مهييب *mokîb* (ar.), effrayant.

میان *myán*, entre, parmi, au milieu, milieu, intervalle; یکروز *yèk rouz* در میان *dèr myán*, avec un jour d'intervalle. Voir aussi پا.

میانه *myánè*, comme le précédent.

میت *meiit* (ar.), mort, défunt. — دعوا بر میت *da'vá bèr meiit*, procès d'héritage.

میخ *mîkh*, clou, piquet auquel on

attache un animal; میخی کوفتن *mîkhî kouftèn*, planter un piquet.

میدان *mèïdán* (ar.), plaine, place; carrière, lice. — از میدان در رفتن *èz mèïdán dèr rèftèn*, laisser le champ libre, disparaître. — به میدان کسی رفتن *bè mèïdánè kèsi rèftèn*, aller sur les brisées de quelqu'un. — از میدان در داشتن *èz mèïdán bèr dàchtèn*, se débarrasser de; av. در کردن *dèr kèrdèn*, même sens.

میراث *mîràs* (ar.), héritage.

امیر زاده *mîrzâ* *ènîr-zâdè* (ar.-pers.), titre équivalant à notre « Monsieur », quand il est placé devant un nom propre, et signifiant « prince », quand il est placé à la suite du nom.

میسر *moyèssèr* (ar.), rendu facile, possible; réussi; میسر شد *moyèssèr - èm chod*, il m'a été donné de faire, j'ai réussi.

میش *mîch*, brebis.

میل *mèil* (ar.), inclination, sympathie, envie; av. کèrdèn ou *no-moudèn*, incliner, se montrer favorable; av. *dàchtèn*, avoir envie.

میمون *maïmoun*, singe.

ن

نابود *nâ-boud*, non existant, anéanti.

ناپدید *nâ-pèdid*, invisible, disparu; av. *chodèn*, disparaître.

ناچار *nâ-tchâr*, forcé, contraint, bon gré mal gré; *adv.*, absolument; av. *chodèn*, céder, être contraint.

ناحق *nâ-haqq*, injuste, illicite.

ناخن *nâkhon*, ongle, griffe.

ناخوش *nâ-khoch*, malade.

نادارست *nâ-darost*, qui ne va pas bien, mal arrangé.

ناصح *nâçéh* (ar.), qui donne des conseils, avertisseur; moraliste.

ناقص *nâqèss* (ar.), qui manque, imparfait. — ناقص العقل *nâ-qèss ol-'aql* ou ناقص العقول *nâqèss ol-'ouqoul*, faible d'esprit.

ناقول *nâqoulâ*, vulgaire, bas, ignoble.

ناگاه *nâgâh*, subitement, soudain.

نال et ناله *nâl et nâlè*, plainte, gémissement; chant plaintif.

نام *nâm*, nom; نامان *nâmân*, nommés; عزیز نامی *'azîz bek nâmî*, le nommé Aziz Bek.

نامربوط *nâ-mèrbout* (pers.-ar.), qui ne se tient pas, absurde; نامربوطات *nâ-mèrhoutât*, absurdités, non sens.

نامرد *nâ-mèrd*, indigne, infâme,

misérable; پدر نامردی *pèdèré nâ-mèrdî*, fils bâtard; misérable.

نامزد *nânzéd*, fiancé, promis; fiancée, promise.

نان *nân*, pain, aliment en général, repas; av. خوردن *khordèn*, prendre son repas. — نان و نمک *nân o nèmèk*, le pain et le sel, symbole de l'hospitalité; av. خوردن *khordèn*, recevoir l'hospitalité.

نجدی *nèdjéj*, n. propre.

نچالانک *natchalnik* (du russe), chef, directeur.

نہس *nèhs* (ar.), de mauvais augure; désagréable.

نہو *nèhv* (ar.), côté, direction.

نخو *nakhou*, chef-lieu de district au sud-est de Tiflis. Ce nom s'écrit aussi نخوی *nakhy*. — نخوی *nakhoujî*, originaire de Nakhou; نخویها *nakhoujehâ*, les gens de Nakhou.

نذر *nèzr* (ar.), vœu, promesse d'offrande.

نرم *nèrm*, mou, molle; quelquefois: mollement, comme نرمک *nèrmèk*.

نزاع *nizâ'* (ar.), contestation, procès, litige.

نزد *nèzd*, auprès, chez; در نزد او *dèr nèzâé ô*, chez lui, en ses mains.

نزدیک *nèzdik*, près, proche, voi-

sin. — نزديك است برسند *nèzdik èst bèrèçènd*, ils arriveront bientôt. — در اين نزديكى *dèr in nèzdiki*, dans ces derniers temps, tout près et, au pluriel : *dèr in nèzdiki-hâ* ou *hèmin nèzdiki-hâ*, dans le voisinage d'ici, tout près d'ici. — نزديكش *nèzdikèch nèmi rèvèd*, il ne s'entend pas avec elle.

نزله *nèzlè* (ar.), fluxion.

نسبت *nisbèt* (ar.), rapport, relation; نسبت بما *nisbèt bè mâ*, en ce qui nous concerne; نسبت بآن ديگرها *nisbèt bèân dî-guèrhâ*, relativement aux autres, par comparaison avec les autres.

نسيق *nèçèq* (ar.), châtiment.

نسيم *nèçim* (ar.), brise, zé-
phir.

نسيبه *nèçyè* (ar.), à crédit, payable plus tard.

نشان *nichân*, signe, marque; نشان دادن *nichân dàdèn*, faire signe, indiquer, montrer, dénoncer; av. کردن, viser.

نشانندن *nichândèn*, placer, poser.

نشستن *nichèstèn*, s'asseoir. — خانه نشستن *khânè nichèstèn*, demeurer à la maison. — نشسته *nichèstè*, assis.

نصب *naçb* (ar.), action de placer, de poser.

نصف *nèçf* (ar.), moitié, demi;

زيادترش نصف *nèçfé zyâdtèrèch*, plus de sa moitié.

نصيب *naçib* (ar.), part, portion, lot; n. propre; بي نصيب *bî naçib*, privé de part, dépourvu, dépouillé.

نصير *naçir* (ar.), défenseur, aide; n. propre.

نطفه *noţfè* (ar.), race, liguée.

نظام *nizâm* (ar.), l'ordre établi, l'organisation publique.

نظر *nèzèr* (ar.), action de regarder, examiner; در نظر *dèr nèzèr*, à la vue, aux yeux; بنظر *bè nèzèré mèn*, à mon sens, selon moi, à mes yeux.

نظم *nèzm* (ar.), versifier; — poésie; بنظم آوردن *bè nèzm âvor-dèn*, mettre en vers.

نغمه *naghmè* (ar.), au pluriel : نغمات, ton musical, air, chanson, chants.

نفر *nèfèr* (ar.), individu, personne. Ce mot est souvent explétif : يك نفر خدمتكار *yèk nèfèr khidmètkâr*, un serviteur.

نفرين *nèfrîn*, malédiction; affront, outrage.

نفس *nèfès* (ar.), souffle, respiration, haleine. — نفس زدن *nèfès zèdèn*, parler, souffler mot. — نفست بگيرد *nèfèssèt bè guirèd*, puisses-tu étouffer! — Paroles, discours; نفس آن *nèfèssè ân harâmzâdè bè chomâ*

khordè est, les discours de ce misérable ont fait impression sur vous.

نقد *naqd* (ar.), argent comptant, espèces.

نقره *noqrè*, argent, considéré surtout comme métal non monnayé; نقره خالص *noqrèh khàless*, argent pur, sans alliage.

نقش *nakhch* (ar.), figure, image, portrait.

نقل *naql* (ar.), récit, histoire, tradition, fait raconté; action de porter, transporter; av. *kèrdèn*, raconter, transporter. —

درد چه نقلی دارد *tchè naqli dàrèd*, quelle difficulté y a-t-il? est-ce une affaire?

نکول *nokoul* (ar.), revenir sur un engagement, se dédire.

نگاه *niguah* ou نگه *niguèh*, regard, vue, av. کردن, regarder, examiner, tenir compte de. —

نگه داشتن *niguèh dàchtèn*, garder, conserver. Voir aussi نگهدار.

نگرستن *niguèristèn*, regarder.

نگهدار *niguèhdâr*, gardien.

نماز *namâz*, prière rituelle; نماز ظهر *namâzé zohr*, prière de midi; نماز جماعت *namâzé djè-mâ'èt*, prière dominicale faite en commun à la mosquée.

نماز بيك *namâz-bèk*, n. propre.

نماین *nemâyân*, qui se montre; av. *chodèn*, se montrer.

نمره *nomrè* (du français), numéro.

نمسه *nèmse* (du russe *Niémits*), allemand.

نمک خوارگی *nèmek*, sel. — *nèmek khàrégûi*, gratitude, reconnaissance. Voir aussi نان et حرای.

نمودار *nemoudâr*, visible, apparent.

نمودن *nemoudèn*, montrer, paraître; pris comme synonyme de l'auxiliaire کردن, faire. —

معالجه نمودن *mou'âlèdjè nemoudèn*, traiter une maladie, soigner. Voir آخ.

نور *nour* (ar.), lumière.

نوری *nourî* (ar.), lumineux; n. propre.

نوشتن *nèvèchtèn*, écrire; trans., نویساندن *nèvissândèn*, faire écrire, dicter.

نوشیدن *nouchûdèn*, boire.

نوع *nóou'* (ar.), espèce, matière. —

نوعی *nóou'î*, d'une certaine façon, de telle sorte; بچه نوع *bè tèhè nóou'*, de quel genre?

نوکر *nookèr*, domestique, valet; نوکر باب *nookèré báb* «serviteur de la porte», fonctionnaire du gouvernement.

نوه *nèvè*, petit-fils.

نه *nè*, négation : non, nullement; se joint ordinairement à خیر *khèir* : نه خیر *nè khèir*, non, pas du tout.

نهار *nahâr* (ar.), jour; déjeuner.

نهایت *nèháyèt* (ar.), fin, extrémité, dernier terme; comble.
 نهی *nèhî* (ar.), défense, opposé à امر *èmr-o-nèhî*, l'autorité.
 نیز *nîz*, encore, aussi, de même.

نیست *nîst*, il n'est pas; ce qu'on n'a pas. Voir هست.
 نیک *nîk*, bon; نیکی *nîkî*, bonté, bonne action.
 نیم *nîm*, moitié, demi. — نسیم *nîm-khènd*, sourire.

و

وا *vâ*. — واویلا *vâveûlá*, interject. : hélas! malheur!
 وا *vâ*, particule. — وا ایستادن *vâ ístâdèn*, se tenir en place, demeurer; وا ایستید *vâ ístîd*, arrêtez!
 واجب *vâdjib* (ar.), nécessaire, obligatoire; important. — کار *kâr* واجبی *kârè vâdjibî*, une affaire importante.
 وار *vâr*, suffixe signifiant : 1° qui possède; امید وار *omîd-vâr*, qui a de l'espérance; 2° comme, semblable à...; دیوانه وار *di-vânè-vâr*, comme un fou. Cette composition est surtout usitée pour les noms ou adjectifs terminés en اند.
 وارث *vâris* (ar.), héritant, héritier; وارثی *vârissi*, héritage. — وارث شرعی *vârissè chér'î*, héritier légal. Voir وراثت.
 وارد *vârid* (ar.), arrivant, résultant; av. کردن, faire arriver, produire; av. *chodèn*, arriver.
 واسطه *vâçtè* (ar.), moyen, intermédiaire, intervention.

واضح *vâzèh* (ar.), clair, manifeste, évident; *adv.*, clairement.
 واقع *vâqî*, *fém.*, واقعه *vâqî'è* (ar.), réel, vrai, qui est arrivé; واقع شدن *vâqî' chodèn*, arriver, se produire, arriver subitement, se passer (scène); *adv.*, واقعاً *vâqî'èn*, en effet, réellement.
 واقف *vâqîf* (ar.), instruit, informé.
 واگذاشتن *vâ-gozâchtèn*, laisser, abandonner; واگذازار نمودن *vâ-gozâr nemoudèn*, faire abandon, faire remise.
 وَاِلَّا *vè illâ* (ar.), ou sinon, car autrement, autrement.
 والله. Voir اللهُ.
 وا نمود *vâ-nemoud*, exposition, déclaration; av. *nemoudèn*, exposer, représenter.
 واِه *vâh!* exclamation d'admiration, d'étonnement, et quelquefois, de douleur.
 واہمه *vâhimè* (ar.), inquiétude; fausse supposition, soupçon.
 واہی *vâhî* (ar.), mal fondé, faux.
 وای *vâi*, exclamation de douleur : hélas! quel malheur!

وبا *vebâ* (ar.), maladie contagieuse, surtout choléra.

وجد *vedjd* (ar.), sentiment véhément de l'âme, émotion; exaltation.

وجود *vodjoud* (ar.), existence, réalité; وجود ندارد *vodjoud nè dârèd*, cela n'existe pas. — با وجود *bâ vodjoud*, malgré, notwithstanding. — وجود شما غنیمت است *vodjoudè chomâ ghanîmèt èst*, votre présence est un bonheur.

وجه *vedjh* (ar.), façon, manière; به هیچ وجه *bè hîtch vedjh*, en aucune façon, nullement.

وحشی *vahchî* (ar.), sauvage.

وارث *vèrècè* (ar.), pluriel de وارث, héritiers, légataires.

ورق (mot russe?), nom d'une rue.

ورق *vèrèq* (ar.), feuille, feuillage.

وزیدن *vizîdèn*, souffler (le vent).

وسط *vèçèt* (ar.), milieu, moitié; در وسط *dèr vèçèt*, au milieu.

وصال *viçâl* (ar.), réunion de deux personnes qui s'aiment.

وصلت *vouçlèt* (ar.), réunion de personnes amies, union conjugale. — وصلت دادن *vouçlèt dàdèn*, aboutir, arriver, se joindre.

وضع *vèz'* (ar.), position, situation.

وظیفه *vèzîfè* (ar.), charge, office, emploi.

وعده *va'dè* (ar.), promesse; وعده

خواستن *va'dè khâstèn*, solliciter une promesse, c'est-à-dire : la visite d'un grand personnage; échéance, terme; بوعده یکسال *bè va'dèie yèk sâl*, à l'échéance d'un an.

وعدا *va'z* (ar.), conseil, exhortation.

وفات *vèfât* (ar.), mort, décès.

اوقات *vakht* (ar.), pluriel, آن وقت *óouqât*, temps, époque; آن وقت *ân vakht*, au temps jadis, autrefois; alors. — وقتی که *vakhtî ké*, quand, lorsque. — هیچ وقت *hîtch vakht*, jamais. — خیلی وقت *khèilè vakht*, longtemps.

وکالت *vèkâlèt* (ar.), procuration; وکالت نامه *vèkâlèt námè*, acte de procuration, mandat.

وکلا *vokèlà* (ar.), pluriel de وکیل, procureur, mandataire; وکلاء *vokèlàie morâfa'è*, avocats, procureurs chargés de plaider une affaire. Voir le mot suivant.

وکیل *vèkîl*, procureur, chargé de plaider une affaire devant le tribunal; وکیلی *vèkîlî*, fonction de procureur; cf. وکالت et وکلا. — امروز وکیل خود هستم *imrouz vèkîlè khod hèstèm*, aujourd'hui, je me chargerai de mes propres affaires.

ول *vèl*. Voir وپل *vèl*.

ولایت *vilâyèt* (ar.), pays, contrée.

ولوله *velvèlè* (ar.), gémissement, hurlement. Voir زلزله.

ولی *vèlî* (ar.), n. propre.

ولینعتی *vèlî-nè-mèti*, état de bienfaiteur.

ویران *vèirân*, détruit, gâté, corrompu.

ویل کردن *vèl* : 1° abandon; *vèl kèrdèn*, lâcher, laisser; 2° inutile, absurde.

5

ها *hâ*, interj. : hein! n'est-ce pas? هان *hân* ou هین *hîn*, exclamation pour appeler ou exciter : dis donc, eh! vite! allons!

های *hâi*, onomat., cri de terreur. — هوی در آن *dèr ân hâi* o houï, au milieu de ce tumulte.

هبه *hèbè* (ar.), action de donner, cadeau; هبه نامه *hèbè nâmè*, acte de donation.

هپو *hèpou*, n. propre.

هجده *hijde*, dix-huit.

هجوم *hodjourn* (ar.), action d'assaillir, attaque, irruption.

هر *hèr*, tout, chaque; هر کس *hèr kès*, chacun, tout le monde. — هرگز *hèr guèz*, jamais. — هر چه *hèr tché ké*, tout ce que. — هر چند *hèr tchènd*, bien que, quoique.

هرای *hèràï*, interj. : au secours! هزار *hèzâr*, mille.

هست *hèst*, ce qu'on a; هست نیست *hèst o nîst*, tout ce qu'on possède.

هشت *hècht*, huit.

هفت *hèft*, sept; هفتاد *hèftâd*,

soixante-dix; هفت ماهه *hèft mâhè*, âgé de sept mois.

هفت *hafta*, semaine.

هلاک *hèlâk* (ar.), perte, mort; av. *chodèn*, mourir, périr; av. *kèrdèn*, faire périr, tuer.

هلاکت *hèlâkèt* (ar.), perte, perdition.

هم *hèm*, aussi, même, encore; de son côté, l'un l'autre. — من هم *mèn hèm*, moi aussi. — همچو *hèmchou*, de même, comme cela, ainsi; همچنين *hèmchenîn* et همچنان *hèmchenân*, de même, tout de même. — با هم *bâ-hèm*, ensemble.

همان *hèmân* : même, semblable; همان چیزها *hèmân tchîzhâ*, les mêmes choses; aussitôt. همپا *hèmpâ*, compagnon; adv., ensemble, avec.

همکوبه *hèmkhâbè* «qui dort ensemble», époux, épouse.

همدان *hamadân*, ville de l'Irak persan ou Djéhal; c'est l'ancienne Echatane. — همدانی *hamadânî*, originaire de Hamadân.

همدست *hèmdèst*, compagnon, associé, allié.

همدیگر *hèmdiguèr* ou *همدیگر* *hèmdiguèr*, l'un l'autre.

همراه *hèmrâh*, qui fait route avec, compagnon; *adv.*, avec, ensemble.

همسایه *hèmsâyè*, voisin; pluriel, *همسایها*.

همسر *hèmsèr*, du même âge, égal; *سر و همسر* *sèr o hèmsèr*, les supérieurs et les égaux, les personnes plus âgées et celles du même âge.

همشهری *hèmhèhri*, compatriote.

همشیره *hèmhèrè*, sœur.

همگی. Voir *همگی*.

هموطن *hèmvètèn*, du même pays, compatriote.

همه *hèmè*, tout, la totalité; *همگی* *hèmèguî*, la totalité, l'ensemble; *adv.*, complètement, entièrement.

همیان *hèmyân* (ar.), errant.

همیشه *hèmichè*, toujours.

همین *hèmin*, ce même, celui-ci, celle-ci. — *همینکه* *hèmin-ké*, en même temps que. — *همین فردا* *hèmin fèrdâ*, pas plus tard que demain.

هندوانه *hindovânè*, pastèque, melon d'eau.

هنر *honèr*, mérite, talent.

هنوز *hènouz*, encore, jusqu'à présent. — *هنوز وقت نیست* *hènouz vakht nîst*, ce n'est pas encore le moment.

یا هو (ar.), lui; Dieu. — *یا هو* *yâ hou!* c'est le cri ordinaire des derviches dans leurs cérémonies et quand ils simulent l'extase.

هوا *havâ*, temps, air, atmosphère; *بها رفتن* *bè havâ rèftèn*, s'évaporer.

هوش *houch*, intelligence.

هوشمند *houchmènd*, intelligent, sagace.

هوشیار *houchiâr*, intelligent, perspicace; *هوشیاری* *houchiâri*, intelligence.

هولناک *hèvilnâk*, qui effraye, épouvante; terrifié, épouvanté.

هوی *houï*, interj. pour appeler ou attirer l'attention.

هی *hî*, interj. : allons! bravo!

هیچ *hîch*, rien, point du tout, nullement; interrog. : est-ce que? — *هیچکس* *hîch-kès*, personne, nul.

هیکل *hèikèl* (ar.), corps, stature.

ی

یا *yâ* : 1° interj. : ô! ah! 2° conj. : ou, ou bien. — *آی یا نه*

hèmtchenin èst yâ nè, est-ce comme cela ou non?

یاد *yád*, souvenir, mention; یاد آور *yád avèr*, qui se souvient; یاد گرفتن *yád guiriftèn*, apprendre, savoir par cœur; av. *kèrdèn*, se souvenir, se rappeler; av. *dá-dèn*, enseigner, montrer.

یار *yár*, ami, allié; یاری *yári*, aide, assistance; av. *kèrdèn*, seconder.

یادوه *yávè*, sottle parole, sornette; av. *gostèn*, dire des bêtises.

یتیم *yètím* (ar.), orphelin.

یخ *yèkh*, glace.

یرار *yarár* (turc), convenable, à propos. — یرار میشود *yarár mîchèvèd*, ça tomberait bien, ce serait bien agréable!

یراق *yarâq* (du turc), ustensile, mobilier, harnais, équipement, armes; bijoux.

یساول *yèçâoul*, agent de police.

یعنی *ya'ni* (ar.), c'est-à-dire, à savoir. — یعنی چه *ya'ni tchi*, qu'est-ce à dire? que signifie?

یقین *yaqîn* (ar.), sûr, certain; adv., certainement, pour sûr.

یک *yèk*, un, unité, un seul; se joint dans l'écriture au mot qu'il qualifie. — یکنفر *yèk-nèfèr*, un individu, une seule personne. — یکی *yèki*, unité; en-

tente, union; دست بیکی کردن *dèst bè yèki kèrdèn*, faire cause commune; un par un, à chacun, à tour de rôle; tout d'abord, pour commencer. —

یکی *yèki*, avec le ی d'unité, quelqu'un. — این یکی *în yèki*, celui-ci; آن یکی *ân yèki*, celui-là.

یله *yèlè*, vagabondage; av. *ostâdèn*, rôder.

ینگی *yangui* (turc), nouveau. —

ینگی دنیا *yangui-douniâ*, le Nouveau-Monde, l'Amérique.

یواش *yavâch* (turc), doucement, tout beau!

یورت *yourt* (turc), appartement, domicile.

یوسفی *yosofi*; av. *kèrdèn*, faire son Joseph, c.-à-d., par allusion à l'attitude de Joseph refusant de se laisser séduire: «se faire petit en se courbant, se ramasser sur soi-même.»

یومیّه *yóomiyyè* (ar.), la vie de chaque jour, le pain quotidien.

یونان *yonân*, la Grèce (Ionie), les grecs anciens.

یهود *yèhoud*, juif.

ییلاق *yailâq* (turc), résidence d'été, campagne, villégiature.

SPÉCIMEN DU TEXTE ORIGINAL.

Nous profitons de l'espace libre que nous laisse la mise en pages pour donner un court fragment du texte turc original. Le lecteur pourra ainsi apprécier le style de l'auteur et les principales particularités grammaticales et orthographiques qui distinguent le dialecte *azeri* du turc osmanli. Il pourra juger aussi de l'exactitude de la traduction persane, qui suit ordinairement le texte pas à pas et n'y ajoute que les quelques mots indispensables à la clarté du dialogue. Ce fragment correspond à la page 59 et suiv. de l'édition turque imprimée à Tiflis et aux pages ۵, ۶ et ۷ de notre édition.

اولجی مجلس واقع اولور درهنگ ایچنده بر بیوک پالوط آغاجنگ دیبنده
 که پیرزاد اوتوریدر داش⁽¹⁾ اوستنده • یاننده قیوراق گیش
 ویتراقلتمش⁽²⁾ بایرام گوزین اوکا تکش

بایرام آخرکه بو پالوط آغاجنگ دیبنده مکا میسر
 اولدی که سنکله گوروشوب دانشوب اورکی⁽³⁾ بوشالدام •
 نیه گرو باخرسن؟

پیرزاد آی امان قورخرام⁽⁴⁾

بایرام قورخا من سنی چوخ اکلمم • ایندی پیرزاد مکا

(1) Turc osmanli طاش *tach* «pierre».

(2) De l'arabe *barraq* «brillant, éclatant».

(3) Turc osmanli بیوک «cœur».

(4) Turc osmanli قورقارم «je crains».

دی گورم سن گیده جکسن تارویردیه؟ بو تاته آرواد⁽¹⁾
اولاجاقسن؟ صکره قزلار ایچنده گونجکسن که گویا
سنگ ده آرک وار؟

پرزاد نه ایلیم؟ المدن نه گلور؟ آتام اولوبدر بر آتام
ایله قالمشم عومک اختیارنده. قارداشم یوخ کومکم یوخ.
عوم ایسترمی که منی اوزگیه ویرسون آتامدان قالان
سورونی ایلخنی اوزگیه تایشورسون!⁽²⁾

بایرام بیس معلوم اولر که عوک سنی آختارمیر⁽³⁾ آنجاق
سنگ سوروک ایلخیک آختارر. اونک ایچون ایسترسنی
اوز اوغلنه او تچکه⁽⁴⁾ او مایماقه ویره که عمرنده برسرچه
ووردوق بر قوزی اوغورلادوق یوخدر

پرزاد نه ایلیم؟ یازونی بوزماق اولماز. هلبت منمده
قباقده بیله یازلمشم⁽⁵⁾ که گرك می تجک آروادی اولایدم

(1) Métathèse pour *avrat* «femme», litt. : «Seras-tu la femme de ce drôle?» *Tât*, synonyme de *tadjik*, désigne les Persans établis dans le Caucase oriental; c'est aussi un terme de mépris.

(2) Pour *اوزگیه* «qu'il abandonne à un autre mes troupeaux et mon bétail».

(3) Turc osmanli *آرامیر* «il ne te recherche pas».

(4) Pour *تچکه* «à ce tadjik». Le mot suivant, *maïmaq*, n'est pas donné dans les dictionnaires; il paraît être synonyme de *سوت، نیا* «sot, niais».

(5) Turc osmanli *بم آلمده بویله یازلمش ایش* «il est écrit ainsi sur mon front».

بایرام یعنی نه درد در! تجکه آرواد اولمقدان ایسه
اوزکی بو کوله توللیوب^(۱) بوغولسان بی^(۲) دکلمی؟

پرزاد البته یوز فات بوغولماقم تارویردییه آرواد اولمقدان
بی درسندن چکنرم اگر سن رخصت ویرسن برگون بو
دردیله اوزی ساغ قویمانم

بایرام الله ایلمسون! سوز گلشی من بیله دیرم سن
اولمیاندن صکره داخی من نیه دنیا اوزینده^(۳) گزرم؟
سنک اولومکا هیچ وقت راضی اوله بلمتم وتارویردییه ده
آرواد اولمقکا تابلاشمانام^(۴). گونی صباح برگله تارویردینگ
بویرینه^(۵) ووررام صکره اوزمک ده باشمه هرنه گلسه
گلسون

(1) Du verbe *toullamaq* «jeter, lancer».

(2) Turc osmanli ایو «bon, meilleur».

(3) Turc osmanli یوزنده «sur la face».

(4) Du persan تاب «force, patience», on dirait en turc osmanli
تحمّل ایدهم.

(5) Turc osmanli بوینه «à son cou».

اکسیر آینه‌ده یعنی پس از سی و یکروز دیگر باز اینجا برگردید. در عوض همان جزوی پنجهزار منات پولتان که بجهت پارهٔ ضروریات لازمه بالکلّیه بمصرف رسیده است نقره‌تان را گرفته ببرید. بشرط آنکه قبل از رسیدن خبر منی بشما در آمدن سبقت نکنید مبادا در شمارهٔ روزها سهو کرده باز یکروز پیش از تکمیل اکسیر بموقع بیآئید آنرا هم مثل این خراب نکنید. خیال دارم منافع پول شما را نیز بنقرهٔ که برای شما مشخص شده بود اضافه بکنم. زیرا که یکپارچه نقره بشما زیادتر دادن برای من تفاوت نمیکند. اما برای امثال شما اشخاص یکجبهه هم پول است. خدا حافظ! راه بیفتید بروید. منتظر خبر من باشید (میرود بجادر خود سرشرا پائین انداخته آهسته پیش خود سخن گویند) امیدوار باشید که خبر برای شما خواهم فرستاد! بخواست خدا تا آن وقت چاره پیدا می‌کنم که دیگر رویتانرا نه بیم (بخوشیها خشکیده مات و متحیر میمانند) ❧

پرده می افتد

بازی کنان هجوم بسرم می آرند. اوف! نمیدانم چه کنم
 کجا بگریزم اوف! خدا لعنتت را کند! میخونها بوزینها!

سمایر نخوئیها (سرهاشان را بالا کرده) اوف! لعنتت بشما
 میخونها! این چه کاری بود افتادیم؟ (ملا ابراهیم خلیل
 غفلتاً و قتیکه نخوئیها سر بالا کرده نمیدیدند فی الفور چیزی بپوته
 انداخته از پوته شراره مثل گلوله بلند شده بهر طرف پاشیده پوته
 ترکیده اکسیر موهوم مانند باروت بهوا میروند. آتش بحوالی ریخته دود
 روی هوا را میگیرد. ملا حمید از پشت دم و کوره هولناک عقب جسته
 ملا ابراهیم خلیل دو دستی موی ریش میکند و گاهی بزبان زده فریاد
 میکشد)

ملا ابراهیم خلیل (فریاد کنان بنخوئیها) خدا خانتانرا
 خراب کند! این چه کاری بود کردید؟ خدا خانتانرا
 خراب کند! در خانتانرا به بندد! (موی سرش را میکند
 و بزانش میزند)

نخوئیها آقا ساکت بشوید. آرام بگیرید. شدنی
 میشود. چاره ندارد. حالا تکلیف ما چیست؟

ملا ابراهیم خلیل (باشدت دلتنگی) تکلیف شما چیست؟
 تکلیف شما این است که الان آفتاب غروب نکرده
 خودتانرا باین دههات نزدیک برسانید تا مدت تکمیل

آقا زمان بچشم آقا!

ملا ابراهیم خلیل (بغیظ بشاگردش ملا حید) دم را خوب بدم! میخوابی؟ (سرش را پائین انداخته بیوته نگاه میکند باز از کاغذ کبود بپچیده چیزی بیوته میریزد در این حال)

ملا سلمان (کلاه از سر برداشته) اوف چه گرم است! اوف خدا لعنتتان کند! اوف دست نمیکشند! چاره ندارد

ملا ابراهیم خلیل خدا کرا لعنت کند؟ کیست دست نمیکشد؟ چه چیز چاره ندارد؟ چه میگوئی؟

ملا سلمان اوف! چاره ندارد علاج ندارد!

سایر نحوئیها راست است. چاره ندارد. هرگز ممکن نیست

ملا ابراهیم خلیل (غیظ کرده) چاره ندارد یعنی چه؟ چه چیز ممکن نیست؟ چه خبرتان است؟ بشما چه شده است؟

ملا سلمان (از حالت رُفقا و تصدیق آنها جرئ شده اقدام بجواب کرده) آقا تمام حیوانات کوهستان بشکل میمون و صورت بوزینهای بزرگ برگشته با دُمهای دراز در پیش چشم

نخوتیها (از سهل نمودن علاج خوشنود هگی یکباره) خیملی
خوب! آقا این که کار آسان نیست. کاش تکمیل اکسیر
موقوف بر این بشود!

ملا ابراهیم خلیل بلی موقوف است بهمین. خدا از
شما راضی باشد! من از شما راضی شدم. ملا حمید دم را
بدم (ملا حمید دم میدمد. ملا ابراهیم خلیل بوته را با انبر آهنی
میگرداند. یکی از اجزاهارا میانش میریزد آب یکی از شیشه هارا
میچکاند عقب می نشیند. ساعت از جیب بغلش در آورده نگاه
میکند. در این بین آقا زمان حکیم رو بطرف او کرده)

آقا زمان حکیم آقا غیر از این دیگر چاره نیست؟

ملا ابراهیم خلیل غیر از چه؟

آقا زمان حکیم غیر از میمون

ملا ابراهیم خلیل مرد که چه چه میگوئی؟ چه حرف
میزنی؟ وا ویلا!

آقا زمان آخر چکنم آقا؟ نمیتوانم میمون را از خیالم
بیرون کنم

ملا ابراهیم خلیل (دلنگ بخلق) نفست بگیرد! مرد که
هر چه بخیالت میآید بیرون کن

نخوئیها حالا که هیچو اتفاق افتاده است ما ندانسته
ایم چاره اش چیست؟

ملا ابراهیم خلیل دیگر اصلا چاره ندارد. نه اکسیر
عمل می آید نه نقره دُرست میشود مگر اینکه شما.....
علاج منکصر است باین

نخوئیها مگر اینکه ما چکنیم آقا؟ علاج بچه چیز
منکصر است؟

ملا ابراهیم خلیل حال که آمده آید لا محاله چنانکه
کیمیا تقاضا میکند باید از جائیکه اکسیر در کوره
ذوب میشود در نروید. بشرطیکه خیر خودتان را
بخواهید ورنجیکه من در حق شما کشیده ام ضایع
نکنید. تا زمان تمام شدن و بیرون آمدن اکسیر از بوته
که یکساعت است دست گرفته ایم و دو ساعت مانده
است تمام بشود باید میمون را بخاطرتان نیارید و شکلش را
از دل نگذرانید. علاج منکصر است باین. و الا همین
اکسیریکه حال یکماه است در تربیت او زحمت میکشتم
در یکطرفه العین نابود شده بهوا خواهد رفت.
خاصیتش چنین است چنانکه حکیم جلی مکرر بتجربه
رسانیده در کتاب خود صراحتاً نوشته است

نخوئیها (بحیرت) آقا چه واقع شد؟ چه تقصیری از ما سرزد؟ ما چه کرده ایم؟

ملا ابراهیم خلیل (در کمال افسوس) زیاده بر این دیگر چه میخواستید بکنید! امروز در ساعت تکمیل اکسیر وقت ذوب اجزای در بوتّه باینجا پا گذازید. آخر خاصیت اکسیر اینست در جای ذوب شدن آن تا بکفریح از چادر دور آدم اجنبی باید قدم نگذارد. و الا اکسیر خاصیتش را باخته جزو هوا میشود همچنانکه سگای مُسَخَّرِ اجنه در این خصوص تأکیدات بلیغی کرده است. مگر من باختیار خود خود را اینچنین از آبادی خارج وبگوشه خلوت کشیده ام؟

نخوئیها (متحیر) آقا ما بنا بفرمایش خودتان آمدیم. امروز سی روز تمام است

ملا ابراهیم خلیل آخر من که گفته بودم بعد از سی روز معنی آن این بود که سی روز بگذرد در روز سی و یکم بایست بیآئید که اکسیر حاضر و نقره از کوره بیرون آمده باشد. شما آمدید روز سی وقت ذوب اکسیر در بوتّه. آخ آخ آخ!

و دم کوچک از چادر بردار بیآر همین جا بگذار. و سوله
 دم را جا بینداز. کوره را آتش کن. بوته را سر کوره بنه.
 از پشت چادر جوال زغال را بیآر. پیش کوره بریز. برو
 چادر میان مجعه سه رنگ شیشه کوچک و سه رنگ کاغذ
 پیچیده است آنهارا بردار بیآر. کاغذ زرد پیچیده را باز
 کن اجزائیکه در میان آن هست ببوته خالی کن. آب
 شیشه سبز را بر روی آن بریز. بنشین دم بدم (بعد از
 آنکه این فرمایشات تمام میشود ملا ابراهیم خلیل انبر آهنی را
 بر میدارد بوته را سر آتش محکم میگردداند. در این اثنا یکدفعه از گوشه
 در پشت چادر سرهای نخوئیهای از اسب پیاده شده پیدا میشود. ملا
 ابراهیم خلیل بکار خود مشغول است. سرش را پائین انداخته به بوته
 می نگرد نخوئیها را نمی بیند. اما آنها از دیدن ملا ابراهیم خلیل
 درین حالت وجد کرده از روی شوق بصدای بلند فریاد
 میکنند)

نخوئیها سلام علیکم!

ملا ابراهیم خلیل (سر بالا کرده) علیکم السلام! آخ! چرا
 امروز آمدید اینجا؟ این چه کاری بود کردید؟ این
 چه مصیبتی است سر من آوردید؟ در این فکرم که
 بشما خوبی کنم شما در فکر ضایع کردن حق زحمت من
 هستید. وای وای وای! آخ آخ آخ!

نخوئیها (تعظیم کرده از راه رضایت) خدا دولتتانرا زیاد کند! میفرمائید پولهارا بحضور خودتان تسلیم نمائیم؟

ملا ابراهیم خلیل (باستغنا گوشهٔ ابروزا خم کرده آهسته) پولهارا بمن تسلیم کردن لازم نیست. کو آن قدر وقت فرصت که خودم بهر جزئیات برسم؟ بشمارید تسلیم کنید با ملا حمید پس از سی روز برگردید بیآئید اینجا ده یوط نقره تازه بگیرید. خدا حافظ! وقت نماز ظهر میرسد

نخوئیها (تعظیم کرده بخوشحالی) خدا بر عمر و دولت شما بیفزاید! (از چادر بیرون میروند)

پرده می افتد

مجلس چهارم

(باز در همانجا واقع میشود. نخوئیها روز سیام سر وعده دم صبح از دور بیدار میشوند. ملا ابراهیم خلیل زود ننگ سفیدی مکرش می بندد آستینشرا بالا میکند. در لباس متعارف — بی عامه — شب کلاه در سر — جلو چادر ایستاده شاگردش ملا حمیدرا صدا میکند. وبعد از آمدن ملا حمید فرمان میدهد)

ملا ابراهیم خلیل ملا حمید کوره زرگری را زود با بونه

بخاطرم چه میآید : حالا اوّل بگو به بینم اکسیژن کوره
این ماه پس از تکمیل برای نقره ساختن چند پوط مس
کفایت خواهد کرد؟

ملا حمید (سرشرا بلند کرده چشمشرا بسقف چادر دوخته - سر
انگشت بزرگ دست راست را بجانۀ تکیه داده - نیم دقیقه بخیال رفته
جواب می دهد) اکسیژن سی و دو پوط نقره مرتب است بعد
از سی روز تکمیل یافته بسی و دو پوط مس طرح رفته نقره
خالصی کند که از محک بیرون آید . تو دو پوطش را هم
برای کثافات مس کم کن . اوایل ماه آینده سی پوط نقره
موجود است چنانکه از ملاحظه کردن مقدار فلزات
کتیفه و اکسیژن مشخص میشود

ملا ابراهیم خلیل این حضرات چند پول آورده اند؟

یکی از نحوئیها پنجهزار منات آقا

ملا ابراهیم خلیل خوب! ملا حمید به بین بخیال من
چه میآید . پول این حضرات جزئی بوده است ده پوط
نقره باینها باید داد . آنجا میماند بیست پوط . آنرا هم
یهودیها ببرند که وعده من خلاف نشود . تو چه طور
میدانی؟ خوب تقسیم کردم؟ هم توسط شما در باره هم
مذهبهاست مقبول افتاد هم قول من بهم نخورد

بنظر می آید و بعد انجماد یافته نرم جسم ثابت
 میشود..... اکسیر اکسیر عبارتست از همین که فلزات
 کتیفه را مثلاً چون مس پس از ذوب در مقدار معین
 بجزرد مزج منقلب بنقره خالص میکنند. کار من همین
 است. اما مردمان احمق از قراریکه میشنوم در هر جا
 شهرت میدهند که من صاحب کشف و کرامتم. هرگز
 هیچو نبوده است من نیستم مگر آدم طالب حسنات
 و اهل تقوی اولاً بتوفیق جناب باری وثانیاً بامداد اطلاعات
 و تنبغات بیکسر که در علم کیمیا بهم میرسد و بواسطه
 تجربه هایکه در علوم حکمت مدتها حاصل کرده باسرار
 عالم طبیعت پی برده بکیفیت ترکیب اکسیر واقف شده
 بدقت تمام ساخته ام. در هر دفعه ترکیبش بعضی
 شرایط خارجی معنوی که از مقتضیات خواص اکسیر است
 اگرچه این نوع شرایط معنوی در بادی نظر مردمان
 متعارف دیگر غریب و عجیب مینماید.....

ملا حمید آقا آنرا عرض میکردم اینها چه مسئله انند.
 اگر کرم بفرمائید اینها را بر ملعون یهودیها باید تریبج
 داد

ملا ابراهیم خلیل (کی بلند میشود) خیر هیچو نیست من
 قول داده ام برای دو کروز از حرفم نکول نمیکتم. به بین

نقره کوره گذشته و آنیکه دستمانست از منیهای اگلیس
 خریده اند. و نقره اکسیر کوره که سر ماه تمام خواهد
 شد یهودان و ارطاش بهجز و التماس گرفته اند در این
 نزدیکی رفته اند پول بیاورند. من هنوز عملاً حمید هم
 نگفته بودم چون از یهودیها بدش می آید اما بآنها رحم
 نمودم برای آنکه دهنشان در این نزدیکی است و من
 بسیار خدمت میکنند

ملا حمید (در میان کلام) آقا اینها.....

ملا ابراهیم خلیل ساکت باش! مختصر کلام خواهان نقره
 بمرتبه زیاد است حتی آمانم نمیدهند که مدت تکمیل
 اکسیر را با تمام برسانم. چون ترکیب اجزای اکسیر باید
 مدت بیست روز در میان ظرفی از گِل حکمت ساخته
 شده در عرق گوگرد بخوابد و هر روز مقدار معینی عرق
 گوگرد تازه داخل بشود. بعد همین اجزا باید ده روز
 متصل در قرع و انبلیق میان تیزآب ارغوانی بماند و یکروز
 در میان تیزآب را عوض کرده تازه کنند. و پس از اتمام
 این دوره تربیت اجزاء اکسیر بایست بواسطه حرارت
 نارته تکمیل خود را با تمام برساند. و در بوتۀ از گِل حکمت
 ساخته شده مدت سه ساعت نجومی بتدریج بامداد
 مخلوط سایر اجزاء اسراریه خارج که اول جسم مایع

نخوئیها (هنگی بملا ابراهیم خلیل) سلام علیکم!

ملا ابراهیم خلیل (نیم خند اصلا بحالت خود تغییری نه کرده آهسته گاه باینطرف گاه بانطرف حرکت کنان دانهای تسبیح را میگرداند) علیکم سلام! خوش آمده اید صفا آوردید زحمت کشیده اید. (برای نخوئیها جا نشان میدهد و اشاره بنشستن میکند.)

یکی از نخوئیها (بعد از نشستن) برای زیارت مثل شما بزرگوار زحمت کشیدن بر ماها راحت و سعادت است

ملا ابراهیم خلیل (تبسم کنان بطور استغنا) شاگرد من ملا حمید حسن اوصاف شماها را بمن تقریر کرده است. مَنَّهُم بدیدن شما خیلی شایق بودم. اما در باره این امر بخدا! نمیدانم چه بگویم. ظاهراً از شما شرمنده خواهم ماند. چونکه از تقریر ملا حمید معلوم میشود گویا قدری پول آورده خواهش نقره خریدن دارید.

نخوئیها (ممتقانه) بلی آقا اگر لطف شما شامل بشود.

ملا ابراهیم خلیل (بخوش روئ) واللّه از امثال شما مهمان عزیز شرمنده می شوم. مشتری نقره چنان است که یکماه دو ماه پیشتر پول داده نقره هر کوره را میخرند.

شغال و روباه محافظت کند تا خروس شبها بانگ کرده
بصدای او علف اکسیر برُوید. و خدمت خروس جز
طایفه دراونیش بسایر اصناف خلق جایز نیست چنانکه
در کتاب عجایب الغرایب صراحتًا ذکر شده است

نخوئیها (از روی تعجب) الله اکبر! سبحان الله!

پرده می افتد

مجلس سیم

(باز در همان جا در چادر ملا ابراهیم خلیل واقع میشود. ملا ابراهیم
خلیل وقت صبح - سر سجاده - رو بقبله - عامه در سر - تسبیح
هزار دانه در دست - روی زانو نشسته - اوراد میخواند. ملا حمید
شاگردش روپروش دست بسینه ایستاده است)

ملا حمید آقا فرمایش میفرمائید مهمانهارا بحضور
بیآورم؟

ملا ابراهیم خلیل خوب! برو صدا کن. (ملا حمید تعظیم
کرده از چادر بیرون میرود. باتفاق نخوئیها برگشته بحضور ملا ابراهیم
خلیل می آید)

خیز غنیمت شمار جنبش باد ربیع
 نالهٔ موزون مرغ بوی خوش لاله زار
 برگ درختان سبز در نظر هوشمند
 هر ورق دفتر است معرفت گردگار

باز سه دفعه شاخ نغیر را دمیده — ده قدم دور از خروس در روی سبزه
 پوست پلنگ انداخته — باز باهنگ بلند و مهیب یا هو یا حق
 کشیده — در روی پوست پلنگ دو زانو در بغل گرفته می نشیند
 نخوئیها از فریاد درویش و بوق در اول حال سراسیمه از چادر بیرون
 جسته از مشاهدهٔ این حال غریب مدحوش وار. بعد از آنکه عکس صدا
 از کوه و سنگ بریده و ساکت میشود در نهایت تعجب ملاً حید متوجه
 شده بمقام سؤال بر میآیند)

نخوئیهها ملاً حید این درویش کیست؟ این خروس
 چه چیز است؟

ملاً حید (قهقه کنان) خا خا خا! خا خا خا! بلی در
 این سوال حق بجانب شماست. چونکه مردمان بیچاره
 از اسرار غافل و از علوم حکمت بیخبرید. همان علف که
 جزو اعظم اکسیر است و در این کوهها وجود دارد
 و غیر از ملاً آقا ابراهیم خلیل کسی بشناختن آن قادر
 نیست بنابر تحقیق حکمای یونان ببانگ خروس بروید.
 بعهدۀ درویش عباس مقرر است که هر شب این
 خروس را برداشته همان رسوم را که دیدید جاری ساخته
 در جای تازه ببندد. شب تا بصبح نخوابد خروس را از

نقره بمرتبهٔ زیاد است که نقرهٔ هر کوره را یکماه دو ماه
پیش میخرند

نخوئیها اخلاص ما نسبت بمولانا ملا ابراهیم خلیل
دخل بارادت کسان دیگر ندارد. اگر میتوانستیم
خودش را به بینیم بسیار خوب میشد.

ملا چید در اینصورت سه روز باید صبر کنید تا
مدت اعتکاف مولانا باتمام برسد. سه روزه مهمان عزیز
می هستید

نخوئیها بسیار خوب! بسیار خوب! (در این حال درویش
عباس سی ساله — گیسوها بدوش ریخته — گندم کون — ریش مورچه
پی — سبیل کنده — بلند قامت — تاج بسر — پوست پلنگ بر دوش
— شاخ نفیر در دست — خروس قرمز و بزگی در بغل — از منزلش
بیرون آمده بصدای مهیب یا هویا حق گویان رو بسمت بالای چادر
نهاده — در جای مناسبی میخی کوفته سه دفعه شاخ نفیر را دمیده —
آوازه بسنگ و کوه انداخته — خروس را بمچ بسته — از اشعار شیخ
سعدی این سه فرد را باواز خوش میخواند

(۱)
شعر

روز بهار است خیز تا بقماشا رویم
تکیه بر ایام نیست تا دگر آید بهار.

(۱) Ces trois distiques, qui appartiennent à une variété du mètre *monsarih*, font partie du Divan de Sèedi et de la série intitulée طیبات «les Parfumées»; mais l'édition lithographiée à Bombay, en 1851, les donne dans un ordre différent; voir t. II, p. ۴۱.

خوئیها بلی هیچنین جای باصفا خیل پیدایا میشود
اما مثل ملا ابراهیم خلیل بزرگواری دست نمی آید.
آیا ما امروز زیارت آنجناب مینوانیم مشرف بشویم
یا نه؟

ملا حمید مولانا باعتکاف سه روزه مشغول عبادتست.
در این سه روز ملاقات بنی آدم و گفتگو و بیرون رفتن
بر ایشان ممکن نیست. پس از سه روز او را میتوان دید.
حال بفرمائید به بینم غرض از زحمت کشیدن شما
زیارت آنجناب است یا مقصود دیگر هم دارید؟

خوئیها اولاً مقصود کلی زیارت آنجناب است. ثانیاً هر
یکی تحفه محقری بخدمت ایشان آورده ایم. اگر قبول
افتند الثغات خود را از ما دریغ ندارد

ملا حمید بلی فهمیدم. یقیناً که پول آورده اید می
خواهید نقره بخیرید. حقیقت مطلب این است که
مولانا ملا ابراهیم خلیل از شما پول نخواهد گرفت زیرا
که نقره کوره گذشته و آنکه دستمانست همه را بارمنیهای
اکلیس سودا کرده دو برابر نقره داده یک برابر پول
سکه دار گرفته است. و با تمام تکمیل کوره دویم یکماه
مانده است. در اینصورت ممکن نیست مولانا پول شمارا
قبول کنند و بتواند بشما نقره بدهد. بخصوص خواهان

ملا حمید چرا هیچو میفرمائید آقا؟ شاید اینطور که
گفتم پولهارا بردارند بروند

ملا ابراهیم خلیل عجب احمق! تو نخوئیهارا بمن
میشناسانی؟ آنها را بکشی مرا ندیده پولهارا نداده از
اینجا نمیروند. هر چه بتو میگویم هیچو کن (میرود
بچادر خود)

ملا حمید (پشت سرش) بچشم! آقا (پس از آن دو ساعت
بشب مانده نخوئیها میرسند. ملا حمید از چادر بیرون آمده پیشواز
میکند.)

نخوئیها سلام علیکم! (1)

ملا حمید (باتها) السلام علیکم! خوش آمدید صفا
کردید! بفرمائید چادر استراحت کنید!

نخوئیها (ملا حمید) خیلی مشتاق بودیم که شما را
بینیم. احوالتان خوب است؟ دماغتان چاق است؟

ملا حمید الحمد لله! در هیچو جای باصفا و بیبلاق دماغ
چاق نمیشود؟ خصوصاً در خدمت مثل ملا ابراهیم
خلیل بزرگواری.

(1) Ces mots sont effacés dans l'édition persane.

دژة کم کم بالا می آمد میدرخشید . ملا ابراهیم کیمیاگر از چادر خود بیرون آمده رو بچادر ملا حمید اورا صدا میکند . ملا حمید از چادر برخاسته پیش او می آید با ادب می ایستد . ملا ابراهیم خلیل شروع میکند بگفتن

ملا ابراهیم خلیل ملا حمید از قراریکه شیخ صالح نوشته بود آنهایکه از نخوراه افتاده اند امروز عصر باید اینجا برسند

ملا حمید بلی آقا بلکه زودتر

ملا ابراهیم خلیل ملا حمید آنها که می آیند حرمت بکن . هر چادر بنشینند . احوالات بپرس بگو " برای چه آمده اید ؟ " اگر بگویند که پول آورده ایم نقره بخیریم بگو " اُستادم نقره کوره های گذشته را همه بارمنیهای اکلیمس داده . نقره همین کوره را هم که دستمانست بآنها فروخته است . و با تمام رسیدن تکمیل اکسیر کوره دویم یکماه مانده است . بیجا زحمت کشیده آمده اید . اُستادم نه از شما پول قبول خواهد کرد و نه نقره میتواند بدهد . " اگر بخوانند مرا ببینند بگو " اُستادم باعتکاف سه روزه نشسته مشغول عبادتست . در این سه روز با مردم سؤال جواب کردن برای او ممکن نیست "

سِرِ هفتَه آينده پولها حاضر شود راه بيُفتيم طرف
كوههاي خاچَمَز حضور ملا ابراهيم خليل

هَه اهل مجلس (يكجا) بلي حرف مان حرفست

پرده مي افتد

مجلس دويم

واقع ميشود در كوه خاچَمَز در دامنه كوه در چمنی مسطح و با گل
و گياه رنگارنگ معطر و مزين دو تا چادر بمسافت پنجاه قدم از يكديگر
دور بر پا. در طرف پائين چادرها چارطاق از چوب دُرُست كرده و در
ميان آن كوره بزرگ و مناسب همين كوره دَمي بران نصب شده دور تا دور
كوره مس شكسته فراوان ريخته گويبا بزودي گداخته نقره خواهد گشت
— در پيش يكي از چادرها باز چارطاق كوچكي زده اند. طرف بالاي چمن
ميروند متصل ميشود بكوههاي بلند پرف برف و رو برويش درّه ورودخانه
كوچكي از ميان جاري. و از هر دو طرف شاخهاي بلوط و فندق صد ساله
از وزيدن نسيم آهسته در حركت. و انواع و اقسام مرغان از شاخه
درختان بشاخه ديگر پريده بنجات موزون غلغله بدرّه مي اندازند. از
مقابل چمن آبي از چشمه سنگي بصداي حزين و آهسته بسوي درّه روان
گردیده تا بهر جا كه ميرفت قطراتش باطراف خود ترشح ميكرد. و سَمِت
مشرق چمن صحراي بي پايانيست تا ميرسد بدريا. در ميان يكي از
چادرها ملا ابراهيم خليل ساكن است. و در چادر ديگر ملا حيد
شاگردش و در چارطاق كوچك نوكر او درویش عباس باسباب آلات
نشسته. دو ساعت از روز گذشته شعاع آفتاب از پشت مهی كه از ميان

نهار نداری نهار داری شام نداری . بحرف خودت هنر تو
یعنی شعر گفتن میبایست اکسیر اعظم باشد .

حاجی نوری شاعر بلی هنرمی در حقیقت اکسیر است .
اما چنانچه شما میگوئید برای اکسیر لا محاله فلزات
دیگر لازم است که تأثیر آنرا قبول کند . همچنان هم
ارباب ذوق و کمال و معرفت لازم است تا قدر اشعار مرا
بدانند . در صورتیکه از بدبختی من در میان همشهریهایم
که شما هستیید نه عقل و کمال باشد و نه شوق و ذوق در
این صورت از هنرمی چه فایده حاصل خواهد شد ؟
و شعر من بچه کار خواهد آمد ؟

حاجی کریم زرگر این چه غلط میکند یاوه میگوید !
ترا باین مجلس که خواست که ناصح واقع شدی ؟ ببینید
از کجا این چنین فیلسوف شده است ! برو بیرون
نصیحت تو برای ما لازم نیست

هه اهل مجلس (یکجا) بر خیز! برو! نصیحت ترا ضرور
نداریم

حاجی نوری شاعر (دست پاچه کاغذ شعرا برداشته بغلش
گذارده) میروم . حرف حق تلخ میشود (میرود)

حاجی کریم زرگر حضرات حرف مان حرفست . میباید

میتوانی ملاً بشوی؟ کمال پوستینی پدر نیست که بارت
 باو لاد رسد از آنجهت میان مردم قدر نداری. از کجا
 دولتمند میشدی؟ اگر باین قد و قواره قاطرچی گری
 میکردی سالی بصد و پنجاه منات قانع نبودی.

صفر بیک ارباب می چرا دولت ندارم؟

حاجی نوری شاعر تو اربابی. بایستی وا داری بکارند
 بد زوند دولت جمع کنی. اما تو عبت خود را بقیل و قال
 انداختی با این و آن در افتادی پشت سر مردم بدگوئی
 نمودی اُمّناى دولت را بشکوههای بیجای تقصیردار و بی
 تقصیر بتنگ آوردی. آخر مفسد قلم رفته سه سال
 بدست دیوانیان افتادی. سه سال دیگر اخراج بلد
 شدی. عمر عزیز گذشت. حال میخواهی از دولت کیمیاگر
 دروغی یکدفعه پولدار شوی چنانکه مشهدی جبار از
 شدت طمع هه نخواه جزوی خود را بمنفعت زیاد بمردم
 داد که یکدفعه صاحب مایه بشود. حال اگر دستش
 بیآید باصل مایه هم راضی است.

حاجی کریم زرگر جناب شاعر بر فرض ما هر کدام
 تقصیری داشته ایم از صنعت خودمان بهره یاب نشدیم.
 تو چرا از صنعت خود خوش گذران نیستی؟ شام داری

دلّاکهای تغلیس در حکیمی نیز شهرت بکنی . این بود يك قبرستان آدم گشتی . مردم از کارت خبر یافته روگردان شدند . حال نه دلّاکي نه طبیب . چند بار بتو گفتم ” پیش طبیبان روس برو لا محاله دوائی تبرا از آنها بیآموز . با آب هندوانه معالجه تب نمودن را ترك کن ” نشنیدی

آقا زمان (باعتمادار) بمن گفتند طبیب روسی تبرا با خلب و سول معالجه میکند . از زبان دانان روس پرسیدم سول چه چیز است ؟ گفتند نمك . آیا با نمك هم تبرا معالجه میتوان کرد ؟

ملا سلمان (دهن آقا زمانرا گرفته) ترا بخدا حرن نزن ! حماقتت را اظهار نکن ! آن نمك غیر از این نمك است . (بعد رو ب حاجی نوری کرده) حاجی نوری بگفته شما میباید من فارون شده باشم پس چرا غیر از حصیر و لولین مالک چیزی نیستم ؟

حاجی نوری شاعر آنها هم جهت دارد . زیرا که ریخت تو لایق قاطرچی گریست . بسرت افتاد که پدرم ملا بود منم باید ملا بشوم . پدرت درس خوانده کمال داشت ملا بود . تو که به نوشتن اسم خود قادر نیستی چگونه

مرتبهٔ عقل شمارا دزدیده حرف او را باور کرده اید که سخن مرا هرگز اعتماد نخواهید کرد

حاجی کریم زرگر در عالم وجود اکسیر را دلیل خیلی است احتیاج بگفتگو نیست. شما ثابت کنید که صنعت هر کس چگونه برای خودش اکسیر است. من که زرگرم برای خرج یومیّه عاجز مانده ام

حاجی نوری شاعر برای اینکه میان مردم از اعتبار افتادهٔ هیچکس کار بتو رجوع نمیکند. اوایل هرچه طلا و نقره پیشت آوردند بسراق بسازی نصف زیادترش را دزدیده مس و برنج داخل کرده بصاحبانش پس دادی. آخر فسقت بروز کرد. دیگر کسی کار پیش تو نمی آورد. اگر بر راستی رفتاری کردی البته حال یکی از مردمان دولتمند بودی.

آقا زمان حکیم خوب! من چرا بی اوضاعم؟

حاجی نوری شاعر برای آنکه صنعت خود را ترک کرده رفتی پی کاری که بگد نبود. طبیعی صنعت تو نبود. پدرت استاد رجن دلاک با سنگ و تیغ دولت معقولی فراهم آورد تلف کردی. آن مرحوم زحمت کشیده ترا دلاکی خوب آموخته بود بان راضی نشدی. خواستی مثل

حاجی نوری شاعر (رنجیده) چرا چه فایده دارد! می
بینی که آن وقت لزگیها چه کارها بسر اجداد تان
آورده اند و چه بی رحمی در حق آنها کرده اند. مگر
دانستی گذارش گذشته بیفایده است؟

حاجی کریم زرگر (مملکت) حاجی نوری هنوز وقت شعر
خواندن نیست. روز دیگر بفرغت میخوانید. الحال
بگو ببینم پیش ملا ابراهیم خلیل رفتی و نقره خریدن را
تو هم مصلحت میدانی یا نه؟ البته عقل تو هم این کار را
قبول خواهد کرد

حاجی نوری شاعر (مکدرانه) خیر!

ملا سلمان بچه دلیل؟

حاجی نوری شاعر باین دلیل که صنعت هر کس برای
خودش اکسیر و مایه گذران اوست. دیگر چه لزوم
کرده پشت سر کیمیاگرها بیفتند؟ من ملا ابراهیم
خلیل را ندیده ام اما بفرست میدانم دستگاه عوام
فریبی باز کرده است. هر چند پیش از این چنانکه
میگویند بتغلیس رفته بود اما او را بکیمیا ساختن که
اذن داد؟ کیمیاش را که دید؟ اکسیر در عالم وجود
ندارد اگر چه این شیخ صالح که از خاچمز آمده

اگر ممکن میشود هزار منات برای من بگیر دو تا دکان
دارم پیشش گرو میگذارم

حاجی کریم هزار منات هم بجهت من بگیر خانه ام را
رهن میدهم

آقا زمان حکیم هزار منات دیگر برای من بستان باغچه
زنم را گرو بگذار

صفر بیک ارباب هزار منات دیگر برای من بدهد
دهم در نزد او گرو باشد

حاجی نوری شاعر (بموقع کاغذی از جیب در آورده) حضرات
احوال خوب است یعنی لزگی آوار بسر کردگی خان
بوتای شصت سال پیش از این آمده نخورا چاپیده بود
بنظام آورده ام. گوش بدهید بخوانم ببینید بچه
فصاحت و بلاغت گفته ام.

آقا زمان حکیم ایبه حاجی نوری! این چه سوقع شعر
خواندن است؟ ما اینجا داریم حرف میزنیم مشورت
میکنیم اینهم آمده است که "من گذارش شصت سال
پیش را بنظم آورده ام لزگی چنین آمده چنان رفت"
برای ما چه فایده دارد؟

برگشته در کوههای خاچز چادر زده کیمیا میسازد.
مثلاً چیزی دُرُسْتُ کرده است اکسیر میگویند یکتقال
آنرا بیک مَنی مس میزند نقره خالص میشود

آقا زمان حکیم من هم شنیده ام

حاجی کریم زرگر شیخ صالح بچشم خویش دیده است
که ارمنیهای اکلیم بیست و پنج هزار منات پول سکه دار
آورده از ملا ابراهیم خلیل پنجاه پوت نقره گرفته
برده اند. چنین است شیخها؟

شیخ صالح بلی بقرآنی که خوانده ام! بچشم خودم
دیدم. هر کس بملا ابراهیم خلیل نقره سکه زده آورد
دو برابر نقره خالص بی سکه گرفت بُرد

صفر بیک ارباب من هم برویم بگیریم

ملا سلمان اگرچه پول نقد نداریم اما من با حاجی
رحیم پول دار دوستم اگر بوعده یکسال و منفعت ده و دو
و دادن گرو معتبر راضی میشوید من از او برای شما
و برای خودم هر قدر پول خواسته باشید میتوانم بگیرم

مشهدی جبار تاجر ملا من خودم پول دارم اما هم در
پیش مردم است باین زودگی مشکل است دست بدهد.

حکایت مُلا ابراهیم خلیل کیمیاگر

مجلسِ اول

در شهر نخو در خانه حاج
کریم زرگر واقع میشود.

در سال هزار و دوویست و چهل و هشت ۱۲۴۸ در وسط بهار حاج کریم زرگر
جهت آمدن شیخ صالح خاچمزی بشهر نخو آشنایان خویش را بخانه خود
دعوت کرده و از شیخ صالح هم وعده خواسته است. اما حاج نوری شاعر
اتفاقاً بخوانده آمده است. تمام اهل مجلس بلباس متعارف خویش
نشسته اند مگر شیخ صالح که عامه در سر و تسبیح درازی در دست گرفته
میگرداند. حاج کریم صاحب خانه باهل مجلس متوجه شده سر
مطلب را باز میکند

حاج کریم زرگر حضرات میدانید که من شمارا برای
چه دعوت کرده‌ام؟

مشهدی جبار تاجر نه خیر

حاج کریم زرگر خبر تازه برای شما دارم. میگویند
مُلا ابراهیم خلیل کلدکی بتفلیس رفته رخصت گرفته

افراد اهل مجالس

ملا ابراهيم خليل كلدي كيمياگر

ملا حميد ساموقلو شاگرد او

درويش عباس ايراني نوكرش

حاجي كريم زرگر نخوئ

آقا زمان حكيم نخوئ

ملا سلمان يسر ملا جليل عالمه نخوئ مرطوب

وقوى هيكل

مشهدى جبار تاجر نخوئ

صفر بيك ارباب نخوئ

شيخ صالح خاچمزي

حاجي نوري شاعر نخوئ

تمثیل

ترجمہ میرزا جعفر قراجه داغی

در آداب کمیابگری

سودمند ہمت مردمان بخصوص

اطفال

حکایت مُلا ابراہیم خلیل کمیابگر

تمثیل قضیہ واقعہ کہ کیفیت آن در

چهار مجلس بیان شدہ باتمام میرسد

دیگر چه فایده دارد؟ (اول حاکم شرع متفکر میخیزد میروند.
بعد همگی بر خاسته میروند)

مجلس تمام میشود
پرده میافتد

حاکم شرع عزیز بیک امروز آدم خواهرِ حاجی غفور
شما هستید. خبرش کن دو ساعت بعد از این مبلغی
که از حاجی غفور مانده است برداشته با حضور چند
نفر شاهد معتبر آورده باو تسلیم میکنم

عزیز بیک بلی چشم آقا مرخص میشوم (از مجلس بیرون
میرود)

آقا بشیر (دست بدست میزند) پیه! فرزندت بمیرد! مرد
هیچو دروغی را هم میشد ساخت که این ساخته بود!
خدایا چه مردمان بیدینی در دنیا خلق کرده! مرد
که از دروغ میخواستند است که بجای غفور پسر ثابت
کند. ای حضرات هیچو جرئتی هم میشده است؟ آقا
جبار شما بمن احمق بگوئید که "باین مرتبه هم صاف
صادق میشود که هر چه هر کسی میگگوید باور
میکنی"

آقا جبار (روش را بکنار گرفته آهسته تر) دروغ گو خانه اش
خراب شود! تو صاف صادق الحقّ هم میدانند (بعد بلندتر
میگوید) ای مرد بر خیزید برویم. زحمت آقارا کم
کنیم. امروز آقا خیلی زحمت کشیدند. پُر حرف زدن

آقا رحیم (آهسته بآقا ستار) دُرُوغِ گُو خانِه اش آتَش
بگیرد! به بین آقا بشیرِ نا دُرُست برای عذرخواهی چه
جهتی پیدا کرد. آقا هم یقین باور کرده هیچو گُمان
خواهد کرد که ما واقعاً مردمانِ صاف و صادقیم (در این
حال فرّاش باشی شاهزاده داخل میشود)

فرّاش باشی (حاکم شرع) آقا شاهزاده پرسیدند که وارث
بودنِ خواهرِ حاجی غفور خدمت شما ثابت شد؟

حاکم شرع بلی ثابت است. اما شاهزاده چه
میدانند که چه قسم این ثبوت حاصل شده است؟

فرّاش باشی بلی حاجی داروغه خیالِ آقا مردان و آقا
سلمان را فهمیده بشاهزاده حالی کرده بود و شاهزاده
ببطلانِ عمل آنها لازمهٔ تدبیر بجا آوردند. حالا تقصیر
این دو نفر بثبوت رسیده است. بمن فرمایش شده که
آنها را الآن بخصور شاهزاده بکُرم

حاکم شرع آقا سلمان هم در این کار حيله میکرده
است؟

فرّاش باشی بلی در باطن آن هم بآقا مردان شریک بوده
است (آقا مردان و آقا سلمان را بر میدارد میروند)

دعوت کرده یکی پانزده تومان پول داد که امروز بیائیم حضور شما بگوئیم که وقت وبائی ما در بغل حاجی غفور پسر يك ماهه اش را دیده ایم . بابای قارباز گرفتیم بر دم چون از برای کار ناحق داده بود برکت هم نکرد . امشب همه پانزده تومان را پاك باختیم . حریف بدی را دُچار آمده بودم که لیلاج شاگردش نمیشد . دیگر جز این نمیدانم آقا نه حاجی غفور را دیده ام و نه میشناسم (آقا مردان بالمرة آب دهند خشکیده)

حاکم شرع (رو بشاهدای دیگر کرده) شما چه میگوئید ؟

شاهدهای دیگر (همه یکجا) بلی ما هم همین طوری که رفیق مان تقریر کرد همان را میگوئیم

حاکم شرع (بجاشیه نشینان) شما حالا پیش من اقرار میکرید بر اینکه آقا مردان مرد دیندار است . این همه تقریرات شما که کردید دلالت میکند بنادرستی و تغلّبات خود شماها ⁽¹⁾ * سبحان الله تعالی علوا کبیرا نمی فهم یعنی چه ! *

آقا بشیر خیر آقا ! این دلیل میشود بر صاف و صادق ما که بحرفهای او باور کرده دیندارش می پنداشتیم

(1) La phrase entre ces deux signes * est omise dans le texte turc.

آقا مردان خوب است ساکت باش! (متوجه میشود بحاکم شرع) آقا من شاهد‌های چند دارم همان روزی را که این سربازها میگویند در بغل حاجی غفور پسر یک ماههٔ او را دیده اند و پرسیده اند که «این مال کیست؟» گفته است «پسری خودم است» اینست. شاهد‌ها حضور ایستاده اند (اشاره بشاهد‌های خود میکند) هر کدام آدم صاحب سواد و معتبر و دیندار است

آقا ستار (بتوجه تمام) آقا مردان ظاهراً این جوان پسر حاجی شریف است؟

آقا مردان بلی خدا رحمتش کند! از صالحای قوم بود

آقا ستار بلی از آن طور مرد بی شک اولاد صالح خواهد ماند. حاجی شریف خیلی مرد صالحی بود

حاکم شرع (رو بشاهد‌ها گرفته) هر چه که میدانید بگوئید

هیو هر چه که میدانم بگوئیم؟

حاکم شرع بلی بهر چه علم دارید بگوئید

هیو آقا دیروز آقا مردان مرا با رفقایمان خانهٔ خود

آقا سلمان (رو بسربازها کرده) شهادت خودتان را بیان
بکنید

سرباز اول آقا من با رفیقهای خود يك روز پیش از وفات
حاجی غفور بعیادت او آمدم و پرسیدیم که "از پسر
و دختر چه داری؟" گفت که "غیر از خواهرم سکینه
خانم در دنیا کسی را ندارم"

حاکم شرع بگو که "اَشْهَدُ بِاللَّهِ هِجْرُو شَنِيدَم"

سرباز اَشْهَدُ بِاللَّهِ که هِجْرُو شَنِيدَم (رنگ آقا مردان از
روش پریده تعجب میکند و هم چنین آقا سلمان)

حاکم شرع (بسربازهای دیگر متوجه میشود) شما چه طور
شنیدید؟ یکی یکی بگوئید

سرباز دویم اَشْهَدُ بِاللَّهِ مِنْ هِم هِجْرُو شَنِيدَم

سرباز سیم اَشْهَدُ بِاللَّهِ مِنْ هِم بَهْمِينِ مِنْوَالِ شَنِيدَم

آقا مردان (با کمال دلنگی) پس آن وقت در بغل زنش
طفل کوچکی ندیدید؟

سرباز اول خیر! بچۀ كوچك جاي ديگر ديده ايم.
میخواهید آنرا هم بگوئیم؟

بندهٔ خدای و دیندار پیدا میکنیم میسپاریم " من
هیچو صلاح میدانم که آنها را باقا مردان بسپارید . مثل
اولاد خود متوجه میشود چونکه همیشه طالب حسنات
است

حاکم شرع خیلی خوب! آقا مردان قبول میکنید؟

آقا مردان با سر و جان آقا! مثل اولاد خودم متوجه
میشوم

حاکم شرع خداوند عالم بشما اجر خیر بدهد!

در این حال در باز میشود . آقا سلمان و عزیز بیک با اتفاق چهار نفر
سر باز داخل میشوند و قدری بعد از آنها آقا عباس با زینب خانم زن
حاجی غفور و چهار نفر شاهد وارد میشوند . زینب خانم در یک سمت
میان چادر شب نشسته . آقا سلمان عزیز بیک و آقا عباس هم در سمت
دیگر سر پا میایستند)

حاکم شرع آقا سلمان میگویند از حاجی غفور اولاد
مانده است . شما بخلاف این حرف اثباتی داری؟

آقا سلمان آقا من شاهدها دارم که حاجی غفور دم
مرگ اقرار کرده است که " من غیر از خواهرم سکینه
خانم وارث دیگر ندارم "

حاکم شرع شاهدها ادای شهادت نمایند

عزیز بیک نام از اهل ظلمه عشق پیدا کرده است بطوری که از برای او بی اختیار است میخواهد زن او بشود. پسره نزدیکش نمیروند که "من بی مال و بی پول ترا میخوام چه کنم؟" حالا دختره دست و پا میکنند که بلکه بمال حاجی غفور وارث بشود باین جهت پسره او را ببرد. عتّه اش خواست باآقا حسن تاجر بدهد که آدم منتشخص و دولتمندی است قبول نکرد. حالا وکیل بخود گرفته شهود اقامه کرده که "از حاجی غفور اولاد نمانده است و باید شصت هزار تومانی که از او مانده است بمن برسد". طایفه اناث ناقص العقول. هیچو خیال گرفته است که با این حيله و تدبیر میتواند بدولت حاجی غفور صاحب شود. اما خیر! خیال بیجا کرده است بیجهت خود را بزحمت میانند.

حاکم شرع خوب! این کارچندان تو در تو و درهم نیست که طولی داشته باشد باین دو ساعت میتوان این کار را قطع و فصل نمود. طرفین را در خصوص ادعاهایشان شاهد و ثبوت لازم است

آقا مردان بلی آقا الان شاهد ها حاضر میشوند

آقا ستار (حاکم شرع) آقا دیروز دو نفر بچه یتیم خدمت شما آوردند که بی صاحب است. فرمودید که "یک

برگشتیم دمِ دَر بغل آقا مردان دیدیمش . گویا که با حاج
غفور يك سیبی بوده اند دو نصف شده است

آقا ستار آقا چشم و ابروی حاج غفور که در خاطر شما
است؟

حاکم شرع بلی حاج غفور دیر وقتی نیست که مرده
است

آقا ستار چشم و ابروی این بچه هم معاینه گویا چشم
و ابروی حاج غفور است

حاکم شرع من این طور نمیدانستم . خوب! آقا مردان
از حاج غفور که اولاد ذکور مانده است دیگر نباید
مرافعه کرد . واضح است که مال حاج غفور باید باو
برسد . در این صورت برای سایر قوم و خویش او راه
مرافعه نمی ماند

آقا مردان (با مال فروتنی) آقا اگر چگونگی را خدمت
شما عرض بکنم نوع غرض بنظر میآید . آقا بشیر عرض
کند که چه کیفیتی است

آقا بشیر آقا کیفیت اینهارا من خدمت شما عرض
بکنم . حاج غفور يك همشیره دارد سکینه نام بيك جوان

باشد او را در فضیلت برگزیده و سرآمد اهل زمانه اش
میکند. جناب اقدس آلهی در کاردانی لطف خاصی بآقا
دارد. تو اسمش را میخواهی؟ الهام بگذار من میگویم
این لطف خاص آلهی است

آقا جبار بلی اختیارش را داری. هر کدامش را بگویی
جایز است. آقا مردان همچو نیست؟

آقا مردان البتہ البتہ یقین است غیر این نیست

آقا رحیم آقا مردان بچه حاجی غفور در چه حال
است؟

آقا مردان الحمد لله! حالا دیگر چه را میشناسد وقتی
که صدا میکند میآید

آقا جبار بایست که حالا هفت ماهش تمام شده
باشد؟

آقا مردان بلی دُرست هفت ماه دارد

حاکم شرع چه طور؟ مگر از حاجی غفور بچه چیزی
مانده است؟ پس من شنیده ام که اولادی ندارد

آقا بشیر خیر آقا خدمت شما دروغ عرض کرده اند.
یک طفل کوچکی دارد و مثل پاره ماه. دیروز که از نماز

و فرست شما میدانید که اصلِ عملِ ضعیفه دیروزی که بشکایت آمده بود چه چیز بوده است؟ خود ضعیفه سه تومان از جیب شوهرش در آورده کُوتکَش هم زده دروغگی صورتش را خونی کرده موی سرش را گنده از دست شوهره بشکایت آمده است

حاکم شرع نگفتم که این ضعیفه بنظر من هیچو میآید که تهمت میزند؟ شکایت این را دُرست باید تحقیق کرد

آقا بشیر آخر من هم همین را عرض میکنم که ما شاء الله بفرست شما والله نظر شما کمیاست. از اهل مجلس هیچ کس در حق آن ضعیفه بد گمان نبرد اما شما بیک نظر فرمودید که "من در عمل این ضعیفه شبهه دارم" واقعا همان طور هم بوده است

حاکم شرع مکرر من در هیچو کارها موافقِ واقع حکم کرده ام

آقا بشیر راست گفته اند که ارباب الدُول مُلّهون. این نوعِ پروزات اگر الهام نباشد پس چیست؟

آقا رحیم آقا بشیر خیلی تعجب میکنی. جناب اقدس آلهی بهریکی از بندگان خود که لطفِ خاصّی داشته

سربازها آقا در این خصوص خاطر جمع بشوید

آقا مردان آقا کریم بچه هارا ببر آن اوطاق چلو بخورند
راه بینداز بروند

آقا مردان (بتنهائی) هنوز تا اینجا خوب میآید. حال
برخیزم بروم محکمه. حاشیه نشینان را بپزیم آماده کار
نمایم که فردا وقت مرافعه بقدر لزوم آنها گوش و دم
بجنبانند (بر خیزد میرود)

پرده میافتد

مجلس سیم

واقع میشود در محکمه مرافعه.

(حاکم شرع در صدر اوطاق روی مُسند نشسته طرف راستشرا آقا رحیم
و پهلوی چپشرا آقا جبار گرفته. آقا بشیر و آقا ستار هم که دایم الحضور
واز حاشیه نشینان محکمه مرافعه هستند برای خودشان صفا بسته.
سمت پائین هم آقا مردان وکیل زن حاج غفور تهجج^(۱) کنان می نشینند)

آقا بشیر (رجوع بحاکم شرع کرده) آقا ما شاء الله! بذهن

(۱) Il faut lire sans doute تهجج «joie, allégresse»; c'est une addition du traducteur persan.

خیالم این بود که این کار باید خاطر شما بیفتد .
 بگردید نذر این یتیم را خرج بکنید . انشاء الله بعد از
 تمام شدن مرافعه باز یکی ده تومان بشماها میرسد .
 نیکی و راستی هیچ وقت گم نمیشود . فرزند انم هم
 چنانکه بمن گفتید در محکمه مرافعه نیز از همین قرار
 شهادت بدهید بردارید پولهارا

یکی از سربازها آقا ما باقا سلمان قول داده ایم بطرف او
 شهادت بدهیم . حالا باید باو بگوئیم که " نمیتوانیم
 شاهد تو بشویم " ؟

آقا مردان خیر هیچ گفتن تان لازم نیست . او هیچو
 بداند که شما شاهد او هستید شمارا ببرد محکمه شرع
 در آنجا همان طوری که حالا گفتید از این قرار ادای
 شهادت بکنید . آقا سلمان حتی پیش شما ندارد طلبی از
 شما ندارد . اگر بگویند " چرا هیچو شهادت میدهید ؟ "
 بگوئید " ما هیچو میدانیم و هیچو هم شهادت میدهیم "
 بردارید پولهارا . چلو آورده اند بروید آن اوطاق
 نهارتان را بخورید تشریف ببریید . اما یک توقعی از شما
 دارم . باید این صدا کردن من و آمدن شمارا باینجا
 کسی نفهمد برای حفظ این سر محض رضای خدا
 من یکی یک کلاه بخارا از خودم بشما وعده میکنم

بکار ناحق تکلیف بکنند وهم از خست نخواهد چیزی
بکسی بدهد

(يك دفعه يکي از سربازها بيکی از رفيقهای خود رو کرده ميگويد)
قهرمان من همچو خاطر ميايد همان ساعتی که پيش
حاجي غفور بوديم صدای بچه بگوشم ميايد

قهرمان اينک بخاطر من هم ميرسد که در گنج خانه
زنی نشسته بود بغلش هم قونداق داشت

غفار سچين از سربازها آه آه! خاطر آمد حاجي غفور
گفت "آن زن من است آن بچه هم مال من است يك
ماه است مادرش زائیده است"

نظر سرباز چهارمی آه آه! به بين ما اين مطلب را چه
طور فراموش کرده ايم! راستی که آن روز آدم سر خود را
هم فراموش ميکرد. خوب! مگر آن روز حاجي غفور بما
نگفت "تا اهل شهر جمع شوند از خانه وزن واز اين
طفل من متوجه بشويد دزد و دله شهر باينها اذيت
نرساند؟"

بدل سرباز اولی وسايرين (هه يکجا) بلی بلی زن و بچه
اش را بما سپرد!

آقا مردان خدا از شما راضی باشد پسرانم! من هم

بدهد جلو او بشمارم . خیلی بشما گمان میبردم همچو می دانستم که شما بچه را دیده اید پولهارا هم شمرده حاضر گذاشته بودم . اما چه فائده که شما میگوئید بچه خاطر مان نمیآید . اما میشود که اگر طفلرا به بینید خاطر تان بیآید . آقا کریم آن طفلرا از خانه از مادرش زینب خانم بگیر اینجا بیآر (آقا کریم زود میرود قونداق هفت ماهه را از آن اوطاق میآورد)

آقا مردان بچه هام دُرست فکر بکنید . چه طور میشود شما بچه را آنجا ندیده باشید ؟ آیا مرّوت است که پول پدر این یتیم بی زبان را دیگری بخورد و این یتیم بیچاره با آه و حسرت توی کوچه ها و پشت درها بماند ! اما میشود که شما در آن های وهو و دست پاچگی ملتفت این طفل نشده باشید . وقت همچو وقتی بود که آدم سر خود را فراموش میکرد . آقا کریم نذر این بچه را از طاقچه بردار بیآر اینجا به بینم (آقا کریم زود از طاقچه چهار تا کاغذ بچیده بر داشته بنزد آقا مردان میگذارد)

آقا مردان عزیزان منی سوای اینکه الله تعالی بی شک اجر شما را بشما میرساند این یتیم در میان هر یکی از این کاغذها سی تومان گذارده برای شما نذر کرده است . این بچه مثل آن ملعون آقا سلمان نیست که هم

جزوی خرجی هم خواستیم گفت "شاهد باید بی عرض
باشد . اجر نان را از خدا بجوایید"

آقا مردان های ملعون! بی به بینید بچه مرتبه لئیم
و خسیس و سخت است! غیر از خودش نمیخواهد یک
ناز بیکی خیر برسد . خوب! در دعوای شصت هزار
تومان بعملِ ناحق شهادت میطلبید برای مثل شما
جوانان رعنا یکی بیست سی تومان خرجی دادن را جان
میکنند . والله هیچو ملعونی در هیچ جای دنیا بهم
نمیرسد . خدا بیلای ناگهانش مُبتلا کند! کارش ناحق
عملش بد خودش هم خسیس هم سخت

سرباز کارش چه طور ناحق است مگر آقا!

آقا مردان همین طور ناحق است که پسر هفت
ماهه حاجی غفور را آشکار میخواستند مُنکر بشود . یک دفعه
زیرش میزند دولت که از پدرش مانده است میخواستند
بخواهرش بخوراند . لیکن این کار را خدا بر نمیدارد .
همچو هم مینماید بچه الان زنده است نمیتوانند زنده
زنده مُنکرش بشوند . هیچو چیزی را هم نمیتوان
مُنکر شد؟ من وکیل آن طفل بیچاره بی پدرم . سی تومان
نذر کرده بودم که هر کس در باره این طفل شهادت

سرباز خیر آقا ما از حاج غفور پرسیدیم که "پسر
ودختر بزرگ و کوچک اولاد چه داری؟" گفت "جز
یک نفر خواهر دیگر کسرا ندارم"

آقا مردان بلی میشود. چونکه پسرش طفل یکماهه بوده
است اولاد بحساب نیآورده است. اما بچه آن وقت بغل
مادرش بود. غیر از شما دیگران بچه را بغل او دیده
اند. من هیچو دانستم که بلکه شما هم دیده باشید.
عیب که نه داشت. خوب! شما حالا در این خصوص
چه شهادت خواهید کرد چونکه میان ورژنه دعوا بر
میّت واقع شده است؟

سرباز ما آن طوری که دانسته ایم شهادت خواهیم
کرد. در این خصوص وکیل خواهر حاج غفور هم از ما
جویا شد. بهمین قرار جواب دادیم

آقا مردان بلی حالا معلوم شد که شما چرا هیچو
حرف میزنید چونکه نفَسِ آن حرامزاده بیدین بشما
خورده است از آن جهت شما از بودن بچه مُنکِر
میشوید. یقین که در این باب یکی بیست تومان هم
بشما وعده کرده است نصفش را هم بشما داده است

سرباز خیر آقا او یک پوش هم بما وعده نکرده. حتی

آقا مردان فرزند خدمت چندانی نبود. يك كلمه
حرف میخواستم از شما بپرسم

سرباز بفرمائید آقا دو كلمه بپرسید

آقا مردان حاجی غفور مرحوم را که شما دفن کردید؟

سرباز بلی آقا دفن کردیم. چه طور مگر؟

آقا مردان مرحبا بجوانمردی شما! وجود شما خیلی
غنیمت است نه این که شما مجاهد اسلام هستید
بلکه روز تنگی هم شما هائید که بکار همه مردم میآئید.
در وقت وبائی در شهر يك متنفسی نمانده بود اما شما
دست از جان خود شستن شهر را از دست ندادید.
جناب اقدس آلهی بشما اجر جزیل بدهد! خوب
فرزندم حاجی غفور را که شما زنده دیدید؟

سرباز بلی زنده دیدیم آقا

آقا مردان آن وقت پهلوئی او میان قونداق طفل
یکگاه اش را هم که دیدید؟

سرباز خیر آقا ندیدیم

آقا مردان میشود که آن وقت بغل مادرش بوده است

بنشینید شما خیلی خوش آمده اید خیلی خیلی خوش آمده اید خیلی خیلی خوش آمده اید
خوش آمده اید بخشید بشما زحمت دادم

یکی از سربازها خیر آقا خدمت مثل شما کسانِ محترم
آمدن بر ماها خیلی فخر است

آقا مردان مرحبا پسر من! آدم با ادب همه جا همیشه
عزیز میشود. نهار خورده اید؟

سربازها خیر اینجا می‌آمدیم مجال نکردیم دیگر نهار
بخوریم

آقا مردان آقا کریم از بچه‌های ما یکی را بفرست بازار
چلو کباب خوب چهار نفری با بیج وافشیره گرفته
بیاورد. کبابش زیاده‌تر باشد که بزرگ بکشند. خیلی
زیاده بگیرد ها!

سرباز شما چرا زحمت میکشید آقا؟ خودمان می‌رویم
بازار نان می‌خوریم

آقا مردان چه زحمت دارد عزیز من؟ وقتِ نهار است
چرا باید نهار نخورده گرسنه از خانه من بیرون
بروید! بخدا خوش می‌آید

سرباز آقا نسبت بما چه خدمت بود؟

بوده است حالا رواست از همه این خانه و دولت محروم بشود؟ این همه مال و دولت را يك دختره سُست و لنگ بردارد با يك پسره ناقولای اهل ظلمه بخورند باین جهت که دختره را بخی خواهد گرفت. بنا بقول علمای ما اهل ظلمه مردود درگاهِ آلهی است

شیدا بلی بلی بخدا که راست گفتم!

داروغه آقا مردان اجرت بچه‌ها را معین کن

آقا مردان مگر آقا کریم معین نکرده است؟ گفته‌ام یکی سی تومان بآنها بدهیم بخودت هم معلوم است که چه پایه برسد

داروغه آقا مردان نصف اجرت بچه‌ها باید پیش بری

آقا مردان چشم! البته میرسد. شما تشریف ببرید. دو ساعت دیگر آقا کریم پنجاه تومان برای شما و نصف اجرت بچه‌ها را خدمت شما می‌آورد

داروغه بسیار خوب! خدا حافظ! (همه می‌روند. بعد در

باز شده چهار نفر سربازها بآقا کریم می‌آیند)

سربازها سلام علیکم!

آقا مردان علیکم السلام! فرزندان من بفرمائید

قبور میرفتیم از درِ خانهٔ حاجِ غفور میگذشتیم دیدیم دمِ درِ ایستاده است يك بچهٔ قونداق کرده بغلش است. سلام دادیم احوال گرفتیم که ” حاجِ این بچه مال کیست؟ ” گفت از خودم است سه هفته است که تولد شده است. اولادم منکسر بهمین است غیر از این ندارم “

داروغه (رو بشاهها کرده) بچه‌ها شنیدید؟

هپو بلی شنیدیم

آقا مردان چنین طور میتوانید بگوئید یا نه؟

حنیفه البتّه حرف تازه نیست که گفتنش دشوار باشد

آقا مردان بسیار راضی شدم. فرزند انم خدا از شما راضی باشد!

شیدا آقا مردان مگر خدا از هیچو کاری هم راضی میشود؟

آقا مردان چرا راضی نمیشود عزیز من؟ اگر از اصلِ عمل خبر داشته باشی خودت میگوئی که راضی میشود. بیچاره زنِ حاجِ غفور که ده سال صاحبِ خانه و دولت

که روز را در آهر دیده اند شبش را دو شبانه روز راه طی کرده پیاده به تبریز آمده از خانه مرحوم قایم مقام مجری جواهرش را برداشتنه باز در همان شب باهر برگشته دم صبح دالان کاروانسرا خوابیده است. همه عالم باین عمل او حیران مانده بودند. بخاطر همین هفترش پس از آن که کارش بر روز کرد نکشتندش پاشنه اش را بریدند مَرخص کردند

آقا مردان آ این پسر حیدر قلی پاشنه بریده است؟
خیلی خوب! اما اسمش را عوض میکنیم. اینها بمسائل شرعیه خودشان البته که عارفند؟

داروغه خاطرت جمع باش همه اهل سواد اند. تو بمیری! که همه پاپوش را بر شیطان میدوزند. هر چه و اینهارا نبینید هر چهار تا هر روز در مسجد نماز جماعت میخوانند

آقا مردان بسیار خوب! حالا میدانند که باید چه قسم شهادت بدهند؟

داروغه خیر آنرا تو خودت باید تعلیمشان بکنی

آقا مردان بلی باید بگویند که "یک هفته پیش از قوت حاجی غفور هر چهار تایمان وقت غروب بزیارت اهل

آقا مردان (اول آقا کریم را کنار کشیده) آقا کریم تو پیا نشو
 برو آقا سلمان را به بین سربازهای که گفته بود بشما نشان
 بدهد بردار بیار پیش من . (بعد بداروغه متوجه شده)
 حاج اینهارا بمن نشان بده به بینم اینها که ها هستند

داروغه این هیو قارباز است که دیروز از اردبیل آمده
 است . اینهم شیدا قزوینی معروف است روزها صرّافی
 دارد شبها عیّاری میکند . این یکی هم قربان علی همدانی
 است شب هر کاری که بخوای از دستش بر میآید اما
 روزها در بازار جوراب فروش است . این دیگری هم
 حنیفۀ مراغۀ ایست روزها دست فروشی میکند شبها
 پیش خودم است

آقا مردان الحمد لله هگی مردمان خوب و معقول است .
 اما صنعت هیو قدری تهمت دارد . ممکن است در حق
 او گمان بد ببرندش

داروغه نترس ! هیو یک نادُرست کهنه تولگی است که
 هر روش را میخوای میزند . میخوای که ساعت دیگر
 تاجر متشخصی بشود؟ پیشت بیاید که خودت مشتبه
 بشوی . مگر عمیدانی که این از نطفۀ که عدل آمده
 است؟ این پسر حیدر قلی پاشنه بُریده است . وقتی

آقا سلمان میدانم. آنها خواهند گفت " ما دو ساعت پیش از فوت حاجی غفور بخانه او رسیدیم خودش بما گفت " من میمیرم در دنیا بجز يك خواهر کس را ندارم بعد از آن که مردم شما مرا دفن بکنید "

آقا مردان خیلی خوب! اما باید سربازها این حرفها برگردانند بگویند " پسر يك ماهه در شیر داشت ".
حالا برخیز برو (آقا سلمان بر میخیزد میرود)

آقا مردان (بتنهائی) انشاء الله پیش آمد کار بخیر است.
حالا وقتی است که آقا کریم شاهد هارا بیآورد (يك دفعه در باز شده آقا کریم و داروغه با چهار نفر دیگر میآیند داخل میشوند)
داروغه سلام عليك!

آقا مردان^(۱) عليك السلام! حاجی داروغه پیدا کردید یا نه?

داروغه گم نکرده بودیم که پیدا کنیم. سؤال غریبی میکنی آقا مردان. معلوم میشود که هنوز هم مرا دُرست بجا نیاورده

(۱) Le texte persan dit par erreur آقا کریم. — Pour expliquer la question d'Aghâ Mardân, il faut supposer qu'il rend le salut au Daroghâ sans se retourner ni le reconnaître.

آقا مردان خیلی خوب کردی . حالا می بینی که از طرف حقّ چندان خیری بآدم عاید نمیشود . اما زن حاجی غفور از سی هزار تومان میگذرد . این سی هزار تومان از برای من و شما و آقا کریم خواهد رسید . اسم شاهدهارا یاد گرفتی ؟ جای ایشان را بکد شدی ؟

آقا سلمان بلی گرفتم بلد شدم . چهار نفر سرباز است بدل قهرمان غفار و جبّار کوچۀ ورچی

آقا مردان بایست حالا من بفرستم آنها را بیاورند کولِ شان بزنم بر خلاف شهادت بدهند . اوّل تو برو (آنها را)^(۱) بگو از روی صداقت بحق شهادت بدهند . چون طایفه سرباز از بی چیزی نوعی از فرقه گداها میباشند آنها از شما خواهند پرسید که « آقا بعد از شهادت بما چه التفات میکنی ؟ » آن وقت تو بگو « بچه هام در همچو کاری مزد خواستی خوب نیست . محض رضای خدا شهادت بکنید روز قیامت اجر خیر بشما میرسد »

آقا سلمان بسیار خوب !

آقا مردان هیچ میدانی که شهادت سرباز بچه نوع است ؟

(۱) Omis dans le texte persan.

پیش خود بیک طوری اشاره اش بکن میان صحبت بمن
 پدر خطاب نکند . مَرک تو! چیزی بخیالت نرسد . هیچو
 خوش ندارم که هرگز طایفهٔ اناک برای خوش آمدی
 بمن پدر پدر خطاب کند . چه لازم شده است اسم را
 بگوید!

آقا کریم خوب خوب! دیگر قسم نخور مقصودت را
 فهمیدم . چشم! خاطرت جمع باشد . میگویم دیگر بتو
 پدر نگوید آقا آقا بگوید (میرود . بعد آقا سلمان میرسد)
 آقا سلمان سلام علیک!

آقا مردان علیک السلام ها! بگو به بینم چه طور شد?
 آقا سلمان من که وکیل شدم گذشت . حالا بگو به
 بینم چه خیال داری?

آقا مردان حالا خیال دارم شاهد هارا حاضر کنیم
 برداریم برویم سر مرافعه . بگو به بینم بشما چه وعده
 کردند?

آقا سلمان پانصد تومان حقّ النفس بمن وعده کردند
 چون که گفتند "شاهد های ما حاضر است و عمل ما
 هم واضح است کار پوشیده و پنهانی نداریم" منم راضی
 شدم

بمن بدهند تا ضعیفه همچو بداند که من نزد شاهزاده و پیش حاکم شرع مُقَرَّب و معروفم دلی پیدا کند. والا میتروم وقتِ مرافعه قادر بر اقرار نباشد رسوا شویم

آقا کریم بخدا خوب خیالی کرده. اما خیر! وقت مرافعه ملاحظه اش را میکنیم اگر میسر شد اقرار ضعیفه را پشتِ سرِ شاهد‌ها میاندازیم آن وقت والله اش برداشته میشود دیگر والله نمیکند

آقا مردان ده توپا شو. برو پیش داروغه. بگو شاهد‌ها را همراه خود بردارد بیآرد. پانصد تومان بخودش وعده کن پنجاه تومان نقد باقی نسیه. شاهد‌ها هم یکی سی تومان پانزده تومانش را نقد پانزده دیگرش باشد. بعد از اتمام کار می‌دهیم تا داروغه سرش توی حساب نباشد. نمیتوان این کار را از پیش بُرد بسکه شیطان است يك دفعه دیدی سرپوش از روی کار برداشته است از او پنهان داشتن ممکن نیست

آقا کریم بسیار خوب! بزوم (پا میشود برود)

آقا مردان ای ترا بخدا وا ایست! چیزی بخاطرم آمد بگویم. اما فراموش نکن هر وقت زن حاجی غفور را دیدی

آقا مردان ده بگذارید بروید (آقا عباس پوله‌ها را در میان کیسه پیش آقا مردان میگذارد. میخواهند پا شوند بروند که نصیر فرّاش شاهزاده داخل میشود میرسد)

نصیر فرّاش سلام علیکم! آقا مردان شاهزاده فرمایش فرمود "امشب يك ساعت حضور من بیآید کار واجبی دارم با و رجوع خواهم کرد"

آقا مردان عرض کن "چشم" (فرّاش می‌رود. بعد آسد نوکر حاکم شرع میآید)

آسد سلام علیکم! آقا مردان آقا فرمود "امشب او هم با ما بخانه حاجی سمیع مهمانی خواهد رفت یا نه؟ کار لازمی بود بایست آنجا بگویمش"

آقا مردان عرض کن "خواهم رفت خدمت شما میرسم" (آقا عباس و همشیره اش میروند. بعد ازان)

آقا کریم این فرّاش شاهزاده (و نوکر آقا نفهمیدم از کجا پیدا شدند

آقا مردان من میدانستم که زنکه از تکالیف من و آنچه خواهد کرد. پیش از وقت یکی یققران باینها داده حاضر کرده بودم که بیآیند پیش ضعیفه این پیغامها را

خودت باور نمیکنی که این را تو زائیدهٔ اولا باید
 بطور یقین باور کنی که این طفل پسر تُست و اگر نه
 البته در مجلس مرافعه خودت را میبازی زیانت میگیرد.
 واهمه نکن قول بده که همچو اقرار بکنی

زینب خانم بلی قول میدهم اگر بتوانم

آقا مردان انشاء الله میتوانی. پس آن طور خوب است
 که خواهر شوهرت همه دولت را بگرد با گردن کلفتی
 بخورد سهیلش را بتابد^(۱)؟

زینب خانم بخدا راست میگوئی. اینست که دل مرا
 میسوزاند و کیل سکینه خانم دروغ مرا در نیآرد؟

آقا مردان قاه قاه قاه! به بین از که میترسد! احتیاط
 نکن. او هرگز یک کلمه بخلاف تو حرف نخواهد زد.
 برخیزید بروید بدهید وکالت نامه را بنویسند حاضر
 کنند. فردا باید دست بکار شد. منم کار دیگر دارم
 آدم دیگر پیش من خواهد آمد هزار تا کار دارم. آقا
 کریم را هم ببرید پانصد تومان را بدهید بیآورد

آقا عباس پول حاضر است آورده ایم. پیش از وقت
 آقا کریم اشاره کرده بود

(۱) Le texte portait بدهد، mais le copiste a rétabli au-dessus
 de la ligne la véritable leçon بتابد.

و ایستند حرف بزند. اگر باقا حسن تاجر شهوهر میکرد باز این کار خیلی دشوار بود. حالا آقا حسن خود وقوم و خویش پُر زورش هگی با دختره دشمن شده اند میخواستند که این دولت بدختره و صلت ندهد. دختره مانده است تنها با یک نفر نامزد جوان که آنهم از دستش کاری ساخته نمی شود

زینب خانم پس آن بچه که میگفتی کجاست؟

آقا مردان الان می بینیش. آقا کریم بچه را از آن اوطاق از دایه اش بگیر بیار به بیند (آقا کریم میرود بچه را بیآورد)

زینب خانم بچه را دایه شیر میدهد؟

آقا مردان خیر مادرش شیر میدهد اما دایه نُست دیگر (آقا کریم طفل را دست گرفته بر میگردد. آقا مردان میگیرد میدهد بزینب خانم)

آقا مردان بگیر اینست پسر تو. می بینی که چشم و ابروش بکینها چشم و ابروی حاجی غفور است

زینب خانم بخدا که پنداری شبیه است! اما مینترسم وقت مرافعه زبانم بگیرد نتوانم بگویم.

آقا مردان زینب خانم سبب ترس تو اینست که

خجالت یعنی چه؟ مگر هرگز آبستن نشده بچه نزائیده.
 هرکه دلش ماهی بخواهد خودش را بآب سرد میزند.
 باید این اقرار را بکنی جز این دیگر چاره نیست

زینب خانم مقصود تان از این اقرار چه چیز است
 آقا مردان؟

آقا مردان مقصودم آن است که مال و دولت حاج
 غفور بتو برسد. از برای انجام این مطلب جز این علاجی
 پیدا نمیشود زیرا که تو خودت نمیتوانی وارث او بشوی
 اما پسر و وارث شرعی اوست. پس از آنکه بودن پسر
 بثبوت رسیده به دولت او میرسد. آن وقت من بسیار
 آسان خود را فایده او میتوانم بکنم و بعد از پنج و شش ماه
 دیگر که گذشت شهرت میدهم که طفل فوت کرد و در
 آن صورت به دولت شرعاً بتو منتقل میشود. نصفش را
 تو بپر نصفش را بده بمن وَاللَّهِ خَيْرُ الرَّازِقِينَ^(۱)

زینب خانم آقایان سرت. هیچ کار دروغی را هم نمیتوان
 پیش برد؟

آقا مردان اگر خواهر حاجی غفور کسی را میداشت
 پیش نمیرفت؟ اما حالا او کس را ندارد که مقابل ما

(۱) Omis dans le texte original. Koran, sur. LXII, v. 11.

آقا مردان؟ هیچ مشکلی ندارد. زنده‌گی حاجی غفور
حامله بودی يك ماه پیش از وفات او پسری زائیده‌ آن
هفت ماهه است. این حرف چه نقلی دارد؟

زینب خانم آقا مردان من ترا جای پدر خود میدانم
هرگز نمیتوانم از حرف تو بیرون بروم. اما این تکلیف
خیلی مشکل است. من بچه زائیده مردم بمن نمیگویند
بچه ات کو؟

آقا مردان در این خصوص غم مخور. بچه حاضر است
و تو حامله بودی زائیده. بچه را در بغل تو و حاجی غفور
دیده اند. الآن هم هستند که شهادت بدهند. از این
جهتها احتیاط نکنی تو همین قدر اقرارت را بکن دیگران
تصدیق میکنند

زینب خانم آقا مردان شمارا بخدا! تکلیفی بمن بکنید
که بتوانم از عهده برآیم. این کار مشکلی است. من چه
طور بهیچو دروغی اقرار کنم؟ بخدا که از روم بر نمیآید
هرگز این حرف را بزنم

آقا مردان حرفهای غریب میزنی زینب خانم. نمیفهم
یعنی چه؟ چرا از روت بر نمیآید؟ برای چه خجالت
میکشی؟ هه! عالم میدانند پیشه زنان زائیدن است

کنار و ایستم این چنگی بیاید همه پولهارا بردارد ببرد
با یک جوانِ گردن کُلفتی بخورد و بنوشد و کیف کند!

آقا مردان در مرافعه گوش باین حرفها نمیدهند

زینب خانم چو طور گوش نمیدهند؟ مرافعه کننده
مگر نباید انصاف داشته باشد؟ ده سال زیادتر این
دولت دست من بود حالا باید من از آن بی نصیب
بشوم!

آقا مردان بلی حالا باید بی نصیب بشوی. تو حرف
مرا گوش کن. بنصف قانع شو و الا در یک فلوس آن دولت
حق نداری. آقا عباس مطلب دستش است میداند هر
چه من میگویم درست میگویم

آقا عباس خوب! ما راضی هستیم. دیگر چه تکلیف
دارید؟

آقا مردان تکلیف سیّومی اینست که زینب خانم باید
در مجلس مرافعه حاضر شود و در حضور حاکم شرع
اقرار کند از حاجی غفور پسر هفت ماهه در شیر دارد

زینب خانم ای وای آقا مردان! این بسیار کار مشکلی
است! من این دروغ را چه طور میتوانم بگویم که هفت
ماهه پسری در شیر دارم؟

مخارج لازمه پانصد تومان بمن بدهد. آخر بحساب خواهد آمد. خودش باقا کریم حالی کرده بود که بعد از مردن حاج غفور در صندوق هزار تومان داشته است و خواهرش هم هرگز نمیدانسته است آنرا برداشته است

زینب خانم مضایقه ندارم. سایر تکالیف تان را بفرمائید

آقا مردان تکلیف دیگر اینست که باید بنصف دولت حاج غفور قانع بشوی یعنی از آن پولی که شصت هزار تومان است سی هزار تومانش از آن تو باشد سی هزار تومان نصف دیگرش از من و آقا کریم و سایر رُفقاً و یاران و همدستان ما باشد

زینب خانم وای امان! چرا زیاد میخواهی آقا مردان؟

آقا مردان هرگز زیاد نیست خانم. تو در این ارث هیچ حق نداری این سی هزار تومان را هم من بشما میبخشم

زینب خانم چه طور حق ندارم! سالها زحمت کشیده خانه حاج غفور نشسته همه دسته کلیدهای صندوقها دست من میبوده هر چه میخواسته ام در میداشتم خرج میکردم. در زنده گی حاج غفور خواهرش اخنیار پنج قازرا نداشت. حالا چه شده است که باید من

خانم زنِ دائمی حاجی غفور نبود از مال و دولت او بحسب
 ارث هرگز حصّه ندارد. اما من این کیفیت را دانسته
 آقا کریم را پیش شما فرستادم و حال کردم که اگر شما
 از حرف من بیرون نروید و با تدبیر من عمل کنید من
 طوری میتوانم بکنم و این مال و دولت بزینب خانم بزم.
 چونکه خواهر حاجی غفور بیکس است خویش و قومی
 ندارد که کاری از دستشان برآید. مگر دختری يك
 نامزد جوانی دارد آنهم در کارِ مرافعه حریفِ من
 نمیتواند بشود. و شما هم بر قولِ من راضی شده پیش
 حاکم شرع آدم فرستاده اعلام کرده اید پولی که حاجی
 غفور سپرده داشت بخواهرش ندهد که با او ادعائی
 دارید. حاکم شرع هم پول را نگه داشته بشما و خواهر
 حاجی غفور خبر داده است که وکیل گرفته بمرافعه
 بفرستید دعوی خودتان را حالی بکنید. حالا من که
 وکیل خود شدیم. اما زینب خانم باید من هر چه
 میگویم بشنود و بند آید من عمل کند که بلکه این کار
 بطورِ دلخواه انجام بگیرد

آقا عباس البته بی آن که نمیشود. بفرمائید به بینم
 بزینب چه تکلیف دارید

آقا مردان اولاً زینب خانم باید حالا بجهت بعضی

ماهوتم را هم دوش بگیرم ریشم را شانه بکنم بعد بیایم
بنشینم (مشغول زینت کردن خود میشود)

آقا کریم از تو اینها چه لازم است؟ بنشین زمین

آقا مردان خیر آ خیلی لازم است. زنان ما همیشه
خود شان را از مردها پنهان میکنند اما برای تماشا
کردن خودها بی اختیارند. زن حاجی غفور اگر مرا
آراسته به بیند البته زیادتر حساب میبرد سختم هم
زیادتر تأثیر می بخشد. شاید که از من هم خوشش
بیاید (آقا لباسش را پوشیده ریشش را شانه کرده می نشیند. در آن
بین در باز شده زینب زن حاجی غفور و آقا عباس برادر زنش داخل
میشوند)

آقا عباس سلام علیکم!

آقا مردان علیکم السلام! خوش آمدید صفا آوردید.
بفرمائید بنشینید (زن حاجی غفور روش را گرفته با برادرش می
نشیند)

آقا مردان آقا عباس من با تو حرف میزنم زینب خانم
هم گوش بدهد هر وقت موقع شد جواب بدهد. حالا
شش ماه است حاجی غفور مرده است. اصل حرف میانمان
باید آشکاروی پرده باشد. همه می دانند که زینب

تفاوت دارد؟ بگذار عفرینه بوده باشد بهتر شما اگر
بیآید میل بکند بَبَرش. اما بدگل نیست عقم قبول
نمیکند که ترا بخواهد پسند کند

آقا مردان یعنی من چه طورم که پسند نکنند
خواهد؟

آقا کریم خودت نمیدانی مگر؟ سر و صورتت هم
چندان مقبول نیست

آقا مردان ای مرد نمیدانم مگر من بچشم شما چه
طور آمده‌ام بگذار بآنکه يك نگاهي بکنم به بینم (بآنکه
بدن نما نگاه میکند) آقا کریم ترا بخدا کجائی مرا تو عیب
میگیری؟ اگر ریختن دندانها را بگوئی نَزَلَه ریخته است.
از پیری نیست. اما لویپهام^(۱) قدری گود افتاده است.
آنهم چندان پیداش نیست ریش روش را پوشانده
است

آقا کریم ده خوب است! بس است! دیگر بنشین
زمین حالا زنکه میآید

آقا مردان صبر کن تا کَلَجَه ترمه‌ام را بپوشم جَبَه

(۱) Mâchoire, synonyme de چانه *tchânè*. La forme classique est لُپوت.

آقا مردان میخوام چه کنم؟ میل بکند عقدش
میکند^(۱)* دیگر زن من نمیشود؟*

آقا کریم چه میدانم میل بکند نکند؟ قدری وقت
شما گذشته است. زنکه جوان است

آقا مردان خیر آقا کریم تو بمیری! وقت من چندان
نگذشته است. من حالا دُرست پنجاه و یکسال دارم

آقا کریم نه هیچ میدانم. هفتاد هم داشته باشی

آقا مردان خیر آ جانِ تو! میدانی من که از مادر
متولد شده‌ام یکسال بعد از زلزلهٔ بزرگ تبریز

آقا کریم تو که زن داری

آقا مردان من که از زن نداشتم نمیخواستم ببرمش.
میگفتم بخواست خدا اگر این مال و دولت را با من آن
زنکه از دست خواهر حاج غفور بیرون بکنیم دیگر
چرا زنکه بد دیگری برود؟ زنکه را هم خودم ببرم دولتش
هم دست من باشد. مصلحت تو هم در اینست. از دیگری
برای تو چه خیر خیزد؟

آقا کریم البته در این صورت خوشگل یا بدگل چه

(۱) Addition due au traducteur persan.

حاکم شرع معتبرتر از آقا مردان کسی نیست. هرگز حرفش دو تا نمیشود هر چه بگوید همان است. دربخانه دیوان هم میان وکلاء شرع او معروفست و بس حتی برای بعضی کارها حضور شاهزاده هم آمد و رفت دارد. در کاردانی افلاطون عصر خودش است. باید هر چه بگوید از حرف او بیرون نروید و بهیچ وجه و امله و احتیاط نکنید. همین با تدبیرات او بدولت حاج غفور مالک میتوانی شد و الا تو در این ارت هیچ حق نداری. " زنکه خودش و برادرش آقا عباس هر دو راضی و خوشحال شدند. الان پیش شما خواهند آمد که هر چه بگوئی دستور العمل بدی رفتار کنند

آقا مردان بسیار خوب! بسیار خوب! بگو به بیتم آقا سلمان را هم توانستی بوکیلی آن طرف جا بیندازی یا نه؟

آقا کریم بلی آقا سلمان حالا پیش سکینه خانم است. از آنجا که فارغ شد اینجا خواهد آمد

آقا مردان مرحبا آقا کریم! واللہ زبان تو افسون دارد! خوب! بگو به بیتم زن حاج غفور خوشگلد هست یا نه؟

آقا کریم میخواهی چه کنی؟

مجلس دویم

واقع میشود خانۀ آقا مردان پسرِ حلوائ

آقا مردان (تنها نشسته) نمیدانم آیا چه شد آقا کریم نیاید چرا دیر کرد. بلکه عمل وکیل شدن آقا سلمان او را معطل کرده است. اگر این کار آن طوری که من میگویم سر بگیرد جز اینکه پول زیادی گیرم خواهد افتاد در شهر شهرت من بعرش برین خواهد رسید. یعنی واقعا این وکیلی برای کسی که راه و حالش را بلد باشد خزینۀ است که تمامی ندارد. الحمد لله من درین باب قصوری ندارم! (درین گفتگو در باز شده آقا کریم داخل اطاق میشود)

آقا کریم (با بشاشت) سلام عليك! مژده ام را بده همه کارهارا صورت دادم

آقا مردان (نیم خند) یقین باور بکنم؟

آقا کریم جان خودت! شمارا نزد زن حاجی غفور نوعی تعریف کرده بنظر داده ام که اگر خودت هم آنجا بودی در حق خود مشتبه میشدی. گفتم: "امروز پیش

سربازهارا به بیتم احوال بیرسم که وقت مرافعه شهادت
شان را ادا کنند . و شما هم وکالت نامه باسم من بنویسانید
بدهید بیاورند

سکینه خانم خیلی خوب حاضر میکنم میفرستم . آقا
آقا سلمان میگویند آقا مردان آدم بسیار نحیل است از
حیله های او غفلت نکنی

آقا سلمان خاطر جمع باشد حیله های او بمن کارگر
میشود . عزیز بیک اسم و جای سربازهارا بنویس برای
من بفرست

عزیز بیک بسیار خوب . تا بیک ساعت دیگر میرسد
(آقا سلمان بر خاسته میرود . عزیز بیک و سکینه خانم میمانند)

عزیز بیک منم هم پا شوم بروم احوالات را بشاهزاده
حالی کنم

سکینه خانم بنشین . اسم و جای سربازهارا بنویس
برای آقا سلمان بفرست بعد برو (عزیز بیک می نشیند
بنویسد)

پرده میافتد

زبان برادر من آن سرباز است میتوانی بشهادت ببری . توقع دارم برای خاطر من این کار مرا گردن بگیری

آقا سلمان اسم و جای سربازها را خودتان میدانید؟

سکینه خانم بلی عزیز بیک اسم و مکان آنها را روی کاغذ نوشته بشما میدهد

آقا سلمان^(۱) * حالا که توقع میکنید قبول میکنم بشرطی که طول نداشته باشد و الا اگر طولانی باشد بسیار معطل شدن ممکن نمی شود

سکینه خانم خیر یک روز کار دارد . آقا سلمان برای زحمت این یک دو روزها هم پانصد تومان حق النفس بشما میدهم*

آقا سلمان بی آن هم میشود خانم . من محض خاطر شما بود باین کار اقدام میکنم از سر طمع نیست

سکینه خانم خودم میدانم آقا سلمان . من هم این مبلغ را خرج جیب بچه هات بنویسم

آقا سلمان خانم دیگر مرا مرخص نفرمائید بروم

(۱) Tout le passage compris entre les astérisques est omis dans l'édition lithographiée à Tehrân, mais il a été rétabli à la main et en écriture *chikestè* à la marge de l'exemplaire appartenant à M. G. Le Strange.

موجود میانِ صندوقها با ثبوت و شاهد بُرد بخانهٔ حاکم شرع سپرد که " اگر احیانا بمیرم بعد بوارث شرعی من بده ". حاکم شرع همان مبلغ را برداشته مثل سایر مردم از شهر بیرون رفت. همسایه‌های ما هم هم رفته بودند. خانهٔ ما هم من بودم و برادرم با یک زن صیغه. اتفاقاً برادرم ناخوش شد. کسی هم شهر نبود مگر یک دسنته سرباز از جانب دیوان گذاشته بودند خانه‌های مردم را محافظت کنند مُردها را بقبرستان ببرند. آن روز چهارتا سرباز خانهٔ ما آمدند. برادرم بآنها گفت " من می میرم غیر ازین همشیره ام در دنیا وارث ندارم. بعد از مُردن من مرا بقبرستان نقل کنید ". برادرم برحمت خدا رفت. حالا زنِ برادرم که صیغه است هیچ ارث باو نمیرسد میخواهد وارث برادرم بشود. با من بمرافعه وا ایستند. آقا مردان پسرِ حلوائی وکیل او شده است. توقع دارم زحمت قبول کرده تو هم در این خصوص از جانب من وکیل باش

آقا سلمان سکینه خانم من از وکیلی دست کشیده ام
دیگر وکیل کسی نمیشوم

سکینه خانم آقا سلمان این کار طولی ندارد زود تمام میشود. یکی مرافعه دارد اگر شاهد هم لازم بشود از

شمارا فراموش نخواهم کرد (هر دو میروند) گل صباح! آنجا
تَشْكُ (۱) بیند از پشتی هم روش بگذار

(گل صباح زود تشك را انداخته پشتی را میگذارد که صدای پای از
حیاط میآید. عزیز بیك و آقا سلمان داخل میشوند. سکینه خانم بالا
نشسته. پهلوش هم گل صباح بر پا ایستاده است)

آقا سلمان سلام عليك!

سکینه خانم عليك السلام! آقا سلمان خوش آمدی
صفا آوردی بغرما بنشین (اشاره بروی تَشْك می کند. آقا سلمان می
نشیند پائین. دستش هم عزیز بیك می نشیند)

سکینه خانم (بصدای حزین) آقا سلمان من خواهرِ حاج
غفورم. امید دارم مرا بدختری قبول کرده درین روز
تَنك اعانت خود را از من مضایقه نکنی

آقا سلمان خانم فرمایش کن به بینم مطلب چه
چیز است

سکینه خانم آقا سلمان خودتان میدانید که هفت
و هشت ماه قبل از وبائی تمام مردم گریخته متفرق شده
بودند. حاج غفور مرد با توکل بود میگفت "من جائی
نخواهم رفت" اما برای احتیاط شصت هزار تومان پول

(۱) C'est le turc osmanli دوشك *duchek* «lit, canapé».

هین جا خودتان حرفی بزنید. میشود که نفس خودتان
باو اثر بکند راضی بشود. نفس طایفه اناثیمه تأثیر
دیگر دارد

سکینه خانم پس آقا کریم نمیشود خودتان او را به
بینی روانه اش کنی بیاید اینجا؟

آقا کریم خیر خانم در سربیک کار جزوی از او قهرم.
آدم دیگر روانه کن بیارد

سکینه خانم پس شما چه طور بعضی چیزها را باو
تعلیم خواهید کرد؟

آقا کریم وکیلی دیگر میشد تعلیم من لازم بود اما
برای آقا سلمان لازم نیست. او خودش پاپوش برای
شیطان میدوزد. اگرچه من از او خوش دلی ندارم اما
هنرش را منکر نمیتوان شد. کاش کار شما بخوبی بگذرد!

عزیز بیک من خودم الان میروم صد اش میکنم (عزیز
بیک و آقا کریم در میخیزند بیرون)

آقا کریم خانم خدا حافظ!

سکینه خانم خوش آمدی آقا کریم. من هرگز خوبی

آقا کریم خیر هیچو آدمی که حریفِ آقا مردان بشود
سراغ ندارم. من هیچو میدانستم شما وکیلانرا حاضر
دارید

عزیز بیک خیر حاضر نداریم خواهش^(۱) می‌کردیم که
آدم کاملی پیدا کنیم وکیلش نمائیم. باز فکر بکن به بین
کسی بخاطرت میرسد؟

آقا کریم نه! آدم کاملی که بنظرم نمی آید. آدم
خیلی است اما حریفِ آقا مردان نمیتواند بشود. آو!
یکی خاطر آمد اگر راضی بشود چون که مدتتست
از وکیلی دست کشیده است. حریفِ آقا مردان او
میتواند بشود و بس

سکینه خانم کیست؟

آقا کریم آقا سلمان پسرِ الکچی. اگر راضی بشود او را
وکیل کنید

سکینه خانم او را که میتواند به بیند حرن بزند؟

آقا کریم آدم غیر لازم نیست. خانم صد اش کنید

(۱) Nous avons ajouté ce mot indispensable au sens et qui a été omis par le copiste. Dans l'original ture on lit «آختارروق nous voulions».

سکینه خانم در مرافعه چه میتواند کرد؟ برادرم
اولاد ندارد وارث پولش بشود. زن صیغه هم که نمیتواند
ادعای وارثی بکند. در هیچو عمل واضحی آقا مردان یا
دیگری چه دشمنی و چه ضرری میتواند بمن برساند؟

آقا کریم در هیچو کارها تجربه شما بسیار کمتر است.
آقا مردان هر چه بخواهد بکند راهش را پیدا میکند.
در مقابل او غفلت نباید کرد

سکینه خانم چه طور بکنیم که غفلت نکرده باشیم؟

آقا کریم مثلاً وکیل خودتانرا بمن بشناسانید به دانم
کیست به بیمش از بعضی حیلله‌های آقا مردان آگاهی
بدشش. هوشیار میشود غفلت نمی کند

سکینه خانم هنوز هیچ وکیل ما معلوم نیست

آقا کریم چه طور معلوم نیست! مگر برای این کار
وکیل معین نکرده اید؟

سکینه خانم خیر نمیدانم که را وکیل کنیم. خودمان
هم در این خیال ایم

عزیز بیک راستی آقا کریم کسی را سراغ داری نشان
بدهی ما هم او را وکیل کنیم؟

که با حاج غفور داشتیم آمدیم سکینه خانم را از خیالِ
آنها خبردار کنم

سکینه خانم خیلی خیلی راضی شدم آقا کریم حق
آشنائی را فراموش نکردی در هیچ وقت خواهر دوست
قدیمی را یادآور شدی

آقا کریم البته خانم دوستی برای هیچ روزها خوب
است. چون این آقا مردان از آن کهنه توکل‌های
حرامزاده ایست که نقشش در مابین زمین و آسمان هم
نمیرسد من می‌شناسم این بود. بر خود واجب دانستم
که پیش از وقت در دوستی شما را از حیلۀ او خبردار
کنم و اگر نه کار از موقع که گذشت بعد دیگر چاره
پیدا نمیشود

سکینه خانم آقا مردان بمن چه میتواند بکند آقا
کریم؟

آقا کریم چه میتواند بکند؟ شنیدم که وکیل زن
برادرت شده از طرف او با شما مرافعه خواهد کرد. در
این کارها خیلی ماهر و عیار است شما نمیتوانید مقابل
او حرف بزنید. با او برابری کردن خیلی کار مشکلی
است

آقا کریم (در جای نشسته متوجه عزیز بیک میشود) مخدوم
اسم شریف را بفرمائید

عزیز بیک اسم من عزیز بیک است

آقا کریم مبارک اسمی است. عزیز بیک من با شما
حرف میزنم سکینه خانم هم گوش کند؟

عزیز بیک بفرمائید با خود سکینه خانم هم میتوانی
حرف بزنی. او را مثل سایر دخترها تصور نکن پایش
نیفتد. خودش هم حُرّان است از جواب دادن عاجز
نیست

آقا کریم واللّه بسیار کار بجائی میکند. عزیز بیک معلوم
شما بوده باشد که مرا آقا کریم دلال باشی میگویند. من
با مرحوم حاجی غفور خیلی دوست بودم. حالا از برای
یک کاری پیش آقا مردان پسر حلوائی بودم. غفلتاً آقا
حسن تاجر پیدا شد سلام داد نشست گفت "آقا
مردان شنیدم وکیل زینب زن حاجی غفور توئی. در این
عمل من هم بکار شما بر میآیم حرف محرمانه هم دارم
میخواهم بشما بزنم". من دیدم که آنها حرف خلوقی
خواهند زد بیرون آمدم ولی دانستم که تدبیرشان
برای عداوت سکینه خانم است. محض نمک خوارگی

سکینه خانم صلاح اینست اول وکیلی بگیریم بعد
تفصیل احوال را بشاهزاده معلوم بکنی او هم حکم بحق
کند

عزیز بیک بسیار خوب! که را میخواهی وکیل کنیم?
(درینحال گل صباح داخل اوطاق شده)

گل صباح مردکه دم در ایستاد میگوید " امر واجبی
بود میخواستم با سکینه خانم حرف بزنم. کسی دارید
که مابین ما واسطه شود حرف بزنیم؟ "

سکینه خانم خوب شد که عزیز بیک اینجا است. برو
صداش کن بیاید به بینم چه میگوید (گل صباح میرود)
عزیز بیک هر که اینجا بیاید باید مرا پیش تو به
بیند

سکینه خانم چه میدانند تو که هستی؟ خیال
میکنند که قوم نزدیک منی (آقا کریم داخل میشود خانم
چادر سر میکشد)

آقا کریم سلام علیکم!

عزیز بیک عليك السلام! بسم الله بفرمائید بنشینید
خوش آمدی

سکینه خانم برو برو! هر که از تو بترسد از تو کمتر است. هر چه از دستت بر میآید در باره من کوتاهی نکن و! چه حرفها میزنند خیال میکنند کسی از او میترسد؟ (آقا حسن می‌رود عزیز بیک میآید)

سکینه خانم ده! بیآ حالا فکری بکن به بینم که را وکیل بکنیم. یک دشمن دیگر هم که برای خودمان تراشیدیم

عزیز بیک از این قسم دشمنها صد تا باشد! صد تا کلاغ را یک سنگ بس است. الآن پا بشوم میروم تفصیل احوال را همه گی بشاهزاده حالی میکنم خودشان تدبیر این کار را بکنند

سکینه خانم شاهزاده که مانع مرافعه نخواهد شد. در هر صورت ما باید و کیلمانرا داشته باشیم

عزیز بیک شاهزاده مانع مرافعه نمیشود اما شرّ حیلۀ مثل آقا حسن را دفع میتواند کرد. باید مطلب را بشاهزاده معلوم بکنم. پدرم خیلی باو خدمت کرده است خاطر مرا میخواد. وعده کرده است مرا سر شغلی بگذارد وظیفه قرار بدهد تیولات پدرم را هم بمن واگذار نماید

آقا حسن خانم آخر چه تقصیری از من صادر شده است که مرا از خودتان دور میکنید؟

سکینه خانم برادر هیچ تقصیری صادر نشده است. امروز من وکیل خود هستم دلم نميخواهد با تو همخوابه بشوم. دوستت نمیدارم. خواهشِ دل بزور نیست

آقا حسن خانم این حرف برای تو خیلی ضررها وارد میکند. همچو نفرمائید

سکینه خانم میدانم چه میخواهی بگوئی. هر چه میتوانی بکن هر چه از دستت برمیآید کوتاهی نکنی کوتاهی بکنی نامردی!

آقا حسن بعد خودت پشیمان میشوی ها! يك فکر بکن به بین که چه حرفها بمن میفرمائی

سکینه خانم من فکرهام را کرده ام دیگر جای فکری از برام نمانده است. برو هر چه میتوانی بکن نکنی از تو کمتر کسی نیست!

آقا حسن (دلشک شده) خوب! بازئی سرتو بیاورم که در همه داستانها گفته شود مزه اش تا روز مرگ از کامت بیرون نرود (یا میشود)

آقا حسن (متعجب) بلی خانم شناختم. فرمایشت را
بفرما من بنده تو ام غلام تو ام نوکرتم چاکرتم

سکینه خانم خیر آقا حسن تو نه بنده من باش نه
غلام من. تو برادر دنیا و آخرت من باش از من دست
بردار. من ترا برای همین مطالب خواستم سخن من برای
شما این بود

آقا حسن (متحیر شده) خانم چرا مرا بنده گی قبول
نمیکنی؟ از من چه خطائی سرزده است؟

سکینه خانم هیچ خطائی سرزده است. سخن آشکار
بهتر است. شنیده ام تو پیش عمه ام خواستگار
فرستاده از بابت من. او هم عبت راضی شده بشما قول
داده است. اما عزیز من بتو میگویم من هرگز اهل این
کار نیستم از این خیال بیفت. بعد از این دیگر اسم مرا
بزبان نیار و این حرفها را نزن

آقا حسن خانم چه میشود که؟ دلایلش را بفرمائید
بفهمم که چرا من لایق خدمت شما نیستم

سکینه خانم دلایلش پیش خودم است. حرف من
همین است که از من دست بردار

نامرد را صدا کند بیاید اینجا. خودم میگویم از این خیال بیفتند. گل صباح! (گل صباح حاضر میشود) گل صباح برو پیش آقا حسن تاجر خلوقی بگو "یک ضعیفه برای کار بسیار لازمی ترا خواسته است". اما اسم مرا بروز نده (گل صباح میرود. بعد رو میکند بعزیز بیک) عزیز بیک بخدا که هنوز بچه از دهنت بوی شیر میآید. برو آینه نگاه کن به بین از خشم چشمهات را خون گرفته است. چرا اینقدر کم حوصله؟ این پدر نامرد که مرا بزور نخواهد برد

عزیز بیک حرفهای شما راست است اما چه فائده که دل من آرام نمیگیرد

(درینحال صدای پا میآید. عزیز بیک میرود اوطاق دیگر. سکینه خانم چادر سر کرده روش را میگیرد می نشیند. گل صباح و آقا حسن داخل میشوند)

آقا حسن سلام علیکم!

سکینه خانم (آهسته) علیکم السلام! اقا حسن برادر میشناسی من کیم؟

آقا حسن خیر خانم میشناسم

سکینه خانم آقا حسن من سکینه خواهر حاج غفورم. بشناس

شوهر خواهم کرد؟ نه باو شوهر میخوامم بکنم ونه
بدیگری. خانه خودم خواهم نشستم. تو پا شو برو
سفارش مرا باقا حسن برسان

زبیده تو بچه دختر عقلت نمیرسد خیر خودت را
نمیدانی. من هرگز دیگر پیش او نخواهم رفت واین
حرفها را هم باو نخواهم گفت که دختر رضا نمیدهد.
من ترا دادم ورفت. دیگر زیاد حرف نزن خودت را
خسته مکن (پا میشود راه میافتد می رود)

سکینه خانم (دل سوخته) ای وای خدا! این چه
میگوید؟

(زبیده از در بیرون رفته دور میشود. عزیز بیک از اوطاق بیرون آمده)

عزیز بیک حالا دیدی اضطراب من بجا بود یا نه؟ من
میروم

سکینه خانم کجا؟

عزیز بیک میروم آن پدر نامرد آقا حسن را بسزش
برسانم. دیگر طاقت ندارم

سکینه خانم توجه کارداری؟ نرو! وا ایست! از دستت
خطا در میآید. من خودم حالا آدم میفرستم آن پدر

گرفتند بزنگه دادند. و حال آنکه بهمه اهل شهر معلوم شد که این عمل حيله بوده است. تو مگر از آقا رضا پُر زورتری که هرگز دادش بجائی نرسید؟ از حيله وکلای شیطان خیالِ مملکت غافل. هیچ کسی میتواند از عملهای اینها سر در ببرد* بفهمد که چه میکنند چه میکنند؟ مگر من بمیلِ خاطر قول میدهم می بینم چاره نیست میگویم باز بخوشی کنار بیایم بهتر است*.

سکینه خانم اگر حقّ من همه از بیخ سوخت میشود من بآقا حسن شوهر نخواهم کرد. برو حالیش کن بگو دختره راضی نمیشود.

زبیده سکینه این حرفها را نزن. من خیال ترا فهمیده ام. مقصود تو اینست بروی زن عزیز بیک بشوی خون مارا بخون اهل ظلمه بیامیزی اهل ظلمه را بیآری سرِ خانه ما بنشانی روح همه مُردهای مارا از خانواده ما بیزار کنی برای خودت نفرین کننده بسازی. هرگز هیچو کاری تا امروز در خانواده ما دیده نشده. دختر تاجر مؤمن و متقی کجا زنِ اهل ظلمه شدن! کجا!

سکینه خانم از کجا بشما معلوم شد من بعزیز بیک

* La phrase comprise entre les deux signes * n'appartient qu'au texte persan.

میکند خویش و قومهاش هم بحرف او قوت میدهند
تصدیق میمایند حق ترا گم میکنند. دلیلش
اینست^(۱). دلیلش طمع کاری و شیطان خیالی مردم که
فکر و ذکرشان خوردن مال صغیر و کبیر است. تو از کجا
خبر داری؟ دلیل را که گوش میدهد؟

سکینه خانم بسیار خوب! بگذار گم بکنند گوش
ندهند. نفهمیدیم يك نفر صیغه خدمتکار چه طور
میتواند بارت می شريك شود. گویا که دیگر در ولایت
حق و حساب نیست هر که هر چه بکند دل بخواه
است!

زبیده آچم از حیلۀ مردم هرگز میتوان سر در کرد؟
زن حاجی رحیم در دولت حاجی رحیم چه حق داشت؟
دوازده هزار تومان نقد و يك چّام از پسرش آقا رضا
گرفتند بزنکه دادند. و کیلش با حیلۀ بیله هبه نامه
دُرست کرد بیرون آورد که حاجی رحیم در زنده گی
خود دوازده هزار تومان نقد و يك چّام بزانش هبه
کرده است. پنج و شش نفر هم در این باب شهادت
دادند. از بیچاره آقا رضا بداد و فریاد پولها و چّام را

(۱) Toute la phrase qui suit est ajoutée par le traducteur : elle ne se lit pas dans le texte turc.

وای! زمانه برگشته است! دخترهای زمانه ذرّه شرم و حیا در رویشان نمانده است! سکینه من مثل تو دختره چشم سفید ندیده ام. ما هم يك وقتی دختر بودیم بزرگ داشتیم از شرم و حیا نمیتوانستیم پیش روی بزرگها مان سر بلند کنیم. از بی آبروی شماها است که طاعون و وبا از ولایت گم نمیشود

سکینه خانم خیر و با و طاعون از نادرستی مردان حرامزاده است. پدر نامردی اسم شصت هزار تومان شنیده بخاطر او پی من بلند شده بخواستن من طالب میشود. اگر نه از راه میل و محبت که نمیخواهد مرا ببرد. اگر او مرا میخواست چرا در زنده گی برادرم يك کلمه دهن باز نمیکرد حرفی نمیزد?

زبیده زنده گی برادرت شاید در فکر زن بردن نبود. نقل شصت هزار تومان را خوب بخاطرم آوردی. هیچ میفهمی که اگر باقا حسن شوهر نکنی شصت هزار تومان هم سوخت خواهد کرد?

سکینه خانم چرا سوخت خواهد کرد? دلینش چه چیز است?

زبیده هم چرا? آن هم می رود با زن برادرت دست بیکی

وآشنائی دارد. دیگر بهتر از این شوهر از کجا پیدا خواهد کرد؟

سکینه خانم اگر آقا حسن سر تا پای مرا جواهر بریزد من زن او نخواهم شد. برو بگو از این خیال بیفتند

زبیده هچو کاری دیگر هرگز نخواهد شد. توجه کاره که بتوانی از حرف من در بروی. مردی همه زندهای منتخخص ولایت را نزد من فرستاده بود. من بچه که نیستم عقم قبول کرد مصلحت ترا در آن دیدم قبول دادم. حالا میخواهی مرا میان مردم خفت بدی؟ من هم آخر بقدر خودم اسم ورسم دارم آبرو دارم آدمی بودم

سکینه خانم برای ایفکه با سم و آبروی تو ضرر نخورد من باید تا عمر دارم خودم را سیه روز کنم! تکلیف غریبی میکنی بمن عمه. بخدا اگر بخواهد همه عالم خراب بشود من با آقا حسن نخواهم رفت نخواهم رفت. من گفتم. شما خودتان بایش حالی بکنید از این خیال بیفتند. اگر نه خودم صد اش میکنم هزار تا هم فحش و گره رو بروش میگویم. از سگ بی آبروترش میکنم راهش میاندازم

زبیده (دو دستی روی خود را خراشیده) وا! وا! خدا!

زبیده بچشم! مگر شوهر نخواهی کرد؟

سکینه خانم نه خیر نمبخوام شوهر کنم!

زبیده (نیم خند) خیلی کسها مثل شما نه خیر گفتند اما آخر باز کردند

سکینه خانم عه بخدا شوخی نمیکنم. من و آقا حسن مُحال است آسمان یکجوب برود. بالمره از این خیالها بیفت (1)

زبیده نمیشود دختر برادر عزیزم. آدمهای معتبر ولایت را با ما دشمن میکنی

سکینه خانم بجهنم که دشمن بشوند! من از رویت آقا حسن بدم میآید. اگر به بینم زهره رگ میشوم

زبیده چرا؟

سکینه خانم آدم نادرستی است

زبیده نادرست است بدیگران برای ما خیلی خوب است. در تجارت سررشته دارد دولت زیاد دارد پول پیداکن است با همه معتبران ولایت خویش وقوی

(1) Le texte persan est altéré en cet endroit.

نشنیده زن برادرم مدعی ارث شده میخواهد با من
مرافعه کند؟

عزیز بیک بلی شنیده ام. اما حالا عقل دُرستی سرم
نیست. عجب ات بیاید بَرود بعد من وکیل پیدا میکنم.
(در این حال صدای پای میآید. عزیز بیک می رود باو طاق دیگر. زبیده
عجبه سکینه خانم داخل میشود)

سکینه خانم عجب جان سلام!

زبیده عليك السلام سکینه! چه میکنی؟ احوالت
خوب است؟

سکینه خانم از کجا که خوب است! عجب من گئی بتو
اذن دادم مرا باقا حسن شوهر بکنی؟ من حالا دیگر نه
پدر دارم نه برادر خودم وکیل خودمم

زبیده خجالت بکش! خجالت بکش! بتو چه؟ برای تو
شوهر لازم است بهر که میدهند تو هم میروی. دختر
بچه هارا زببندده نیست پیش بزرگشان هیچو حرف
بزنند. قباحه دارد از شما! حیف است!

سکینه خانم خیر! البته حرف میزنم! دیگر اختیار
خودم را که از دست نمیدهم. هیچکس نمیتواند مرا
بشوهر بدهد

عزیز بیک خیر بخشید من هرگز باین حرفها دیگر ساکت نمیشوم. یا باید همین حالا بفرستی عته ات را صدا کنی همچو که بگوش خود بشنوم بگوئی که تو زن آقا حسن خواهی شد یا اینکه من باید امروز بکشتن آقا حسن مگر به بندم هر چه بادا بادا! حسن پیله ور چه کاره است! خواسته باشد یا توی کفش من بکند اسم نامزد مرا ببرد و یا سر راه من بیآید. بخدا که حالا میروم با همین عته رودهاش را در می آورم

سکینه خانم خیلی خوب! من الان میفرستم عته ام را صدا کنند بیآید اینجا میگویم "من هرگز زن آقا حسن نمیشوم و نخواهم شد". وقتی که عته ام آمد تو برو آن یکی اوطاق و ایست بگوش خود بشنو. گل صباح!

گل صباح بلی

سکینه خانم گل صباح برو عته ام را صدا کن بیآید اینجا

(گل صباح میرود) خوب! حالا بگو به بینم ما که را وکیل تعیین بکنیم

عزیز بیک از برای چه؟

سکینه خانم وای! باز میگوید از برای چه! مگر

سکینه خانم (متعجب) من بکجا رساندم؟ مگر چه
واقع شده است که همچو کج خلق و غضبناک شده؟

عزیز بیک سکینه خانم گوش کن. تو خودت میدانی
که من دو سال است از مکتب بیرون آمده ام بدر
عشق تو گرفتار شده نتوانسته ام از خانه یا بیرون
بگذارم. هر قدر برادرت بمن ستم کرده بجدائی ما تلاش
میکرد من همان قدرها پاداری نموده جورِ او را میکشیدم
وروز بروز بر محبت من میافزود و باین امید که وصال تو
بمن میسر خواهد شد بهمه جور و جفاها صبر میکردم.
کنون که زمان وصلت نزدیک شده خیال مرا خوش کرده
طوری آرام گرفته بودم باز معلوم میشود که میخواهند
مرا بد بخت کنند.

سکینه خانم چه میگوئی؟ واضح تر بگو به بینم مطلب
چه چیز است؟ من که نمی فهمم

عزیز بیک چرا نمی فهمی؟ مگر خودت خبر نداری؟
دیروز آقا حسن تاجر زین مَلِك التجار را با زین کدخدای
وزن مَلا باقر نزد عَمّه ات فرستاده خواستگاری ترا کرده
اند. عَمّه ات هم قول داده است!

سکینه خانم ووی! عَمّه ام حرف بیخودی زده باشد
آنکه بشنودگی است؟

خدا کارهای شمارا صورت بدهد بزودی بآرزوی خود
برسی

سکینه خانم دلت چه میخواهد؟ چه نذر میخواهی
بکنم از برات؟

گل صباح نذر کن انشاء الله کارهایتان که صورت
گرفت پولترا تمام وکمال گرفتگی خرج عروسی مرا هم
بکشی شوهرم بدی. دیگر دل من چه میخواهد؟

سکینه خانم بسیار خوب! دعا کن نزاع مان زودتر
تمام بشود ترا هم شوهر میدهم. حالا پا شو برو عزیز
بیک را صداش کنی بیاید اینجا به بینم او چه میگوید.
حاکم شرع آدم فرستاده پیغام کرده بود که وکیل
بگیرم بفرستم مرافعه کند. حالا که من در این ولایت
غیر از عزیز بیک کسیرا ندارم بجز بیک نفر عمّه. آن هم
زن است از دستش چه بر میآید؟

گل صباح (بیرون رفته زود بر میگردد) خانم اینست عزیز
بیک خودش میآید

(زود سکینه خانم پنجره را پائین میکند و عزیز بیک داخل اوطاق
میشود)

عزیز بیک (تند) سکینه خانم آخر کار مرا باینجاها
رساندی!

میدانم در پیش خدا چه گناهی کرده ام همیشه اسباب
فراهم میآید برای آنکه بخت من بسته شود

گل صباح خانم برای چه همچو خیالها را میکنی؟
بخت تو چرا بسته میشود؟

سکینه خانم گل صباح تو خودت که خبر داری من
برای عزیز بیک بی اختیارم. بیچاره در مدت دو سال
دُرست پیش مرحوم برادرم قربان صدقه میرفت که مرا
ببرد برادرم راضی نشد که پسر اهل ظلمه است نوکر
باب است. حالا که برادرم مُرده اختیارم دست خودم
افتاده میخواستم پولها را بگیرم آسوده تدارکرا بینم کام
دل حاصل کنم. این بیخیا زنی برادرم از اینجا مدعی
درآمده رسیدن پولرا بناخیر انداخته است. حالا
باید مشغول مرافعه بشویم

گل صباح خانم مگر زن برادرت در ارت حق ندارد؟

سکینه خانم خیر! چه حقی دارد؟ زن عقدی نبود
که ارت ببرد. اولاد هم ندارد که شریک میراث بشود.
اما میدانم بچه مدعی شده است.

گل صباح خانم هیچ خیال نکن. انشاء الله چیزی
نمیتوانند بکنند. ندی برای کنیزت بکن دعا کنم

حکایت وکلاء مرافعه

مجلس اول

واقع میشود در خانه حاج غفور تاجر مرحوم

(سکینه خانم هشیمة حاج غفور جلو پنجره ایستاده کنیز خود گل صبحرا صدا میکند)

سکینه خانم گل صبح گل صبح هوی!

گل صبح (داخل شده) بلی خانم چه میفرمائید؟

سکینه خانم گل صبح هیچ خبر داری که این بیگیا زن برادرم بسر من چه میآورد؟

گل صبح خیر خانم من از کجا خبر دارم؟

سکینه خانم نزد حاکم شرع آدم فرستاده پیغام کرده است پولهاییکه از برادرم در پیش او امانت است بمن ندهد. با من ادعا دارد که باید پولها باو برسد. ترا بخدا گل صبح همچو کاری هم در دنیا شدنی است؟ من

حاکم شرع

چهار نفر سرباز بدل وقهرمان وغفار ونظر نامان

حاشیه نشینان محکمہ مرافعه آقا رحیم آقا جبّار آقا بشیر

وآقا ستّار نامان

فرّاش باشی

زینب .. متعه حاجی غفور

طفلِ هفت ماهه

اسد . نوکر حاکم شرع

افراد اهل مجلس

سکینه خانم خواهرِ مرحوم حاجی غفور دختر
هجده ساله

گل صباح⁽¹⁾ ... کنیزوی

عزیز بیک ... نامزدِ سوکلی او

زبیده ... عمّه اش

آقا حسن تاجر

آقا کریم دلال باشی

آقا سلمان پسر الچی وکیل مرافعه

آقا مردن پسر حلوی وکیل مرافعه

آقا عباس برادر زینب منعه حاجی غفور مرحوم

نصیر فرّاش

داروغه بازار با چهار نفر عمده هپوشیدا قربانعلی
و حنیفه⁽²⁾ نامان

(1) Le texte turc porte toujours صبا گل, leçon qui se lit aussi mais rarement dans la version persane.

(2) Ce nom est écrit ici خلیفه, mais il se retrouve plus loin sous sa véritable forme حنیفه qui est celle du texte turc.

تمثیل

ترجمهٔ میرزا جعفر قراجه‌داغی
در بصیرت و هوشیاری حاکمان و مأمورین
و تقلب و حیلۀ مبدّرین و مزورین عمّال

۱۲۹۱

حکایت و کلاء مرافعه

تمثیل عجیب که گذارشش در سه مجلس
بیان شده با تمام میرسد

اورا بجا بیاورید همیشه بامر ونهی او مُطیع بشوید^(۱)
رسوم بنده‌گی و آداب انسانیت را یاد بگیرید. مگر
همیشه نوید کسانی که دزدی و دلاکی نمیکنند و بصنعت
و تجارت مشغولند چه قدر آسوده و خوش گذران
هستند؟

(۱) Tout ce qui suit est ajouté par le traducteur persan et ne se trouve pas dans le texte original.

به پول گرفتن راضیم . بسیار خشنود هم میشوم که پول
بگیرم

دیوان بیکی (مشهدی قربان) مشهدی! پسر تو مقصر
است . من نمیتوانم این عمل را بالمره بیوشانم اما پس از
آنکه این نمسه را تو راضی کردی بیک بهانه از امنای
دولت توقع توانم کرد که تاروردی را بخشند . بیشک
بخشیده میشود

تاروردی آقا بچه بهانه توقع خواهید کرد؟

دیوان بیکی مینویسم از احمق این عمل از او سرزده
است

تاروردی (تعظیم کرده) بلی آقا چنین است . دورت بگردم!

دیوان بیکی ای جماعت الحال برای شما عبرت باشد .
دیگر وقت نیست منتقل بشوید بر اینکه شما مردمان
وحشی نیستید . از شما قباحت دارد پی کارهای بلند
بشوید اینقدر حریص و راغب دزدی و دُکلی شدن بس
است . هیچ میدانید دولت روس چه خوبیهها بشما
کرده و شما را از چه نوع بلاها محافظت میکند؟ بر شما
لازم است که بزرگ خودتانرا بشناسید حق ولینعمتی

بیرس ” ازین دو نا جوان کدام یکی را میخواهی شوهر
کنی؟ ” (مترجم از دختر میپرسد)

پریزاد (مترجم) بدیوان بیکی عرض کن ” من هرگز
بتاروردی نمیروم اگر بخواهند مرا بتاروردی بدهند
بیشک خودم را هلاک میکنم ”

مترجم (بدیوان بیکی) دختر تاروردی را نمیخواهد

دیوان بیکی پس معلوم میشود میخواهد ببایرام برود .
مشهدی قربان ! دست از این دختر بگش بگذار برود
ببایرام . پیدا است که پسرۀ زیرکیست منمم اورا یساو
خود میکنم بکار شما هم میخورد

مشهدی قربان آ دَوْر سرت کردم ! نخواستم دست
کشیدم کاش که پسر مرا ازین خطا برهانی !

دیوان بیکی (رو بنوق کرده) جناب فوق ! راضی هستی
این عمل را بصلح کوتاه کنی ؟

فوق چه طور صلح آقا ؟

دیوان بیکی یعنی پول بگیری ازین پسره دست بکشی

فوق پول بگیرم دست بکشم ؟ چشم آقای دیوان بیکی

بایرام برای آنکه میخواست خاطر خواه مرا از دستم بگیرد

دیوان بیکی مگر خاطر خواه تو اینست؟ (اشاره پیریزاد میکند)

بایرام بلی اینست دُور سرت کردم!

تاروردی آقا قربان سرت! مرا از راه در بردند. من یک نفر آدم فقیر آرام بودم گفتند "تو ترسوئی" من هم از ترس این که بمن ترسو نگویند بر اه زنی رفتم

دیوان بیکی احمق! اگر بتو ترسو میگفتند چه میشد که خودت را بمهله انداختی؟

تاروردی آدورت بگردم! آن وقت دختره مرا نمیخواست. این دختر را که می بینی دختر عمو و نامزد من است. بمن گفتند "اگر بهادری نکنی اسم در نیآری هرگز این دختر بتو زن نخواهد شد" من هم از جا در رفته بر اه زنی رفتم. از قضا بخرس پدرسگ صاحب دُچار شدم

دیوان بیکی بایرام! تو بسیار بد کاری کرده. اما چون بمردانگی بتقصیر خود اقرار آوردی از گناه تو میگذرم بشرطیکه من بعد ازین کارها نکنی. مالون! از دختره

تاروردی آقا دندانم درد میکرد حجامت کرده ام

دیوان بیکی خیر عزیز من جای ناخن خرس است.
قزاقها به بندید دستهای این را

تاروردی (روی پای او افتاده) آقا والله من پیش ازین هرگز
بدزدی نرفته بودم بعد از بنهم دیگر هرگز نمیروم
(قزاقها میخواهند دستهای تاروردی را به بندند)

مشهدی قربان ای امان نگذارید! که هلاک میشوم.
روشنی چشمم همین یک پسر را دارم (تراکه و زنهای میروند
تاروردی را از دست قزاقها بگیرند)

دیوان بیکی (زود طپانچه اش را بالا کرده) برگردید! هر کس
پا پیش بگذارد شکمش را پر دود خواهیم کرد (همه تراکه
و زنهای عقب میکشند)

دیوان بیکی (بقزاقها) ببندید بازوهای این را (قزاقها
بازوهای تاروردی را می بندند) بایرام! تو آزادی

بایرام آقا مقصر منم. بعرض من گوش کنید

دیوان بیکی تو چرا مقصری؟ چه میگوئی؟

بایرام آقا تاروردی را من یاد داده بدزدی فرستادم

دیوان بیکی چرا؟

بایرام (آهسته به پریزاد) پریزاد تو هم حالا برو تا به بینم
چه باید کرد. وقتیکه دیوان بیکی آمد میخواستم عرض
بکنم (درین بین دیوان بیکی وارد میشود)

دیوان بیکی (بصوت بلند) شمشیرها از غلاف بیرون
بکشید! نگذارید کسی از جایش حرکت کند! (سکوت
میکند) جناب فوق پیش بیآ. به بین آدمیکه در همیشه
بشما دُچار شده بود میان اینها میتوانی بشناسی؟

فوق چشم! جناب دیوان بیکی نگاه کنم به بینم (بنا
میکند یکی یکی بروی مردم نگاه کردن. تاروردی پشت بوی میکند. فوق
ببازوش میچسبد)

تاروردی مرا برای چه میگیری بنده خدا؟

فوق روت را اینطوری کن. چانه ات را چرا بسته؟

تاروردی دندانم درد میکند

فوق (بروی او نگاه کرده) آقای دیوان بیکی این همان آدم
است

تاروردی آقا دروغ میگوید. من سه سال است علید
بودم دو ماه است هم ناخوش بستریم

دیوان بیکی الان معلوم میشود (دستمال سرش را تکان داده
میاندازد زمین) این جای زخما روی تو چه چیز است؟

نکن! وا ایست جای خود! به بینم ترا از دستِ یساول
دیوان بیکی که میتواند بگیرد ببرد?

مشهدی قربان با دیوان بیکی مارا مترسان رودهاترا
بیات می چیم^(۱) (تَنَه اشرا کشیده پیش میرود. کریم هم تنه کشیده
بسر هدیگر حله میکنند. داد و فریاد بلند میشود. تراکه‌ها میانه
افتاده سوا میکنند. درینحال تاروردی سرشرا پیچیده میرسد)

تاروردی که میتواند نامزد مرا اینجا نگاه ندارد?
والله هه‌را درینجا میکشم ریز ریز میگنم (مردم جلوشرا
مگیرند) وایلم کنید! والله هه‌را ریز ریز خواهم کرد!

کد خدا آ تاروردی چه میگوئی؟ یساول دیوان بیکی را
ریز میکنی?

تاروردی یساول دیوان بیکی یعنی خیلی آدم است.
من از خود دیوان بیکی و غوبورناتور و نچالندک هم نمیتروسم.
اون! جای زخم چه بد درد میکند! گویا که کاردش
میززند

مشهدی قربان ای زنهار دیگر قال و قیل نکنید بروید
بیرون

(۱) Il faut sans doute lire مپیچیم, littér. : "j'enroulerai tes boyaux
autour de tes pieds, je l'étriperai."

پریزاد منہم بی شُبہہ خواہم مُرد . می ہرگز زین
تاروردی نمینوانم بشوم (درینحال مادر شوہر پریزاد وسایر
تراکدہا داخل میشوند)

صَوْنَا (مادر شوہر پریزاد) ای دخترای بی شرم! اینجا چه
کار داری؟ تو باین منزل بیگانه پیش آدم غیر چرا
آمدہ؟ برو بیرون! جوامرک شدہ بیرون برو!

کریم (درینحال رسیدہ) ای زَنکہ نَفست بگیرد! می
ہرگز نمیگذارم تو آن دخترہ را از اینجا بیرون بکنی .
تاروردی را دلش نمیخواهد . بزور نمیتوانید این را باو
بدهید . دخترہ مالِ بایرام است

مشهدی قربان بتو چه دخل دارد باین عملها دخیل
بشوی؟ تو چه کارہ؟ دخترِ برادرِ خودم است اختیارش را
دارم . بہر کہ میخواہم میدہم تو پُرچانگی نکن

کریم تو هیچ وقت حق نداری بآن دخترہ بزرگی
کنی

مشهدی قربان بتو معلوم میکنم کہ بزرگی میتوانم
کرد یا نہ . دخترہ بیا برو بیرون!

کریم بہ بینم چه طور معلوم میکنی . دختر حرکت

تِه چاه است . من برای دیگری چاه کُندم خودم بچاه
افتادم . اکنون تو راضی میشوی که من خودم را بدنام
کرده ام چو غولی بسر خود بگذارم ؟ تاروردی را نشان
بدهم ؟

پریزاد نشان بده . من از دست او بجان آمده ام

بایرام هیچ غصه نخور انشاء الله اگر مُردم باین زودی
ترا خوش بخت میکنم

پریزاد آخ بایرام ! خوش بختی من دیگر رفت . سیه
روزی بسیار نزدیک است

بایرام این چه حرفست پریزاد ؟ چه میگوئی ؟ گریه
چرا میکنی ؟ ترا بخدا بگو به بینم سیه روزی نزدیک
است یعنی چه ؟

پریزاد کار از کار گذشته است . تدارک طوی حاضر
شده فرمایش عَوم را هم اعلام کرده اند . یکروز بعد
دست بکارند برای عروسی

بایرام ترا بتاروردی میدهند ؟ خدایا دیوان گن !
ای خدا این چه کاریست ؟ دیگر این ظالم از هر طرف مرا
بد بخت خواهد کرد ؟ والله یا اورا میگوئم یا خود را
بگشتن میدهم

کریم دیگر حرفی غیر از این؟

بایرام غیر از این دیگر حرفی نیست

کریم خوب! میروم (رویشرا آنطرف کرده) غریب آدم است اگر بگریزد گریخته است ها! (میرود)

بایرام (تنها) خدایا زلیخا خواهد فهمید؟ مطلب مرا حالی خواهد شد؟ دیگر روی پریزاد را خواهم دید؟ زلیخا زن حيله کاریست باو اعتبار میتوان کرد؟ اوخ! ای خدا قربانِ گرمّت! پریزاد می آید (درینحال پریزاد داخل میشود وزلیخا هم از آن دور میآید)

بایرام اخ! غزال من آهوی من شکار من! این توئی آمده؟ بیا ببغلت بگیرم. ای دُور سرت کردم! باش تا سیرت به بینم. لال که ترا دیدم همه درد و غم فراموش شد. دردت بجانم! چرا گریه میکنی؟ نور چشمم مبادا از جانب من ترس داشته باشی! نترس حق آشکار خواهد شد من هم خلاص میشوم

پریزاد تا تو خلاص شوی کار از کار میگذرد. ترا چرا گرفتند؟ بنو که بی تقصیر بودی این مصیبت چرا رو داده است؟

بایرام من تقصیری جز این ندارم که چاه گن همیشه

باید بیورت برگردم برای جستی دزدها بنائى بگدارم
ولازم است نمسه فوق خودش هم حاضر باشد

مترجم بلی آقا (بیرون میروند)

بایرام (بکریم یساول) کریم! دیوان بیکی خوب مردی
بوده است اما نمیداند که دوستی من و شما قدیمی
است

کریم یعنی ازینکرنی غرض تو چیست؟ میخواهی و بِلت
کنم در زوی؟

بایرام خیر بدیوان بیکی قول داده ام هیچ جا نمیروم.
مقصودم این نیست

کریم مقصودت چیست؟

بایرام خواهش میکنم زود خود را بزلیخا برسانی احوال
مرا باو بگوئی

کریم زلیخا زن نماز؟

بایرام آری

کریم احوالت را بگویم؟

بایرام ایبه!

دلہ برای تو میسوزد ولی چاره نیست عرض و سخنی داری
بگو

بایرام آقا یک عرضی دارم اگر قبول بکنید

دیوان بیکی بگو به بینم چیست

بایرام نمیتوانم جرئت بکنم آقا

دیوان بیکی چرا جرئت نمیکنی؟ بگو به بینم

بایرام آقا اگر اذن بدهید میخواهم حلیت بخوام

دیوان بیکی با پدرت؟

بایرام (شرمگین) خیر

دیوان بیکی با خویش و قومت؟

بایرام خیر. اما اگر ممکن نشود اختیار با شماست

دیوان بیکی (روش را آنطرف کرده) نمیدانم این فقیر چه

دردی دارد (بعد ببایرام متوجه شده) قول بده فرار نکنی

رُخَصَّتْ میدهم

بایرام بخدا که فرار کن نیستم

دیوان بیکی ای یساول کریم! دستهای این را باز کن

خودت هم آنجا بنشین که فرار نکنند. ای مکالمون! من

بایرام من که گفتم رفیق ندارم

دیوان بیکی رفیق داشته. ترا گذاشته اند در رفته
اند

بایرام هرگز این کار با دزدی کردن درست نمیآید. دزد
تا چاره دارد رفیقش را وید نمیکند پس از راه زدن از هم
سوا نمیشوند. اما شما این را از کجا خواهید دانست؟
یقین است که شما هرگز بدزدی نرفته اید

دیوان بیکی هرچند من بدزدی نرفته ام اما دزد زیاد
گرفته ام میدانم راست میگوئی

بایرام آقا اگر من مقصر میشدم چنانکه عادت دزدان
است جنگ نکرده گیر نمی افتادم

دیوان بیکی راست است. پس مقصر کیست؟

بایرام درست نمیدانم. اما اگر بدانم هم گفتنش
بسیار مشکل است

دیوان بیکی چرا؟

بایرام برای آنکه آدم چه طور میتواند امثال و اقربان
خود را بدست بدهد؟

دیوان بیکی پس میخواهی تنها بدبخت بشوی؟ من

دیوان بیکی میشود تجسس نموده پیدا کرد

کد خدا از کجا توان یافت؟ همه گریخته قایم شده اند

دیوان بیکی اگر تقصیر ندارند چرا میگریزند قایم میشوند؟

کد خدا زنها همه پشت آلاچیق گوش میدادند البته بانها خبر میدهند که دیوان بیکی میخواهد شمارا بگیرد آنها هم از ترس نمیشود که بگیرزند؟

دیوان بیکی خوب! تو هم برو پی کارت. از این حرفها بهیچ وجه کاری ساخته نخواهد شد. همه خواهند گفت "نمیدانیم چیزی نفهمیده ایم جائی نرفته ایم". چاره چیست؟ چه باید کرد؟ ای قزاقها دوستا قرا اینجا بیآورید (قزاقها بایرام را دست بسته حاضر میکنند) تو بی تقصیری خودرا بچه دلیل اثبات میکنی؟

بایرام آقا شما ولایتها دیده اید بزرگی کرده اید فکر بکنید به بینید من تنها میتوانم براه زنی ویا آدم تحت کردن بروم؟

دیوان بیکی ده! پس رفیقهات را چرا نمیگوئی؟

همه کس میتوانند یکپرا بگیرند. ازین لازم نمی آید که خرسها و میمونها عژاده سوار شده محالاً ترا گردش کنند

دیوان بیکی حالا دزدهارا نشان نخواهید داد؟

نجف آقا دزد کجاست که نشان بدهیم؟

دیوان بیکی دزدها معلوم است طریق گرفتن آنها را هم خود میدانم اما برای شما بد خواهد گذشت

نجف لِحْکُمُ اللّٰه! از تقدیرات قضائی نمیتوان گریخت

دیوان بیکی ده! پس از پیش چشمم گم شوید. این قدر وقت هم عبت اوقات خودم را صرف شماها کردم خودم خوب میدانم که چه باید بکنم (هگی بیرون میروند)

دیوان بیکی (پیش خود) چه بکنم؟ ظاهراً همچو مینماید بایرام مقصر نباشد اگر چه گذارش بتقصیر او بسیار دلالت میکند. ای کدخدا تو آن بچهائی را که بجمعیت شیاطین دُچار شده اند میشناسی؟

کدخدا نمیشناسم آقا

دیوان بیکی نشنیده کی ها بوده اند؟

کدخدا آقا مردمان تراکه از کجا خواهیم شنفت؟

مترجم (اشاره بطرف خرس کرده) دیوان بیکی میفرماید
اینست شاهد که من بیجا نقل نمی گویم

نجف خوب! این شاهد ادای شهادت بکند به بینم
مترجم (بدیوان بیکی) آقا! عرض میکنند که خرس ادای
شهادت بکند به بینم

دیوان بیکی (تند کرده) مگر خرس ادای شهادت
میتواند بکند؟ فو مالون تو احمق! هم اینرا بمن باز
میگوئی! مگر خودت نمیتوانی جوابش را بدهی؟ ماطوی!
تو که ترکی میدانی؟

قزاق (بیانگ بلند) هرگز نمیدانم آقا

دیوان بیکی از قزاقها کسی است بداند؟

قزاق هرگز کسی نیست بداند. از فوج مُره بیست
ویکم سوتنیفون قزاق میخواست زبانی یاد گیرد

دیوان بیکی نفست بگیرد! خیلی لازم است که
میخواست یاد بگیرد (رو بنجف کرده) آجانم خرس چه
طور میتواند ادای شهادت بکند؟

نجف ما که نگفتیم آقا. شما خودتان خرس را آوردید با
ما روبرو کنید. جنکل شمس الدینلو خرس زیاد است

دیوان بیکی بجهتم! الحال دزدهارا بدهید بعد هر چه
میتوانید بکنید

نجف از زمین خالی که نمیتوان دزدی ساخت. بجهای
ما کسی را لخت نکرده اند

دیوان بیکی مالوف! چه باید کرد؟ راستی. راستی اینها
بحرفهای من باور ندارند

مترجم والله آقا بقدر سر موئی باور نمیکند

دیوان بیکی (رو بقزاق کرده) ماطوی! برو بیساولها بگو
که آن خرس را بکشند بیآورد اینجا

قزاق چشم! (میرود)

دیوان بیکی (بنجف) من الحال ثابت میکنم که حرفهای
من راست است ملقانیها نساخته اند

نجف آقا عبت زحمت نکشید. چیزی که اصل ندارد
کجاش را اثبات خواهی کرد?

(درینحال یساولها خرس را میآورند)

دیوان بیکی (مترجم) مالوف! بگو دلیل اینکه من بیخود
نمیگویم اینست

دیوان بیکی خدایا اینها چه طایفه است! حال بیا
باینها مطلب حالی کن بایرام هرگز گردن نمیگیرد. اینها
هم آشکارا میخواهند بمن مشتبه کنند. خوب! آن
بچه هارا که بجمعیت شیاطین دُچار شده اند بمن
بنمائید

نَجف میخواهی چکنی آقا؟

دیوان بیکی لازم دارم

نماز آقا بحرف دشمنان مارا بتهمت نینداز

دیوان بیکی کدام دشمنان؟

نماز این همه امیرلو در چار دور ما دشمن است

دیوان بیکی ای جان من خبر سوارهای پائین را تاتارها
بمن نداده است. ملقانیها گفته اند

نماز ملقانیها از همه زیادتر با ما دشمن است همیشه میان
ما و آنها سر زمین و خاک جنگ وجدل میشود. اکنون
هیچو معلوم است همچو بطور استادی سخن ساختن
و شیطان کاری از اینها بوده. در سر هیچ مسلمانان هرگز
این قسم شیطان فکری نمیشد. من بعد بملقانیها
خدمت کردن بالای چشم

نجف آقا شما دنیا دیده اید عقل دارید. هیچ شده
است که خرس و میمون و گورکن عرّاده سوار بشود شهر
بشهر سیاحت کند؟

دیوان بیکی من مگر میگویم خرس و میمون عرّاده
سوار شده بودند!

نجف پس چه طور گفتی آقا؟

دیوان بیکی من گفتم حافظ آنها سیاحت میکرد

نجف در عرّاده؟

دیوان بیکی بلی

نجف تنها؟

دیوان بیکی خیر با جانوران خودش

نجف مگر او پادشاه جانوران است؟

دیوان بیکی این سؤاها دیگر بتو نمیرسد بعقل خودت
زور بزنی

نجف من بعقل خودم زور نمیزنم. اما خرس و میمون
عرّاده سوار شده بسیاحت نمیروند. یقین است که
شیاطین بوده اند با این شکل نمایان شده اند

فندق وگردو جوال جوال خدمت ایشان میآریم
پذیرائی دیوان بیکی بغراخورشان او سرچشم ما

مترجم (بدیوان بیکی بزبان روسی) اقا! نجف عرض میکنند
که "وقت گردو و فندق جوال جوال خدمت شما خواهیم
آورد ولایق شأن شما پذیرائی وراه آورد شمارا بعمل
میآوریم"

دیوان بیکی (خشمناک) مردکه چه نامربوطات میگوید!
گردو و فندق را من میخوامم چکتم؟ راهنمائی آنها برای
من چه لازم است؟ من راهیکه آمدم خودم بهتر از تو
بکدم احتیاج برانمائی شما ندارم. شما دزدهارا بمن
بدهید

نجف چه دزد آقا؟

دیوان بیکی چه طور چه دزد؟ يك ساعت است با تو
حرف میزنم باز میپرسی چه دزد!

نجف آخر من هم خدمت شما عرض کردم آقا بچههای
ما سرکسی نریخته اند الا اینکه بجمیّت شیاطین
برخورده اند

دیوان بیکی تو که همه را جفنگیات حرف میزنی

دیوان بیکی بگو منمهم آنرا میخوام

نجف چند نفر از بچه‌های اوبه‌مان روز چهارشنبه
برای آبیاری کشت بگرمسیر رفته بودند. بجمعیت
شیاطین بر میخوردند. شیاطین‌ها میان عرّاده برای
خودشان میرفتند اینها اجتی کرده بسوی عرّاده تفنگ
انداخته اند که جّمها بترسند فرار کنند. میبایست
باسم الله بگویند نگفته اند. جّمها خشمناک شده
چون بهر شکل میتوانند بروند بشکل خرس برگشته
بر سر اینها ریخته دندان گرفته اند. حالا دشمنان ما
این را يك نقلی ساخته بزرگ جّمها را بوق اسم گذاشته
شمارا سر در کم میگذارند

دیوان بیکی (خشمگین بزبان روسی) مردک‌ها را به بین گردرا
گردو میخواند

نجف (رو بترجم کرده) نفهمیدم آقا چه میفرمایند؟

مترجم دیوان بیکی میفرمایند گردو وفندق در میان
شماها خیلی میشود؟

نجف (مترجم) آری دورسرت گردم! بدیوان بیکی
عرض کن این درّه باسم فندق درّه معروف است معدن
گردو وفندق است. انشاء الله وقت چیدن وتکانیدن

اتفاقاً چند نفر راه زن سرِ عَرَّادَه ریخته اند . در عَرَّادَه هم يك خرس يَنگى دُنیا و يك ميمون بُرازيل و دو تا گورگن بزرگ و جانوران ديگر بوده است . يك راس اسبِ عَرَّادَه هم از تفنگهائی که دزدها مياندازند کُشته شده خرس ينگى دُنیا زخم برداشته ميمون هم گريخته گم شده است . مظنه که اسباب توی عَرَّادَه نيز غارت شده باشد . خرس مجروح در جنگل پيدا شده و يکی از دزدها هم گير آمده است . لئال بنا بر اخبار صريحه معلوم ميشود روزيکه اين اتفاق افتاده است سه تا سوار پُر اسباب و براق وقتی که از اوبه شما پائين ميرفتند ديده اند . بي شك آنها از بچه های شما هستند بايد آنها را لئال بمن بدهيد و الا شما را بدبخت ميکنم

نَجف آقا شما البته آدم با عقلي هستيد که محال باين بزرگی را بشما سپرده اند . دشمنان ما خدمت شما خلاف عرض کرده اند . شما بايد هيچ وقت باين حرفهای واهی باور نکنيد

ديوان بيکی واهی يعنی چه ؟ در میان بلوک من دزدی باين آشکاری واهيست ؟

نَجف آقا حقيقت اين را از من بپرسيد من راستش را بشما عرض کنم

مترجم آقا بایست که اینها همه در یک مرتبه بوده باشند
دیوان بیکی خوب! هر کدام که با عقلتر محسوب
میشود

مترجم همچو میدانم که هگی بیک عقل بوده باشند
دیوان بیکی لا اله الا الله! آخر البتّه یکی از اینها
نسبت بآن دیگرها زبان فهم و سخندان خواهد بود که
باو متوجه شده سؤال و جواب کم. یکدفعه با همه ایشان
که نمیتوان حرن زد

مترجم درینصورت نجف بایست از آنها فهمیده
و سخندان تر بوده باشد چونکه زبان روسی را هم می بلد
است

دیوان بیکی خوب نجف بالاتر و ایستند (مترجم نجف را
سر صف میگنارد) ای نجف حرن را تا آخر گوش کن بعد
جواب بده

نجف چشم آقا

دیوان بیکی (کاغذی از بغلش در آورده) از اهل مملکت
خارجه جناب فوق حافظ جانوران عربضه بمن داده
است که پس پریروز در عرض راه تفلیس با جانوران
خود میآمده است قدری از عرّاده عقب تر بوده است.

است. روز چهارشنبه بیرون رفته آید جمعیت شیاطین دُچار شده آید. جز این چیزی نیست

تاروردی بلی

تراکه‌ها بیشک جمعیت شیاطین راست شده اند و اگر نه میمون و خرس در عرّاده چه میکرد؟

نجف اما تاروردی تو زخم داری بر خیز از اینجا برو. دیوان بیکی اینجا خواهد آمد به بینیم با ما چه حرف دارد (تاروردی پا میشود میرود)

(در بحال دیوان بیکی میرسد. هه سر پا میایستند)

دیوان بیکی (روی کرسی نشسته) کد خدا تو زبان روسی بلدی. به گو به بینم اینها کیستند؟

کد خدا اینها اهل اوبه هستند. این نماز است این نجف است این هم مشهدی قربان است مردیست محترم دولتمند

دیوان بیکی دولتش خیلی لازم بود انشاء الله دولت نشان دادن شما را بشما می‌خایم (رومترجم میکند) کالوف! این حضرات را بمناسبت مرتبه هر کس ترتیب بده مرتبه هر که بالاتر است بالاتر بایستد

مجلس سیم

واقع میشود در حال شمس الدینلو در اوبه میان الاجییق . تاروردی سرش را بسته کدخدا مشهدی قربان نجف نماز وسایر تراکدها نشسته اند

نجف تاروردی! بگو به بینم بسرت چه آمده؟ که زحمت زده است؟

تاروردی آ دَوْرِ سِرْتِ گِردَم! من ولی اروج رفته بودیم گرمسیر جهت آب یاری غلّه . در طاوس درّه بعزّاده دُچار شدیم . ولی گفت " من واروج شوئی شوئی آدمهای این عزّاده را خواهیم ترساند ". تفنگ انداختند گویا آدمها گریختند عزّاده خالی ماند . ولی واروج رفتند اسبان عزّاده را بیاورند . من هم رفتم نزد صندوقهاییکه توی عزّاده بود . اول از صندوق میمونی بیرون جست و از صندوق دیگری خرسی بلند شده مرا بغل گرفته زمین زد خفه میکرد . یک دفعه تفنگی خالی شد . خرس مرا ویدل کرد برخاستم گریختم . پس از آن نه از عزّاده ونه از اسبان اثری ندیدیم . دیگر نمیدانم این چه سِری است

نجف میخواهی چه سِر بشود؟ طاوس درّه جای اجده

بایرام یک فرسخ

دیوان بیکی ما برویم آنجا باید عذر را زود و گرم گرم
تحقیق کرد. اما حالا باید بدفترخانه رفت. الحمد لله
کار آنقدر است که آدم نمیداند کدام یکیش را برسد.
مترجم کجاست؟

مترجم اینچایم آقا

دیوان بیکی برویم. خدایا این چه کاریست چه
خدمتی است! باید همه چیز متکامل شد هر حرف
مفتی را گوش داد و جواب گفت هر روز هر روز از جان
گذشت. اما این احمقها باز نفهمند که ما همه این
عذابها را برای اینها میکشیم. یساولها! این پسر را
پشت سر من بیاورید (همه میروند. مجلس خالی میماند - پس از
آن میمون از درخت پائین میآید جست و خیزی میکند از چشم
ناپدید میشود)

پرده میافتد

تقصیر واقع شده است تو هانجا گیر آمده. بهتر این
است رفیقهات را بگوئی

بایرام من حقیقتش را عرض کردم

دیوان بیکی پسر من دلم برای تو میسوزد. از حالت
پیدا است جوان خوش سرو صورتی پسر خوبی. هیچ
میدانی دزدیکه با یراق و اسباب گرفتند چه تنبیه و نَسَق
دارد؟

بایرام چرا نمیدانم! تنبیهش چوب دار است

دیوان بیکی بلی که چوب دار است. اگر بخودت هم
رحم نکنی باری بر پدر و مادرت رحم بکن. هیچ کسی را در
دنیا دوست میداری؟

بایرام همین تشویبم برای اوست. آقا یک معشوقه دارم

دیوان بیکی خوب. پس گردن میگیری؟

بایرام من تقصیری نکرده‌ام که گردن بگیرم آقا

دیوان بیکی من هرگز آدمی باین مُنکری ندیده‌ام.
بچه‌ها! دستهای این را محکم به بندید مراقب باشید
نگریزد و اگر نه خودتان جواب خواهید داد. پسر از
اینجا باوبه شما چه قدر راه است؟

فرمان امنای دولت بیرون خواهید رفت؟ هر چه که عقل و هوشستان کم هم بوده باشد اقلّاً اینقدرها دستگیر تان بشود که دولت روس شما را از لژگیها و قیچاقها محافظت میکند شما هم بشکرانۀ این کارها تابع نظام بشوید اگر چه هرگز نظام وضابطه را نفهمیده اید. ایّه با تو این گفتگوها سودی ندارد. رفیقهات کو؟

بایرام من رفیقی چیزی ندارم

دیوان بیکی اسبهای این عزّاده کجاست؟

بایرام نمیدانم

دیوان بیکی "نمیدانم ندیده‌ام" عادت قدیمی تان است. همچو خیال میکنی بنمیدانم گفتی جان در میبری؟

بایرام آقا شما بحرن من گوش بدهید. من درین نزدیکی پی شکار میگذشتم. دیدم یکی داد میزند بحجز والتماس امداد میخواهد. پیشتر دویدم دیدم یک خرس یک آدمی را خفه میکند تفنگ را انداختم خرس را زدم زخمی کردم. من جز این کاری نکرده‌ام

دیوان بیکی بلی بسیار خوب حرن میزنی. میخواهی باین حرفها سر ما را به پیچانی؟ کار خود پیدا است در جائیکه

برهان! (بایرام تفنگ را دراز کرده خرس را نشان میکند میاندازد -
و تئیکه تفنگ خالی میشود گلوله خرس را از روی تاروردی کنار انداخته
خرس زود برخاسته طرف دود دویده می رود میان جنگل ناپدید میشود)
تاروردی (روی زمین پهن شده) ای خدا! گلوله بمن نخورده
باشد! خیر انشاء الله نخورده است. بر خیزم فرار کنم
(زود برخاسته فرار میکند)

بایرام (پائین آمده بنزدیک عژاده میرسد) این چه عژاده
است؟ این خرس این آدم از کجا اینجا افتاده؟ همچو
میدانم خرس را مجروح کرده ام خون ریخته است. اما
خرس کجا رفته باشد؟ آن آدمیکه خلاص کردم چه
شد؟ (دربین اثنا دیوان بیگی قزاقها و مترجم میرسند)

دیوان بیگی باز راه زنی را بنا گذاشته اند. قزاقها!
دو نفرتان پائین راهها نگاه کنید. دو نفر هم اسبهارا
بگیرید. باقی این بهادر را به بندد

بایرام مرا به بندند؟ ترا بخدا همچو مفرما. من چه
تقصیر دارم؟

دیوان بیگی چه طور تقصیر نداری؟ پس این
صندوقهای شکسته عژاده لُحْت شده تفنگ انداختن
تقصیر نیست؟ تا کی با زاکون مخالفت خواهید کرد؟ از

همچو دانستم این خانه خراب مال معقولی برداشته
 میبرد بفروشد بسرش ریخته نُخت کردیم! من چه
 میدانستم که این قدر نادرست بوده است که تیر ما
 بسنگ خورد! چه طور دلم تنگ میشود! اما دست
 خالی بخانه نمیتوان برگشت. آن یکی صندوق را به بیم
 چه دارد. ناآما صندوق بزرگ است یقین که میان
 این مال معقول خواهد بود. در سرش هم چه قدر بزرگ
 است! (میزند دَرش را بشکند) آه سبحان الله چه خِرِ خَرِی
 میآید! (دَر را بلند میکند خرسی بیرون آمده اورا بغل میکند) ای
 وای! خرس! ای نماز! ای زلیخا! ای پریزاد! خانه ام
 خراب شد. ای هرای! ای امان! امدادم کنید! ای
 دوستانِ خدا بدادم برسید! وای امان! غلط کردم
 دیگر براه زنی نمیروم کسی را نُخت نمیکم. توبه توبه توبه!
 اوف خدایا تو رها کن! خدایا تو بداد من برس! هرگز
 دیگر باینچنین راهها نمیروم (خرس رویش را میخراشد میزنند
 بزمین میجهد بگرده اش. بنا میکند بفشار دادن و خفه کردن.
 در یخال بایرام سر تپه پیدا شده)

بایرام این چه صدائی است میآید؟ یقین خرس است
 آدم خفه میکند

تاروردی (فریاد کنان) ای خداپرست امداد کن مرا

غلط میکند. چه کرده است که نصفش را باو بدهم؟
 شاید در میان صندوق شال تَرَمه باشد یا خزینۀ شاه
 باشد. زودتر نگاه کنم به بیم چه دارد. (میرود نزدیک
 صندوقها) هچو مینماید میان صندوق چیزی حرکت
 میکند (تا در صندوق را بُلند میکند یک دفعه میمون از صندوق بیرون
 میجهد) الله اکبر! این چه بود؟ میان صندوق میمون چه
 میکند؟ این طور هم مال تاجری میشود؟ چه قسم
 تاجرهای بیمعی در دنیا هستند! (میمون باو دندان غرچه
 میکند) آخ پدر سَك صاحب هی! چه دندان غرچه است
 بمن میکنی؟ (میمون تقلیدش را میآورد) به بین به بین تقلید
 مرا در میآورد. خوب شد این را برای پریزاد پیشکش
 میبرم. بگذار این را به بیند مشغون بشود. آیا چه
 طور بگیرم؟ میمون من نترس پیش بیا میمون قَشَنگم
 پیش بیا! (میرود بطرف میمون - میمون از پیشش میجهد) به بین
 به بین پدر سَك صاحب! کم مانده بود سر من بیافتد.
 ها! صبر کن به بین من ترا چه طور خواهم گرفت (میدود
 عقب سر میمون. میمون اینطرف آنطرف میجهد - بعد میرود سر درختی
 تقلید او را در میآورد) نگاه کن به بین فکرش اینست من
 پُشتِ سر او بدرخت بالا بروم چه طور میمون شیطان
 است! اون! غریب خسته شدم. این چه تاجر سفیهی
 بوده است که میمون را بعزاده گذاشته میگرداند! من

حرکت نمیتوان داد. تاروردی تو زود آنها را بشکن
اسبابش را در بیآریکجائی جمع کن. من واروج برویم. از
اسبهای عژاده یکی گلوله خورده دو تا خویش بجنگدل
گریخته بگیریم بیآوریم چیزها را بارکنیم ببریم

تاروردی خیلی خوب شما بروید اسبها را برگردانید.
من الحال صندوقها را بشکنم اسبابش را یکجا جمع میکنم.
اما زود برگردید که اینجا نمیتوان زیادتر معطل شد
میتروسم آدم بسرم بریزد خونِ نا حق بکنم

ولی حرف ویل نگو ای سفیه! تو یکجوجه نمیتوانی
بکشی خودت فرار نکن. آدم کشتنت پیشکش تو^(۱)

اروج الحال بر میگرددیم خیال نگیردت. در صندوقها را
باز کن

تاروردی بچشم! (ولی واروج زودی میروند دور میافتند)

تاروردی (تنها) باز من تنها ماندم ضرر ندارد. از که
میتروسم؟ صاحبان مال را که گریزانده ایم. واه چه
صندوقهای بزرگست! یقین که توش همه تافته است.
پریزاد تا عمر دارد هی! پیراهن زیرجامه تافته بیوشد.
قورومساق نماز نصفش را حالا از من خواهد خواست

(۱) C'est-à-dire : « je te fais grâce de ... , je te dispense de ... »

شد. آخ ماریا آداموونا ماریا آداموونا این چه بدبختی
بود رو داد! بعد از این چه خواهم کرد؟ (گریه میکند)

تاروردی رفیق‌هایم نزدیک است برسند. ده! گم شو
زودی بهر جهنمی که میخواهی برو! دیر کردی شکست را
پر دود میکنم

فوق ترا بخدا! تأمل کن الان میگریزم (بنا میکند
بدویدن)

تاروردی (تنها) چه طور ترساندمش! هیچو مرد رندی
هم میشد که من کردم. اگر پریزاد درین حالت مرا
میدید از ترس زهره اش آب میشد (در این اثنا وی واروج
جلو اسبی که عتراده را بسته بودند گرفته میکشند و در عتراده هم دو تا
صندوق بوده است)

تاروردی (رو بطرف وی واروج کرده) همه گریختند؟

ولی خاطر جمع باش همه گریختند

تاروردی (خنده کنان) چه قدر ترسو بوده اند هوی!
در دنیا هیچو آدمها هم بوده است! خوب توی عتراده
چه هست؟ غنیمت مان چیست؟

ولی توی عتراده دو تا صندوق کُنده ایست هرگز

تاروردی بخدا هست و نیست من همین است . بگیر!
دست از من بردار!

فوق واللہ درہم سفر خودم زیادہ بر این چیزی پیدا
نکرده ام . بگیر! خلاصم کن!

تاروردی بخاطر خدا بگذار برگردم بروم باوبہ

فوق ای امان فقیرم مرا نکش

تاروردی مگر تو دزد نیستی؟

فوق من مرد فقیر نمسہ ہستم . تو کیستی؟

تاروردی من کہ ہستم؟ قورومساق! نمی بینی من راہ
زنم؟ میان این جنگل دوہست تا رفیقہای من یکہ
افتادہ اند . شما چند نفرید؟

فوق من تنها یک نفرم

تاروردی دہ! پس زود در رو کہ حالا میکشمت

فوق راست میگوئی کہ تو تنها نیستی؟

تاروردی نمی شنوی صدای قیل وقال رفقای من است
می آید؟

فوق آہ! ای خدا هست و نیستم ہگی غارت خواهد

هی! (ناگاه چشمش بفرق میفتد) ای وای! خدا! جائی بدی
شب کردم! به بینی این که خواهد بود؟

فوق ای وای! این دزد خواهد بود یقین مرا میکشد
(بنا میکند بلرزیدن)

تاروردی ای داد! یقین اینهم دزد است اینجا آمده
است تفنگ هم دوشش انداخته. وای اما! اگر بیندازد
کار من خراب است (اینهم بنا میکند بلرزیدن)

فوق آخ ماریا آداموونا! ماریا آداموونا! کجا مانده؟

تاروردی عجب پریزادرا گرفتیم خوب عروسی کردیم! فارغ
و آسوده نشستیم بودیم کار از برای خود پیدا نمودیم!

فوق خدایا چه قدر مهیب است!

تاروردی ای خدا چه تفنگ بلندی دارد! من هیچ
هیچو تفنگ درازی ندیده ام

فوق خوب است که بسمتی فرار کنم

تاروردی باید در رفت شاید تفنگ را بسوی من دراز
کرد انداخت. تا وقت است خودی بکنار بکشم (هر دو
یکدفعه میدوند بی اختیار بهم دیگر میخورند و هر دو کیسه شانرا بیرون
آورده بیکدیگر دراز میکنند)

ولی آری بتو بسیار امید توان بست! اروج جلو برویم
به بینم کیست می آید. ای تاروردی بخدا اگر فرار کنی
میان اوبه هم بتو برسَم بسزات میرسانم. خودت بدان!

ملاقات تاروردی با فوق نمسه^(۱)

تاروردی ده! به بین عشقبازی آخرش همین است.
هرگز از خاطر من خطور میکرد دزد بشوم راهزنی بکنم
زلزله ولوله بعالم بیندازم؟ خدایا عشقبازی چه قدر
درد بدی بوده است!

فوق به به! بسیار خوب کردم که پیاده شدم راهی
رفتم شکوفه چیدم. چه شکوفه‌های خوبی! چه قدر عطر
خوب دارد! اینهارا بماریا آداموونا پیشکش خواهم کرد
(غفلتاً بتاروردی بر خورده) آخ! وای خدایا این کیست؟ وای
امان خدا حفظ کن!

تاروردی هیچ نفهمیدم چه میکنند. اسبِ عرّاده را
آنجا لنگ کرده اند کالسکه چسبی هم گریخت خودی
بجنک انداخت. ما شاء الله هی شیرم چه کارها کردیم

(۱) Au lieu de ce titre, le texte turc porte plus régulièrement :
« Tarverdi et ensuite Fawq Nemsei ».

از ما باشند بلکه مثل ما بزین بهادر شدند گرفتند سر
ومغز ما را خورد کردند

ولی هر که از مرغ مینرسد آرزن نمیکارد؛ حال وقت
کردن این خیالات نیست. باید رهگذرها لنگ کرد
وتوهم باید با ما یکجا باشی والا خواهی دید. میخواهی
فردا عالمی را بما بخندانی؟ یا پس گذاردی این تفنگ را
سر دلت خالی خواهم کرد (تفنگ را بطرف وی دراز میکند)

تاروردی الله اکبر! برای اینکه بما ترسو نگوبند باید
خودمان را ببلاها بیندازیم؟ ای برادر گوشت بمن باشد
به بین چه میگویم. تو رشادت را پُر بد فهمیده میدانی
که رشادت و بهادری چیست؟ سردار بهادران کور اوغلی
گفته است که "بهادری ده ناست. ده تاش گریختن
است یکی پیش چشم نیامدن" من میگویم از این دو
تا کار بهر کدامش میخواهید عمل بکنید

ولی بس است پر وعظمان نده! می بینی در بالا یک
سیاه مینماید رهگذر خواهد شد

تاروردی (بج کرده نگاه میکند) راستی رهگذر است آیا که
باشد؟ والله میآید. میدانید ایه؟ شما پیش پیش
بروید من پشت سرتان را نگاه دارم

تاروردی وا ایستید وا ایستید! هچو میدانم که
تفنگ نیندازیم بهتر است

ولی تفنگ نیندازیم بهتر است یعنی چه؟ آنوقت چه
طور لُخت میتوان کرد؟ بعد باید دست خالی باوبه
برگردیم هچو خلق را بخودمان بخندانیم؟

تاروردی هچو سبب خلق بما خواهند خندید؟
میگوئیم افتادیم سر راه خیلی هم پائیدیم کسی را ندیدیم
ولی هیچکس این را باور نمیکند. من نمیتوانم این را بکنم

تاروردی نمیتوانی بکنی؟ من هم نمیتوانم سر فقیر و بینوای
بیکس بزیزم. من هچو عمل گناه را داخل نمیشوم. در
مرد رحم و مروت هم خوب چیز است. راستش اینست که
من نمیانم بر میگردم میروم

ولی یواش عزیز من خیلی دیر دستگیرت شده است.
بخدا اگر پا پس بگذاری هچو تفنگ را بشکست خالی
خواهم کرد. دیوانه! احمق! خودت بمجز و التماس مارا تا
اینجا آورده حالا میخوای مارا بگذاری بروی؟

تاروردی منکه نمیخواهم شمارا بگذارم بروم من برای
خیریت شما میگویم که برگردید شاید رهگذر زیادتر

خالی کنم. دلم تنگ آمده چه بخت بدی داشته‌ام! من
 گیرم پریزاد مرا دوست میدارد از دستش چه برمیآید؟
 از فرمانِ عَوش تجاوز میتواند بکند؟ از عهدهٔ همه اهل
 اوبه میتواند برآید؟ میان ماها بخواهش دختر که
 گوش میدهد؟ امید نیست اقباله نخواهد آورد. زلیخا
 وعدهٔ خود را بانجام نمیرساند جرئت نخواهد کرد. نماز
 مرد طمعکار شیطان خیالیست که هرگز فریفتنِ مثلِ
 تاروردی دولتمندی را رضا نخواهد داد. خدایا چکتم؟
 باین درد چگونه طاقت بیآورم چه طور صبر نمایم؟ چه
 نحو آرام بگیرم؟ از این غصه بچه قسم فراغت بیابم؟
 اخ! چه صدای خش خشی می آید؟ باید پشت این
 بوطه باشد. جانور خواهد بود. بروم بلکه بتوانم با
 گلوله بزغمش که پهلوی تاروردی زده باشم (میرود - خم
 کرده یوسفی کنار می بعد از آن تاروردی با همراهانش رسیده آن طرف
 واین طرف را نگاه می کنند)

تاروردی زود زود احتیاط داشته باشید باید که آیندهٔ
 توی راه بوده باشد

اروج بلی هست هست صدای پای اسب میآید. ولی
 چاقاق تفنگ را سرپا بکش که همه مان یکدفعه تفنگها
 خالی کنیم

تاروردی غم مخور خواهند شد بیشک خواهند شد .
یا ماکه اسم خودم را گم میکنم یا آدم تحت نکرده بر نمی
گردم (میروند)

مَاز زلیخا خبر نداری؟ با تاروردی شرط بستیم هر چه
که بیاورد نصفش را بمن بدهد

زلیخا تاروردی یعنی چیزی خواهد آورد که نصفش را
هم بنو بدهد؟ تو چرا این خیال خام را باید بکنی؟
بیشک دست و پاش را خورد کرده روانه خواهند نمود

مَاز خیر کسی چه میدانند؟ میشود خیری اوغور
شان بیآید . ترسو همیشه از خود ترسو تر را دُچار میشود .
در آخر کار بهر جا منجر بشود خیر ماست : از یکطرف
اسب از یکطرف پول (دست‌هاش را بهم میمالد و میبرد)

پرده میافتد

مجلس دویم

واقع میشود در محال شمس الدینلو میان دَرّه . یکطرف دَرّه تلی هم نمودار
است

بایرام (تنها) ای مرد! شکاری هم دست نمی افتد نه
آهوئی نه دَرّاجی باری خرگوشی هم پیدا نمی شود که تیری

تاروردی من برای رفتن مضایقه نمی کنم اما هیچ یراق دربر ندارم نمیدانم چه بکنم. برای یراق خانه هم بروم پدرم خواهد فهمید

نماز خانه چرا میروی؟ شمشیر و تفنگ و طپاچه مرا بردار که هم مگر خودت هست بگذار من ترا بیوشانم یراق برت کنم (بر میدارد یراقها را بوی مینندد)

تاروردی دیگر چه بردارم؟

نماز بس است دیگر با اینها یک قشون را آدم جواب میدهد. زیاده بر این دیگر بچه کارت میخورد؟

زلیخا واه امان تاروردی چه قدر مُسهیب شدی! بحض دیدن تو همه فرار خواهند کرد (در اینحال وی و اروج داخل میشوند)

اروج ما هم حاضریم

تاروردی برویم که برویم!

نماز بروید بروید! اوغور بخیر باشد! دست پُر بر گردید!

زلیخا تاروردی با پربزاد هر دو بهم پیر شوید! پسر و دختر زیاد به بینی! پسرهای هم مثل خودت بهادر باشد!

نماز آدم که ترسید ازین بهانهها میآورد. نمیروی خودت بدان (درینحال زلیخا داخل میشود) زلیخا! برو به بچهها بگو دیگر زحمت نکشند تاوردی زه زِد

تاروردی من کی زه زدم!

زلیخا من الآن پیریزاد ملاقات کردم چگونگی را توی گوشش خواندم چنان مشعوف شد که نگو. گفت "الحمد لله لئال دیگر نمیگویند تاروردی میترسد. بعد ازین منم خجالت نمی کشم اگر بگویم دوستش میدارم. تا امروز همه دخترها بمن طعنه میزدند هر کدامشان را که میدیدم سرم را پائین میانداختم"

نماز واضحست دخترهای ما هرگز جوانی را که راهزنی نکرده باشد آدم تحت نکند میل نمی نمایند. یکی همین زلیخا این را هم خوشگل می کشد

زلیخا ترا بخدا! گوشت بدنام را نریز کم حرف بزن نماز والله راست میگویم همین زلیخا مگر اول بمن میآمد اگر براهزنی دست نمی گذاردم؟ زنکه چنین است یا خیر؟

زلیخا خوب! بس است. کار گذشته را حالا بیخود بیخود بزبان آوردن بتو مانده است

توقع دارد که روز فرصت را فوت نکرده بروید یراق
بیوشید بیآئید که برای گردش هیچ هیچو وقتی بدست
نمی افتد

ولی اروج برویم (میروند)

تاروردی نماز میدانی؟ یک چیزی را بالمزه فراموش کردیم.
پدر من مرد مشهدی هرگز راضی نمیشود که من راهزنی
بروم

نماز از پدرت اذن بگیر برو

تاروردی عجب میگوئی! بپدرم بگویم که اذن بده بروم
راهزنی؟

نماز هیچو چرا میگوئی؟ بگو "میروم گرمسیر برای
آب یاری غله" البته رخصت خواهد داد. بعد بیفت
براه چاپار خانه. اینکه دیگر نقلی ندارد

تاروردی چه طور نقلی ندارد؟

نماز یعنی از این آسانتر چه میشود؟

تاروردی عجب چیز آسانی پیدا کرده. من والله از بسکه
از پدرم میترسم از آن جهت این کار برای من خیلی
دشوار میخاید

دولتمندتر کسی نیست همیشه کارتان نخواهد خورد؟
کم کس از او خیر برده است؟

تاروردی نماز! چرا اینقدر اصرار میکنی؟ بگذار به بیم
من خودم هم میخواهم فکر درستی بکنم

نماز خیرمک بحرامی میکنند. کوچک باید بحرف
بزرگ خود باشد

ولی اروج چه میگوئی؟ برویم؟

اروج چه میدانم؟ والله میروی برویم

ولی یرار میشود قیمت اسبی بدست آورد! دو سال
است میخواهم یک اسبی بخرم نمیتوانم پول پیدا کنم

نماز البته هم اسب هم قیمت اسب گیرتان میآید. از
هچو خیری هم آدم رو گردان میشود؟

ولی دیگر چه باید کرد؟ چون تاروردی ناچار خواهش
میکند قول او را نباید رد کرد. من حاضرم

اروج من هم حاضرم از رفیق که نمیتوان عقب ماند

تاروردی اما فکر درستی بکنید

نماز (سخن او را بریده) تاروردی از شما بسیار ممنون شد

میماند جمع میکنید در میدانید میآئید . چه کار مشکلی
است ؟

ولی ایه ! ما کجا این قبیل کارها کجا ؟ ما مردمان چوپان
ودزدی کردن برای ما چه شایستگی دارد ؟

تاروردی نماز بیآ اینطرف . هیچ میدانی ؟ زور نگو . اصرار
هم مکن . میبینی که میترسند . دیگر چرا پایی میشوید ؟
همه که مثل من نخواهد شد . وید کن بروند

نماز نه . بگذار به بیم . ولی قباحت ندارد . کار
واجبتان زمین مانده است مجال ندارید حیف نیست
از شما ؟ میترسید لُقه زیاد گیرتان بیآید انکار کنید
توی اوبه بیکار بیکار میگردید هم اسم و رسم پیدا میکنید
وهم پول و مالتان زیاد میشود ؟ مگر لُقه زیاد سومی
شکند ؟

اروج من گه میخورم اسم و رسم بچه چیز من لازم است ؟

ولی آری برای این اروج کچل اسم و رسم خیلی لازم
است !

نماز پسره چه قدر آدم بی غیرتید ! هرگز با تاروردی
نان و نمک نخورده اید گویا نمیدانید که اوبه ما از این

ولی نماز خیر است چه عجب ما را یاد کرده! تازه بود؟

نماز تاروردی خواهش کرده است هپای او گردش بروید

اروج گردش کدام است؟

نماز دیگر چه پرسش است! گردش را خودت نمیدانی؟

ولی من در عرم هرگز گردش نرفته‌ام غیر از دزدی میش

وبزاز من کاری ساخته می شود؟ اروج را نمیدانم

اروج من گه میخورم من که دزدی رفته‌ام! من هیچ

دزدی بزومیش هم بلد نیستم

نماز پس چه چه میگوئید؟ مگر جوان نیستید؟

نمیتوانید تفنگ بیندازید؟

ولی میتوانیم تفنگ بیندازیم اما بشکار و مرغ . بآدم

تفنگ انداختن کار ما که نیست

نماز که بشما میگوید برای آدم تفنگ بیندازید؟

سوار میشوید - میروید بکشت - میافتید توی راه

چاپار خانه . در آن اثنا کاروان شتردار با بازرگانان ارمنی

راست روینان می نمایند . همچو برای ترساندن از بالای

سرشان تفنگ خالی میکنند اینکه ضرری ندارد . آنها

ترسیده هر یکی بطرف میباشند مال و حالشان میریزد

تاروردی نماز ترا بخدا شنیده او چه کارها کرده است؟

نماز چه طور نشنیده ام! خالو صفر دوست او نبود؟

عملهای او را يك بيك برای من نقل نکرده است؟ انشاء

الله ما هم مثل آنها هدیگرا دوست خواهیم گرفت.

امید دارم شکاری که گیرت بیفتند از من قایم نکنی

تاروردی کاش بشود! بعضی مردم حرفهای پوچ در باره

من نزنند من همه اش را بنو میدهم. من که در قید مال

ویول نیستم

نماز همه اش را بمن میدهی؟ والله خوب میگوئی بارک الله!

الحال دانستم خون امیر اصلان در رگت است. وعدهات را

فراموش نکنی

تاروردی ای مرد تو رفیق بده آخرش به بین

نماز آنست رفیقهات می آیند (در این بین زلیخا ولی پسر

خاتون واروج پسر نصیب داخل میشوند)

ولی واروج سلا ولیک^(۱)!

نماز آلیک^(۲) سلام

(1) Prononciation vicieuse mise à dessein dans la bouche de Véli, pour سلام عليك.

(2) Au lieu de عليك, il est probable que l'auteur a eu l'intention de figurer dans ces deux phrases la prononciation défectueuse des paysans du Caucase.

دست و بازوش از دست و بازوی دیگران مظنه کوچکتر
است؟

زلیخا من میشناسم اش او هرگز پی اینکارها نمیرد^(۱)

تاروردی من نمیروم! می بینی که چه طور میروم. برو
آنها را صدا کن بعد معلوم میشود

زلیخا خوب! میروم (رُوش را کناره کرده) احمق! هه
حرفهای ما یاور کرد. انشاء الله خواهد رفت (میرود)

نماز (آهسته) نگاه کن تاروردی اگر بختت یاری کرد هر
چه آوردی باید برابر خودت بمن قسمت بدهی ها تایم
نکنی برای شما عیب دارد. هر چه که بیآورد آب
کردنش پای من بشرطیکه از هه چیز بالمناصفه برای من
قسمت باشد

تاروردی ایه! مسجد دُرست نشده کور عصایش را زد^(۲).
هنوز بگذار به بینم چه میشود

نماز ای مرد چه چیز است که از تو برنیآید؟ من هم زن
ناقص العقل نیستم ترا نشناسم! مگر تو نوّه امیر اصلا
خرس کش نیستی؟

(۱) Forme abrégée et vulgaire pour نمیرود.

(۲) Proverbe dans le sens de « vendre la peau de l'ours avant de l'avoir tué ».

نماز رفیق میخوای چکنی؟

تاروردی میخوام بروم گردش

نماز ای مرد حرن مُفت نزن . تو و کاروان زدن!

تاروردی واللّه راست است میگویم رفیق پیدا کن

نماز جَفَنگِ نگو . من که صلاح نمی بینم کار تو نیست

تاروردی ای مرد تو چه طور آدمی؟ بتو چه؟ رفیق بمن
ده بعد به بین کارم هست یا نه!

نماز حالا که دست نمیکشی ولی پسرِ خاتونِ اروجِ پسرِ
نصیب را صدا میکنم بر میداری میبری

تاروردی همین دو تارا؟

نماز دو تا بس است

تاروردی راستی بس است . باشد! پس آدم بفرست
صدا شان کند

نماز زلیخا برو آنها را صدا کن اینجا

زلیخا ای مرد تو بحرن او باور میکنی؟ او همه اینها را لغو
میگوید

نماز کم حرن بزن تاروردی جوانیش از که کمتر است؟

زلیخا آدم سرزبانش خیلی حرف میزند. گفتی تا
کردن خیلی فرق دارد. اگر هنر داری بنما به بینم

تاروردی تو جائی نشان بده من الحال راه بیفتم

زلیخا راه شماخی هر روز پانصد تا سوداگر میآیند
و میروند. برو یکی دو تارا تخت کن بیآر به بینم راستی
راستی ازت برمیآید هنر داری یا بیخود میگوئی

تاروردی آیا این تاجر طایفه با اسباب ویراق میگردند؟
یا لات و لوط و بی اسباب؟

زلیخا همچو میگیریم که با اسباب ویراق میباشند تو
که با چوب جلو آنها نخواهی رفت. البته تو هم اسباب
ویراق خواهی داشت

تاروردی معلوم که خواهم داشت اما تنها رفتن قدری
مشکل نیست؟

زلیخا تو هم همراه ببر. آدم که قحطش نیست. جوانمان
کم است؟ ایه! تو کجا این کارها کجا!

تاروردی من کجا این کارها کجا! بخدا خواهی دید که
راست میگویم. نماز بیا اینجا. ترا بخدا رفیق از برام
پیدا کن

احتیاط کردن از ترس است. آخر از همین است که
پریزاد نمی تواند بتو شوهر کند همه می گویند که
جبون و ترسو هستی

تاروردی که میگوید من جبونم؟

زلیخا همه زن و مرد دختر و پسر حتی پسرهای کوچکی
هم افسوس میخورند میگویند که "تاروردی چه جوان
خوبیست هیچ مثل ندارد. اما چه فائده که بیکاره
وترسو است!"

تاروردی که میگوید که من مینترسم؟ من هرگز ترس
و خوف ندارم. من یک قدری با احتیاط حرکت میکنم
والا من چه ترسی دارم؟

نماز ای زنکه کم حرف بزن. بس است

زلیخا نفس نزن! تو کار نداری

تاروردی ای مرد بتو چه؟ حرف نزن به بینم این چه
میگوید. پس هاچو بوده است پریزاد بجهت این
نمیخواهد بمن شوهر کند. میگویند من جبونم. والله
چنان غیظم گرفته دلم جوش میزند که میخواهم الحال
پا شوم راه بیفتم بروم آدم تحت کتم تا بهمه معلوم نمایم
که در حق من بد خیالی کرده اند

زلیخا یعنی تو بنظرت که خیلی چیز هستی! برای چه
ترا باید خواست؟ در همهٔ عمرت کاری که کردهٔ کدام
است؟ اسمی که در کردهٔ گویا دخترها ترا بخوانند؟

تاروردی چه اسم میخواهی در کنم؟

نماز زَنَکَه چه کار داری؟ چه حرفی است میزنی؟ بتو
چه؟

زلیخا بتو دخل ندارد. تو هیچ نگو. خودم میدانم

تاروردی راست میگوید نماز بتو دخل ندارد. خوب!
زلیخا بگو به بینم من چه اسمی در کرده‌ام یعنی چه
اسم باید در کنم؟

زلیخا هرگز دزدی رفتی؟

تاروردی خیر هرگز دزدی نرفته‌ام. برای چه دزدی
بروم؟ مالم کم است؟ دولت کم است؟

زلیخا دولتت زیاد است اما هنر نداری هیچ شده
است کسی را لُخت کنی؟ یا آدمی را بزنی؟

تاروردی خیر نه آدم لُخت کرده‌ام نه کسی را زده‌ام.
آنها را که سییر میبرند بدار میکشند چشم نمی بینند

زلیخا آدمی که مال داشته باشد از هیچ چیز نمیترسد.

تاروردی عروسی کدام است؟

زلیخا نمیدانی عروسی کدام است؟ بگو به بینم در عروسیت بمن چه خواهی بخشید؟

تاروردی خوبست آنوقت یکجفت کفش بتومی بخشم. می بینم خیلی وقت است پا برهنه راه میروی

زلیخا (روش را آنطرف کرده آهسته) چه طور آدم سخت و نحسی است! (بعد بصدای بلند) سلامت باشی! خیلی راضی هستم عروسیت باین زودی سر میگیرد یا نه؟

تاروردی پائیز

زلیخا چرا همچو دیر؟

تاروردی پریزاد دیر میکند میگوید "هنوز چهارم حاضر نیست"

زلیخا راست میگوئی؟ بلکه جهت دیگر دارد

تاروردی یعنی چه جهت دیگر؟

زلیخا شاید دختره میل بتونداشته باشد جای دیگر دل بستگی داشته باشد

تاروردی ایبه! این را باش! دختره مرا نمیخواهد! حرفهای غریب میزنی. چه طور مرا نمیخواهد؟

بدزدی برود بیچاره هیچ تقصیری ندارد چه کند؟
دختران این مملکت ویران شد کسی را که راهزنی و دزدی
بلد نباشد نمیخواهند. که بدیوان بیکی باید گفت
”بیچاره بچه‌ها را در سر دزدی و راهزنی اذیت میکنی برای
چه؟ میتوانی دختران بلوک را قدغن کن از پسریکه
دزدی نمیرود زهره ترک نشوند آن وقت من ضامن که
گرگ و میش باهم بچرد“ (درینحال نماز با تاروردی داخل خانه
میشود)

نماز زنکه چه داری بخوریم؟ بیآر به بینیم گرسنه مان
است

زلیخا واه چه میخواهی داشته باشم؟ گرسنه تان بود
چرا بخانه تاروردی نرفتنید آمدید سر من؟

نماز هر چه داری بیآر چانه نزن (میروند کج خانه مشغول
نگاه کردن پراقتها خود میشود)

زلیخا برای شام دیگر چیزی نخواهد ماند

تاروردی زلیخا خیلی سخت شده

زلیخا چرا سخت نشوم؟ من از تو چه خیر دیده‌ام؟
اقلًا يك دفعه بزبانَت بیآوری که در عروسیم فلان چیز را
بنوی بخشم؟

زلیخا البتّه میدهد

نماز باور نمیکتم پنجاه طلا پیش خودم به بایرام شمردند
اسب کردی را نفروخت. او را هرگز بمن نمیدهد

زلیخا او حالا بخاطر پیریزاد از جانش هم میگذرد. تا
چه رسد باسب و مال؟

نماز بلکه دروغ بگوید ندهد

زلیخا دروغ نمی گوید. بایرام را نمیشناسی مثل او جوان
پاکیزه درست قول در همه اوبه مان مگر هست؟

نماز خوب شد. من خودم میخواستم تاروردی را بخطائی
بیندازم. پدرش مشهدی قربان پولی بمن قرض داده بود
بساول سر من گذارد تا گرفت. من هم تا تلافی باو نمیکردم
دل آسوده نمیشد

زلیخا پس چرا معطلی؟ همچو فرصتی دیگر دست
میافتد؟ اسب بگیری هم تلافی بکنی. تاروردی همین
نزدیکیهاست برو صداش کن بیاید خانه نان بخورد
بعد از آن همه کارها را خودم درست میکنم

نماز بخدا! خوب گفתי یا شوم بروم (میرود)

زلیخا (تنها) والله چه میدانم؟ اگر تاروردی بحرف من

زلیخا (پشت سر برگشته) تو هم ماده گاوپکه گفته فراموش
مکن

بایرام بلی یک گاو شیردار جنسی که مثل نداشته
باشد

زلیخا بچه اش هم همراهش؟

بایرام البته با بچه اش

زلیخا ای مرد مثل تو جوان زیرک را میشود دوست
نداشت؟ خدا نگهدار شاهباز من!

بایرام برو خوش آمدی! خدایا حالا چه بکنم؟ باری
بروم درّه شکاری چیزی بگردم فکر و خیال از سرم بیرون
برود

(وضع تماشا تغییر یافته صورت خانه نماز
بر پا میشود^(۱))

نماز وزلیخا

نماز تو میگوئی برای این کار بایرام اسب کردی خودرا
بمن میدهد؟

^(۱) C'est seulement un tableau, un changement à vue.

زلیخا خاطرت جمع باشد

بایرام بعد هر چه بشود خبرش را بمن میدی

زلیخا میخواهی بدیوان بیکی خبر کنی؟

بایرام نه! خودم را مُفسدِ قلم نمیدهم این کارها پنهان
منی ماند. من همین قدر میخواهم خبردار شوم دلم آرام
بگیرد

زلیخا بسیار خوب! بعد هر چه بشود خبرت میکنم.
الحال میروم دیگر کار دارم وقت آمدنِ گاوکل است

بایرام برو بخدات میسپارم. بگیر این دستمال هم
پیشکشی تو باشد

زلیخا واه! چه خوب دستمال است! توش چه
چیز است؟

بایرام توش هم کِشمش است بده به بچه‌ها

زلیخا لُحَقّ جوان باید مثل تو باشد درد و بلات بخورد.
بجانِ تاروردی در ۴ خود یک سیبِ پوسیده از دست
او ندیده ام. سلامت باش! مرادت برسی! (می رود)

بایرام (پشت سرش) وعده‌ات را فراموش نکنی

زلیخا تازه‌زاد با بچه اش؟

بایرام بلی با بچه اش . خاطر جمع ! بی خان!

زلیخا ما چه باید بکنیم؟

بایرام مثلاً تاروردی را بیک بهانه خانه تان صدا کنید .
هچو وانمود نمائید که ” پریزاد از برایت بی اختیار
است اما از طعنه سر و هوسر میترسد زن تو بشود زیرا که
میگویند آدم تاجیک و ترسوئی و هه میدانند که از
دستت هیچ کاری بر نمی آید . بیک دزدی و بزنی بهادری
اسمت برده نشده . زدنت معلوم نیست گرفتنت معلوم
نیست . کدام دختر است که بمثل تو پسری میل کند ؟
تو هم یک هنری بنما آدمی تحت کن پولی بیار پارچه بگیر
اسبی ببر مالی بدزد راهی بزنی بگویند که تاروردی هم
صاحب فلان هنر است . بعد از آن دختر هم مفاخرت
کند که مثل تو شوهر دارد . ” تاروردی احمق است باین
حرفها باور نموده سفاهت کرده خود را بهلاکت خواهد
انداخت و پریزاد برای من خواهد ماند

زلیخا بخدا که خوب فکر کرده ! بجهت مثل تو جوانی
دست و پا باید کرد

بایرام درست حالیت شد چه گفتم؟

میکند؟ از اول کمی آخ و اوخ میخاید. بعد ناچار شده
تن بقضا میدهد من می مانم بآه و نال و درد و غم

زلیخا پس فکر که چه چیز است؟

بایرام فکرم اینست که از حالا چاره سر خودم را بکنم
تا رودی را از میدان بردارم

زلیخا یعنی بکشیش؟

بایرام نه! پریزاد باین معنی راضی نمیشود خودم هم
صلاح نمیبینم. از کشتن او چه حاصل؟ هم خودم خونی
و فراری میشوم هم پریزاد از دستم در میرود

زلیخا راست میگوئی. پس چه طور میخواهی تا رودی را
از میدان در کنی؟

بایرام گوش بده به بین چه طور میخواهم از میدان
درش کنم. او خانه شما زیاد میآید با شوهرت نماز جور
است. اگر تو و شوهرت بمن یاری بکنید کاری صورت
بدهید اسب گردی خودم را بشوهرت میبخشتم و یک
ماده گاو تازه زاد هم بخودت میدهم

زلیخا راستی یک ماده گاو؟

بایرام ببحرف

کم مانده است دیوانه بشوم مثل بجنون سر بکوه
ویابان نهم مانند سبندر آتش بگیرم بسوزم

زلیخا چرا؟ چه شده است؟

بایرام چه میخواهی بشود؟ این تاجیک بی شعور
میخواهد شوهر پریزاد بشود. ترا بخدا زلیخا راستش را
بگو دختری مثل پریزاد هرگز رواست به همچنین
تاجیکی برود؟

زلیخا که میگوید پریزاد بتاروردی میروود؟ خیال
پریزاد را من بهتر میدانم اگر بکشندش غیر از تو بکسی
شوهر نمیکند. تاروردی بچشم او بقدر پشه نمیآید

بایرام از این چه حاصل که تاروردی بقدر پشه بنظر
او نمیآید؟ اما مثل این که پشه بشیرینی حریص میشود
تاروردی بپریزاد حریص است امروز و فردا است پدرش
مشهدی قربان عقد کرده باو خواهد داد

زلیخا دختر میل نداشته باشد چه طور میتوانند
شوهرش بدهند؟

بایرام ایه زلیخا ترا بخدا! تو چه حرفیست میزنی؟
بچه دختر ازش چه برمیآید؟ بخواهش او که نگاه

بایرام (دست بگردنش انداخته دو تا بوسه گرفته و بیل میکند . پشت سرش) زلیخارا زودتر روانه کن اینجا منتظر

بایرام (تنها) آخ ! تاروردی تاروردی ! هیچو گمان میکنی پریزادرا خواهم گذاشت که تو ببری ! این پسره عجب احمق است فکر نمیکند " هنرمی چیست که بمیدان بایرام میروم نه مثل او تیراندازم نه شکاری توانم زد جو دو تا اسبرا قسمت نمیتوانم بکنم دزدی نکرده بمهادری معروف نشده در عمر خود آسی ندرزیده ام گاوی نبرده ام . شب را از ترس سرم را از چیت بیرون نمیتوانم در بیارم . با این دل چه گونه چشم داشت بمعشوقه مثل بایرام کسی داشته باشم ! " والله اگر پریزاد اذم میداد یکروز او را زنده نمیکذاشتم !

زلیخا (در اینحال از پشت سر او) سلام بایرام با که حرن میزنی ؟

بایرام (پشت سر برگشته) آه زلیخا توئی ! با که حرن دارم بزرم ؟ پشت سر تاروردی حرن میزدم

زلیخا تاروردی بشما چه کرده است ؟

بایرام دیگر چه میخواستی بکند ؟ روز مرا سیاه کرده صبر و قرارم را بریده نه روز آرام دارم ونه شب خواب .

بایرام پس برو زود زلیخا زن نمازرا بفرست بیاید اینجا
با او حرف بزنم

پریزاد الآن میفرستم (میخواهد برود)

بایرام (دست او را گرفته) وا ایست حرف میزنم

پریزاد چه میکوئی؟

بایرام ای ظالمه دلم آتش گرفته میسوزد مرا بهمین
حالت میگذاری میروی!

پریزاد چه کنم؟

بایرام باری بآتش دل من آبی بزن برو

پریزاد آن آب است پیش روت توی رودخانه میرود
هر چه دلت میخواهد بخور

بایرام سوزش دل من بآب خاموش^(۱) میشود؟

پریزاد پس با چه چیز خاموش میشود؟

بایرام با یک جفت بوسه

پریزاد آن ترا بخدا بس است شوخیت نگیرد. بگذار
بروم الآن پی من می آیند

(1) Le texte persan porte ici et à la ligne suivante .خواموش

همین بمن روشن است . مرا دور ببری روزگار مادرم سیاه
میشود

بایرام پس بیا ببرمت آن سرِ محالِ خودمان

پریزاد این خیال که بیمنی است . عَومِ مردیست پر
زور دولتمند درین نزدیکیها هرگز مرا دست تو
نمیگذارد . صد هزار قیل و قال میکند ترا بشرارت
میاندازد مقصرت میکند دست دیوانت میدهد
نمیدانم دیگر چه میکند

بایرام پس چه باید کرد؟ تو بروی زنِ تاروردی بشوی .
من هم از کنار نگاه کنم!

پریزاد پس چه کنم؟ راهی پیش پایم بگذار آنطور بکنم

بایرام بسیار خوب! اگر من تدبیری بکنم که تاروردی از
میدان در برود تو آزاد بشوی بآن راضی هستی؟

پریزاد بشرطی پای کشتنِ تاروردی در میان نباشد

بایرام خوب! کشتن نباشد . طوری بشود که تاروردی
از اینجا برود جای دوری بیفتد

پریزاد خوب! باین راضیم

راضی نمیشوم و ترا زنِ ناروردی هم نمیتوانم به بینم. همین
فردا گُلُوئهٔ پهلوی ناروردی میزنم بعد بسرمی هرچه
باید بیاید بیاید

پریزاد پس در اینصورت گُلُوئهٔ هم بمن بزن مرا هم بکش!
بعد از تو من چرا باید دیگر در دنیا زنده بمانم؟

بایرام تو چرا باید زنده نمائی؟ تو زنده میمانی. اقلّا به
پسرِ بزن بهادر شوهر میکنی که لا محاله طعنهٔ امثال
خودت را نشنوی!

پریزاد امان ای بایرام برای خدا دلم را خون مکن!
درد خودم برای خودم بس است اگر پسرِ بزن بهادری
قسمت من میبود نصیب تو میشدم

بایرام اگر بخواهی نصیب من بشوی دست خودت است
پریزاد چه طور دست خودم است؟

بایرام همین طور که بمن اذن بده ترا بردارم فرار کنم
پریزاد کجا؟

بایرام قرا باغ، ایروان، سایر جاهای دور

پریزاد (کم فکر کرده) خیر مادرم راضی نمیشود. چشمش

بدهد گله وایلخی که از پدرم مانده بدست غیر
بیفتند

بایرام پس معلوم میشود عمت ترا نمیخواهد گله
وایلخی را میخواهد و بخاطر آنها میخواهد ترا بآن پسر
خُل دمنک خود بدهد که در عمر خود هرگز گنجشکی
شکار نکرده و بژهء ندزیده است

پریزاد چکنم! شاید در پیشانی من همچو نوشته شده
است که باید زن تاجیکی شوم. سرنوشت را که میتوان
تغییر داد؟

بایرام چه مرضی است! اگر خودت را باین استلخ^(۱)
انداخته خفه بکنی بهتر از زن تاجیک شدن هم
نیست؟

پریزاد البته مردن صد مراتب بهتر از زن تاروردی
شدن است اما از تو میترسم. اگر رخصت بدی یکروز
با این درد خود را زنده نمیگذارم

بایرام خدا نکند! حرن همچو آمد گفتم. بعد از تو
من برای چه در روی دنیا زندگانی میکنم؟ بمرگ تو هرگز

(1) Il est intéressant de retrouver dans le dialecte du Karabagh, sous une forme un peu altérée, le vieux mot استلخ ou استل (ar. اصطخر) «lac, étang» qui ne serait plus compris en Perse.

حکایت خرس قولدور باسان (دزد افکن)

مجلس اول

واقع میشود میان دژ در زیر درخت بلوط بزرگی پریزاد سر سنگی نشسته بایرام اسباب ویراق در بر کرده چست و چاپک پیش روی او ایستاده چشم بوی دوخته است

بایرام الحمد لله! آخر میسرم شد که در زیر این درخت بلوط ترا به بینم دیداری تازه کرده درد دل بکنم. پشت سرت چرا نگاه میکنی؟

پریزاد ای امان مینترسم

بایرام نترس زیاد معطلت نمیکم. حال بگو به بینم تو بخانه تاروردی خواهی رفت؟ زن این تاجیک خواهی شد؟ وبعد میان دختران فخریه خواهی کرد که گویا توهم شوهر داری؟

پریزاد چکنم؟ از دستم چه برمیآید؟ پدرم مُرده منم و مادرم و اختیار هر دو در دست عجم است. برادر ندارم کومکی ندارم و عجم هرگز نخواهد که مرا بدیگری

افراد اهل مجالس

بایرام جوان رشیدی

پریزاد دختر برادر مشهدی قربان

نماز بیک وزلیخا زن او

تاروردی پسر مشهدی قربان

ولی پسر خاتون

اروج پسر نصیب

فوق نمسه حافظ جانوران

دیوان بیکی

کالون مترجم

نجف وسایر تراکه‌ها و کد خدا

ماطوی قزاق باچند قزاقهای دیگر

کریم یساول

صونا مادر شوهر پریزاد

مشهدی قربان پدر تاروردی

تمثیل

ترجمہ میرزا جعفر قراچہ داغی

در عشق و جوانی و معنی

مَنْ حَفَرَ بَيْتًا لِأَخِيهِ

فَقَدْ وَقَعَ

فِيهِ

۱۲۹۱

حکایت خرس فولدور باسان (دُزد افکن)

تمثیل گذارش عجیب کہ کیفیت آن در سه

مجلس بیان شده باتمام میرسد ۵

Handwritten title in Arabic script, likely "Kitab al-Furqan".

Handwritten text in Arabic script, possibly a subtitle or author's name.

PK

6495

M58T3

1886

Faint, mostly illegible handwritten text in Arabic script, possibly a preface or introductory text.

Handwritten text in Arabic script at the bottom of the page.

Handwritten text in Arabic script at the bottom of the page.

کتاب تماشای خانه

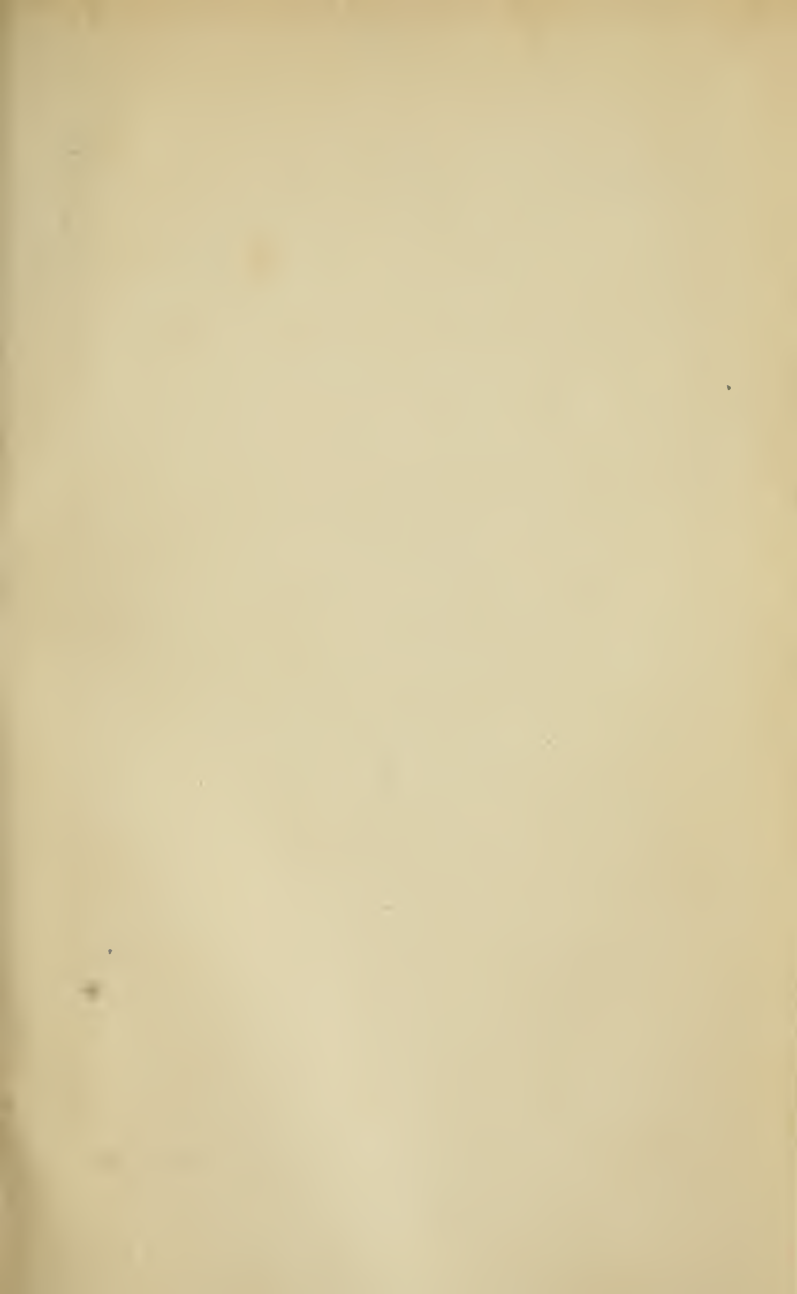
بزبان فارسی

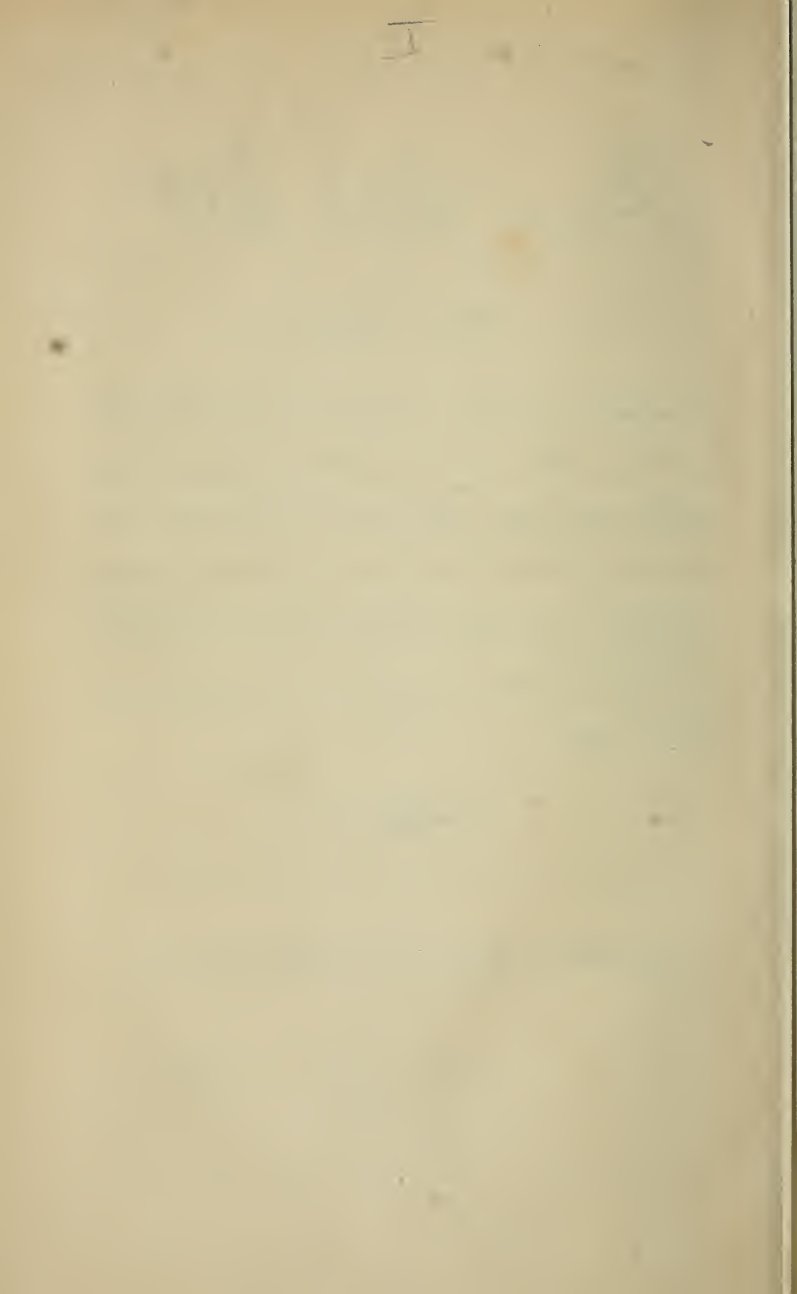
وآن مشتمل بر سه تمثیل میباشد که سابقاً از اصل
ترکی بفارسی ترجمه شده در دارالخلافه طهران صورت
انطباع پذیرفته بود و اکنون لغت و حواشی مفیده بر آن
افزوده برای طالبان تحصیل زبان فارسی و محض خدمت
به میهنان بسی و اهتمام مکتوبین بنده گان باریبه دمنار
و استانبولاس گیار مجدداً طبع گردید که معروض نظر
ارباب کمال بشود

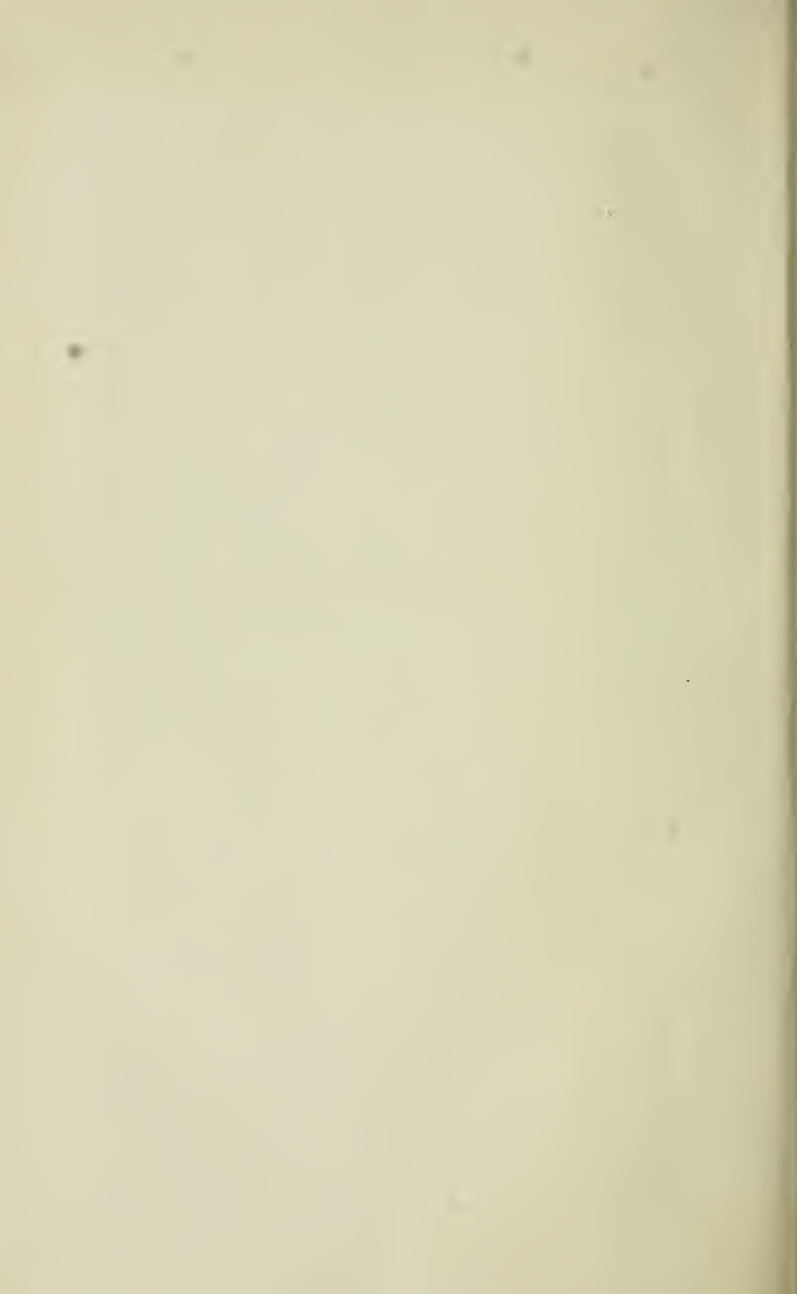

در مطبعه دولتی دارالسلطنه پاریس

۱۳۰۲ = ۱۸۸۵

BINDING SECT. OCT 19 1966

PK
6495
M58T3
1886

Mirzā Fath 'Alī Darbāndī
Tamāshākhānah

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
